

ӨНЕГЕЛІ ӨМІР

ғұмырбаян
естеліктер
мақалалар

ЛИНИИ СУДЬБЫ

автобиография
воспоминания
статьи

Автобиография -

Ж. Сарсенов Мансур Бұхарбекұлы родился 28 октября 1934 года в Казахстане в селе Балык, Кзылординской обл., семье рабочего Сарсекова Бұхарбека и мансы Сарсекова Залины. Ребенком занимался Краснознаменским фабрично-заводским училищем Кокшетау. После окончания этого училища, продолжил обучение в техникумах, усовершенствовал рабочий мастер.

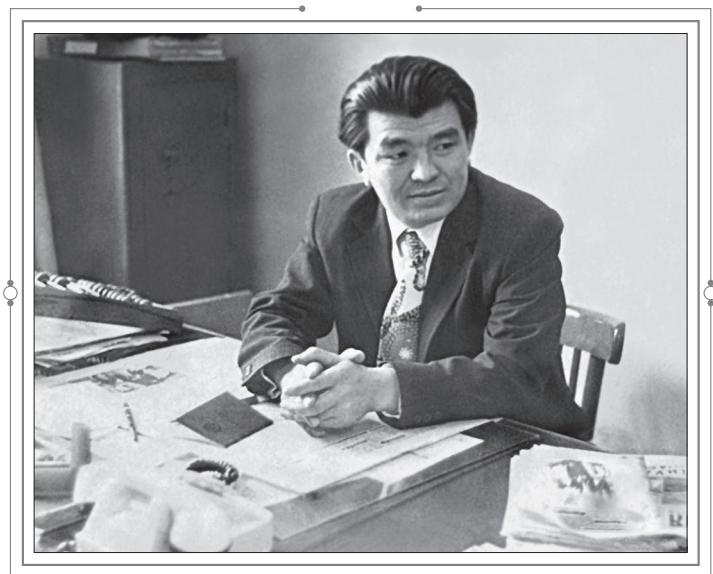
В 1954 году окончил рабочее училище в г. Атырау. В 1954-1957 годы проходил службу в рядах Советской Армии. Рабочим-механиком в Кокшетауском тресте строительства Чимкентского трансформаторного завода.

В 1962 году Задание окончил Казахский институт нефтегаза, в 1967, Актюбинский инженерный институт Караганда, в 1970 году - Академия наук - доктором - физико-математиком.

В народном образовании - учитель начальных классов, учитель математики,

ҒҰМЫРБАЯНДЫҚ ХИКАЯ

БИОГРАФИЧЕСКАЯ ПОВЕСТЬ

* * *

Эта книга посвящена памяти Жакии Сарсенова – нашего современника, человека с удивительной судьбой. Оставшись в раннем возрасте сиротой, он прошел суровую школу жизни, но тяжкие испытания не сломили его, а лишь закалили стойкий, упорный и целеустремленный характер, благодаря которому он встал крепко на ноги, состоялся как человек и занял достойное место в обществе. Родившись в глубинке, в одном из небольших аулов Актюбинской области, волею судьбы он большую часть жизни провел в Южном Казахстане, долгие годы был на руководящей работе в Шымкенте, стал известным в городе человеком, всеми уважаемым, авторитетным, главой большого и дружного семейства.

В настоящий сборник включены биографическая повесть «Уроки судьбы», рассказывающая о сложном, полном трагических событий и поучительных уроков жизненном пути Жакии Сарсенова, а также воспоминания его родных и близких, друзей, статьи людей, хорошо его знавших и не знакомых с ним, но потрясенных его судьбой.

Книга адресована широкому кругу читателей, в особенности она будет полезна представителям молодого поколения, формирующему в себе приоритеты и ценности жизни.

УДК 54658
ББК 54.15 в26
0-85

ISBN 35642-05-15689
© «Өнегелі өмір», «Линии судьбы»
® Алматы к., 2012 ж.

* * *

Бұл кітап – есімі еліне танымал азамат Жақия Сәрсеновтің қыындықта толы балалық шағы мен еңбек жолынан сыр шертеді. Ол бала күнінен-ақ тіршіліктің ауыр еңбек екенін, тек тыным таппай еңбектенген, ізденген адам гана мақсатына жетерін тусінді.

Кітапқа Ж.Сәрсеновтің балалары мен немерелерінің, қызметтес достарының, замандастарының сағынышқа толы естеліктері қамтылды.

АЛҒЫС СӨЗ

Қазақтың адам ғұмырын қамшының сабындай қысқа деп айтуы тегін емес. Өмірдің қалай өткенін де байқамай қалыптыз. Балаларымның әкесі, немерелерімнің атасы, алпыстан, пайғамбар жасынан асып, тағы да туған елге барамын, ағайындардың жылы жүздерін көріп қайтамын деп жүргенінде дүниеден өтті.

Осы кітапты шығаруға тағы бір себеп, ол – Жақаңның өз өтініші болды дегім келеді. Ол кісі соңғы рет елге барып келгеннен кейін өзінің басынан өткергендерін қағазға түсірсем бе деген оймен біраз толғанып жүрді. Осы оймен бәрімізben жиі-жіі бөлісіп, «менің өмірім, көрген тауқыметім ойымнан кетпейді, сондықтан үрпағым біле жүрсін деп, өмір жолымды қағаз бетіне түсіргім келеді», осылай ойланып-толғанып жүргенінде өмірден озып кете барды.

«Көзден кетсе де, көнілден кетпейді» деген ғой! Сол себептен Жақияның ойна алған мақсат-арманын орындауды жөн көрдік.

Жұбайы Изада

Кеулімжайқызы-Бұхарбайкеліні

СӨЗ БАСЫ

Бүгінгі әңгімеміздің кейіпкері, Жақия Сәрсеновпен кездесуім қаншаалықты кездейсоқ болса, одан көз жазып қалуым да күтпеген жерден болды. Негізінен біздің танысуымызга себепкер болған кісі –есімі республикаға белгілі галым, академик Әбдірахман Омбаев еди.

– Соңғы кездері қылыштардың иелері туралы жиси қалам тербеп жүргеніңді байқаймын. Осы бағытының дұрыс. Қаламыңның ұшына жанды жаралайтын сөзден ғері жсаныңды рахатқа бөлейтін жақсы сөздердің ілінгені қандай ганибет, – деген Әбдірахман ага аз-кем үнсіздіктен кейін «мен сені бір агаңмен таныстырғым келеді. Ол кісінің тағдыры туралы толқымай тыңдау мүмкін емес», – деп тоқтаган.

Қадірлі адамның, сыйлас тұлғаның сөзіне құлақ аспау мүмкін емес еди. Осылайша Жақия Сәрсеновтің Шымкенттегі қара

шаңырағына алғаш бас сұқтық. Бұл жаңылыспасам, 2001 жылдың жазы болатын.

Жақаң бізді жалғыз қарсы алды. Изада апай да, балалар мен келіндер де шаруаларымен шығып кеткен болуы керек. Алайда, бүгін ойлат отырсам, шешіліп сөйлесуімізге сол онашалықтың өзі дұрыс болды-ау деймін.

Салқын бөлмеде ішінде Жақия мен Әбдірахман жарасымды, сырға толы әңгіменің тиегін бір ағытты дейсіз, ара-арасында бірер сөз айтқаным болмаса, көбіндегі тыңдаушымын. Мені таң қалдырғаны, бүгінде әбден болған-толған, ішкені алдында, ішпегені артында деген адамның жанарындағы мұңғ еді.

— Апыр-ау, жар таңдауда жаңылыспаган, қызметте де асығы алишысынан түрган, ұл-қыздарын ұлагатты етіп өсіріп, жақсы жермен құда болған, немерелерінің ардақты атасы, көпке сыйлы, танымал адамның да жанарындағы мұңғ не де болса тегін емес, — деген ойда отырмын іштей.

Уақыт қоштасарға таянғанда Әбекең: «Жақия аға, мына Абай ініңізді мұнда жәйідан жәй өртіп келгенім жоқ. Жақсылармен жанасып жүрсін деген ниетпен таныстырғалы алып келдім, әрі Сіздің тағдырыңыз да оңай тағдыр емес, бәлкім бір нәрсе жазар, ол жазғаны ел-жүртқа ой салып жасатса, мақсаттың орындалғаны емес не? Бұган не дейсіз?», — деп кесімді сөзді үй иесінің өзіне қалдырған.

Алайда, Жақия аға сезімнен гөрі ақылдың адамы болып шықты.

— Шырақтарым-ау, өмірдің өзгеше өрілгені болмаса, мендегі тағдыр кімде жоқ дейсің! Басымнан осындаидай да осындаидай жағдайлар өтіп еді, соны жазыңдар деуім әдепке сия қояр ма екен? Оның үстіне мемлекет, қогам қайраткері емеспін, ел қатарлы қарапайым өмір кешилім. Асықпайық, ойга тағы бір салып көрелік, — деді де қойды.

Сонымен қоштасып, шығып кеткенбіз.

Осынау кездесу ұмытыла бастаған кездердің бірінде жұмысқа Жақия ағаның өзі ізден келмесі бар ма?! Есімде, кабинеттен сыртқа шығып сөйлестік. Және де ұзақ сөйлестік. Ағаның әрбір әңгімесі, кескін-келбеті, ойлы жанары тыңдаған сайын таң қалдырды.

Осындаи қыын тағдырмен бүгінгі күнге тірі жету дегеніңіз... Бұл енді тек Құдайдың пенделерге бір нәрсені түсіндіру үшін көрсеткен, сырға толы құтиясы болуы мүмкін. Әйтпесе...

— Шырагым, біздің тағдырдың шет жағасы осындаи. Өмірдің көбі кетіп, азы қалды, мұның бәрін немерелерге айтып беру өте ауыр. Дегенмен, олар атапарының кім болғанын, мына өмірдегі міндеттіңің қандай болғанын білуі керек қой. Сондықтан соңымда өзім туралы кітап қалдыруға бекініп келіп отырған жайым бар. Тек қазір сәл науқастанып жүргін, кішкене емделіп келейін... Сосын қарсы болмасаң жазуга отырсақ, — деді.

Ол кісіні көлігіне шығарып салғаннан кейін де ұзақ ойландым. Бір қараганда қаршыгадай шымыр көрінетін жанның ішкі әлемінің соншалықты нәзіктігі қайран қалдырды.

Көлігіне мініп бара жатып, «кут, күзде келемін» деп еді...

... Сонымен күз де келді. Алайда, Жақия аға хабарласпады. Өзім ізден баруга ыңғайсызданым, бүгін болмаса ертең хабарласар деген оймен жүрдім. Күн артынан күн өтті, бірақ Жақия аға сол күйі хабарласпады...

I БӨЛІМ

ЖАҚИЯ

ӨМІР ЖОЛЫ – ТАР СОҚПАҚ

«Мен үшін шілдехана ойналмаған,
Ешиқашан тұған күнім тоіланбаған.
Өмірге адам келді деп ескеріп,
Күәлік алууды да ойланбаған.
Білмеймін, мұның үшін кім кінәлі,
Белгісіз тұған күні журмін әлі.

Мұқабали Мақатаев

Жақия Сәрсеновтің туған жылы төлкүжат бойынша – 1934 жыл. Алайда, ағамыз төлкүжаттың дәлдігіне ылғи күмәнданатын. Күмәнданғаннан тыс, «нобайы не 1929, не 1930 жылғы болуға тиіспін», – деп отыратын. Ол кезде нақ туған жылын сұрап ала қоятын үлкен жоқ. Әрі Жақияның тағдыры басқаша...

Анық билетіні, кіндік қаны тамған жер – Ақтөбе облысының Қарабұтақ ауданы, дәлірек айтсақ, Аралтөбе ауылы. Қазақылықтың тұнып тұрған жері, қазақ тілінің табиғаты сақталған қасиетті өлке. Қазақ поэзиясындағы тілі ең шұрайлы ақындардың бірі әрі бірегейі, Куандық Шаңғытбаев та осы Қарабұтақтың ұланы.

Төрт өрме қамиши сарт етті,
Арғымақ атқып жүлкүнді.
Жанары қыздың жалт етті,
Жарысып желмен ұмтылды.

Жігіт те шықты сыйдырып,
Орамал таңып басына.
Жұмылған бейне жұдырық,
Жабысып ердің қасына.

Топылдан тиген тұяқтан
Тозаңы жердің өрілді.
Дүйім ел тұрып бұжасқтан
Күледі гүлеп көңілді.

Сырбай-ау әне, қарап бақ:
Қуалай өрлемп далаңы,
Айтылмай жүрген маҳаббат
Құйын бол ағып барады –

осы жыр жолдарын туғызу үшін өзің Қарабұтақтың тумасы болуың тиіс. Пешененізге Қарабұтақта өмірге келу жазбаған еken, Сіз жақсы өлеңдер жазуыңыз мүмкін, бірақ, Қуағаң қаламынан шыққан осынау өлеңді бәрібір жаза алмаған болар едіңіз. Оған ренжудің еш реті жоқ.

Өмірдің ашы-тұщысын қаншалықты көп татса да, Жақияның жаратылысы нәзік, сыршыл жан еді. Өте әсершіл, лезде қуанып, тез ренжитін. Алайда, ренжігенін ешкімге сездірмеуге тырысатын. Сөзі сыпайы, ойындағысын бүкпесіз тік айтатын. Мұның бәрі сайып келгенде, туған топырақтың әсері. Алла тағала Қарабұтақ перзенттерінің жанын о баста сұлу қылып жаратқан болуы керек.

Жақия өмір бойы Қуандық Шаңғытбаевпен бір жүздесуді армандалап өтті. Дәм-тұз бүйірмаган қыын еken, ол арманы орындалмады. Саналы ғұмырының бәрін есеп-қисапқа, сауда

саласына арнаған адамның өлең-жырға осыншалықты құмар болуы қайран қалдырады. Жастайынан құлагы жырға қанып өскен ғой дейін десеніз, ес жиып, ержеткенше, яғни әскер қатарына алынғанға дейінгі өмірі балалар үйінде, кісі есігінде өтіпті...

* * *

Жақияның тегі жайлышты әңгімелесек, Кіші жүздің ішіндегі алты ата Әлімнен шығады. Әлімнің ішіндегі – Төртқара, Төртқараның ішіндегі – Құламан, Құламаннан – Жантайлақ, Жантайлақтан Кенжебай.

Үлкен әкесі – Сәрсен. Одан Бұқарбай туады. Бұқарбайдан бір қызы, бір ұл. Яғни, Даража мен Жақия.

Атасы Сәрсен үш ағайынды болыпты. Сонынан Есен, Көшен атты інілері ерген.

Сәрсеннен Бұқарбай туады да, Есеннен Бәтіш, Ұлжан деген екі қызы бар. Ал, Көшеннен Жалғасбай деген жалғыз тұяқ қалады. Бір қызығы, Жалғасбайдай жалғыздан да Ақзада атты жалғыз қызы қалады.

Бұқарбайдан тарайтын үрпаққа келсек, оны жоғарыда айттық, Даража мен Жақия. Даража 1922 жылы туылған, 2006 жылы Шымкентте дүние салды.

Даражаның қызы Гүлмарам бүгінде балалы-шағалы, Шымкентте тұрады.

Ұл әulette өсіп-өнгені Жақияның шаңырағы болды. Үлкен ұлы – Қасымхан ердің жасы елуді еңсерді. Жұбайы Раушан екеуі үш перзент тәрбиелеп отыр.

Қасымханның өкшелес інісі Жанболатта елуге келді. Ол 1961 жылы туылған. Мекен-жайы Алматыда. Белгілі кәсіпкер. Іскерлігі өз алдына, Қазақстан жүртшылығы Жанболатты республика бокс федерациясының вице-президенті ретінде жақсы таниды. Қазақ боксы бүгінде белгілі бір белестерді бағындырып жатса, оған Жанболат қосып отырған үлес те шексіз. Жанболат пен келіншегі Айман екеуінің шаңырағында екі ұл, бір қыз өсіп жатыр.

Жанболаттан кейін Гүлжан. Әкесінің сүйікті қызы. Жақия Гүлжанды қызы бала деп шеттетпейтін, қайта көп істерде ақылдасып

отыруды жөн санайтын. Гүлжанның мамандығы тарихшы. Алматыда тұрады. Жолдасы – Асан кәсіпкер. Бүгінде екеуі екі ұлдың ата-анасы.

1967 жылы туылған Марат Мәскеудің автомобиль жолдары институтының түлегі. Кәсіпкер. Келіншегі Шолпан екеуі екі ұл, бір қыз өсіріп отыр.

Сүткенжесі Динараның өзі де бүгінде қырықтың қырқасына шықты. Мәскеудің жеңіл өнеркәсіп институтын бітірген Динара инженер мамандығын алғып шықты. Бүгінде – меншік шаруасын жүргізіп отырған іскер. Жолдасы Ершат екеуінің алтын асықтай ұлдары бар.

Бұлар Сәрсеннің үлкені Бұқарбайдан өніп-өскен үрпақ болып саналады. Ал, екінші ұл – Есеннен Бетіш, Ұлжан атты екі қызы қалғанын жоғарыда айттық.

Бетіштің Мұхамеджан атты ұлы, Күміс атты қызы бар. Мұхамеджан да, Күміс те бүгінде бір-бір берекелі шаңырақтың иелері.

Ұлжаннан екі қыз, бір ұл бар, оларда өз қатарларының алды болып өсіп келеді.

Көшен атадан жалғыз ұл Жалғасбай бар дедік. Жалғасбай атамыздың артында Ақзада атты қызы қалды. Ақзада ері Мұрат екеуі Айтжан атты ұл тәрбиеледі. Сол Айтжаның қазір алпыстан асты. Жұбайы Мәдина екеуі он ұл-қыз тәрбиелеп отыр.

* * *

*Алла ісінде арман жоқ,
Табылған сөзде жалған жоқ.
Басы жұмырбендесін
Жаратқан жалғыз құдайым
Не қүйлерге салған жоқ...*

Базар Жырау

Жақия айтып отыратын:

– Әкем Бұқарбай да жалғыз болыпты. Әкеден қай жаста

жетім қалғаны дәл есте жоқ. Әйтеуір, үлкендерден, көзкөргендерден сұрастырып жүріп білгенім әкем – аталас ағасы Жұмаштың қолында жүріп ер жетіпті. Әкемізді үйлендіріп, үй қылған да осы Жұмаш атамыз. Жұмекен Төртқараның атақты байы Тоймағамбеттің Зағипа дейтін сұлу қызын Бұқарбайға алып береді. Зағипаның Сералы, Әлімжан дейтін інілері, Нәзира атты сіңілісі болады. Тоймағамбет бай қызымды жетім балаға бермеймін деп айта алмайды. Себебі, Жұмаш Бұқарбайдың әкесі орнына жүретін. Ал, Жұмаш көптің ішіндегі белгілі, Қарабұтақтағы атақты болыс Білісбайдың ұлы еді. Жақияның жасында қанша қиналса да уақыт өте келе ауған жүргін тенеп алуының, тектілігінен бір танбауының сыры осында жатыр. Ердің нағашысына тартатыны рас болса, оның нағашысы бүкіл Ақтөбе өніріне аты белгілі Тоймағамбет бай болып шығады.

Зағипа ару Тоймағамбет байдың ырым алды тұңғышы – отының алды, сұнының тұнығы еді. Соңынан ерген екі інісі – Сералы мен Әлімжан, жалғыз сіңілісі Нәзираның Зағипа десе шығарда жаны бөлек болатын.

Сол Бұқарбай үйленген соң, алдымен дүниеге Даража келеді. Жалпы, қазақтай жеті атасынан теріп, туған-туысқанды бауырына тартатын ел кемде-кем. Бұл ойымызбен күні кеше біреулер келіспеген болар, дәл бүгін ешкім олай емес деп айта алмайды. Бұқарбайдай жетімді жетілдірген Жұмаш ата мен кемпірі Даражаны емізбестен бауырына басып алады. «Өзінді жетілдірдім, маған сол да жетеді, үй қылдым, бұдан артық не қыл дейсің, енді жолынды тап, жолың анау», – демейді. Ол кезде бұлай айтпақ түгілі, тіпті ойламайтын. «Ата-бабалардың рухы асқақ еді ғой».

Жұмаш ата сәби Даражаны неге бауырына басты?

Себебі, Жұмаш атаның Абдолла атты жалғыз ұлы бар. Абдолла жалғыз болмасын деп Даражаны тілеулемес етіп бауырына басқан. Абдолла жалғыз болмайды. Бұл – бір. Екінші, арада жүрген сәби екі әuletтің арасын қосады. Ертең Сәрсеннен, Бұқарбайдан тараған ұрпақ бұларға жат болып кетпейді.

Жұмаш кария әулие екен, расында да екі әuletтен тараған ұрпақ әлі күнге той-жиынын бөлек өткізіп көрген емес. Арада ғасырға

жыуық уақыт өтсе де торқалы тойда, топырақты өлімде екі әulet түгел жиналады.

Откен ғасырдың отызыншы жылдары елдің басынан алмағайып қын заман көп откені белгілі. Ақ пен қызыл алмасып, билік бірде актарға ауысса, бірде қызылдың қолына өтеді. Одан бай-болястарды кәмпескелеу науқаны басталады. Кәмпеске Жұмашқа тіктеп келсе керек. Бір түнде көтеріле көшпесе, жаңа өкіметтің аямауға бекініп отырган жайы бар. Мұны бәрі де сезеді. Алдымен сезген ойға алғыр, заманды болжағыш Бұқарбай болыпты. Ол бір түнде Жұмаш ағасын Қазалы жақтағы Бекбауыл деген ауылға әкеліп қоныстандырады.

Бұқарбай Қазалыға көп бөгелмейді. Сезік тудырmas үшін елге шүғыл оралады. Тіктеп келген ажалға шара бар ма?! Қарабұтаққа келсе, елді... кеселді дерт жайланаған еken. Өмірдің жазмышынан қашқан Қорқыт ата да паналайтын мекен таппаған. Бұқарбай атамыз да Қарабұтақта кенеттен сырқаттанып, мезгілсіз дүниеден өтеді.

Бұл кезде бала Жақия небәрі бір жарым жаста...

* * *

Елге келген ауыр дерт қалың жүртты есендіретіп кеткен еді. Бұқарбай атамыздың қазасынан соң, араға небәрі бір жыл салып, Жақияның анасы Загипа, ізінен ілескен екі қарындасын да ажал құшты. Небәрі екі жастан асқан сәбидің тағдыры мұншалықты тайқы болар ма?!

Құдайдың құдіреті, шешесінің қайтыс болған сәтін бала Жақия еміс-еміс біледі. Расында, сол бір қаралы күндер Жақияның есінен ешқашан шыққан емес.

Анық біледі, анасының соңғы демі үзілгенде, ол оның құшағында қалған. Үйге дауыстап, жылап кірген әйелдің сұлбасы әлі көз алдында. «Қаршадай басыңмен бұл Құдайға не жазып едің?» деп анасының омырауынан ажыратқан...

Кейін есейгенде оның анасы Загипаның абысыны – Бақытжан әже екенін білді. Жатқан жері жайлы болғыр, ешкімге қиянаты жоқ адам еді. Жақияны да бауырына басып, жетімдігін білдірмеуге тырысты.

Шешесін арулап жерлеген Бақытжан әже еді. Жақия үш-төрт жасына дейін осы әжесінің қолында өсті.

Бір күні үйге Жалғасбай атасы келді. Мұны өзіне шақырып, айналып-толғанғаны, дауысын шығармағанмен өксіп-өксіп жылағаны, тарам-тарам жасының сақалын қуалай аққаны, сосын қияндағы көкжиекке қарап, үнсіз күрсінгені бала да болса, жадында сақталып қалды.

Сонын Жалғасбай атасы бала Жақияны атына отырғызған. Шылбырынан өзі жетектеп, бір қазакы үйдің қасына тоқтады.

– Жалған дүние-ай, жалғандығынды басымыздан шыр айналып ұшарында бір-ак білетініміз киын. Иштегі зарынды төгіп, запыранынды актару да мүмкін болмай қалғанына не істерсің? Тұла бойым толы қайғы-шер, төгілгенде түсінермісің, түк қалдырмай айтқанымда ұғармысың? Әлі баласың-ғой, баласың... Ең болмағанда жасыңың онға да толмағанын қараши. Ей, жақсылығы көп Құдай, жалбарындым өзіңе, мына кішкентай пендене тындаитұғын құлақ, ұғатұғын сана бере ғөр! Менде басқа шара қалмады, – деп сақалын жас жуған атасы әлден уақытта бұған «Тында!» деді. «Тында» деді де дәп бір үлкен кісіге әңгіме айтып отырғандай кесілді. Әр сөзінен кейін «Ұғып ал, шырағым!», «Ұмытпа, қарағымды» қосып қояды.

– Жақияжан, енді бала болма, саған бала болуға болмайды. Бір әuletten қалған жалғыз еркек кіндік өзіңсің. Құдай сені аман қылсын! Сен аман болсан Құқарбайдың ошағы қайта жанады, шаңырағы қайта тіктеледі. Әйтеуір, аман жүр, шырағым. Ал, енді мынау астындағы жануар әкеннің аты еді, Жақияжан. Сен ат жалын тартып мінгенше, қандай заман боларын кім білсін? Әкесінің тақымы тиғен тұлпарға баласының да тақымы тисін дедім. Мына үй Құқарбайдың салған үйі, қара шаңырак. Демек, сенің үйің осы. Кішкентаймын деме, санаңа бәрін тоқып ал. Мен қасында қашанғы жүре берер дейсің?! Бір күні мен де кетермін. Сол кезде сұрайтын адам таппай қаласың әлі.

Жалғасбай ата осы әңгімесінің бәрін әлі беске де толмаған сәбиге айтқанын білсе де, әйтеуір көзі тірісінде Жақияға айтып қалғанына қуанды.

Алыста қалған балалық шақ еске түскенде Жақияның көз алдынан осы суреттер тізбектеліп өтетін.

Жалғасбай атасының сол бір кездесуі бұған біраз күн дәтке қуат болған. Ұйқысынан ояна сала қараша үйді бір төніректеп келетіні де есінен шыға қойған жоқ. Әлгі үй бала көnlіне сондай ыстық көрінеді. Үлкендердің өзі туралы не айтып жүргенін қайдан білсін, сол үйді әйтеуір көnlіне медет санайды. Әкесі есінде жоқ, ал, асыл бейнесі жадынан шыға қоймаған қайран анасы сол үйге әйтеуір бір келіп қалатындақ көрінеді де тұрады. Үйді көрсе анасы еске түседі, анасы еске түссе сәби жүрек сыздап қоя береді...

Үйге келген адамдардың қас-қабағына қарайды. Дастанқан басында отырғандардың түсі сұықтау көрініп жатса, дәмге қол созбай өзімен өзі отыра беретіні де есінде.

Ол кіп-кішкентай күнінен-ақ ешкімге өкпелемеуді, ренжісе де ренішін сыртқа шығармауды үйренген еді. Мұның бәрі уақыт ете келе үлкен жүректі Азаматқа ғана жарасар мінезге айналды.

Осылайша куанышынан мұны басым бір күн бір күнді жетелеп өтіп жатты. Осындағы күндердің бірінде үйге қой көзді, дөңгелек жүзді бір кісі келген. Мұн торлаған жүзі мұндай жылы болар ма! Кейін білді, келген кісі Сералы нағашысы еken. Анасының туған інісі. Ресейде, Ресей болғанда да қазақтар Жаманқала деп ататын Орск жақтағы Домбарск дейтін қалада тұрады еken.

Сералы нағашысы Жақияны алып кетуге келіptі.

«Неге әкетесің, тастап кет!» деген пенде жоқ. Тек бірді-екілі кейуана көздеріндегі жасын жауалығының ұшымен сұртіп, ұнсіз кемсендегені есте. Кім екенін ұмытыпты, бір қарияның Сералы нағашысына қаратып, «ер жігіт тұбі туған жерін табады, құдеке, Құдай өмір берсе, Жақия да ер жетер, тектінің тұқымы ғой. Жылқы баласы құрлы бар шығар, туған жерін тұптің-тұбінде әлі де іздел табар. Кер заманның қаһарына ілініп отырғанымыз ғой, әйтпесе, «мұның не» дер едік. Сен де тектінің тұқымысың, Жақияның тегін ұмытып қалмауы өзіңе аманат!» – дегені әлі есте.

Сөйтіп, тұз-дәм Жақияны Домбарскіге алып келді. Бала жүрек қателеспепті, Сералы нағашысы шынында да мейірімді жан болып шықты. Өте балажан. Әлдебір себептермен Жақия ас ішпей қалса,

ішкен асы бойына тарамайтын. Өзінің екі қызынан бір кем көрмегі. Балаға мейірімнен артық не керек, жетімдік те ұмытыла бастаған еді, ол кез. Оның үстіне Сералы нағашысы Жақияны мектепке берді. Күн ұзақ мектепте болады, өзі қатарлы балалармен асыр салып ойнайды, алысады-жұлысады, бірге сабакқа дайындалады, мұнаюға уақыт та жоқтай...

Алайда, Жақия баланың бұл қуанышы ұзаққа бармады. Үшінші сыныпты тәмәмдаған тұста, соғыс басталды.

* * *

Елде маза жоқ. Күніне екі-үш үйге өскери комиссариаттан шақыру қағазы келеді. Ағайын-туыс, көрші-қолаң түгел жиылыш, қимас жандарын майданға шығарып салып жатады. Сол көріністер Жақия ағаның жадынан өле-өлгенше өшкен жоқ десе де болады. Бұрын аңғармайды екен, сол тұстары бала көңілі «адам мұнша көп болар ма?!» деп пікір түйген. Құдайдың құтты күні қызыл вагондар леклегімен болып Батысқа аттанып жатады. Бос кетіп бара жатқан вагон көрмейсің. Бәрі адамға лық толы. Бүгінгі оқиға ертең де қайталанады. Арғы күні де солай... Қимастарын шығарып салып жатқан қазақ-орыс. Станса басы у-шудан, айқай-сүреңнен, жылап-сықтаудан теңселіп тұрады. Иін тірескен халықтан аяқ алыш жүргү мүмкін емес. Майданға кеткендер бүгінгі шығарып салумен таусылған шығар деп ойлайтын. Жоқ, ертеңіне бұдан да көп адам аттанады. Арғы күні одан да көп... Бала Жақияның жер бетінде адам мұнша көп болар ма, бұрын не ғып білмегенмін, қалай аңғармаганмын деп жиі-жиі ойлайтыны да осы кез. Бала көңіл, аңқау қиял, аңғал сенім.

Елдің бәріне келіп жатқан шақыру қағазы Сералы нағашысына да келді. Өскери комиссариаттан сұс пен сес ала келген шақыру қағаз Сералының көк дарбазалы үйін қинальссыз-ақ тауып алды.

Аз ғана уақыттың ішінде әке-шешесінің жоғын білдірмеген, қолынан келгенінше қанаттыға қақтырмай, тұмсықтыға шоқтырмай, жетім демей, бала демей қас-қабағына қарай білген Сералы нағашысының екі қызы бар еді. «Қас-қабағына қарады» демекші,

баланы еркелетіп, әлпештейтінін Жақия осы нағашысының үйіне келгенде алғаш сезіп, білген.

Сол асыл нағашысының да майданға аттанар күні келіп жетті. Аз ғана ағайын, көрші-қолаңың басын қосып құран оқытты да, нағашысы стансаға аттанып кеткен. Жақия ол кезде оннан асыңқырап қалған, бәрін біледі. Нағашысының екі қызының егіліп, тоқтаусыз ұзақ жылағанын ол көпке дейін ұмыта алмай жүрді. Мұның да өксігіне тас тығылғандай...

Бала болып енді мейірім-шапағат көре бергенде, жүрек жылуына енді шомылам дегенде басталып кеткен мына соғыс оның өміріне тағы да қасіретті күндерді әкелді.

Сералы нағашысы сол кеткеннен қайтып оралмады.

Сөйтіп, тағдыр сәске мен түстің арасына ғана созылғандай болған балалық шаққа бояуы баттасқан қалың қара нүктені осылайша қойып еді.

* * *

Сералы нағашысының шаңырағы осылайша ортаға түскен соң, Жақия тағы да жалғыз қалды. Ашқұрсақ күндер тағы басталды. Аштықтан кейде көзі қарауытып, орнынан тұра да алмай қалатын. Ойын жасындағы баланың бір өзі иесіз үйде қалай күн кешкені ешбір ақылға сыймайды-ақ. Өзі де көп нәрсені есіне түсіре алмайды.

Домбарскіде сол кезде балалар үйі болатын. Бір күні қараса осында жүр. Мұнда кім әкелді, қашан әкелді, әлі күнге беймәлім. Бәлкім көршілер, бәлкім Сералы нағашысының жамагайындары...

* * *

Әлі есінде, балалар үйі жалғыз қабатты жатаған үйге орналасқан еді. Тәрбиешілердің бәрі орыс. Ұлы да, қызы да, тәрбиешісі де, тәрбиеленушісі де орысша сөйлейді.

Соғыс кезі, кейінірек ойлап қараса сол тұста балалар үйінде де жағдай мәз емес. Азық-тұлік мөлшері шектеулі. Балалар үйі деген

аты ғана. Әйтеуір, аш қалмай, жан сақтау керек. Бір сөзбен айтқанда, нағыз өмір үшін күрес!

Ашқұрсақ жүрген күндердің бір-бірінен айырмашылығы болмайды, әрине. Дегенмен, естен кетпейтін, адамның өміріне, болашақ тағдырына кәдімгідей өзгеріс енгізген сәттер болады. Адамның ғұмыры сәттерден тұрады дейтініміз де содан.

Сондай бір сәт балалар үйінде жүргенде Жақияның да басынан етті.

Күндегі әдетімен бүгін де базар аралауға шыққан. Базар аралағанда әрине, балалар үйіндегі өзге балалар секілді базардан бұл да таныс іздейді. Бәлкім, елден біреулер базаршылап келіп қалар, бұған көзі түсер, көзі түссе бүтінгі күйін көріп аяр, қолына бір нәрсе ұстарат... деген дәме.

Базарға бұл танитындардан ешкім келмеді.

Бүгін сол базарға көзі қарауытып, ілби басып әрен жетті.

Әрен жететініндей де бар, балалар үйінің асханасы екі-үш күннен бері тоқашты күнжіттен дайындал жатқан. Қай жетіскеннен дейсіз?! Бар болса ұннан-ақ пісірмей ме?! Әйтеуір ауыз қымылдатудың қамы, өлмеудің амалы да.

Содан мазасы қаша бастады. Ауру баланың жағдайын ойлайтын балалар үйінде кім бар дейсіз?! Осыны бала Жақия сезіне білді. Өз тірлігін өзі жасамаса өліп қалатынын түсінді. Сана түкпіріндегі сол түсінік қой мұны базарға әкелген.

Одан әрі ештеңе де білмейді. Бір қалтарыста бүк түсіп жатып қалыпты. Есін жиса бір қария мұның жүзіне барлай қарап тұр екен...

– Сен Бұқарбай марқұмның ұлы емессің бе? Анық солсың ба, жауап берсеңші. Сені нағашыларының қолында деуші еді ғой, мұнда неғып жүрсің? Тоймағамбеттің мырзалары түгел ұрысқа кетті ме? Қайтпады ма? – деп бастырмалатып сұрап жатыр.

Барлық сұрағына жауап беретін шамасы қайда? Әйтеуір, басын изей береді. Бастысы, Бұқарбайдың баласы екендігін түсіндіргендей болды.

Кейін білсе, бұл қария елдегі Ізтілеу атасы екен. Атасы болғанда алыстау жамағайын. Елден, Ыргыздан шығып, Орск жақты бетке алыпты.

– Шырағым, жол жүріп бара жатыр едім. Жолдағы ауылдардың бірінде Бәтіш дейтін апаң тұрады. Әкеңмен немере. Сол, Бәтіш апаңның ауылынан түсіріп кетейін, арбаға отыр, – деді Ізтілеу атасы.

* * *

Үрдуан арба баяу қозғалып келеді. Ұмытпаса, бұл көктем болуы керек, бетін жылы жаңбыр жуғаны естен кетпейді. Сол кездегі бар ойы «шіркін-ай, бір тоя тамақ жесем – ау» деген арманда болды.

Әлден уақытта бір кемер сайға келіп жетті. Анадай жерде мөлдіреп тас қайран жатыр. Ізтілеу атасы «аттарды шешіп, кішкене тынықтырайық, өзіміздің де ептең дамылдаң алғанымыз жөн болар», деді.

Бұл сол баяғы ашқұрсақ жүрген күйі. Көзі қарауытқан күйі әлгі тас қайранға келді. Әншейін түйсіктің ғана қүшімен қолымен жер тіреп, еңкейіп су ішпекші болды. Еңкейіп, су түбіне қараса..., жүзген майда шабактар.

Жақияның ары қарай ойланып тұруға төзімі де жоқ еді. Шалбардың балағын түріп жіберді де қайраның түбіне қол салды. Ұстаған шабакты ұстаған күйі... тірідей ауызға сала берді, сала берді, тіпті кейбіреулерін шайнап та жатпады, сол күйі қылғыта салды. Әлден уақытта барып есін жиды. Өзінің не істегенін енді-енди түсіне бастағандай. Пісіріп, не қайнатып жеуге де болар еді, оған жететін шыдам қайда?

Сол бес-алты тірі шабақ көрер жарығын ұзартып, бүгінгі күнге жеткізді... Сол жолы Ізтілеу атасын кездестірмегендеге... Сол тас қайран болмағанда... Сол шабактар болмағанда... Сіз бен біз көрген, көріп қана қоймай, парасатқа толы әңгімесін тыңдаған, өмірінің соңында мәуелі тамырын теренге жайған бәйтеректей үлкен әuletтің атасы болған кейіпкеріміз де болмас еді.

Кейінірек есейген шағында «Әлмегенге өлі балық жолығады», – деген сөзді талай естіді. Естіген сайын көңілін мұң торлап, жаны біртүрлі жүдеп қалатын...

YMIT АРТЫП КЕЛЕР КҮНГЕ...

Бәтіш аpanың ауылы бұл ойлағандай жақын болмай шықты. Ырдуан арба ыргалып жетер емес. Бүкіл арманы Бәтіш апасын тезірек көру, тезірек дидарласу. «Апам қандай еken, мына кісі айтып отырғандай шынымен мейірімді ме, қалай қарсы алады, мені жақсы көреді ме, әлде жақтырмай ма, келгеніме расымен қуана ма, ренжи ме еken, айналып-толғанып сөйлер ме еken?».

Міне, он екі-он үштегі баланың қазіргі бар ойы осы. Ұзақ жолда қиялyna қаншалықты қанат бітірсе, соншалықты таң қалып та келе жатыр. Бұл Сералы нағашысынан кейін өзінде туыс бар – ау деп ойламаған. Сөйтіп жүргенде мына қарт та «шырағым, біз бөтен емеспіз, еліміз бір, жеріміз бір, руымыз бір, ағайыншылығымыз да алыс емес», – деп отыр. Ол аз болса «жолдағы ауылда Бәтіш дейтін апаң бар, ең жақындарың сол» дейді.

Бір жарым жаста әкеден, үшке толар-толмаста анадан айрылған бала не біледі?

Алайда, осы «мен кіммін?» деген сауал бала Жақияны анда-санда болса да мазалап қоятын.

Осылай ой жетегімен біраз жер өндіріп тастапты. Кенет бала қиялға өз елімнің, руымның кім еkenін, істің мән-жайын осы Іztілеу атадан сұрап алсам қайтеді деген ой келеді.

Ақыры көп созбай өз сауалын ақсақалға қойып тынды.

«Ата, осы мен кіммін, әке – шешем кім еді, руым кім?»

Мүшелге толар-толмас баланың мына оқыс сауалы Іztілеу қартты ойландырып таstadtы. Бір жағы шынашақтай Жақияның тегін ізден отырғанына іштей разы болды. Ішінен «тіл-көзден аман болса, Бұқарбайдың мына жалғызы болайын деп-ақ тұр еken» деп ойлаған. «Ақыл қосар үлкендер болып, жастайынан жетімдік көрмегенде, маған мұндай сұрақ қойmas еді fой», – деп іштей жаны да ашып кетті.

Бала Жақияның тосын сауалы ұзақ жолдағы сүбелі әңгіменің басы болды. Содан Ізділеу атасы шежіренің тиегін ағытты. Үққаны, есінде қалғаны – ешкімнен ұялмайтындей тегі-түбі бар екен. Қарияның көп айтқанынан ойында қалғаны, бұлар – Кіші жүздің ішіндегі Әлім, оның ішіндегі Төртқара, Төртқараның ішіндегі Құламаны, Құламаннан Жантайлақ, Жантайлақтың ішіндегі Кенжебай көрінеді. «Өз әкеңнің аты Бұқарбай», – деді. Бұл «білемін» деді. «Білемін» дейтіні, осыдан бәлкім бес-алты жыл бұрын, бәлкім жеті-сегіз жыл бұрын Жалғасбай атасынан естіген. Баяғыда бұл Бақытжан әженің үйінде жүретін кезінде Жалғасбай атасы келіп, мұны бауырына басып, өксіп отырып «әкеңнің аты Бұқарбай» деген. «Бұқарбай» деген ат құлағында содан қалып қойды.

* * *

Күн көтерілмей жолға шыққан бұлар сәскеде бір жылқылы ауылдың шетіне іліккен. Неге екені белгісіз, Ізділеу атасы ауылға апаратын айдау жолға бұрылмады. Бәлкім уақыт ұтқысы келді, бәлкім басқа себебі бар шығар, әйтеуір мұны арбадан түсірді де, көз ұшындағы ауылды нұсқады.

– Бәтіш апаңның ауылы «Жылқы ауылы» деп атайды. Кірбастың қызы Бәтіш апам еді десең кез-келгені қолынан жетектеп апарады. Ал, енді қайда жүрсөң де аман жүр, шырағым. Әлі-ақ заман түзелер. Сол кезде арқа-жарқа қауышуға жазсын, – деп дөлбені қағып-қағып жіберді.

Осыдан қайтып Ізділеу атасын көрген емес. Бірақ, бала көңілінде Қыдыр атадай болып мәңгілікке қонақтап қалған. Кейінірек үлкендерден Қыдыр ата таныс, бейтаныс адам болып жолыға береді деген әңгімені талай естіген. Соған қарағанда Ізділеу атасы өзіне кезіккен Қыдыр ата болуы әбден мүмкін.

Ауылға келген бойда: «Осында апам бар еді, руы – Құламан, оның ішіндегі – Жантайлақ, оның ішіндегі Кенжебай», – дейді алқынып. «Шырағым-ау, апаңның атын айтсаншы», – дейді сұрасқандар. Қапелімде апасының аты есіне түсе қоймайды. Әлден уақытта барып бір кексе әйел: «ой, Құдай-ай, бағанадан бері Бәтіш десенші», – деп мұны апасы отырған үйге кіргізіп жіберді.

Бәтіш апасы үйіне жасқана кірген жүдеу өнді балаға әрі таңырқай, әрі сұраулы жүзбен қараған. «Сен кімсің?» дегені ойлы жанарынан-ақ аңғарылған. Бұл кәдімгі ересек адамдарша мәнжайды түсіндіре бастады. Осылай да осылай, мен Бұқарбай деген бауырыныздың баласымын дегені сол екен, Бәтіш апасы көз жасына ерік берді.

Шағын ғана қараша үйге лезде ауыл адамдары толып кетті. Бәтіш апасының оқыстап шыққан дауысына көрші-қолаңың ентіге жеткен беті осы. «Тыныштық па, тыныштық па?» дегеннен кейін мән-жайға қаныққан олар: «Бәтіш-ау, жылайтын емес, шаттанатын, той жасайтын орның ғой, өлгенің тіріліп, өшкенің жанды, қайта қуанбайсың ба?» – десіп жатыр.

Бәтіш апасының жаны осының үстінде, аз күнде-ақ оңала бастады. Бір мүшелден енді асқан Жақия оңала бастаған соң өзі қатарлы балалармен колхоз жұмысына жегілді. «Бәрі де майдан үшін, бәрі де жеңіс үшін!» – деген ұранның шарықтап тұрған кезі, таңың атысы, күннің батысы өңкей бала масақ тереді. Өгізге соқа жегіп, жер айдайды, тырма тартады. Ылғи, орыстың балаларының арасындағы жалғыз «погональщик» қазақ бала – Жақия. Майдангер бригадир шалдың заты орыс демесең, бұған келгенде мейірімді-ақ. Бұл да бір дәурен екен, ол күндер де артта қалды.

Бәтіш апасының Мұхамеджан атты жалғыз ұлы бар еді. Сол Мұхамеджан әскерден оралысымен-ақ апа-жездесі оның аяғына тұсау салды. Бет біткеннің ажарлысы Ажар қызды құда түсіп, алып берді. Алайда, Ажардың көркі ажарлы болғанмен жан-дүниесі аса көрікті емес еді, Жақияның бұрынғы күйі қаша бастады. Әйттеуір, тірлігі жаңа түскен женгесіне жақпай қойды.

Бәтіш апасы осының бәрін сыртынан байқап жүріпті. Қатты айтуға жалғыз ұлдың әйелі. Ақыры бір күні Жақияны шақырып алып, әңгімені қысқа қайырды.

– Шырағым, бұл жерде енді жайың бола қоймас, мен сені Қазақстанға апарайын, сонда өзіңмен бір туған Даража дейтін апаң бар, Жантөре деген жезден бар. Естуімше, Қазалы жақта тұрады, – деді.

Араға ұзақ жыл салып, Жақияның табаны Қазақстан топырағына алғаш рет осылайша тиіп еді. Бұл – 1949 жылдың күзі болатын.

Мекен-жайды білмесе де әркімнен сұрастырып жүріп, Қазалыдағы Жантөре жездесінің үйін ақыры тауып алды. Жантөре жездесінің соғыстан енді оралған кезі, перзенттен жалғыз Гүлмарам бар, ол да екіге енді толған. Алайда, тұрмыстары нашарлау. Өз бетінше шешім қабылдау және де қателеспеу үшін оны сан қайтара жан-жақты сараптайтын қасиеті сол кезден-ақ қалыптасқан еді. «Жақындарыма артық салмағымды салмайын, ізденіп, әрекет жасайын», – деген шешімге тоқтаған ол, Орскіні қайта бетке алды. Мақсаты – Бәтіш апасын үйіне қайта жеткізу, әрі жұмыс істеп, қаражат табу.

Әрекетке берекет келетінін бала Жақия сол кезде-ақ түсініп еді. Әр түрлі кәсіптің басын шалса да, Орск төңірегінде өткен бір жылы жаман болған жоқ. Әжептәуір қаржы жинап алды.

Орскіде қалатында мүмкіндігі бар еді. Тұрмысы оқалып, елжүртпен кәдімгідей теңеліп-ақ қалған. Бірақ, ол райынан тез айнағы. «Тойғаныма риза болып жүре берсем, уақытым босқа өтер. Ес кіргенде жалғыз апамның қасына барайын. Бұйырған жұмыстың реті ол жактан да табылар», – деп әпкесінің үйіне жол тартады.

Бұл соңғы да байлаулы шешімі еді.

Араға жыл салып, Қазақстанға, яғни 1950 жылы, қазақ жүрткышың құтты қонысы қазыналы Қазалыға, Даража апасының қасына түпкілікті тоқтайды.

Жантөре жездесі малға бай болмағанымен, мінезге бай болып шықты. «Әкенің жақсылығы жездедей-ақ», – десіп жатады ғой жүрт. Жантөре жездесі жақсы әкеден бір кем болған жоқ. Мұны оқытқысы келді, оқытайын десе Жақиянызда бір түйір құжат жоқ, айналасы бір-екі айдың ішінде бүкіл құжатын түгелдеп шықты. Жақияның төлқұжатта «1934 жылы туылған», – деп жазылып кететіні содан.

Құжаттары реттелген соң, жездесі сөзінде тұрып, Жақияны Қазалыдағы малдәрігерлік техникумына оқуға түсірді. Сол бір жақсы күндер қалай естен шыға қойысын. Жездесі шарапатым тиді-ау деп қуанса, Жақия менің де көрер жарқын құнім алыс емес-ау деп қуанды.

Жақия оқуға алғыр болып шықты. Алғырлығының арқасында техникумды бір жылда өте жақсы бітіріп шықты. Жүрген аяққа жергем ілінетіні рас екен, техникумды бітірген соң жұмыс іздеп сабылған жоқ.

Даража апасы Жақияны баяғы Жұмаш атасының баласы Абдоллаға жіберді. Себебі, Даража апасы Жұмаш атасының бауырында өсken. Демек, Жақиямен қандай туыс болса, Абдолламен де сондай туыс. Біздің қариялардың қандай әулие болғандығын осыдан-ақ аңғара беруге болады. Осылайша, Қызылорданың түбіндегі бір ұжымшарда, Абдолла Жұмашев ағасының қолында Жақияның алғашқы еңбек жолы басталды да кетті.

Абдолла ағасының қолында бірер жыл жұмыс істеген соң, 1954 жылы әскер қатарына шақырылып, Семейден бір-ақ шықты. Семей – онтүстік емес, қысы қатал. Оқудың кәдеге асқанын, сауаттылықтың пайдасын Жақия Семейде көрді. Штабтағы офицерлер қағілез қара баланы «писарь» етіп тағайындалды. Өзгелер жаздың аттабы, қыстың сұығы далада жүргенде ол штабта қызмет істеді.

Сол кезде де «бағымның жанғаны осы шығар» деген ой қылаң берген.

* * *

Үміті ақталды. Жақияның бағы шынында да дәл сол кезден бастап ашылғандай... Тұз-несібенің сол күндерден бастап көтерілгенін өмірінің соңғы күндерінде де жиі айтып жүрді.

1956 жылы әскерден оралған соң, Қызылордаға емес, Шымкентке келді. Шымкентке тоқтауының да өзіндік себебі бар. Әскерде жүргенде Абдолла ағасы Шымкентке қоныс аударған. Бүгінгідей емес, ол мезгілде байланыстың жалғыз құралы – хат. Әскерде жүргенде Абдолла ағасынан хат-хабар алып тұратын. Соңғы хаттарының бірінде Абдолла: «Жақия, мен Шымкентке көшіп келдім. Сен әскерден қайтқанда Қызылордаға өтпей-ақ, Шымкенттен түсіп қал, мекен-жай мынау», – деп ескерткен.

Абдолла ағасының жылы орнын тастанап, Шымкентке не үшін көшіп келгенін әскерден келген соң білді. Тыңдал отырса, ол өз алдына бір хикая.

Сол жылдары Абдолланың жақын нағашыларының бірі Байұзақ Ермекбаев қызметі көтеріліп, Шымкент педагогика институтына ректор болып тағайындалады. Ол кезде жоғарғы оку

Жақияның әскери борышын өтеп жүрген кезі.
Семей қаласы. 1955 жыл

орны басшыларының пәрмені облыстық партия комитетінің бірінші хатшыларының беделінен бір мысқал да кем емес заман. Абдолла сол нағашысын паналап көшіп келеді. Бұл әрекеттен Абдолла ұтылмайды, көп ұзамай институттың шаруашылық жағына жұмысқа ілігеді.

Әскерден қыста оралған Жақия Шымкентте үш-төрт ай бос жүріп қалды. Абдолла ағасы шақырып алғанымен дайын түрған жұмыс жоқ. Қызметке өзінің де енді іліккен уақыты. Бөтен жер, бөтен орта.

Жақия кеш те болса, бұлай жүре беруге болмайтынын түсінді. Әрекет етіп, тіршілік жасаған абзал. Уақытты ұтымды пайдалану керек. Әскерден келgelі жан дегендегі жалғыз бауыры, Даража апасын да әлі көрмепті. Өткен әруақтар разы болсын, десе алдымен Даража апасына амандасып қайтуы керек. Құдай қолдан, әруақтар разы болса, сосын жұмысы жүргуге тиіс деп ойлаған.

Осы ой оны жолға шығарды. Қыс бітіп, көктем басындағы ызығарлы күндердің бірінде Қазалыны бетке алды. Баар жері – Даража апасы мен Жантөре жездесінің үйі.

АЛҒАН ЖАРЫ ЖІГІТТІҢ ЖАҚСЫ БОЛСА...

Сірә, Шымкенттен Қазалыға дейінгі қасқа жол кешегі бала, бүгінгі жас жігіт Жақияның тағдырын жаңа арнаға бұрган жол болды десек, бұл сөзімізді теріс дейтін жан бола қоймас.

Шымкент пен Қазалының арасы бүгінгі қуні жақын. Ал, ол кезде сатылап барсаңыз екі-үш күніңізді жәй жоғалтатынсыз. Алайда, көк дөненнен көңілдің жүйрік болатыны рас еken, ой үстіндегі Жақия Қазалыға қалай тез жеткенін өзі де анғармай қалды.

Ерте көктемнің салқын қунінде жүрегін солдат шинелінің ішкі төс қалтасындағы үшбұрышты хат жылтырып келеді. Даража апасының хаты. Әскердегі өмірінің соңғы күндерінің бірінде алған. Амандық-саулықтан кейінгі «Жақияжан, сен менің жалғыз бауырымсың. Ендеше, менің айтқан тілімді аласың, тілегімді орындаіссың. Мына Жантөре жезденің Күлпатша дейтін қарындасты бар, менің қайынсілім. Сол қайынсілімнің бой жетіп келе жатқан өрімталдай Изада деген қызы бар. Әскерден келген соң сені Изадамен таныстырсақ деп отырмыз. Жақсы жердің қызы, дұрыс сөзге тоқтап, сол қызды аласың», – депті.

Сағынышты сәлем хаттың соңы үкімге айналып кеткендей. Үкім болғанда да, өз көnlінен шығатын тәтті үкім. Кейін білді, әріп танымайтын апасы бұл хатты Жеткергенге жазғызыпты. Жеткерген – Изаданың жалғыз інісі. Өйткені, ол кезде Жеткерген мектепке нағашысы Жантөренің үйінен қатынап оқитын. Үйде хат танитын бала барда Даража апа көшедегі біреуге жалынып хат жазғыза ма?! Бұрынғының адамдарының кәдімгі анғалдығы, тазалығы ерекше. Сол тазалығы болмаса, хатты қыздың тұған інісіне жазғыза ма?! Осы оқиға есіне түссе, Жақия аға еріксіз қайран қалатын.

Жақияны да жалғыз Даража апасының үйі күткен жоқ, айналасындағы көрші-қолаң бірінен соң бірі шақырып, қонақасы берді. Жантөре жездесінің шешесі Қатира әже де осы үйде еken. «Бұл кім, бөтен бала ғой», – деген жоқ, аналық үлкен жүрекпен ол кісі де еміреніп жатыр.

*Жақия мен Изада ортада Гүлмарам.
Қазалы қаласы. 1957 жыл, қазан айы*

Изадалардың үйі ол кезде Ошағанды деген жерде тұратын. Изада мектепке Ошағандыдан Қазалыға жаяу қатынап оқитын.

Даража апасының үйінде, біраз аунап-кунаған соң алыс-жақындағы ағайындарға сәлемдесіп қайту үшін, Жақия Ошағандыны бетке алды. Сол Ошағандыға кетіп бара жатып, кішкентай қызы Изаданы жолда алғаш рет көзі шалып қалып еді. Оның Изада екенін қасындағы серігі арқылы білген. Содан баратын үйіне жеткенше әлсін-әлсін артына бұрылып қарай бергені есте...

* * *

Қазалыдағы қимас күндер де зулап өте шықты. «Әрекет етіп жұмысқа тұру керек», – дегенді Абдолла ағасы нықтаңқырай айтқан. Сол сөз қамшы болды да, Жақия көктемнің жаймашуақ күндерінің бірінде Шымкентке қайта оралды.

Келген соң араға көп уақыт салмай, ретін тауып Ермекбаевқа кірді. Ол кісі жәй ректор емес еді, шын мәніндегі үлкен тұлға болатын.

Байұзак ағасы мұны ұзақ тыңдады, мұқият тыңдады. Сөзді көп бөлмейтін кісі еken. Бұл сөйлеп отырғанда ол мұның жүдеу өніне білдіртпей көз жүгіртпіп отырыпты. Жақия әңгімесін аяқтаған соң ағасы кесімді сөзді бір-ақ айтты. «Осы Шымкентте қоғамдық тамақтандыру тресінің директоры Ерғалиев деген жақсы жігіт бар. Ертең менің атымнан сол жігітке бар, ескертіп қоямын».

Ермекбаевтың алдынан қуанып шықты. Ол кісі жәйдан-жай ешкімді де мақтамайтын болуы керек, Ерғалиев расында да азамат болып шықты. Азаматтығы сол да, екі сөзге келген жоқ, мұны бірден қызметке қабылдады. Нактырақ айтқанда, Полторацкий көшесінде студенттердің №1 асханацы болатын, Жақия сонда есепші болып қызметке қабылданды. «Жақсыдан – шарапат» деген осы.

Бұл – азаматтың үлкен мақсат жолындағы алғашқы қадамытын. Жақсы құндердің, тамаша сәттердің басы. Сол бір бақытты құндер жадында жатталып қалып еді. Жатын жерден де тарыққан жоқ, Абдолла ағасының үйі бұл үшін шын мәнінде, тұра мағынасында-ақ жайлай болды.

Жаңылыспаса, 1957 жылдың қазан айы болатын. Қазалыдағы Даража апасы бір кісіден хабар айтып жіберіпті: «Шаруаларын реттесін де шұғыл келіп кетсін, маңызды әңгіме бар», – депті апасы. «Тыныштық па еken», – деп алып-ұшып Қазалыға жетсін. Сөйтсе, жарықтық апасы Жеткерген арқылы хат жіберіп, Изаданы да алдырып отыр еken. Мақсаты – жиен қайынсілісі мен інісін таныстыру, реті келіп жатса жақсы мен жақсыны табыстыру.

Осылайша, Изада мен Жақияны бірінші рет Даража апаларының үйінде көреді. Денесі шағындау келген қара баланың жанарында мұн ақыл тұнғандай көрінгені әлі есте. Бұл – Изаданың 16-17-лерге келген кезі.

Таныстық сыйластыққа, бір-біріне деген құрметке ұласты. Даража апасының қызы кішкентай Күлмарамды ертіп, Қазалыдағы саябақты серуендегенде Жақия өзінің салмақты мінездің, ойдың адамы екендігін танытты. Әңгімесін әдемі айтып, әсерлі жеткізеді. Аз әңгіменің өзінде-ақ өзінің талайлы тағдырынан хабар беріп үлгерді.

Қоштасарда көкейіндегі ойын да салиқалы жеткізгені есте. Қысқасы, екі жас келер жылға шаңырақ көтеруге сөз байласты...

* * *

Сол жылы Изада жетінші сыныптың екі тоқсанын Қазалыда, қалған бөлігін Аралда бітірген еді. Келер жылы, яғни 1958 жылдың 2 тамызында Жақия қасына Абдолла ағасының үйіндегі женгесі Мамықты және көңілі жақын жолдасы, тұбі атыраулық Арон атты жігітті ертіп, Қазалыға келді де Изаданы өзімен алып кетті.

* * *

Жас жұбайларды Шымкентте Ермекбаевтың қызы Лариса күтіп алдып, Нестерев көшесі, №18 үйдегі Абдолла ағасының үйіне ертіп әкелген. Ол кезде бүгінгідей аста-төк заман жоқ. Абдолла ағамыздың анасы – Забира әже келіннің алдынан шашуга дәу-дәу шақпақ қант шашқан. Көненің асылдары жоққа жасымайтын, ұсақ-түйектерге мән

*Шымкентке келген кездері.
1958жыл, қазан айы*

бермейтін, кісі сыртынан ғайбат сөз айтып, өсек-аяңға жуымайтын. Аз ағайын риясыз көңілмен қуанып жатты. Ең керегі де осы еді.

Кейін бақ көтеріп, Жақия мен Изада да талай-талай салтанатты тойлардың төрінде отырды. Алайда, қандай той болсын, екеуі үшін бірде-біреуі сол Нестерев көшесіндегі №18 үйде өткен арқа-жарқа қуанышқа жетпейді.

Отбасылық өмір осылай басталды. Алғашқыда Абдолла ағаларының үйінде сол жылдың желтоқсан айына дейін тұрды. Сосын бір өзбектің үйін жалдап, оңаша пәтерге шығып кетті.

Бас екеу болмай, мал екеу болмайтыны рас еken, үйленгеннен кейін-ақ Жақияның шаруасы дөңгелеп жүре берді. Көп кешікпей №5 асханаға бас есепші болып ауысты. Ал, Изада тігіншілер курсына оқуга қабылданды.

* * *

*Ердің көңілін жар ашаар,
Әтірмен етін жуынып,
Термемен белін буынып,
Тотыдай белін таранған.
Осылардың өзінде,
Орны бөлек ойласаң,
Әлділеп сүйген балаңнан.*

Базар Жырау

Кеше ғана келін боп түскен қаршадай қыз Изаданың қадамы да, жалға алған өзбектің үйі де құтты болып шықты. Ер азаматтың бағы алған жарына тікелей қатысты. Жақия да «жентелеріңмен бас қосқан сэттен бастап берекем артып, жолым ашылды», – деп отырушы еді.

Қысқа мезгілдің ішінде-ақ жас отбасының дастарқаны ұлғайып, ыдысы майланып жүре берді. Тумысынан түйік көрінетін Жақия көпшіл болып шықты. Қонақ сыйлағанды ұнататын. Реті түссе, жолдастарын ертіп, үй көрсетуді қош көретін. Дастарқанға

барын жайып, жомарттығымен азаматтардың батасын алып журді. Жұбайының абырой-мерейі үшін, келген қонақтың риза болуы үшін Изада аянбай тер төкті. Азды-көп таныстарға олардың шағын үйі жұмақтың төрінен де ыстық еді... «Келіннің дастарқаны кең» дегенді үлкендердің көвшілігі-ақ айтып жүріпті. Олар өмір бойы елдің алғысын алды.

Сол кішкентай қоржын тамға кімдер қонақ болып келмеді дейсіз?! Көвшілігі кейін есімдері елге танымал, қадірлі азаматтар атанды. Бұл үйге ең бірінші келген қонақ Шәріп Серікбаев еді. Өзі бойдақ, өзі математик, жігіттің төресі. Сол кезде Шымкент педагогика институтында оқытушы болып істейтін. Ал, ол кезде жоғары оқу орнында мұғалім болу дегенің үлкен дәреже ғана емес, атақ-абырой болатын...

Ал енді «өзбектің де үйі берекелі болып шықты» дейтініміз, Жақия мен Изаданың ырым алды тұңғышы – Қасымхан осы пәтерде дүниеге келді. Изада перзентханада жатқанда артынан Абдолла аға мен Мамық аpanың өздерін іздеп келгені есте. «Келін, ренжімесен бұл бала біздің бала болсын, атын Қасымхан қойындар», – деп еді Абдолла аға.

Жаңа-Жылда.
Шымкент қаласы. 1959 жыл

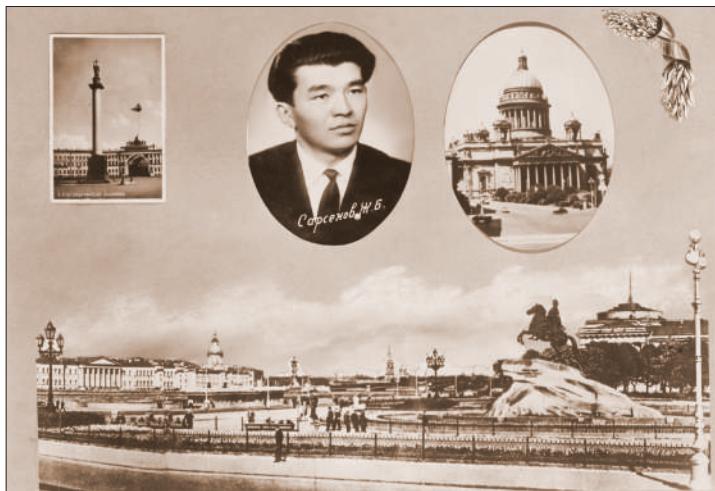
Бөле інісі Өтегенмен бірге. (солдан оңға қарай: Өтеген, Изада, Жақия, Жамболат). Шымкент қаласы. 1962 жыл

Іні де, келін де сыйлы ағаның сөзін жерге тастамады, өмірге жаңа келген жас нәресте Қасымхан атты құрметті есімге ие болды.

Сәби Қасымхан өзімен бірге ырыс-несібे ала келді. Сол алпысыншы жылдың мамырында Абдолла ағалары тұрып жатқан Нестерев көшесіндегі №41 үй аяқ астынан сатылатын бола қалды. Әлгі үйге Жақияның көнілі ауды! Көпқабатты үйлердей емес, есігінің алдында өздеріне лайық бау-шарбағы бар. Ең бастысы, Абдолла ағасының үйі де тиіп тұр, алыс-жақыннан ағайын іздең әуре болмайсың. Бағасы да мұсылманшылыққа жақын. Үй иесі «болар жерім, тоқтар жерім 5 мың сом» депті.

Әрине, күні кеше үйленген Жақияда бес мың сом жоқ. Алайда, ішіп-жемнен артылдырып, тірнектеп жиып жүрген аз-маз ақшасы бар. Бақ та, дәүлет те баспаналы ерге біtedі. Демек, әйтеуір ретін тауып осы үйді алып қалу керек. Қалған мәселе сосын-ақ шешіле береді.

Осы ойға әбден бекінген Жақия қалай болғанда да үйді алып қалуға бел байлады. Жинап жүрген ақшасының жетпеген жеріне Изаданың артынан келген тігін машинасын сатты. Ол жетпеген жерге үйдегі киіз, алашаларды сатып, ақшасын қосты. Қалғаның қарыз алды. Кешегі жетім бала бүгін басында баспанасы, сүйіп алған жары, сүйкімді сәбиі бар азamatқа айналды.

Санкт-Петербург қаласы. 1962 жыл

Ленинградта оқып жүрген әкесіне Жамболат пен Изада
жіберген суреттер. Шымкент қаласы. 1962 жыл, қараша айы

Ең бастысы, өз отауы бар. Елден біреу-міреулер келіп жатса, мұның бүгінгі өз қолы өз аузына жете бастаған күйін көрер. Көрген жұрт, елге «Бұқарбай марқұмның баласы азамат болыпты. Дастарханынан дәм татып, өніп-өскенін көрдік», – деп мақтан тұтып баарар. Осының өзі неге тұрады?!

Бұл уақытта Жақияда жолдас-жора да көбейе бастады. Байқайды, біраз жігітер мұнымен жақындастырылып, араласып-құраласқысы келеді, қатарларына тартып, араласып-құраласқысы келеді. Сырткөзге түйік көрінгенімен, жаратылышынан көпшіл Жақия да ел-жүртпен араласқанды жақсы көретін. Бір күні бұлар мейман шақырса, келесі күні өздері қонаққа барады.

Осындай күндердің бірінде, нақтырақ айтсақ, 1961 жылдың наурыз айында Изада екеуін Шаянда тұратын Орынбасар деген кісі қонаққа шақырған. Бұлар екі сөзге келген жоқ, жасынан асынқырап қалған Қасымханды емшектен шығарып, Абдолла ағаларының үйіне қалдырып кеткен. Бір күн қонып қайтып келсе, Абдолла аға мен Мамық жеңгей Қасымханға әбден бауыр басып қалыпты, қолдарынан шығарғысы жоқ.

Ақыры, кешкі астың үстінде үлкендер көкейіндегілерін ақтарып салды. Әріден орағытып айтқан әңгіменің тоқетер түйіні олар кішкентай Қасымханды бауырларына басқысы келеді екен.

Алғашында, Жақия кәдімгідей ренжіген.

Жақияұлы Жанболат.
Шымкент қаласы. 1962 жыл

Сол бір күндері Жақияны райынан қайтарған басқа емес, Изада еді. Кәдімгі қазақ әйеліне тән даналық, ақыл-парасат, ашуды ақылға жендіру, сезімнің емес ойдың жетегіне еру қыын-қыстау сәтте тығырықтан шығар жолды дәл көрсетіп бергендей. Үлкендерді де ренжітпей, ерінің де көніліне қаяу түсірмей шешуші сөзді өзі айтып еді.

— Сіз жаман болсаңыз қасыңызға жан жуыр ма еді?! Ал, бала – дәнекер. Ертең екі әулеттің арасын осы Қасымхан жалғайтын болады. Демек, тұла бойы тұңғышымыздың келешегі жаман болмайды. Оған екі әулет бірдей тілеулем болып отырады. Кең болсаңыз, кем болмайсыз. Ал, қазір баланы бермеймін десеніз үлкен кісілер ренжиғиді. Үлкен кісілерді, әруақты кісілерді ренжітіп екеуіміз қайда бармақпаз? Құдай берерінен танбасын, ар жағын өзінің ойланарсыз.

Тұрасына келгенде осынау әңгімелерден кейін Жақияға ойланатын түк те қалмап еді. Тек дұрыс сөзге тоқтай білу керек. Өзінді өзің жене білуің керек. Мұндай ерлік сол бір сәтте Жақияның бойынан табыла білді.

Қуанышы мен реніші, шаттығы мен мұңы араласып, күнартынан күн өтіп жатты. Бір күн бір күнге ұқсамайды. Сөйтіп жүргенде 1961 жылы қарашада екінші ұл Жанболат өмірге келді. Оның қуанышы өз алдына бір тарих. Алайда, айтайын дегеніміз ол емес, айтайын дегеніміз сол бір күндердегі Изаданың көрегендігі, азаматтардың арасын сұыстырмай, ел мен елдің арасын жақындастыра білген даналық шешімі. Сол Қасымханның тегі әлі күнге дейін Жұмашев. Абдолла 1964 жылы науқастанып, қайтыс болды. Ал, Мамық 2006 жылы 92 жасында дүниеден өтті. Анасын Қасымханның өзі жерледі. Ақ жуып, арулап, барлық жөн-жоралғысын атқарып, актық сапарына өзі шығарып салды. Осындайда сол алпысыншы жылдары Жақия мен Изада Қасымханды Абдолла ағаларына бермегенде не болар еді деген ой келеді. Ойлаудың өзі ауыр, есіл ер ұрпақсыз өтер еді. Ол кісінің артында қалған Мамық немере дейтін шіркіннің тәттілігін сезінбес еді. Сәбидің қылығына, иісіне балқытын шақ бұйырмас еді. Бұқарбай атаның шаңырағы бүгінде өсіп-өнген мәуелі бәйтерекке айнала білсе, оның астарында талай сыр бар. Сол сырдың бірі – Изаданың сонау

*Абдолла аға, Мамық ана, Қасымхан.
Шымкент қаласы. 1964 жыл*

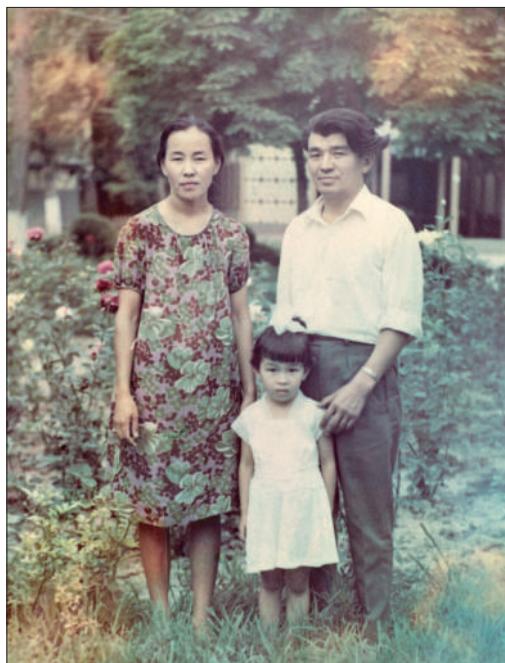
күндердегі батыл да ақылды әрекеті болса керек.

Бір елдің тарихы былай тұрсын, бір әuletтің, бір адамның өзінің тарихы түсінер жанға тұнған сыр... Мәселен, Жақияның әкесі Бұқарбайдың басын қураған Абдолла ағамыздың әкесі Жұмаш қария емес пе еді?! Одан Жақияның әпкесі Даражаны да өз бауырына басты. Жұмаш қарияны кәмпескеден құтқарған Бұқарбай ер болатын. Бірақ бір әuletтіңabyзына айналған қарияны кәмпескеден құтқарғанмен, репрессия атты тажалдан құтқара алмапты. Жұмаш ақсақал отызыншы жылдары қудалауға ұшырап, атылып кетті.

Жұмаштың әuletі мен Бұқарбайдың әuletінің тарихына байыптап қарасаңыз, олар жарық дүниеге келген сәттен бастап, осы уақытқа дейін бір-бірінің үзіген жерін жалғап келгеніне күә боласыз. Үзілгенді алдымен Бұқарбай жалғаса, кейінгі кезек Даража апаға бұйырыпты. Ал, Қасымханыңыз үшінші буын. Қалай болғанда да, осы әulet Жұмаш атанаң атын өшірмей келеді.

Жұмаш қарияның артында қалған жалғыз ұл Абдолла 1964 жылы елге, Қарабұтаққа, ондағы Араптөбеге барып, әкесінің басына тас койды. Ол белгі Араптөбеде әлі тұр. Ал, өмірдің үлкен сыйы, ескерткіші – Жұмаш есімінің өшпегендігі, Қасымханның Жұмашев болып жүргендігін жоғарыда айттық.

Қазақ әйелдерін әулие емес деп көріңіші!

Жақия мен Изада қызы Гүлжсанмен.
Шымкент қаласы. 1969 жыл

АРМЫСЫН, АРАЛТӨБЕМ, АТА ЖҰРТЫМ...

*Ей туған жер,
кіндік қаным жуған жер,
Дізе түріп, дұзде қаңбақ
құған жер,
Тұңғыш менің тұсауымды
кескен жер,
Тәй-тәй басып өмірде алғаш
тұрган жер!*

Куандық Шаңғытбаев

Кешегі үлкендердің аузынан «әркімнің туған жері – Мекке» дегенді жиі естітінбіз. Осылайша туған топырақтың қадір-қасиетін ол кісілер бір-ақ ауыз сөзben түйіндейтін.

Жақияның туған жерден кіндігінің қалай үзілгенін оқырман қауым жақсы біледі. Төрт-бес жастағы бала нағашыларының қолында болды, тағдыр тәлкегімен қай жердің нанын жемеді десенізші. Бүгінде

*Ата-анага арнап ескерткіш қою кезінде.(Бірінші барған сапар).
Қызыл Жұлдыз елді мекені (қазіргі Араптөбе). 1987 жыл. Маусым айы*

ол ауыртпалықтың бәрі де артта қалды. Шүкір, ішкені – алдында, ішпегені – артында. Алайда, жанына бір нәрсе жетпейді де тұрады...

Жанын жегідей жеген ойды жасы ұлғая келе түсінгендей болды. Туған жер деген қасиетті ұфымға келгенде адамның ішкі жан дүниесін кейде өзіне де беймәлім керемет сезім кернейді. Жасы үш мүшелден өтіп, төртінші мүшелге таянғанда Жақияға әке-шешенің жатқан жерін тауып, басын қарайту керек деген пезенттік парызы жанына тыныштық бермеді. «Жаратқан ием осынау тілегімді қабыл қылар ма еken?» деген ой мазалады.

Ақыры, Құдай тілегін қабыл алды. Сапардың сәті 1987 жылы түсті. Бұл кезде жасы елуді еңсеріп-ак қалған. Көктемнің аяғы, жаздың басындағы мамыражай құндердің бірінде қасына Изаданы, ұлдары Қасымхан мен Маратты, Өміртай, Сайфулла атты туыс інілерін ертіп, екі жеңіл автокөлікпен Шымкенттен Қарабұтқағы Араптөбеге тартып кетті. Ата-анасына арнайы жасатылған құлпытас та машинаға артылды. Даража апасы мен Мамық жеңгесі арттарынан

поезбен шықты. Жанболат ол кезде Киевте, окуда еді. Ата-әжесінің әруағына бас ию үшін Жанболатта келді.

Жер шалғай демекші, Шымкентіңіз бер Араптөбенің арасы тұра 2000 шақырым екен. Ол кезде қазіргідей жұмсақ шетелдік автокөліктөр жоқ, жаңа Жигулидің өзі әрі кетсе 500 шақырымнан артық жерге шыдатпайды. Алайда, жолдың қыындығы үлкен мақсатпен шыққан жандарға ешқандай да бөгет бола алған жоқ, кедергі келтіре алмады.

Бұлар ағайын-туысқа амандастып шығу үшін жолай Арапға тоқтады. Алғашқы түскен үй – Мырзатай ағаның үйі болды. Мырзатай – Абдолланың жақын інілерінің бірі.

Сапардың мәнін түсінген Мырзатай Жақия інісіне қатты риза болды. Алыстан келген қонақтардың құрметіне ісек қой сойылып, қонақасыға Изаданың немере ағасы Қожабай, басқа да туыстар шақырылып, аз ғана ағайын мәре-сәре болды. Әке-шешенің рухын риза ету үшін араға тұра жарты ғасыр уақыт салып, туған жерге

*Ертілес ата, Мамық апа, Ақзада апа, Марат, Даражса апа, Өміртай,
Сейфулла, Изада, Жақия Бұхарбайұлы.*

Кызыл Жүлдyz елді мекені (қазіргі Араптөбе). 1987 жыл. Маусым айы

Марат, Өміртай, Мамық апа, Даражса апа, Жақия Бұхарбайұлы, Изада, Жамболат, Сейфулла. Ата-анаға арнаған ескерткіш жасында қайтар кезде түскен сурет. Қызыл Жұлдыз елді мекені (қазіргі Араптөбе). 1987 жыл. Маусым айында

бет түзеген Жақияға үлкен-кішінің бәрі риза болды. Бір күн қонып, ертесіне Қарабұтақты бетке алыш, қайта жолға шықкан бұларды ақсақалдар батасын беріп, шығарып салды.

Аралдан шығып, 1000 шақырым жол жүріп, Қарабұтағынызға да жетті. Алғашқы іздеп тауып алған үйі Ақзада әпкесінің үйі. Баяғы Жалғасбай атасының жалғыз қызы – Ақзада. Ақзада апасының да Айтжан деген жалғыз ұлы бар еді. Сол жалғыздан өсіп-өніпті. Айтжанның да Құдай берген оншақты перзенті бар еken.

Ойламаған жерден келген бауырларына қатты қуанған Ақзада апасында ес жоқ. Жылайды да сөйлейді, сөйлейді де жылайды. Немерелес інісінің тағдырдың талай дүлей толқындарынан аман шыққанын біледі. Тіпті Шымкентте тұратынын, бүгінде елдің алды болғанынан да хабардар, ұзынқұлақтан естіген. Жарықтық, осындай бауырым бар еді, аман жүрсінші, абырайлы жүрсінші деп дұғасынан бір тастамайды. Міне, бүгін өзімен жолығып отыр. Қайта-қайта «бүгін өліп кетсем арманым жоқ», – деп қояды.

Жалпы адамның жолы болар кезде Құдай бәрін өзі үйлестіреді. Бұлардың сапарының сырын естіген апасы мен жиені «жолдарының болады екен» дегенді қосарлана айтты. Сөйтсе, бұлар баратын «Аралтөбе» кеңшарының директоры Ерсайын атты азамат күйеу бала болып шықты. Ерсайынның қосағы Сәуле Жақияның рулас қарындасы. Шымкент педагогика институтының тарих факультетін Абдолла ағаларының үйінде жатып бітірген. Мұны біреулер әлбетте, сәйкестік дейді, ал, Жақия мұның сырын басқаша ұққан. «Игі мақсат үшін жолға шыққаннан кейін бәрінің ретін Алланың өзі келтіріп тұр» деп ойлады.

Ертесіне Аралтөбеге жеткен соң, Ерсайынның алдына Жақияның өзі кірді. Келген мақсатын, жай-жапсарды түгел түсіндіргеннен кейін «қарагым, сен де ел ұстап отырган азаматсың. Азаматқа азаматтық қылған ғана жарасады. Сен маған құрылыс материалдарынан көмектес. Әрине, ақшама», – деді.

Жақияның өтініш айта сөйлейтініндей бар еді. Ол – Қазақстанда Колбиннің басшылық құрып тұрган кезі. Құрылыс материалдары ақшаңа сатылмайды. Бірнәрсе бар деуден, жоқ дей салудың өзі жеңіл уақыт.

Ерсайынның қолында кәрі шешесі бар екен. Байқайды, уақытысында айналасына билігін жүргізген адам. Мән-жайға қаныққан соң әңгімеге сол кейуана кірісп қетті. Баласына қарата «шырағым, басқа ешнәрсе бітірмесең де мына кісінің шаруасын бітір. Мен адам танысадам бұл тегін адам емес, әруақты адам. Ризашылығын аласың», – деді.

Ерсайын да ер екен. Атына заты сай жігіт болып шықты. Айтқаны бір-ақ ауыз сөз. «Қиналмаңыз ағасы. Далаға келген жоқсыз, ел ішіне келдіңіз, шаруаңыз шешіледі».

Ендігі мәселе өздері тұрган үйдің орнын, әке-шешесінің мәңгілік мекенін табу. Ал, бұл оңай шаруа болмайын деп тұр. Сондықтан да Жақия сол жердегі ағайын-туыстарды іздеді. Ниеттің қалыстығы да, көзкөргендер де табыла қетті. Мұның әке-шешесін біледі деген көнекөздерден Ертілес ата мен Асанхан ағаны алдыртты. Жақияның атажүртynan осы екі кісінің ғана шамалы хабары бар екен.

*Мырзатай ағаның үйінде.
Арал қаласы. 1987 жыл*

Құдайдың құдіреті, үйдің орнын Асанхан аға қиналмай тапты. Ал, бейіттің орнын, моланың жобасын Ертілес атасы көрсettі. Өзі де белгісіз болып кеткен екен...

Ең бастысы, табылды.

* * *

Сонымен, әкеге арналып соғылған биіктігі бес метрге жететін ескерткіштің құрылышы басталып та кетті. Жақияның көніл қүйі бір орныққандай болды. Енді ше, жылдар бойы армандаған үлкен істі межелейтін мезгілде алыс емес.

Елдің осынау сауапты шаруаға шабыттана кіріскеңі соншалық, құрылыш жұмыстары төрт күнде аяқталып, ескерткіш даяр болды. Бесінші күні Жақия ағайын-туысты, ел-жүртты жинап, құдайы ас берді.

Құдайыға алақандай ауыл түгел жиналды. Текті туған ұлдың парасатты іс-әрекетіне үлкен-кіші түгел риза болысты. Батасын

берген Ертілес ата. «Артына мынадай ұл қалдырған Бұқарбай мен Зағипада не арман бар?! Жарықтықтар жатқан жерлерінде бір-бір аунап түсken шығар-ау. Мұндай балаң болса, қиналмай-ақ өле беруге болады гой» деген еді қария.

Сол күні Ақзада апасы да көз жасына әбден ерік берді. «Шырағым, араға қаншама жылдар салып іздеп келгеніңе, сөйтіп әруақты да, тіріні де түгел тебіренткеніңе рақмет. Біздей емес, қолың ұзын ғой шырағым, апаңа келіп тұр», – деп еді Ақзада апасы. Разы болып батасын берді.

* * *

Осылайша, Аралтөбедегі қимас күндер де әп-сэтте зуылдан өте шықты. Қанша жылғы сартап сағыныштың қызы туған жердің топырағына бір аунап тұрғаннан кейін-ақ бірден басылатын шығар деп ойлайтын. Онысы бекер екен! Дүниедегі ең мейірімді адамдар

Жақия Бұхарбайұлы, Изада, Қасымхан, Даражса апа, Мамық апа, Өміртай, Марат. Аралтөбеден қайтып келе жатқан кезде.
Қожса Ахмет Яссайи кесенесі. Туркістан қаласы. 1987 жыл

Аралтөбеде ғана жасайтын сияқты ма, қалай өзі?! Топырағының өзі көзге ыстық көрінеді. Айналдырған апта қүннің ішінде Аралтөбеден бір қадам ұзап шыққысы келмей қалды.

Бірақ, кету керек. Ең бастысы, «тіршілігімде қайран Аралтөбені бір көрер ме екенмін, жан әкем мен аяулы анамның басын қарайтуды Құдай маған жазар ма екен?!» – деген арманы орындалды. Жолаушының жолы жүрсе біtedі. Енді кідірудің еш реті жоқ. Құдай өмір беріп жатса тағы келер.

Ертесіне жолға шықты. Беталысы – Орск. Орскінің енді Ресей. Алайда, Ресейдің жері деген әншейін аты. Орскінің қай түкпіріне барсаңыз да алдыңыздан қаракөз ағайын шыға келеді.

Шымкенттен шыққан топтың Орскіні бетке алатының дай да бар. Мұнда Жақияның апасы Бәтіш әuletімен, нағашысы Әлімжан әuletімен мекендейді. Топқа Шымкенттен поезден шыққан Даража мен Мамық апалар, Аралтөбеден Ақзада апа қосылды.

* * *

Орскінің жанындағы үшінші фермада тұратын Тама апасының үйі бар. Сабыр жездесі де үйде екен. Бұларды алғашқыда танымай қызық болды. Енді елу жыл дегенінің оңай ма, ел жаңаратын уақыт қой. Апасы Құдайдың бұл көрсеткеніне сенер-сенбесін білмей: «ойпырмай-ә, ойпырмай-ә» дей береді бар болғаны. Екі сінілісі, женгесін және Жақия інісін көргеніне қатты қуанды.

Ертесіне Сабыр жездесі мен Тама апасын ертіп, Бәтіш апасы мен Әлімжан нағашысының ауылын іздеп жолға шығып кетті. Жол бастаушы – Сабыр жездесі.

Қанша жол жүргендері естерінде жоқ, әйтеуір ұзак уақыт іздеді. Бір аудан орталығына барып еді, ондағылар түкпірдегі кеншарға жол сілтеді. Мәселе ол жерге барғанда да шешілген жоқ, одан ферма-ферманы аралап кетті.

Сөйтіп жүргенде, Әлімжан нағашысын таппаса да дерегін тапты. Нағашысы осыдан шамалы уақыт бұрын қайтыс болыпты. Әлекендей көршісі өз қолымен жөнелткен екен. Бұлар сол көршісінің

үйін іздел тапты. Москалдау келген кісі, сиыр фермасында жұмыс істейтін көрінеді.

Аты-жөні есінде қалмапты, сол көршісі бұларды Әлімжан нағашысы жатқан бейітке апарып, «міне, нағашыңың мәңгілік мекені» деп көрсетті. Бір кездегі атақты Тоймағамбет байдың кенже ұлының мәңгілік тыныс тапқан жері осы. Мына баянсыз дүние бардан да, жоқтан да қалады деген. Жақия бастаған топ сол жерде құран оқып, Шымкенттен арнайы жасатып әкелген құлпытасты орнатты. Ауылға құдайы тамақ берді. Ас үстінде сондағы ел-жүртқа Жақия «ағайындар, нағашымды ақ жуып, арулап жерлегендерініз үшін рақмет! Үлкен мұсылманшылық істепсіздер, жақсылықтарыңыз Алладан бірнеше есе бол қайтсын!» деп алғысын жеткізді, өздерімен ала келген сый-сияптарын үлестерді.

Ауыл-аймақ та Жақияға алғыстарын жаудырып жатыр. Үлкендердің біреуі «шырағым, жиенниң келіп нағашысына белгі қойғанын бұрын-сонды көрмеген едік. Мұндай да жақсылықтың болатынын бүгін өзіңнен көріп отырмыз. Соған қарағанда артында өзіндей жиені бар Әлімжан нағашың бақытты екен. Нағашыңа істеген жақсылығың өзіңе, бала-шагаңа Құдайдан қайтсын!» – деп батасын жаудырды.

Ендігі бағыт – Бәтіш апасының ауылы. Шағындау елді мекенге бұлар күн кештете жетті. Адамның жолы боларда кез-келген істің түйіні шешіліп жүре беретіні бар ғой. Бұл жолы да солай болды. Екі кештің арасында Бәтіш апасының ұлы Мұхамеджанның үйін кімнен сұраймыз деп аз-кем дағдарып қалған. Бірақ қалай болғанда да табу керек, сұрау керек қой. Сөйткенше болған жоқ, бұлардың алдынан енді бой жете бастаған екі қызы шыға келді. «Шырактарым, осында Мұхамеджан деген кісінің үйін білесіндер ме?» деп жатыр. Қызық болғанда әлгі екі қыздың біреуі бұлар ізден жүрген Мұхамеджанның үлкен қызы Базар болып шықпасы бар ма?! Жолы болды деген осы! Базар да «ағайым!»-деп қуанған.

Шіркін, қазақтың, оның ішінде ауыл қазағының ықылас-пейіліне жететін әлемде не бар екен, сірә! Жиен агалары екі кештің арасы ғой деген жоқ, бұлардың қарсылығына да қараған жоқ. Ісек қойды алып ұрды. Сосын түннің бір уағында үйеме табақ ет келді. Ас ішіліп, дастарқан жиылған соң төсек салынды. Шынына келгенде төсек салынды деген аты, үй иелері де, қонақтар да бұл түні ұйықтаған жоқ. Бір тұстан басталған әңгіме екіншісінің шетін шығарып, ол үшінші әңгімеге ұласып жатты. Байқайды, үлкен де, кіші де өзіне бір түрлі қызыға қарайтындей. Жақия ішінен «е, Сіздер менің бүтінгі өмірімді көріп қызығып отырсыздар ғой, ал, кешегі күнімді көру былай тұрсын, естімей-ақ қойыңыздар» деді...

Ағайын-туыстың арасында қуанышты өткізген аз күн осылайша зуылдан өте шықты. Ең бастысы, өз қолы өз аузына жете бастағалы санаға салмақ салған «шіркін, қайран ата-анамның басын қарайтсам ғой, балалық шағымның күәсі болған туған жерімді тіршілігімде бір рет көрсем ғой», – деген арманы орындалды.

Келесі күні таң алдында Шымкенттен келген топ жолға шығып кетті. «Торқалы тойда бірге болайық, Құдай енді арамызды ажыратпасын, жиі-жиі хабарласып тұрайық» деген алғаусыз көніл ағайын артта қала берді...

Жақия Сәрсенов

ӨМІР ЖОЛЫМ

Бұл дүниеде ептейлі,
Көп күндер естен кетпейді.
Үзім нан тәтті, сонда да,
Жетімектерге жетпейді.

Тек сауда, қысы-жазы ән
Қызылтаудың бар базары.
Секілді еді-ау ол бірақ,
Шығайбай тірлік қазаны.

Көз көрмес ешбір тоқты – аш,
Еken ғой, достар, «жок» аңы.
Бүк түсіп бірде қалыптын
Жеймін деп күнжіт тоқашты.

Базардың сырты албарды
Іш бүріп жатып қалғанда,
Кездескен маған Қызырдай
Ұмытпас жанды жалғанда-ай...

Ізділеу ата арбалы,
Танып бір мені қалғаны.
Шығыпты елден, Үргыздан
Орскі жаққа барғалы.

Үйірліп орап қалмай жан
Алып бір жүрмін шалғайдан.

Дәу қара кісі, жылы сөз
Айтары құлақ қалқайған.

Бауыр жоқ оң мен солында
Бірақ та қалқам қорынба.
Апаң бар Бәтіш дейтүғын
Әкеңмен туыс жолымда.

Деді-ау қарт қағып арқамнан,
Барамын десен, бар қамдан.
Қазір-ақ сізбен, ататай
Кетемін десем, таң қалған.

Ататай, деймін қалдырма
Құн ашық, көзім жаңбырда,
Көрсеткен мені Қызырға
Мың алғыс айтам тағдырға.

Жоқ жұтып мынау аш құрсақ,
Қарар ма жасқа касқырша .
Желкілдеп өсіп келе жатқан
Үргандай көкті тас бұршақ.

Жөнелді «шу» деп ат-арба,
Дүрбелен қөшті шашарға
Ағарып алда жол жатты
Сүйектей салған сахарға.

Бұлышыңғыр көкте бұрқырап,
Бұлттар жүр таппай бір бұтак.
Шиқылдал арба мұң шағар,
Буыны құрып сықырлап.

Менің де әлім құрыған,
Ішімде бөрі ұлыған.
Үмітпен ғана, қиялмен,
Тойынып жүре жылыған.

Ойымды ерткен нелер жай,
Оятты сулы кемер сай.
Тас қайраң мөлдір жылғада
Тасшабақ кілең өрер жай.

Үстінен тұсken көп қойдың,
Қасқырдай суға бет қойдым.
Төрт-бессеуін сол жерде,
Тірідей ұстап жеп қойдым.

Еріп бір іште шабақтар,
Ашылған сынды қабақтар.
Қорқатын енді, еш жай жоқ,
Тұлкі құрсақта тамақ бар.

Мөлдір су қош бол, қайырлы,
Түсінген менің жайымды,
Тас қайраңнан бір жетім
Тамағын күндік айырды.

Жылғалы сай, салқын саз,
Ұшқандай болды аққу-қаз.
Басымнан сыйпар адам бар,
Апам бар, алда – көңіл жаз.

Қызыл қыш көше, қазарма,
Қазарма, әлде базар ма?
Ендік те, сонда кідірдік,
Сусындал белді жазарға.

Білетін сауап, обалды
Қарттар-ай үміт оңалды.
Сөйлесіп сонда бір үйге,
Ізекен атты доғарды.

Үлкендер сөзді қойма ғып,
Өткенді кеткен ойфа алып.
Отырды кешке, біз сыртта
Косаяқ қуып ойнадық.

Жай тұскен жайсыз шақ еді,
Табарсың қайдан бапты енді.
Іztілеу ата арбадан
«Жамыл» – деп түнде қап берді.

Құрты бар жиырма шақтыдай,
Қозғағам түнде қапты жай.
Иесі ерте санады-ay,
Жеп едім бірін қап, құдай!

«Бірісі кем бе, немене?» –
Дейді қарт, енді сене ме?
«Жегем жоқ», – деймін, – тигем жоқ
Көңілім әттеген-эй деді.

Шалшық су, балшық, Шошқа көл,
Шетімен тартқан пошта жол.
Жеткізді бізді бір тұска,
Айқасқан сурет қолға қол.

«Тұсе ғой, – деді, – қарағым,
Көрінген анау жылқы ауыл

Кірбастың қызы – апам деп,
Сұрасаң, анық табарың»

Қазақы тұрмыс құмды ауыл,
Дейді екен шетін жылқы ауыл.
Орскі орыс жерінде
Үркердей шағын бір қауым.

Қайдан жүр дейді қиялым,
Бойымда қызық қүй-ағын,
Көгілдір көздер дейтіндей,
Қаракөз жок-ау, зияның.

* * *

Тыл жұмысы келді де, қосқа ендім,
Жас бұғанам, қатып әлі үлгермей.

№3 дала бригадасы,
Майдан үшін тек қана адам санасы.
Жеті-сегіз, он үш, он төрт, он бес жас,
Осында екен барша ауыл баласы.

Кіл шиборбай, шимақайлар ілміген,
Сабан шашты, шұңқірек көздер кілміген.
Өгіз мініп, пар ат жегіп жер айдал,
Тырма тартар жалғыз әуен, бір күймен.

Бөліп жармас, ешкімді де кең дала,
Өзекке нәр, аш-арыққа емхана.
Кіл сары үрпек, арасында қоп-қоңыр,
«Поганальшік» қазақ бала мен ғана.

Ол күндерім жүректе тұр емес пе,
Айналған жоқ, айналмайды елеске.
Махорка орап, сарғыш мұртын шиаратып,
Отыратын бригадир шал әлі есте.

Балаларды аяушы еді анадай,
Өзінің де көнілі бір баладай.
«Сынок, сынок, көзінді ашишы» – дейтүғын.
Құлай берсек, тұруға ерте жарамай.

Бірімізді енді ояттым дегенде,
Оянғаны құлар қайтып еденге.
Әлі құрып сілкілеумен ұлдарын,
Отыратын қарап сосын көгенге.

Тұтін емес, жұтатындай шал жасын,
Балалардың көріп тұрып қалжасын.
Үйқылы ояу жылынуға іздейміз,
Пысылдаған шаруа өгіз арқасын.

Торғай шырыл, таң азаннан дірдектеп,
Сабан айдал, масақ теріп жүрмел пе ек.
Ұшып кеткен көнілдегі қарлығаш,
Қуаныштың қайда екенін білсек деп.

Сонау алыс батыстағы жат елден,
«Женіс!» атты ұлы хабар әкелген
Сол қарлығаш қанатымен су тасып,
Жүріпті ғой қан майданда от өрген.

Омырауы орден, медаль женіске,
«Әке, – дедім – мұным, сірә, теріс пе?
Ер емес пе ол, ер емес пе – бабамдай,
Қаймықпастан қарсы ұмтылған фашистке!»

Бәрімізге жақын еді ол қандай,
Тек атының өзі пана болғандай.
Сәуір мінез, кең пейілді тыныштық,
Өр кеудесі тау-далаға қорғандай.

Ортенді өлке, болды лездे түмған көп,
Өміріндей кеткендердің құрбан боп.
Женіс – әке, балалықтың бал құнін,
Қыын шакқа қайта оралдырған жоқ.

Сонау жылдар соғыстың өз тосындай,
Еске түссе бұзылады түсім жай.
Жеті жаста айдаған тұл біздерді
Бейбіт құннің ашық абақтысындай.

Сол абақтан алып шыққан ағалар,
Қабырғасы қайыспаған қар жаудырған қара нар.
Секілденіп көрінеді шөкпейтін,
Бұл істерді заманалар бағалар.

Аңы тағдыр, шүмектетіп келмекті,
Жылқы ауылда Жақия жүріп ер жетті.
Осы арада, ол хат жазған Маржан қызы,
Осы жерде оған құрдас тентектер.

Ақсары қызы Гудронға кеткен күн,
Секілді бір көшкен алтың, өткен мұн,
Тойға жетіп, беташарын Маржанның
Орта жолдан үзіп тастанап, кеткенмін.

Көңілдері төгіп өтер жаңбырдай,
Қанапия, Боранбай мен Жаңбырбай,

Армысындар, аман ба сол күлім көз,
Көрген адам қала алмайтын жаңғырмай.

Өтті-кетті балалық шақ десек те,
Мына мені ортанда деп есепте.
Тұған жердің, өскен жердің тұтінін,
Сағындырар, бағынбай еш есепке.

Отыз бір жыл мекен болған онтүстік,
Кешір мені, құшақ жайып қол қыстық
Егде тартқан сайын мені ойлантар,
Кіндік кесіп, кір жуған жер – көзге ыстық.

Қанда жүрек, қасиет күш ол қандай,
Қалардаймын, басты әуенім жырланбай.
Бабалардың аманаты, дәстүрі,
Азаматтық ісі күтіп тұрғандай.

Бұқарбайдан, Жалғасбайдан, Есеннен,
Үл бала боп қалған жалғыз шешемнен
Мен-ақ едім, Абдоллаға мың шүкір,
Оңтүстікте өсіп-өндік десем мен.

Бір шабадан, жалғыз ғана шинельмен,
Тұсіп едім, мен Шымкенттен, сен елден,
Келген сынды, әзіз жанды ағаны,
Сағалаумен, құрметке ен бөлөнген.

Ермекбаев деген есім маған да,
Жақын болды әке дейін, ағам да.
Жетім жүрек лұпілдеді кездесіп,
Оңтүстіктің бір лебіндейін самалға.

Мен шөлдеп ем мейірімге, шуаққа,
Болды ағамыз дертке қамкор, қуат та.
Жанға қуат ізден жүріп кез болдым.
Тынық бастау, көлге таңғы уақта.

Әсем екен онтүстіктің жері де,
Есік алды көген қозы, жері де.
Көктем келіп, ерте түсіп бұл жаққа,
Бал өрігі сыйырлайды серіге.

Жазы ыстық, қысы жылы құшақтай
Қалам қалай, дос пейіліне ұқсатпай?
Ыстық мұнда қара көздер жанары,
Әдемі бір, әдемі бір, ысаптай,

Хиуалы, миуалы базары,
Оттан тұспес сахы тірлік қазаны
Хан атлас киген сұлу жеңгейлер
Қалтаңызды қағып қалар, азары.

Алған жары жақсы болсын жігіттің,
Деген бар ғой, қарап сонда күліп күн.
Қазалыда Даража апам сый тартты
Ұстатты да алтын бауын кілттің.

Отау аштық, бақыт кілті – Изада,
Сене алғам жоқ, мына ғажайып сыйға аса
Жүр екен ғой қарындасын жездемнің,
Бек ұнаттым деп ініммен үй болса.

Былайша келін болған құдашам,
Екеумізді тағдыр талай сынаған.
Сыйлайтыны дос көнілді, дәстүрді,
Бауырмалдық қасиеті ұнаған.

Қалың қарда, жалғыз жаяу омбылап,
Қарыс жерге он сүрініп, он құлап.
Шынжыр табан жүре алмаған боранда,
Туыс үшін барған алыс ол, жылап.

Барған алыс нағашымның ауылына,
Дүниеден қайтқан ене, бауырына.
Рух үшін орыс құнін тым қатты
Қысын женіп десем, сөзім даулы ма?

Тым асырып мақтамаған зайыбын,
Қазекеңнің бірімін ғой, айыбым.
Жұмсақ міnez, женсе ашулы аязды,
Келін бала ізетімен қайырым.

Дәстүрінен жаңылмаған қайда да,
Нәзік бала емес еken, жәй бала.
Басын тіккен ата-баба жолына,
Келіндермен жарық қой бүл айнала.

Келініне енесінен дари ма,
Изада да аумаған сол Загипа.
Деуші еді апам үш ұл, екі қыз өсірдік;
Жанболат, Қасым, Гүлжан, Марат, Динара.

Қайтем жүртый, әңгіме етпей отбасын,
Отан оттан бастау алып жатқасын.
Ендігі жол женіс тартқан жолдар ғой,
Осыменен қызыл тілім тоқтасын.

1987 жыл. Алматы қаласы

АТЫНДА БАРДА ЖЕР ТАНЫ, ЖЕЛІП ЖҮРІП

Жақия зейнеткерлікке 1994 жылдың қазан айында шықты. Үлкен бейнетке, қуанышы мен реніші қатар жүретін ат үстіндегі күндерге осылай нұкте қойылды.

Жақия зейнеткерлікке шыққанда бала-шага түгел оқу бітіріп, бәрі қызметте жүрген кездері. Ен қуанарлығы, үл да, қыз да жақсы тәрбие көрді, ақылды болып өсті. Тәрбие көргендіктерінен ғой «папа, зейнеткерлікке бұлайша үн-тұнсіз шығып кеткен жараспайды. Ат үстінде жүріп өзіңіз қанша адамның қолынан дәм таттыңыз, соларға біз де өз ықылас-пейілімізді көрсетіп, ниетімізді танытайық, дастарқан жаяйық» деп «Шымкент» мейрамханасында дүрілдетіп, үлкен той жасады. Асқар таудай болған әкелеріне «Мерседес» жеңіл автокөлігін сыйға тартты. Ал, ол кезде «Мерседес» екінің бірінде жоқ еді.

Жүрттың біразының көңіл-күйін зейнеткерлікке шығар алдында бір уайым торлайтыны жасырын емес. Әсіресе, саналы ғұмырын аттың жалында өткізген адамдарға сын. Енді оларды да түсінуге болады. Қанша жыл көрген қолдау-қошемет бір-ак күнде сап тиылғандай болады. Ізін басқан балалары әке даңқын жалғастырып әкетсе жақсы, олай болмаса ше? Сіз жақсысыз, сіз кереметсізге үйренген адам жаңа өмірге үйрене ала ма, жаңа жағдайға бейімделе ала ма?

Бір қызығы, Жақия сол кезде кейбіреулердей зейнеткерлікке шықтым деп торықкан да жоқ, көңілін уайым басқан да жоқ. Қайта үлкен қуаныштың құшағында жүрді. Ағамыздың төбесін көкке жеткізген кіші ұлы Мараттың әңгімесі еді.

*Жақия Бұхарбайұлының алпысқа толған мерейтойында.
Мадина апа, Тойбазар ага, Ерқұат, Қожабай, Өтеген, Асылбек құда.
Шымкент қаласы. 1994 жыл*

Зейнеткерлікке шығарының алдында ғой, отбасының бәрі кешкі асқа жиналған. Балаларының қас-қабағына қарап, әркімнің ішінде жатқан әлемін жазбай танитын. Осы жолы бар назары Маратқа ауған. Бір-екі күннен бері кіші ұлының өзіне бір нәрсені айтқысы келіп, сөз таптай жүргенін сезеді. Не айтпақ ойы барын тап басып тани алмағанмен, «балам, не айтқың келді» деп әдейі өзі де сұрамаған. «Біздің Маратжан ойын ашық айта ала ма екен, айта алмай ма екен?» деп сынамаққа бел буған.

Әділін айту керек, Марат батылдық танытты. Ойын бүкпесіз жеткізді. Алыстан орағытып та әуре болған жоқ, «папа, қалай қарайсыз, үйленсем қайтеді» деп тоқетерін бір-ақ айтты.

Мұндай тосын әңгімеге Жақия дағдарып қалған... Дегенмен, көпті көрген Жақия емес пе, «балам, макұл, сенің үйленем дегеніңе қарсылығым жоқ, алайда, алдыңда ағаң Жамболат бар, алдымен ағаңмен сөйлес, ақылдаспай іс қылушы болмаңдар», – деді.

Сонымен, Сәрсеннің Бұқарбайынан тараған әulet сол 1994 жылдың 15 қазанында Мараттың болашақ жары Шолпанның үйіне құда түсіп барды.

Әңгіме алған-бергенде емес, мәселенің үлкені мың жыл сыйласар құдаңың өзіңмен деңгейлес болғанында. Әрине, бұл жерде байлық туралы сөз қозғалып отырған жоқ. Айтып отырғанның бәрі рухани деңгейдің төңірегіндегі әңгіме. Бұл тұрғыдан алғанда Жақия мен Изаданың жолы болды. Болашак құдалары, Оңласбек облыстық ауруханада бөлім менгерушісі еken. Құлакеев медицина ғылымының кандидаты. Гүлшат құдағыны жас ұрпақ тәрбиесімен айналысып отырған ұстаз болып шықты. Шолпан осы үйдің ырым-алды тұңғышы еken. Артында екі сіңлісі, бір інісі бар.

Құда да, құдағи да зиялғы адамдар. Аз сөйлеп, көп тындаиды. Ең бастысы, адамға деген мейірім-шапағаттарын көздерінен танисың. Демек, айналасына жан жылуын шашып жүреді деген сөз. Ал, мұндай адамдар тәрбиелеген ұрпақ жаман болмауы тиіс.

Жақия мен Изадаға да алғаш келген ой осы болды. Сөйтіп, Шолпанға құда түсіп, құда-құдағиды Жақияның алдағы болатын мерейтойына шақырды. Мерейтой 28 қазанда өтетін еді, ал, Мараттың тойы 26 қарашаға белгіленді.

Гүлшат құдағымен.
Араптөбе. 1995 жыл

* * *

Мерейтойды өткізіп, артынша келін түсіріп, той жасаған Жақия көңілін осылайша бір демдеп еді. Шаруамен айналыспаса ішкен асы бойына тарамайтын Жақия «зейнеткерлікке шықтым, болды енді», – деп үйден шықпай қалған жок. «Мына заман не болып кетті өзі?», – деп уақытты кінәлай сөйлейтін кейбіреулердей емес, жасы алпыстан асқанда... жаңа бизнес бастады. Осы тірлігі еске түскенде жасына жетпей қартайып жүрген кейбір замандастарды мұсіркейсін.

Ал, алпыстан асқан Жақия Сәрсенов халыққа қажетті тауарлар сататын заман талабына сай дүкендер жүйесін ашып, қанша адамды жұмыспен қамтамасыз етті. Дүкенмен де тоқталып қалған жок, басқа да сан салалы шаруашылықтарын сәтімен жүргізіп жатты. Қыныңдықтан қаймығып көрмеген қайсар жан осы кәсібін 2000 жылға дейін өзі басқарды. Сосын ел қатарлы демалу, ел мен жерді аралап көруді жөн санады.

* * *

Жақия ғұмырының соңғы жылдарын жер-жанаңды саяхаттауға арнады. Саяхаттың қызығын бір өзі көрмеді. Көбінде қасына балаларының бірін ертіп жүрді.

Саяхатты алдымен Бурабайдан бастады. Кешегі қазақ ақындарының «Жер шоқтығы – Көкшетау» деп тамсана жырлайтынындей жөні бар екен, расында. Оқжетпес, Бурабай, Шортанды... Көрген жердің бар сұлулығын жеткізу үшін ақын болып туылуың керек. Онда да қатардағы жәй ақын емес, өте дарынды ақын болуың міндет. Көкшенің сұлулығын көргенде көкейіне «Көкше өнірінде туып, өмір сүрген Біржанның ақын болмауы мүмкін емес қой» деген ой келген.

Құдай көркін арттыру үшін бір елге түбі терең тұнғиық теңіз береді, өзен-көл береді, енді бір елге асқар шындары көкпен таласқан тау береді, тағы бір жұртқа сыңсыған орман береді. Тәнірдің қазаққа деген мейірім-шапағатын көрмейсіз бе, алақандай Бурабайға көз

Темірланның туылған кезі.
Лондон. 1995 жыл

тоймайтын көрікті түгел бере салған. Өзен-көлі де, асқар шындары да, орманы да бірін-бірі байытып, біріне бірі ерекше сән-салтанат беріп тұр. Бейне-бір жұмакқа лайық мекен. Абылай ханның тағына көтеріліп, Кенесары ханның үнгірін арапап көрді. Әр қадам аттаған сайын тірі тарих, көне жәдігердің куәсі. Туған жердің тарихы, өз халқының басынан өткен баяны... Өз ұлтының ғаламдағы ең ұлы халықтардың бірі екендігін бұрыннан білетін, мақтаныш тұтатын. Бұл жолы ол ойы нактылана тұсті. Ұл-қыздарына «туған елдің қадір-қасиетін түсіне білуге тырысындар, елді мақтан тұтындар, елің де сені абыройға бөлейді», – дегенді сол жолғы сапарында ұқтырғандай болып еді.

Қысқа ғана мерзім ішінде Жакия дүниенің қай бұрышына бармады десеңізші! Құдайдың иманды ұрпақ бергеніне шүкір. Жанболат әлемдегі ең жақсы курорттардан, демалыс орындарынан орын дайындалған қояды, Марат анау-мынау жүктөрін өзі көтеріп барып, орналастырып қайтады. Шетелде қонақ үйі дайын тұрса да, Жакияны

Дубай қаласы.
1996 жыл

ешкім жолға жалғыз шығармайды, міндегі түрде баласының біреуі апарып салады, демалыс уақыты біткен соң біреуі арнайы барып алыш қайтады.

«Ешқайсысынды ертпеймін, бір өзім жүрем» деп қызыққа батқан жайлар да аз емес. Бірде демалуға Дубайға барған. Қасына ешкімді ертпеді. Ұшақтан түскен соң Жанболат күтіп алды.

Екінші тамыз – Жақия мен Изаданың отбасы құрған күні. Өз өмірлерінде ерекше орын алатын осынау күнді олар 2001 жылы Францияда атап өтті. Бұл жолы ата-анасын Марат ертіп жүрген. Европа зиялыштарының Парижде ғана тұруды армандастынын, Парижді астаналардың патшасы деп ұғынатындығының сыры сол сапарда белгілі болған еді. Сәулет өнерінің классикалық ескерткіштері, Лувр секілді таңғажайып мұражайлар, Эйфель мұнарасы – тарих қана емес, адам жанын ерекше ләzzатқа бөлейтін ұлы мәдениет туындылары десе жарасқандай. Адамзат қолынан шыққан мұндай

өнер жәдігерлерін түсіну үшін көкірек ояу болу керек. Ал, Жақия мәдениет, өнер атаулының қадірін түсінер, талғамы биік азамат еді.

Жүрегі ашық азаматтарға қай жерде жүрсе де тілмәштің аса көп керегі жоқ. Тіл білмейтіндігі оған ешқашан кедергі келтіре алмайды. Себебі, ол жерде жүрек пен көңіл сөйлейді.

«Жүрек сөйлейді» демекші, мынадай бір қызық оқиға болған еді. Шамамен 2002 жыл. Қызы Динара ата-анасын демалуға Австрияның астанасы Венаға алып баратын болады. Жақия мен Изада Венаның жанға жайлы курорттарының бірінде тұра 20 күнге тоқтайды. Динараның өзі де қастарында тұра екі алта қалыптынығады. Кетерінде «демалыстарының біткен соң өзім келіп әкетемін» деген Динараға, Жақия аға: «әүре болма, жолыңдан қалма, артыңдан өзіміз-ак барамыз», – деп коярда-қоймай шығарып салды.

Сонымен бұлар Венада қала берді. Динараға жету үшін екі рет көлік ауыстыру керек. Ал, жұрттан сұрастыратындаи мұның екеуі де тіл білмейді. Европада тіл білмеу дегеніңіз...

Париж қаласы «Сена» өзенінде кемемен саяхаттаяу.
1997 жыл, тамыз айы

Осының бәрі ойына түскен Динара Алматыға жеткен соң «папамдар қалай келер екен?» деп әбден уайымдайды. Межелі күні қайта жолға шықпақ болады. Сөйтіп жолға дайындала бергенде атанаасы есік қоңырауын басып тұр. «Қалай келдіңіздер?» деп жатырғой баяғы. Әкесі: «Келмей несі бар, елдің бәрінің жүріп жатқан жолығой», – деп қояды.

* * *

Жыл сайын жазда демалу осылайша отбасылық дәстүрге айналып кетіп еді. 2002 жылғы жазғы демалыстың алдында Петропавловскідегі Бекет Тұргараев дейтін жақсы көретін інілерінің бірі елу беске келген мерейтойын жасайтын болды да тойға жанжактағы ағайындарды тегіс шақырды. Жақия тойға барып, ағалығын білдірмесе болмайтын еді. Сондықтан Шымкенттегі Қарсенбай сияқты ағайындарды ертіп Петропавловскіге барып қайтатын болды.

Ол кезде Жанболат та, Марат та Астанада тұратын. Екеудің әкесі бастаған топты күтіп алып қана қоя салмай, Петропавловскіге баратын көлік мәселесін де шешіп берді. Бұл – 5 маусым еді...

Сол сапар Жақия хал-жағдайын сұраған ұлы Жанболатқа «сәл науқастанып жүрмін» депті. Жақия Петропавловскіден келген соң Астанаға ауруханаға жатады.

Жақияның жағдайын Жанболат пен Берік дәрігерлерден сұрап, біліп тұрды. Жақия үйге, қара шаңыраққа қайтқысы келеді. Жанболат әкесіне батып ештеңе айта алмайды да «әкем сырқаттанып қалды» деп жан-жаққа телефон шалумен болады. Білікті деген дәрігерлерден кеңес сұрайды.

Жанболаттың өтінішіне ең бірінші келісken Мәскеу дәрігерлері болыпты. Енді мұны әкесіне қалай жеткізеді? Қылны осы болды. Ақыры, өйтіп-бүйтіп түсіндіріп, бұлар Мәскеуге аттанып кетті.

«Қазақстан» қонақүйіне орналасқан Жақия мен оның айналасындағылар сол жерде жақын араласатын ағайындардың бірі – Асекеңмен, Асқар Тұралинмен кездесіп қалады. Ол кісі де білген ақыл-кеңесін айтып жатыр.

Жақия мен Изада жолдастарының ортасында

Жақия ем алып үйге қайтқан кезі.
Алматы қаласы. 2002 жыл, қазан айы

Оңласбек құда, Гүлшат құдаги, Маратқызы Салима, Изада мен Жақия.
Алматы қаласы. 2002 жыл

Динара, Диас, Марат, Шолпан, Айман, Салима, Аружан.
Жаңа-Жылды ата-әжесінің үйінде қарсы алды.
2003 жыл

Ертесіне ертемен анализ тапсырылды. Анализ қорытындысы дайын болғаннан кейін-ак дәрігерлер «Сізге операция жасамаса болмайды» дейді. Жақия операцияға келісімін берді.

Білетіндер операцияның өте ауыр өткенін айтады. Жақия өзіне операция жасалатынын қыздарына, ағайын-туғандардың ешқайсысына да айтқыздырмайды. Тек Оңласбек құдасы естіп, Мәскеуге жедел ұшып келеді. Артынша Гүлжан мен Динара да естіп, олар да жетеді.

Жақия Мәскеуде сол жатқаннан тұра алты ай жатты. Ауру жанына әбден батқан. Кешегі жадырап жүретін жаны жайсан жан әбден қалжыраған. Ауыл-аймаққа деген сағынышы тағы бар. Сондықтан Шымкенттегі қара шаңырағына қайтып келді.

Жақияның әuletі Жаңа жылды түгел Шымкенттегі үйде қарсы алды. Балалары да, немерелері де әбден сағыныпты. Кеселдің оңай кесел емес екендігін білсе де ешкім жамандыққа қимайды. Әр кеудеде күдіктен гөрі үміт басым. «Бәлкім жазылып кетер» деп қояды іштей. Жаңа жылдық тілектердің бәрі де «Әкем, атам жазылып кетсін!» дегенге сайып жатты.

Қаңтардың ортасынан әрі қарай ауру әбден мендеді. Балалар жан-жақпен хабарласып жатыр. Сол екі ортада Динара Женевадағы ауруханалардың бірімен келісіп қойғанын айтты. Дерті жанына батқан Жақия тез баруға келісті. Сонымен, 20 қаңтарда Жақия Женеваға жүріп кетті.

Алайда, тіктеп келген ажалға амал жоқ екен. Бір жарым жаста әкеден, екі жарым жаста шешеден айрылып, талай аштықтың, азаптың аранынан аман шыққан Жақияны бұл жолы ажалдың тырнағынан ешкім арашалап ала алған жоқ. Ақпанның 7-сінде, жұмаға қараған түні талайлы тағдыры иесінің үлкен жүргі жүргі соғуын мәңгілікке тоқтатты.

Жақия қайтыс болғанда Қасымхан мен Гүлжаннан өзгелерінің бәрі қасында еді. Осынау қыын күндерде Жанболаттың абырой-беделі тағы да кәдеге асты. Елдің әуе компаниясы Жанболаттың өтінішін жерге тастамай әкесінің денесін Қазақстанға жеткізу үшін арнайы ұшақ бөлді.

Бүкіләлемдік карта түгілі Қазақстан картасына да түспеген Араптөбе деп аталатын ауылдан басталған өмір «қарт құрлықтың» бір түкпіріндегі Женевада аяқталды. Алайда, қандай өмір десенізші! Өнегелі өмір, тағлымды тағдыр.

ҰРПАҒЫМЕН ЖАЛҒАСҚАН ҒҮМЫР

Абыройлы жаннның арты жаман болған жоқ. Ұлдары ұяға, қыздары кияға қонды. Қай-қайсысы да өз орталарына сыйлы.

Қандай қызметте жүрсе де, Жақия аға ең алдымен отбасы мәселесіне, балалар тәрбиесіне үлкен мән беретін. Өмірінің ең басты

Жақия немересі Аружанмен

құндылығы – отбасы. Ұлдарына әрі әке, әрі сырлас жолдас болды. Олармен тең сөйлесетін. Соның арқасында балалар өз ойларын өзгеге ашық жеткізе білетін азаматқа айналды. Қос қызын қамқорлығынан еш уақытта тыс қалдырған емес. Үлкен қызы Гүлжанмен әрдайым ақылдасып отырса, кенже қызы Динараға жан шуағын төгудей-ақ төкті.

Жанболаты кеш үйленді. Әлбетте, кеш үйленген соң перзентті де кеш көрді. Жанболаттың үлкені Аружан дүниеге келгенде, Жақия қатты қуанды. Аружан деп атын өзі қойды. Содан кейінгі Жантемірді, күні кеше, яғни 2009 жылы дүниеге келген Әлкенді өкінішке қарай көруге жазбапты. Алайда, жарықтық Жанболаттың үйіндегі келіннің аяғы ауыр екенін сезіпті. Сезгені ғой, бір оңашада Жанболатқа «Балам, мен түсімде балтам мен пышағымды саған беріп жүр екенмін. Соған қарағанда ұлды боларсың», – депті.

Қазақтың «Тұс оңалмай, іс оңалмайды» деген мақалын осы тұста түсінесің... Сол түстен кейін-ақ Аружан қыздың артынан екі інісі ереді. Бірі – балта, бірі – пышақ болып қасиетті аталарының

түсіне енген екі батыр бұл күндері аман-сау өсіп жатыр. Қылықтары тым тәтті, Изада әжелері сапаршылап шыға қалса бұл күндері барған жерінен қайтқанша асығатын болған.

«Аталарының түсіне енген» демекші, Жантемір атасының осы түсінен кейін араға алты ай салып дүниеге келді. Жантемір туылған соң, Изада апа Алматыға, Жанболаттың қолына келді.

Жанболаттың кеш үйленетініндей де бар еді. Елден тыс жерде оқыды. Одан жауапты қызметтер атқарды. Бір сөзбен айтқанда шетте жүрінкіреп қалды. Уақыт білінбей өте берді. Сөйтіп жүргенде Жанболат отыздан асқан еді. Бұл кезде қарындасы Гүлжан тұрмысқа шығып, Марат отау тіккен.

Күндердің күнінде Жақия екінші ұлы Жанболатты шақырып алады. Әңгімесінде «балам, байқайсың ба, жасың біразға келді. Енді менің ақылымға жығыл». Оңласбек құда бізге құт болып дарыды. Оңласбек құда болғалы, біраз ісіміз ілгері жылжыды. Оның үстіне өзі қандай зиялды болса, перзенттері де сондай тәрбиелі. Соның органдарының Айман құдашаны ұнатып, саған қош көріп отырған жайым бар. Ойлан, жаман болмайсың», – дейді.

Жанболат ол кезде әлбетте, нақты жауабын бермейді. «Иә» деп келісімін де айтпайды, «жоқ» деп сөзінде бөлмейді. Әке Жақия сол көңілмен үйде қала береді.

Жақияның «Айман құдашаны тәуір көріп отырмын» деген сөзінің жаңы бар еді. Ол кезде Айман медицина институтын тәмәмдаған соң, әпкесі Шолпан мен жездесі Мараттың үйінде тұрып жүрген. Мараттың үйіне әрі өтіп, бері өтіп соғып жүргенде Жақаң әрине, Айманды көріп тұратын. Құдаша қызыдың соншалықты ибальлығы, үлкеннің алдын кесіп өтпейтіндігі ерекше ұнаушы еді. Сонын шын ықылас-пейілімен «Қызыым, бақытты бол, жақсы жерге бар, артыңдан барып тұрамыз» деуші еді. Риясыз, шың көңілімен бата беретін.

Жаңа ғасырдың басталар жылы Сәрсеновтер отбасында бір қызық оқиға болды. Жанболат ата-анасын және Динара қарындасын Дубайға жіберуге қамданады. Ата-анасының өтінішінен кейін «жарайды, Айман құдашаны да ерте шығындар» дейді.

Сонымен, Дубайдың демалыс күндері де басталып кетеді. Күн соңынан, жаңа күн ілесіп, шетелдегі сапарлары өте мазмұнды өтіп жатады. Жақия өзгелердің ойына да кіріп шықпайтын дүнилердің қисынын көлтіреді... Өздері түскен қонақ үйде Айман құдашаны да Сәрсенова деп жаздырып жүреді. Бәлкім, түрлі қағазбастылықтан құтылу үшін істейді, бәлкім ниет қылғаны болар?! Кездейсоқтық болуы да мүмкін... Қалай болғанда да, Айман қыздың фамилиясы Дубайдың он күнде Сәрсенова болып жүреді.

Келесі жылды, яғни 2000 жылды Жақия жазғы демалысын Австрияда өткізеді. Демалып келгеннен кейінгі көңілді күндердің бірінде Жанболат әкесіне: «мен Сіздің айтқаныңызды орындастының сияқтымын» депті. Бұған Жақия әрине, қатты қуанады. Қуанғаны соншалық, үйге бір кіріп, бір шықты дейді. Тағы бір ай өткізіп Жанболат «Айманның келісімін алдым», – депті.

Бәрі дұрыс-ая, енді ең қиыны мұны Оңласбек құдаға жеткізу болды. Жақия мен Изада дағдарып қалатыныңдай бар, бір шаңыраққа екінші рет құда түскелі отыр. Сол бір күндері тығырықтан шығатын жолды Изада тауыпты. Болашақ келіні Айманға «Айман, сен енді бізге қызымыз болатын болдың. Құтты болсын, енді осы жайды ата-анаңа өзің ескерт. Біз сосын артыңан барамыз» дейді Изада.

Айман дәл осылай істейді. Айман құдаларды хабардар қылды-ау дегенде, Жақия мен Изада да жетеді. «Құда мың жылдық» деген осы шығар.

Мұның бәрін не үшін термелеп отырғанымыз да белгілі ұлағатты ұлдан өзгелерге үлгі-өнеге болсын деген ой...

Жақия үрпақ тәрбиесіне, үл-қызының болашағына ешқашан бей-жай қараған емес. Қарбалас сэттерден қолы қалт еткен шақта, қай перзенті жырақта жүрсе соның қасына жетуге асығады. «Ата-анаңың мейіріміне қанып өскен үл-қыздан еш уақытта жаманшылық шықпайды» дейтін. «Балаларыңмен ақылдасып отырудың пайдасы көп, ең алдымен, ақылдасқаннан кейін ол да, сен де қателеспейсің. Үзден бөлек, әкемен ақылдасып өскен бала кез-келген мәселеге жауапкершілікпен қарайтын болады», – дегенді де қосып қоятын.

Жанболаттың отбасын құруына қалай араласса, Гүлжанның кесіп таңдауына да, Мараттың мамандық таңдауына да өзінің кесімді сөзін айта білді. Мәселен, Марат 1987 жылы әскерден келді де әкесіне бұрынғы оқуын қайта жалғастырғысы келмейтінін айтты. Кенже ұл әскерге кетерде Алматы ауыл шаруашылығы институтының бірінші курсын бітіріп кеткен. Сабырмен отырып себеп-салдарын сұрады. Марат: «Ауыл шаруашылығы мамандығы ұнамайды. Қоңіліме жақпаған салада ертең қалай жұмыс істемекпін? Ол кезде бәрі кеш болмай ма?» – деді. Сонымен, әкелі-балалы екеуі кеңінен ойланып, ұзақ әңгіменің нәтижесінде Марат Мәскеудегі мемлекеттік автомобиль жолдары институтын бітіріп шықты.

Ал, Гүлжан Қазақ Мемлекеттік Университетінің тарих факультетінің түлегі. Жоғарғы оқу орнын тәмәмдаған жылы Гүлжан әкесіне; «маған не Оралға, не Шымкентке бар деп жатыр. Қайсысын қалайын?», – деп телефон соққан. Әкесі көп ойланбай, бірден «Шымкентке кел» деп ұсыныс айтқан. Гүлжан Шымкент педагогика институтында бір жыл мұғалім болып қызмет атқарып, келесі жылы Мәскеуге жоғарғы оқуға аттанды.

* * *

Жақияның перзенттеріне лайықты дәрежеде көңіл аударған еңбегі зия кетпей. өз жемісін берді. Бүгінде әрқайсысы бір-бір берекелі шаңырақтың иесі. Бәрі де өз ортасына сыйлы азаматтар атанды.

Алматы энергетика институтын бітірген Қасымхан мен Раушан бүгінде Мәдина, Кәмила, Дариға атты сұлулығы бір-бірінен асатын көрікті үш қызы тәрбиелеп отыр. Қасымханың үйіндегі Раушан жеңгеміз Талдықорғаның қызы. Тәрбиелі ортада өскен Раушан жеңгеміздің дастарханы қонақтан арылған емес. Үлкенге ибалы, кішіге ізетті. Әкесі – Рақымжан құда аузын ашса, жүргегі көрінетін кенпейіл жан еді. Марқұм қайтыс болып кетті. Артынан әйелі – Сахан құдағи да дүниеден өтті. Көзкөргендердің бәрі де Сахан құдағиды әлі күнге аңыз қылып айтып отырады. «Жарықтық, елге сыйлы жан еді»

дейді. Міне, жақсы адамның артынан осындай жақсы сөз қалады.

Қасымхан ағамызың қазір Шымкентте, табысты кәсіпкер. Жанболаттың жағдайынан оқырман қауым жақсы хабардар. Мараттың Сәлима, Диас, Тайыр атты бір қызы, екі ұлы өсіп келеді. Гүлжан Мәскеуде аспирантураның 3-курсында оқып жүргенде Асан Нұғманов деген азаматпен тұрмыс құрған. Қазір Асан екеуі екі ұл тәрбиелеп отыр.

Мәскеуде білім алғып, инженер-технолог мамандығын игерген Динара да бауырлары секілді бағын бизнесте сынады. Индонезия мен Қазақстанның бірлескен кәсіпорнын басқарады. Динара әкесі қайтыс болған соң, тұрмысқа шықты. Қазір жолдасы Ершат екеуі Асқар есімді перзент тәрбиелеуде.

Адам ұрпағымен мың жасайды. Әлбетте, бұл нақыл иман, ізгілікті жанына өмір бойы серік қылған, ісі мен сөзіне адал азаматқа қарата айтылған. Тәрбиелі-тәлімді, білімді, білікті, өзін қоршаған ортаға тек пайдасын келтіретін ұрпағымен мың жасайды да. Осының бәрін ойдың сарасынан өткізіп, инабатты ұл-қыздар өсірген Жақияның әлі де мың жасайтыны анық. Демек, қазір Жақияның екінші өмірі басталды.

Ол өмірі ұзақ болғай!

II БӨЛІМ

ИЗАДА

Эйел сенің ақылшын да, айбарың,
Ол барында естімейсің қайғы әнін.
Эйел сенің күзетшиң де, сақшың да,
Эйел сенің мерекең де, мейрамың.

Жұбан Молдагалиев

БАЛАЛЫҚ ШАҚТЫҢ КЕРМЕК ДӘМІ

Жақияның өмірлік жары Изаданың ғұмыры жолын да оңай тағдыр деп ешкім айта алмайды. Соғыстың басталар түсында дуниеге келген ол сол кезеңдегі ұрпақ қандай тауқымет, қыншылықты бастан кешірсе, Изада да заман ауыртпалығын бір кісідей-ақ көтерді. Асқар таудай әкелерін соғысқа шығарып салу, одан жетім қалып, жесір анасының иығына түскен тұрмыс тауқыметін бірлесе көтерісу, жастайынан қара жұмыстан шет қалмай, бойындағы төзімділік мінезді қайрап-жану – міне, Изаданың және замандастарының тағдыр-талайы осы әңгіменің төңірегінде өрбиді.

Психология саласының білгірлері уақыт өте келе ерлі-зайыптылар бір-біріне ұқсан кетеді деп жатады. Бір қызығы, Жақия мен Изаданың тағдырларында көп жақындық бар. Дәл Жақия секілді қиналмағынымен Изаданың да өзіне ғана ортақ, өмірдің ашытұщы мезеттері кезектескен сын сағаттары болды. Бір-бірімен тez тіл табысып кетуіне, бірінің ойын бірі көздің қарасынан-ақ ұғуына кетуіне осы жайлардың да әсері тигені анық. Олар о бастан бір-біріне қатты ұқсайтын.

*Изада құрбыларымен бірге (сол жақтан тұрған Изада).
Қазалы қаласы. 1955 жыл*

Изаданың шыққан тегі – Кіші жүздің ішіндегі Әлім, оның ішіндегі – Шекті. Шектінің ішіндегі Алтынбайдың Қарасынан тарайды. Төлкүжат бойынша, 1940 жылы дүниеге келген.

Үлкен әкесі Досай атасы Үлде сұлудан Женсік, Шынжан, Кеулімжай деген үш ұл көріпті. Үш ұл бірінен бірі өтеді дейді. Женсіктің балаларының аттары Кәмпіт, Қожабай, Өрік болыпты. Ұлы Отан соғысынан оралмай қалған Шынжанның артында Шәки деген қыз бен Тастыбай атты ұл қалыпты. Ал, Изаданың әкесі – Досай атасы сүткенжесі Кеулімжай.

Кеулімжай ата да әкесі Досай ата сияқты біраз уақыт үйленбей, бойдақ жүріп қалғанға ұқсайды. Бұл жағдай ағайындардың жанына

қатты батса керек. Содан Үлде әжеміздің ағалары жеккет аралатып, Кеулімжайға Құлпатша қызды алды берген еken. Кеулімжай мен Құлпатшаның ырым алды тұңғышы – Изада дүниеге келгенде оның кіндігін Үлде әжеміздің өзі кесіпті.

* * *

Изада екіге толар-толмас шақта Ұлы Отан соғысы басталып кетті. Майданға алдымен отыз бен отыз бес жас аралығындағы ер-азаматтар шақырылады. Бұл кездері Кеулімжайдың отызға жақындал қалған кезі. Содан болар, ағасы Шынжан екеуі соғысқа алғашқы лекте аттаныпты.

Өзі кеш үйленген, жар қызығын да, перзент қызығын да кеш көрген Кеулімжай өте балажан кісі болса керек. Қолы қалт етсе мейірленіп, Изадасын иіскеp отырады еken. Алайда, «мен кеш үйленіп едім, періштедей қызыымды қия алар емеспін» деп кімге айтар... Не көрсе де көппен көреді.

Сонымен, бәлкім шілде, бәлкім тамыз айында Аманеткел ауылынан әскерге шақырылған отыз шақты жігіт сапқа тұрып, 15 шақырым қашықтықтағы Қамбаш стансасына қарай жаяу бет алады. Әйтеуір, күн күйіп тұрған уақыт.

Ерлерін шығарып салуға шыққан әйелдердің басым көвшілігінің аяқтары ауыр еді. Кішкентай Изадасын құшақтап, аяғының ауыр екеніне қарамастан ері Кеулімжайды шығарып салуға Құлпатша да жолға шығуға бекініпті. Ең болмаса ел барып жатқан Қамбаш стансасынан шығарып салмақ. Сонда табалдырықтан сыртқа енді аттаған Кеулімжай әлі жиырмаға да тола қоймаған жары мен екіге де толмаған қызын құшақтап, беттерінен сүйіп тұрып, «Құлпатша-ау, жағдайың болса – мынау, күннің күйіп тұрғаны – анау, қайда бармақсың? Өзің де қиналмай, баланы да мазаламай алансыз үйде қал. Бізді шығарып салатын женгем бар фой. Одан да өзінді күт, құрсақтағы балаға абай бол. Бәрінді бір Аллаға тапсырдым!», – деп соғысқа аттанған дейді.

Бұл – Кеулімжайдың отбасына қарата айтқан соңғы сөзі еді...

Ері майданға аттанған соң араға екі ай салып, Құлпатша анамыз ұлды өмірге әкеледі. Арап, Қазалының қазактары ер бала көрсе «А, Құдай!» деп қуанып жатады. Құлпатша анамыз атқа мінер азаматқа босанғанда қуанышы қойнына сыймаған. Үлде әжеміз де «А, Құдайлап» немересінің атын азан шақырып өзі қойыпты. Өз ұлының соғыстан аман-есен оралуын тілеп, сәби өз әкесін ұмытпасын деген ниетпен, немересіне ырымдап Жеткерген деген есім береді.

Адамды арман жетелейді, Алланың дегені болады. Үлде әжеміз қанша үміттеніп, бала-шагасы, ағайын-туысы тілеуін қанша жерден сұрағанымен, Алланың жазуы болмаса қын. Кеулімжай сол кеткеннен қайтып оралмады. Үлкендер «Отаның қорғап, соғыста қаза тапқан азамат шейіт» деп жатады. Демек, Кеулімжай атамыздың да шейіт болғандығы.

Жарықтық соңғы хатын Сталинград түбінде жазыпты. Соған қарап, ол кісінің Сталинград майданында опат болды деп жoramалдауға болады.

* * *

Майдандағы ұлдарынан келетін хаттардың кілт үзілуі, Үлде әжеге өте ауыр тиді. Құні-тұні құлындарын айтып, Құдайдан амандықтарын сұрап өтті. Уайымнан денсаулығы құрт нашарлап, төсек тартып қалады.

Сол жығылғаннан сырқаттың, беті қайтпады. Ақырғы сәтінде қасына келіні Құлпатшаны шақырып алғып, «шырақтарым, біраз уақыт сендерге қамкор болармын деп ойлаушы едім. Олай бұйырмайтын түрі бар. Өлсем о дүниеде демеп, желеп-жебеп жүрермін. Енді өз тірліктерің өздеріңе аманат», – деп соңғы өсietін айтып, жалған дүниеден өте барған.

Енесінің мезгілсіз дүние салуы Құлпатша анамыздың жанына қатты батса керек. Расында да, енесі ол үшін аскар таудан бір де кем емес еді. Ақылгөй, кеңесшісі еді. Жанына жалау, медет бола алатын. Кішкентай немерелеріне тірек боп отырғаны бір төбе.

Ендігі бар ауыртпашилық Құлпатшаның өз иығына түседі.

Ерінен, енесінен бір мезетте айрылған Құлпатша анаға екі баланы асырау оңай тиген жоқ. Күздің қара сұығында дарияға түсіп, ау да тастады. Торға ілінген бір-екі балық өзек жалғап, азық болды.

Құлпатша анамыздың дария маңын барлап, ырыздық-нәпақасын өзен бойынан табуы тегін емес.

Осы кезде соғысқа кеткен Шынжан қайынағасының үйі өртке шалынды. Бір қайғыры бір қайғы қосылды.

Екі абысын, екеуінің көрген күні бір. Үйдегі ер азаматтары майданға кетіп, шейіт болды. Қайғысы ортақ жандар бір-біріне қорған болуға бекінеді. Құлпатша анамыз дүние-мұлкі тегіс өртенген абысынның басын сүйей отырып, «жылай бергеннен шаруа өнбейді, одан да бірлесіп әрекет қылайық, өлместің қамына кірсейік», – деп пәтуаласады. Абысының қасына көшіріп әкеледі. Бастары қосылып, тірлік кешеді.

«Әрекетке – берекет» бұлар осылай тірлік бастағанда ауыл адамдары бірігіп, ұжымшар құрып, сиыр фермасын ашады. Жаңа ашылған ұжымшар Аралдан әрі ұзап, «Ақсақал тәуіп» деген жерге көшпек болады. Женсік қайынағасы: «Малдың ішінде жүрген адам еш уақытта аш болмайды. Ең болмағанда балаларға ағарған болады», – деп Құлпатша келінін колхозға кіргізіп, өздерімен бірге ала кетеді.

ҚЫЗ – ҚОЛҚАНАТ

Құлпатшаларға жаңа қоныс болған «Ақсақал тәуіп» ауылы мен Аралдың арасы тура алты күндік жол болып шықты. Елсіз иен даладағы «Ақсақал тәуіп» малға жайлы болғанмен, жанға жайлы емес екен. Алты күн бойы жаңа колхоздың адамдары табын-табын сиырдың соңынан көшіп жүрді. Сол көш тура ораза күндеріне түсіп еді. Аузы берік қариялар сиырдан көз жазып қалмайық деп әбден қалжыраган.

Көшіп келе жатқан ел бесінші күн дегенде құмның ішіндегі құдыққа кездесіп, сонда тоқтайды. Су табылған соң үлкендер жағы

*Жақия мен Изада.
Шымкент қаласы. 1966 жыл*

осы жерде ауыз ашпаққа бекінеді. Көш тоқтап, қажетті заттар түсіріліп, әйелдер ас қамына кіріседі. Елмен бірге Құлпатша анамыз да сүт пісіріп, оны сүзіп алған соң құрт қайнатпаққа әрекет жасайды. Сүт толы ыдысты бір шетке ысырып қойып, ол суығанша басқа майдашүйде тірліктерімен айналысып кетеді. Жазым дегенді, азап дегенді қойсанызышы, бұл өз шаруасымен қүйбендең жүргенде кішкентай Жеткергеннің шар ете қалған даусы шығады. Бұкіл тірлігін тастап, жүгіріп барса... Жеткергенді өзі қатарлы, бәлкім екі-үш жас үлкен балалардың бірі итеріп жіберіп, ол тұрған сүттің ішіне құлапты.

Солай бір сәттің ішінде бұкіл ел әуре-сарсаңға түседі де қалады. Ол кезде елді-мекендердің өзінде дәрігер кем уақыт, айдалада қайдан дәрігер табыла қойсын?! Әркім өзі білетін емге жүгінеді. Қазақша емдом жасалынады. Жеткергеннің көретін жарығы бар еken, көп ұзамай беті бері қарай бастайды.

Шіркін, сол кездегі адамдардың мейірім-шапағатын сөзben айтып жеткізу мүмкін емес шығар. Кішкентай Жеткерген жазылғанша, бүкіл ел қозғалмай, сол құдықтың басында қала тұрады. Кеулімжайдай жаны жайсан азаматтың артында қалған ноқта ұстары Жеткергеннің құлан таза айығып кетуін бәрі де Құдайдан шын ниетпен тілеген.. Он бес, жиырма күн дегенде Жеткергениң қайтадан жүгіріп кетеді.

Енді сиыр фермасында қалудың ешқандай да қисыны жоқ еді. Құлпатша анамыз жұмысын қой фермасына қарауыл болып ауыстырады.

Сол жылдары Женсік қайынағасы колхоз бастығы болатын. Кейін өкімет санағанда, малдың басы кем шығып, Женсік қайынағасы сотталып кетеді.

Әuletтің бас көтерері Женсік қария жыл арқалап кетеді, бас иеден айрылған аз ғана ағайын улап-шулап қала береді.

*Жақия мен Изада балалары Гүлжсан, Жамболат, Маратпен бірге.
Шымкент қаласы. 1969 жыл*

Бес жылға созылған қан-қасап соғыс жуанды жінішкертіп, жінішкені үзіп тынды. Соғыс аяқталғандағы елдің жағдайы өте ауыр еді. Көнілге медет болатыны – елдің әйтекеүр соғысты жеңіспен аяқтағандығы. Кез-келген адамда «соғыс аяқталды ғой, енді жағдайымыз түзеліп кетер», – деген үкілі арман. Негізі, тылдағы елді төрт жыл соғыстан аман алғып шыққан да осы үміт еді.

Жақсылықтың нышаны болар, колхоз еңбеккүн есебінен жүртқа қой, бұзау бере бастайды. Кейін онысын көпсініп, түрлі салық салып, қайтып алғып қойып жүрсе де ел малдана бастаған еді. Сол бір күндері Күлпатшаның қорасына да мал кірді.

Майданнан қайтқан солдаттарды көрген сайын Күлпатша анамыз үйге келіп, екі баласын қатты құшақтап, көз жасын үнсіз сығып алатын. Бәрінен де кіп-кішкентай Изаданы айтсаңызы, үлкендерден көргенін істеп, ол да құмалақ шашып жататын. Қашан шашса да бала көнілге құмалақ «әкең аман-есен келеді» деп сөйлейтіндей көрінетін де тұратын.

Осылайша тәтті қиялмен талай күн мен тұнді артқа тастапты. Бірақ, аман оралған әке болмады. Құдігінен үміті басым күндердің бірінде елге бала оқытуға бір мұғалім жігіт келе қалады. Ол кезде дайын тұрған мектеп қайда, төбесі қамыспен жабылған мал қора сыптырылып, тез арада ретке келтіріледі.

Ауыл балаларының қуанышында шек жоқ. Қатар-құбыларымен бірге осы жылы Изада да алғаш рет мұғалімді көреді. Алайда, бұл қуаныш ұзаққа созылмады. Күн суытып кеткен соң алғашқы мұғалім келген Аралына қайта кетіп қалады да, бұлардың сабағы үзіледі.

Жалпы, алыс-жақындағы біз білетін елде дәл қазақтай оқубілімге құштар ел жоқ. Кез-келген ата-ана «балам оқыса, адам болса, қалам ұшымен нан тауып жесе», – деп армандап отырады.

Күлпатша ана да балаларының оқығанын қалапты. Келешектің кілті – білімде екендігін сол кезде-ақ түсінген. Түсінгені де, кішкентай

Изаданы оқудан қалдырмас үшін көшуге, қалаға жақындауға бел байлайды. Ол кездегі үлкен қала – Арал. Ақылдасатын адамы – Изада.

Ақыры, Изада қызы екеуі ақылдаса келе Күлпатша кішкентай Жеткергенді бауырына басып, көрпе-төсегін түйеге артып, жалғыз сиырды жетектеп, Аралға бет алатын болады. Ал, құйтакандай Изада анасынан апта бұрын қалаға жұн өткізуге бара жатқан кісілерге қосылып, жолға шығады.

Күлпатша ана Аралға барса, далаға бармайтынын жақсы түсінеді. Онда баяғы Сарман абысыны бар.

Сонымен, кіп-кішкентай Изада ауыл адамдарымен қосылып жолға шығып кетеді. Бұл жасы онға енді толған Изаданың ең алғашқы үлкен сапары еді. Кейін балалар ер жеткен соң ол бармаған жер, ол көрмеген ел қалмады. Алайда, осы сапар оның есінен ешқашан шықпайды.

Кіп-кішкентай қыздың пысығын көрмейсіз бе, батырын көрмейсіз бе, жол білмейді, ешкімді де танымайды, бірақ, жүректе үрей жок. Жолыққан адамдардан «Сарман апамның үйі қайсы?» деп сұрап жүріп, ақыры тауып алды. Апасы Аралдың іргесіндегі Сайқұдық деген жердегі сиыр фермасында сауыншы болып жұмыс істейді екен.

Қаршадай Изада кіріп келгенде Сарман апасыabdырып-ақ қалған. Артынша жылап жіберді. «Күнім-ау, қорықпай жалғыз өзің қалай келдің?» – дей береді.

Аралдағы ағайынның жағдайы «Ақсақал тәуіптегі» бұлардың жағдайынан анағұрлым тәуір көрінеді. Сарман апасы сауыншы болса, ұлы Тастыбай шофер болғалы жүр екен. Ал, Шәки әпкесі Аралдың бір жігітіне тұрмысқа шығып кетіпті.

Изада келген соң алты күннен кейін артынып-тартынып анасы Күлпатша да жетті. Астында мінген түйесі, жетегінде сиыр, құшағында Жеткерген. Бұл бір бақытты күндер еді.

Он жасар Изада Аралға келген соң, Сарман апасына жәрдемші болды. Қарамақтарында жиырма сиыр бар. Таң атар-атпастан үлкендермен қатар тұрып, сиырға бұзау салады. Сиыр исініп, желіні жібіген соң бұзауды қайта байлап қояды. Кейде асай бұзаулар қаршадай қызға әл бермей де кетеді. Желідегі сиыр сауылып біткен соң келесі бұзауды босатып, оның енесін исіндіреді. Одан сауылған сүтті шелектеп тасып, сеператордан өткізуге қолғабыс береді. Әйтеуір, бір тынбайды.

Мұның бәрі күндізгі жұмыстар. Жұмыс кешке ғана сәл саябырсығандай болады. Таңертенгісін қайтадан сол күнделікті сарын басталады. Алдымен, кешке ұйытылған сүтті үлкен бөшкелерге құяды. Бөшкелер түйелерге екеу-екеуден артылып, 18 шақырым жердегі Аралға жөнелтіледі. Изаданың жұмысы мұнымен де бітпейді. Осынау жұмысқа қоса өздерінің сиырынан сауылған 10 литр сүтті, қолдың сары майын алып, бұл да Аралға жөнейді. Аралға жеткен соң өздері әкелген колхоздың өнімін арнайы дүңгіршектерге өткізіп, қанша литр айран, қанша литр сүт өткізді, соның бәрінің құжатын алады. Осынау жұмыстардың бәрін тақадай қылып бітірген соң әлгі өзінің үйінен алып шыққан 10 литр сүті мен құртын, сары майын бір онашалау жерге отырып сатады. Кейде бес-алты сомға, кейде одан да көп ақшага сауда жасайды. Саудасы қызып, қолына көбірек ақша тиген жолдары үйіне нан, қант-шай алып қайтады.

Осының бәрін он жасар қыз атқарады. Он жасар қыздарының бүгінде төртінші-бесінші класс оқиды. Төртінші-бесінші кластың қыздарына бүгінде осындай жұмысты сеніп тапсыра аламыз ба... Ал, ол кездегі он жасар Изадалар аналарына кәдімгідей қолғанат болатын.

Сол жылдары Сарман апасының әкесі тірі болатын. Жарықтық, әбден қартайғанымен ширақ еді, қарулы еді. Сол қария жасының үлгайғанына қарамастан түйеге мініп алып, жүгері, күріш егілген алқаптарға шығып кететін. Жәй барып келмейді, масақтық дән тере келеді. Қария адамның өзі осындай қайрат көрсетіп жатқанда өзгелер

қарап отырсын ба?! Олар аталары әкелген дәнді жабыла түйіп, ақтайды. Сосын әппақ қылып, көже пісіріп, оған айран қатып ішеді.

Міне, бүгінде осынау оқиғаларды айтсаңыз біреулерге ертегі тындағандай көрінетін болар. Алайда, бұл ертегі емес еді. Жалғыз Изада мен Жеткерген емес, балалық шағы соғыспен тұспа-тұс келген ұрпақтың бәрінің де көрген күндері осыған ұқсас еді.

* * *

Жеткерген демекші, бұл әulet үшін Жеткергеннің орны бөлек. Жалғыз Күлпатша емес, тұтас Досайдан тарайтын ұрпақтың Жеткерген десе шығарда жандары бөлек болатын. Себебі, Жеткерген Кеулімжайдай еркөңіл азаматтың артында қалған көзі еді. Жарықтық анасы өле-өлгенше Жеткергеннің табанына кірген шөңге менің мандаійма кірсін деп өтті.

Марқұм аналары бүкіл саналы ғұмырын Жеткергенді жетілдіремін деп өткізді десе болады. Жеткерген жетіге толып, мектеп табалдырығын аттайтын жылы Күлпатша оны түйеге мінгізіп, айран-сүтін теңдеп, Аманөткелдегі Женсік аталарының үйіне келген. Мұнда келетініндей де бар, себебі сол жылдары Аманөткелде жеті жылдық мектеп бар еді. «Күйбен тірліктің сонында жүріп, Кеулімжайдай ердің көзі оқи алмай қалмасын» деген уайым еді, Күлпатша ананы Аманөткелге жетектеп әкелген.

Бұларды Орал апасы, Өрік бауыры жылап қарсы алды. Кеулімжайдай асылымыздың көзі ғой деп жылады.

Үлкен үйдің тұрмысы өте ауыр болып шықты. Дегенмен, Құдай бұл үйдің пейілін алмапты. Мектепке бару үшін Жеткерген осы үйде қалатын болды.

Бала Жеткергеннің де үлкен еңбекке шындал араласа бастағаны сол тұс. Буыны қатып, кәдімгідей есейе бастаған Жеткерген аз күннің ішінде Орал апасына қолғанат болып шыға келді. Отын-суға жәрдемдескені өз алдына, даладан қамыс жинап әкеледі. Ол кезде қамыстың көп уақыты, ел отқа қамыс жағады.

Қамыс жағудың да өзіне тән әдістері бар. Оны әшейін жаға салмайсыз. Қараусыз қалдырсаңыз үйіңіз әп-сәтте қызыл жалынға орануы мүмкін. Өрт шығып кетпес үшін естияр біреу қамысты отқа

итеріп отыруы керек. Міне, сол кез үшін ең жауапты міндег болып табылатын осы жұмыс.

Жеткерген сол атасының үйінде екі жыл оқыды. Бұл 1950 жылдар болатын. Жеткерген оқуға кеткенде Изада үйде анасының қасында қалғанды жөн көрді. «Анамның қасында болайын, бір өзін қалдырмайын, жанында қамқор болайын», – деп қалды. Сол себептен оқи алмады. Бұл соғыс жылдары еді. Сол кездері Құлпатша апа төркінінен ажырап қалған.

Анасы Қатира, інісі Тойбазар, ағасы Жантөре мен Қанай, Балмай деген апаларынан көз жазып қалған болатын. Жантөре ағасы соғысқа кеткенде жұбайы Даража апа, Қатира әжесі, Тойбазар баласы қалды.

Жантөре майданнан жарапалы болып оралады. Қатира әжесін Құлпатша қызынан екі баласыменен көз жазып қалғаны жанына қатты батады. Қызына сұрау салып жүргенде Әби хабар әкеледі. Әби Қанайдың күйеуі болатын. Қатира әже Әбиге «мені сонда жеткіз», – деп өтінді.

Сайқұдықтағы сиыр фермадағы Құлпатша апаны тауып келеді. Анасы қызымен қауышып сағыныш мауқын басады. Изада мен Жеткерген де, әжесінің бар екеніндігін сонда ғана біледі. Екеуінің қуанышында шек жоқ. «Біздің де мандайымыздан сыйпайтын әже бар екен», – деп қуанды. Қатира әже де жесірліктің азабын көп көрген еді. Қатира әже қызының мән-жайын көрген соң, «Қарағым басың жас, біреуге басынды қос, бала көтермегеннен ауру табасың, оның жолы аулақ болсын» деп ақыл айтады. Содан кейін 1952 жылдары бір жақын қайын інісімен некелеседі. 1953 жылдары Гүлжаһан өмірге келеді. Изада мен Жеткергеннің сонынан бір бауыр қосылады. «Жеткергеннің алдында апам, сонында қарындасым бар» деп қуанып айтатыны осыдан. Екеуі маған сүйеу болып жүреді. А纳мыз да осы сөзге қуанып отыратын. Сөйтіп жүргенде әжесі Жеткергенді 1952 жылдары Қазалыға алып кетеді. Содан кейін, Изада «Аман-өткелге», атасының үйіне оқуға барады. Сол жақта екі жыл оқып бітіреді. 1955 жылды Қазалыға нағашы әжесінің қолына барады. Анасы да сол жақта болатын. Изада Қазалыда жеті жыл оқып бітіреді. Изаданың бойындағы өнері – тігін тігу мен тоқу болатын.

«БІЛГЕНИҢ ӨЗІНЕ ЖАҚСЫ...»

Изаданың қолы жастайынан ине-жілкө икемді болып өсті. Қызының қол өнерін таныған анасы да ол бір шаруаға кірісіп кетсе, аса көп араласа бермейтін. «Білгені – өзіне, істегені – бізге жақсы» деп отыратын.

Жақияның шаңырағына бақ қайрылса онда Изаданың да үлесі бар. Бақ кімге қарайды? Алдымен ынтымағы жарасқан жандарға. Жақия мен Изаданың қалай ынтымақты өмір сүргендігінен оларды білетіндердің бәрі хабардар... Бақ сосын жұмыстан қорықпайтын адамға қарайды дейді үлкендер. Бұл тұрғыдан келгенде де Жақия мен Изаданың алдына түсетін жан сирек. Және бір мәселе, кімнің қолының өнері бар, бақ соған үйірсек болатын көрінеді. «Изада, Изада» деп отырғандығымыздың мәнісі осында.

Изада жылдар өтіп, жасына жас қосқан сайын қолөнер, ісмерліктің қыр-сырын үлкен ыждағатпен менгереді. Изаданың келекеле ол қасиетін таныған көрші-қолаңдар, апа-сіңлілері көйлек тігіп беруге қолқа салатын болыпты. Көмегі тиғен жұрт Изаданы «шебер қызы» атайды.

Қолы өнерлі адамның сүйкімді көрінетіні ежелден белгілі. Изаданың қолына түскенде шыт мatalардың өзі жанып жүре беретін. Жазда киетін штапіл көйлегін айтпағанда, қара күзде киетін қара түсті, сары түсті костюмдерін де өзі тігіп алғатын. Бұларды «қолдан тігілген емес, фабриканың өнімі» десе былайғы жұрт сенетін. Қалай болғанда да, Изада өз қатар-құбыларымен салыстырғанда бөлекше, ерекше әдемі көрінетін. Мұның бәрі сол өнердің арқасы.

Он саусағынан бал тамған өнерлі болғаннан кейін бе, қолы тиын-тебенсіз болмады. Қолына артық ақшатүссе, жіптің неше атасын, көйлекке лайық мatalар сатып алуға дағдыланды. Кездеме мата оның көзіне жас бойжеткеннің үстіндегі көйлек болып елестейтін.

Иә, Изада кішкентайынан батамен көгеріп, көктеді. Көптің ризалығын алған адамның да келешегі заңғар болады. Изада бүгінде өсіп-өніп отырса, мұның бәрі сол алғыстың, үлкендердің батасының арқасы.

* * *

Кейінірек Изада бой жетіп, Жақияға күйеуге ұзатыларда бұрынғының дәстүрімен сыңсу айтқаны бар. Сол сыңсуды ауылдың бойжеткендері «Изданың салған әні еді» деп біраз уақыт айтып жүрген. Түгел шумағы есте қалмапты, «жан сінлім Гүлжанаң мен інім Жеткергенді кімге қиып тастап кетемін, мен кетсем бұлар қалай күн көрер?» бол келетін еді мағынасы. Ал, қайырмасы ширақ айтылатын.

*Кереге жайдым, қапсырдым,
Ши орадым, жапсырдым.
Артымда қалған жсан апам,
Жеткерген мен Гүлжсаңанды
Бір Аллага тапсырдым, –*

деген жолдар кім-кімнің де жұлын-жүйесін босатпай тұрмайтын еді.

Міне, бүгінде жақсылар түсетін үйдің алтын қазынасы болып отырған Изданың кешегісі осындай мазмұнды да маңызды сәттерден тұрады. Өнеге аламын дейтін жан болса өрісті-ақ өмір емес пе?!

Гүлжсаңан Жеңсік апамен бірге

СӨЗ СОҢЫ

Сәрсеновтер отбасы әuletінің тірегі – Жақиясыз өмір сүріп жатқанына биыл тоғызынышы жыл. Өскен-өнген әuletтен сәби үні үзілген емес. Балалар да табысты, қызметте абыройлы. Құдайға мың мәртебе шүкір.

Бір қарасаныз бәрі де орнында. Төр бұрын да қонақтан босамаған, қазір де келім-кетім адамда есеп жоқ. Дастанқан да сол дастанқан. Тек Жақияның өзі жоқ... Изадаға да, балаларға да, тіпті атасының көзін көрген немерелерге де осы жай бататындей.

Әрине, мұның бәрі әuletке ақшар таудай пана бола білген Жақияға деген тұңғылқ сағыныштан туған көңіл-куйдің көріністері. Әйтпесе, Изада апамыз да, балалар да, кейінгі немерелер де Жақиядай азаматтың өте мазмұнды өмір сүргенін жақсы біледі. Біліп қана қоймайды, Жақиядай ерін, әкесін, атасын орынды мақтаныш тұтады.

Расында да, Жақия азаматтың басынан өткізген баяндары бір адамның ғана емес, тұтас үрпақтың тарихы. Тіпті, бір үрпақ дегеніңіз де аздық етеді, бұл – бүгінгі Тәуелсіздікке мың өліп, мың тіріліп келген тұтас ұлттымыздың тарихы. Мемлекеттің адамдардан, тарихтың сәттерден қуралатынын ескерсек, осы тоқтамға келеміз.

Тұсінген, ұғынған, аңғарған жанға Жақияның өмірін отбасын құрғанға дейін және отбасын құрғаннан кейін деп екі кезеңге бөлуге болады. Екі кезең бір-біріне мүлде ұқсамайды. Гибраты мол тағдырдың жастарға берер тәлім-тәрбиесін, ұлгі-өнегесін өлшеу мүмкін емес. Ол – кешеден бүгінге келген жан.

Ал, ертеңі қандай болмақ? Жақияның ертеңі – үрпақтары десек, үміт те, тілек те солардың үстінде. Алла тағала олардың тек жақсылығын көрсеткей!

Жақия Сәрсенов

ҰРПАҒЫМ БІЛЕ ЖҮРСІН

АРАЛ ТӨБЕ

Міне, 1987 жылы аталарымыздың басына белгі орнатып кетіп едік. Бұзылмапты, жақсы сақталыпты. Сегіз жылдан кейін қайтып келдік.

Ағайындар жақсы жиналышп жатыр. Бүгін мамырдың отызы. Өткен жылдан бір айға бұрын келдік. Барлығы да дұрыс екен. Қойған белгіміз еш бұзылмапты. Әріптеріне дейін бәрі орнында тұр. Аманшылық болса, бүгін халықтың басын қосып, «Құдай жолы» беріп, екі қой шалып жатырмыз

Өте бір кең, жері шұрайлы. Малға да егіндікке де жайлыш. Ертеректе мал өрісі болған. Ат жарыстырып, көкпар тартқан алаң. Менің әкем Бұқарбай атсейіс, мерген, сал жігіт атанған. Жылқыны өзі жаратып, баптап, аламанға қосқан. Көнекөз қариялар бәйгеге қосқан тайына дейін олжасыз келмейтін деп отыратын. Айғыр бәйгесі болсын, тай бәйгесі болсын біздің аталарымыз ол сайыстан жеңіссіз оралмаған. Жұмаш атаның күрен қасқа айғыры Қызылордада шапқан. Тіпті, Алматыда өткен бәйгені қалай алғанын қалың ел әлі уақытқа дейін аңызғып айтады. Міне, ата-бабаларымыз мекендереген киелі қонысымыз осы.

Қазір мен алпыс беске келдім. Менің бұл арадан кеткеніме 60 жыл болды. Ел ауысып көшкен шақта үлкен жолдың бойында «Қызыл Жұлдыз» дейтін совхоз бар еді. Осы күні «Арал Төбе» мал бордақылау совхозына айналған. Бүгін басшыларына сәлем беріп,

«Құдай жолыға» шақырдым. Қарабұтаққа екі машина жіберіп, келетін біраз адамдар мен мешіттің молдасын алдырамыз. Дастанқан жайып, Құран оқып, қатым беріп, ата-бабамыздың аруағына зиярат етеміз. Бүгін кері қайтуымыз да мүмкін.

Құдағиға бөлек рақмет. Құлекен алыстан ат арылтып, біздің атажүртты көріп, қаншама еңбек істеп жүр.

Изадаға рахмет. Әлімжан батыр келіп, қызмет атқарды. Ата-баба аруағы қолдап, құдайдың көзі әр уақытта түзу болсын. Соңымыздан өсіп-өніп келе жатқан үрпақ бар. Кейін олар да біз сияқты қария болады. Қазақтың: «Атаңа не істесен, алдыңа сол келеді» деген нақыл сөзі бар. Бес-алты жылдан соң, немерелерді ерте келеміз, одан кейін шөберелерге де кезек келіп жетер. Құдай әрқашан жақсылыққа жаратсын.

Мәтеке! Сенің қызың үлкен болғанда, сен басқарып келетін бол. Одан кейін Жанболат, Гужик бастап келеді. Атамекенді ұмытушы болмаңдар. Аруақтар бізге қорғаныш боп, бәле-жәле, тіл-көзден сақтасын!

Біссіміллә, Аллаху-әкбар дегенде іштеріңнен қабыл болсын деп ниет қылыштар. Батасы тиеді. Үрпақтарымды ата-баба аруағы қолдап жүрсін!

Аллаху-әкбар! Әумин!
30 мамыр 1995 жыл

* * *

Жақия әкеміздің Жанболаттың мүшел жасында сөйлеген сөзі

Қымбатты жас өрендер! Ұлымның жолдас-жоралары, біз Жанболаттың ата-анасы бүгін өздеріңіздей Жаконың туған күнін тойлауға арнайы келдік. Уақыт өте келе, Жанболат баламыздың да біразға келгенін сезбей қалыптыз. Былай ойлап қарасақ, өзімізде жас сияқтымыз. Десе де, артымыздан қуып келе жатқанын мойындамасқа лаж жоқ.

Айналайын, достарың өзіндегі сыйбатты сұлу, таза азаматтар екенін көріп отырын.

Жақсы жігіттің жолдас-досы көп болады. Ол көптің еш зияны жоқ. Жігіттер келіп, сәлем беріп жатыр. Бірге оқыған, қызметтес болған, үйіне қонаққа барып, дәмдес болған жігіттер.

Айналайын! Жанболат балам! Өмір-жасың ұзак болсын. Жұз жаса, әрі бақытты бол. Жаратушы барлығын молынан және берекесін берсін. Бала-шаға, немере-шөбереге жұғысты болғай!

Бүгінгі тойға құдағайымыз Құлекен арнайы қатысып отыр. Баламыз Мараттың жолдасы Шолпанның анасы.

Мінеки, айналайын ата-ана баласына қай уақытта да жақсылық тілейді. Келешегі жақсы, мол болғанын қалайды. Ғұмыр жасы ұзак боп, қатарлары көп, ешкімнен кем өспей, көппен бірдей болса деп тілейді.

Мінеки, сондай ақ тілекті, жалпы ата-ананың атынан тілейміз. Әр уақытта сыртыңнан, алыста жүрсөн де уайымдал, ойлап отырамыз. Үйіне келді ме екен деп?!

Біз мың шақырым жерде алыс болсақ та, қамқоршы болып журеміз. Ата-ананың жүрегі балалары үшін еш уақытта ұйықтамайды.

Әрқашан ұл-қыздарын ойлайды. Сондай ата-ананың бірі біздер. Келешекте сен де әке атанасың. Ата-ананың қадірін балалы болғанда білерсің! Сол шақта біздің айтқан сөздеріміздің бәрін есіне түсір!

Бақытты бол! Замандастарыңа береке қонсын. Еш уақытта бір-біріңе қиянат жасамаңдар, өмірді таза сүріндер. Құлыққа барып, алдамаңдар, бар дүниені бөлісіп жеп-ішіндер. Осы уақытқа дейін қалай тату болсаңдар, сол адалдықты сақтап қалыңдар. Сонда ғана көңілің ақ, әр жолдасыңың көзіне тік қарай аласың. Осы уақытқа дейін таза келдің, таза жасай бер.

Барлықтарыңа айттар ортақтілегім. Рақмет. Жиналғандарыңызға ризамын.

Әумин!
1998 жыл

Әкеміз Жақияның Жанболат пен Айманның үйлену тойында сөйлеген сөзі

Айналайын қауым, туған-туысқандар, абзал достар, ұлымның жора-жолдас, замандастары!

Бүгін Жанболат пен Айманның отау тіккен тойына шақырған ағайындардың бәрі келіп отыр. Барлықтарыңызға шексіз алғысымды білдіргім келеді, рақмет.

Жігіт ағасы Жанболат менің ұлым болса, Сіздердің жолдастарыңыз, достарыңыз. Мына жақта отырғандар Оңтүстік Қазақстаннан келген ағайындарымыз. Мінеки, барлығымыздың бүгін төбемізді көкке жеткізіп, үлкен шаңырақта екеуініздің бас қосқан тойларыңызды өткізіп отырысыздар. Ол құрмет-ілтиппаттарыңыз үшін мың рақмет.

Мен өзімнің жұбайыммен 42 жыл бұрын бас қосып, шаңырақ көтердім. Балаларым алтын тойға жетіп, ұзақ өмір сүрсе деп тілек білдіремін. Өніңдер, өсіңдер! Үрпақтарыңызben мың жасаңыздар!

Айтылған жылы сөздеріміз періштенің құлағына шалынсын. Осы арадағы жолдас-туысқандардың барлығы да куә. Олар да ниеттес азаматтар. Айналайын, өмірлерің алда әлі, көп жасаңдар. Тапқан табыстарың өмірлік боп, немере-шөберелерге жұғысты болсын. Біздің аталарамыз ата-анамызға той істеген екен деп, бұдан да күшті той жасап, көп қуаныш сыйласын. Бакытты болыңыздар! Қайда, қашан жүрсендер де жолдарың ашылып, Алла сақтап, қорғасын. Алдарыңнан тек ниеті түзу азаматтар кезігіп, дос, туысқан атануға лайық болсын! Елдің алдында сый-құрметтерің арта берсін. Әумин! Ата-баба әруағын ақтап, айтар сөзім осындай, қарақтарым!

2000 жыл

* * *

Жақия әкеміздің немересі Аруjan дүниеге келгенде айтқан тілегі

Мынау Жанболат қалқамның бүгінгі алып келген құыршағының қолындағы «Менің сүйікті немереме» деген арнайы ашық хаты. Ишіндегі сөзі: Күнім менің, әрқашан емен-жарқын құліп-ойнап жүр! Жүз жаса. Ата-анаңың қозайымына айналып, бақытты бол!

Игі тілекпен: Ата-әжен Сәрсеновтер 18.08.2001

Әкесіне берсек, ары қарай іздең, тауып алады. Балаларының бірінші табысы!

Жүз жасасын, бақытты болып, Сендерді қуантып жүре берсін!

2001 жыл

* * *

Жақия әкеміздің Жаңа жыл түні сөйлеген сөзі

Ал, міне! Ұл-қыздарым, немерелерім, Жаңа жыл құтты болсын!
Баршамызға келер жылы жаңа бақыт келіп, шаңырағымызға қонсын!

Өсейік, өнегік. Жердің қай бұрышында жүрсек те, бір-бірімізге қайырымды бола білейік. Қарайласып, қызмет істеп жүрейік. Өмірдің бар жақсы ырыздық, нәпақасы кішкентайларымызға, немерешөберелерімізге де дарысын. Келешекте олар ата-ана алдындағы парызын өтеп, қайырымын өтей берсін!

Жаңа жыл құтты болсын!

2003 жыл
Шымкент шаһары

III БӨЛІМ

ЖҮРЕКТЕ ЖАТТАЛҒАН ЕСІМ

Естеліктер

*Алдынан күтіп арманым,
Анамдай өмір тербетті
Бақытым, барым балаларым
Бауырымда өсіп, ержетті...*

Жақия Бұхарбайұлы

Изада Кеулімжайқызы
Жақияның жұбайы

АЯЛАЙ БІЛГЕН ЖАҚЫНЫН, ЖАНЫ ЖОМАРТ АЗАМАТ ЕДІ

Мен, өзімнің өмірлік серігім болған Жақаңнан айырылсам да, оның рухымен іштей жиі әңгімелесемін. Осылайша оған өзімнің сырмұнды жеткізуге тырысамын. Балаларымның жағдайын айтамын, кенесемін. Кейде бәрі де бұрынғыдай сияқты болып көрінеді. Тіпті қазір ол үйге кіріп келетіндей болады.

Қазактың “адам ғұмырын қамшының сабындай қысқа” деп айтуы бекер емес еken. Ә дегенше өмірдің қалай өткенін де байқамай қалыптын. Ол кісімен өмірде өте тату-тәтті өмір сүрдік. Еш уақытта мені қасынан қалдырған емес, бірге алып жүретін, әңгіме-сырымыз таусылмайтын. Ол кісі жан-ұя үшін жаралған еді. “Бай қараса – бақ қарайды” деген қазактың сөзі бойынан табылады. “Мен саған ешқашан сөмкे арқалатқан жоқпын”, – деп, еш қыындық көрсетпей аялап жеткізді. Қонаққа барғанда бірге, екеуміз көңілді жүретінбіз, қайтқанда әдетте бір сөздерімен: “Менің қалқанқұлағымнан басқа

сұлу болмады”, – деп әзілдеп, мақтап отыратын. Соған мен сенбеуші едім. Кейін сол сөзді айтатын жан-жарым болмағаны арқама аяздай батты.

Жақаңның өмір жолы түрлі-түрлі қыншылыққа да, небір қызықты жағдаяттарға да толы болды. Бірақ, Құдайға шүкір, мағынасыз болған жоқ. Бала кезінен басына түскен ауыртпалыққа мойымай, елдің елеулі ер-азаматы бола білді, қоғамға қадірі сінді. Олай дейтін себебім балаларын өте жақсы тәрбиелеп өсірді, оларға ақыл айтудан ешбір жалықпады, әрі сол айтқандарын жадына түйіп алуларына барын салып, соған қолын жеткізе білді.

Жақаң көпшіл, қауымшыл адам еді. Әсіресе қатар құрбыларына көзқарасы, ел азаматтарымен сыйласқандығы, ізінен ерген інілерімен жақындығы, осының өзі керемет жағдай болатын. Жақын араласып, қатынасып, туған-туысқандарын төнірегіне жинап, өз қамқорлығына алып, солармен бірге көбейіп, сол ниетін Алла қолдағанына шүкіршілік етіп отыратын. Сол ниеттің арқасында ағайын-туыстары, жора-жолдастары, елдің азаматтары қанша уақыт өтседе жан-ұямызды құрметтеуде, бірінші – Құдайдың арқасы, екінші – жан-жарымның салып кеткен сара жолы. Мен ойлаймын, Жақаң өз өміріне риза болып кетті деп. Себебі балалары жақсы азаматтар қатарына қосылды. Олар әкесінің айтқанын орындалп, бүгіндері елге адал қызмет етуде.

Жақаң кеткен соң, көп ұзамай тағы бір сырласатын адамым, анам Күлпатша да өмірден озды. Екі қолын қамшы етіп, екі аяғын ат етіп асыраған анамның өмірден өткені қабырғама қатты батты. Тағдырдың салғанына адамның көнуіне тұра келеді ғой... Әлде де өмірі ұзақ болуы мүмкін бе еken... Жақаң өмірден кеткеннен кейін мені көп ойлап”екеуі өмірбаки бірге жүрүші еді, бір-бірінен еш айырылмаушы еді ғой”, – деп күйінетін, содан бір ауруға тап болып, өмірден кетті.

Анамның қыын заманда әке орнына әке, ана орнына ана болып, өмірдің талай қындығын тартқаны жаныма қатты батады. Бірақ, шүкіршілік – Карашаңырақта анасын әбден ардақтаған Жеткерген жұбайымен, бала-шағасымен жақсы өмір сүруде. Анам Жақаңның балаларының қызығын көріп, батасын беріп, риза болып өтті.

Жан анама Алла иманмен жарылқасын деп отырамын.

Жақаңның тағы бір жолы: “Мен өзім жетім өстім, қашама қындық көрдім. Сол секілді мына елде қазір таршылық көріп, тозып тұрған кезі. Балаларым, әйтеуір, Құдайға шүкір, жақсы келе жатырындар, дүниеде жақсылық жасағаннан артық нәрсе жоқ. Ауылдағы мектепке көмек жасандар”, – деп ойын сабактап, бөліскені бар-ды. Жақиядан айырылған соң осы бір сөзі қайта-қайта ойыма орала бергені. Соны бір күні Жанболатқа айттым. Балам әкесінің өсиетін бұлжытпай орындал Араптөбедегі мектепті жөндедті. Ел риза болып рақметін айтты, мектеп ұжымы алғыс хатын жіберді. Бұқарбайдың баласының атын берейік дегендер де болды, бірақ оларына мен “Жақия марқұм, жасаған жақсылығын атақ алу үшін істемейтін еді”, – деп көнбедім...

Сол кезден кейін уақыт зырғып өте берді. 2007 жылы қазан айында Жақаң 75 жасқа толар еді. Балалармен ақылдастып осы жерде үлкен ас-той бергенше Жақаң көп ойлайтын туған жеріне, туған еліне құран оқыту үшін 2007 жылы қыркүйек айында тағы бардық. Баар алдында, сол жылдың шілде айында Қарабұтақтағы мектептен хабар келді – өкіметіміздің “Жұз мектеп” деген бағдарламасына осы мектеп Жанболаттың көмегімен ілініп, ескі мектептің орнына екі қабатты 250 орындық жаңа мектеп салынды деп. Әкесінің атынан жіберілген қаражатқа сол мектепке балалар таситын автобус алышыпты. Осы барғанда үлдары Қасымхан, Жанболат, Марат, қызы Гүлжан, келіні Шолпан үлкендердің батасын алып, әкесінің кіндік қаны тамған жерін, елін көргенде үлкен әсер алып, риза болып қайттық. Сол Араптөбеде жиеніміз Айтжан, Мәдина, бала-шағасымен отыр. Мектеп оларға арқа сүйеу болып, нағашылары салдырғанына қатты қуанышты. Өзіміз хабарласып, жағдайларына қарасып тұрамыз.

Аруақтың арты қайырлы болсын, алды пейіш болсын, арты кеніш болсын деген сөз қате айтылмаған сияқты. Шүкіршілік жасап арты тойға жалғасты. Атасы кеткеннен кейін Жанболаттың балалары, Жантемір мен Әлкеннің 2008 жылы атасының қарашаңрағына келіп ағайын, туған-туысқандардың басын қосып сұндет тойын жасадық. Сол тойда анамның төркін жағы болып келетін Мұса ініміздің тойға тарту еткен өлеңі:

ТОЙФА ШАШУ

Ұландарым, құтты болсын тойларың,
Әрқашан да биік болсын ойларың.
Мұсылмандық бойларыңа Нұр беріп,
Тойға ұлассын мына «сүндет» тойларың.

Қуаныш пен шаттық заман көріңдер,
Болашақта бір Аллага сеніңдер,
Күш-жігерің Алла құйып бойыңа,
Жақсы азамат болып өсе беріңдер.

Жақиядай атаң болған алдыңда,
«Изададай» асылын сүйген жардың да,
Сол Жақаңның алтындаі нұр бейнесі
Жүректерде жазылыш мәңгі қалды ма?

Әкең сенің алдыңдағы Жанболат
Алла берсе қазақтарға хан болады
Биіктерден көріне берсін әкешиң
Ғайып ерен 40 шілтен жар болады

Аналарын алдыңдағы Айман гой
Сендер үшін жүректерін жайған гой
Дастарқанға ағайын туыс шақырып
Жасап жатыр өздеріңе ұлы той

Үлкен әкең алдыңдағы Қасымхан
Раушандай шешеңменен тасылған,
Марат агаң жүр жүгіріп қуанып
Шолпанменен бірге жсаны қосылған.

Тәтелерің Динара мен Гүлжанға
Бүкіл әлем екеуіне қараган,

Жүрген жерін нұрландыраң екеуі
Жақсы көрер сондықтан да бар адам.

Жантемірім жүрген жерде сыйлы бол
Ел билейтін, басыңменен миң бол,
Алла жар боп алға қарай жүре бер
Өмір деген жазылмаған қылыш бол.

«Әлкенім» өнерлі бол, нұрлы бол
Жүрген жерің той-думанды, жырлы бол,

Жігітке аз қанша өнер болса да
Шырагым, сен сегіз қырлы, бір сырлы бол.

Қолыңды жай мен батамды берейін
Гайыптан күш келеді деп сенейін,
Айтеке би аруақтары жар болып
Ұлдарымды биқтерден көрейін.

Гайып ерен 40 шілтен қоргасын
Қыдыр болсын қасыңдағы жсолдасың,
Алла беріп өмірі мен бақытын
Бастарыңа еши жамандық болмасын.

Әмин!
20.10.2008 жыл

ТОЙҒА АРНАҒАН ГҮЛЖАННЫҚ ТІЛЕГІ

ТОЙҒА ТІЛЕК

*Бұғін бір той өтіп жатыр тамаша,
Көз тоймайды қауым жүртқа қараса.
Дос-жарандар Жантемір мен Әлкенге,
Ақ тілектер айтып жатыр жарыса.*

*Жаңа жайып келе жатқан өркенін,
Осы жастар өрендері өлкенің.
Алыс-жасақын ағайындар бас қосқан,
Ұлы той бұл – Жантемір мен Әлкеннің.*

*Жантемір ер толып бұғін алтыға,
Келіп отыр мұсылмандық қалпына.
Мектепке де құтты қадам басыпты,
Қажетті жсан боламын дег халқыма.*

*Ал, Әлкенге бары-жоғы жарты жыл,
Арабияда жарық көрген алтын ұл.
Мұсылмандықты кабылдаған Дубайды,
Айтулы адам болар дейміз жалпы бұл.*

*Көрмесе де Жақиядай атасы,
Алла алдында қабыл болып батасы.
Дүниеге келген осы немере,
Болмас, сірә, қадамының қатасы.*

*Жанболат пен Айман сынды ата-ана,
Балаларсыз бойға асы бата ма?
Аружсаны, Жантемірі, Әлкені –
Күндері гой, күнсіз таңы ата ма?*

Бірі аялап, десе жарық жарқыным,
Бірі аймалап, десе асыл алтыным,
Әлі ертең-ақ екеуі де ержетіп,
Шыға келер ұланы бол халқының.

Соның үшін тамашалап, тамсанып,
Ақ тілектер ақтарамыз қанышалық.
Тойы тойға ұлассын деп қос ұлдың,
Таң атқанша би билейміз, ән салып.

Ұландарға Жаратушы жар болсын,
Ұлан-асыр қайрат-күші бар болсын,
Татқанымыз тіл үйірген дәм болсын,
Айтқанымыз әзіл-күлкі, ән болсын

Той тойға ұлассын деген халықтың дана сөзі қабыл болып Мараттың да балалалары, Диас пен Тайырдың тойын өткіздік. Мың да бір шүкіршілік деп отырмыз. Уақыт өте келе менің де жетпіс жасым келіп қалыпты. Бұл да бір белес, 70-жылдықты балаларым ағайынтуыс, құда -жекжатпен, бала-шага өнерін көрсетіп той жасадық. Сол тойда туыстарымның алдында үрім-бұтақтарымызға ұлағат болсын деп, әрі атасының менімен өткен өмірбаянын естіп жүрсін деп айтқан тілегім:

“Біз соғыс кезінен бұрын туып, әлі жүрмей, есімізді білмей жатқан кезде, соғыс басталып кетіпті. Сол соғыс әйтеуір халыққа оңай соққан жоқ. Сөйтіп жүргенде, бірінші кезеңмен соғысқа шақырылған әкемізден сол 1941 жылы айырылып, біз ананың бауырында қалыптыз. Ол кезді бірі түсініп, бірі түсінбейтін шығар.

Ол шала құрсақ болып жүріп, өстік, балалық дәүірді, мектеп шақтарын шала-шарпы көрдік. Кейін бір мектепте туған жылымызды сұрағанда “1940 жылы” деп айттық. Ол кезде төлқұжат деген жоқ еді. Ойда, қырда, далалықта шешеміз бізді қайтсем асыраймын деп жүріп, малдың ізінен кеткен. Үш-төрт жерде шамалы мектепте оқып қалдық. Сөйтіп жүргенде дем арасында қыз болып, бойжеттік. Жар

таңдайтын да уақыт болған жоқ. Құдайдың да өзі қарасады екен, бір керемет азамат Жақаңа, қосылып, Құдайға шүкір, жақсы отан, жанұя құрдық, өмірді бастадық.

Сол кезде бір түрлі уақыт, заман болды. Мен “әкем жоқ, жетіммін” деп жүрсем, ол кісі ата-анадан ерте айырылып, тұлдырып жетім екен, сол екеуіміз қосылып, сырымызды бір-бірімізге айтып, бір талай жүріп келіп, емен ағаш құсан тамырды тереңге жайдық. “Менің арқамда Құдайым бар” деуші еді, сол өте рас болып шықты.

Жапырағы көп ағашқа құстар көп қонады деген сөз бар ғой. Құдай сол ағашқа, жан ұямызға, балапандарды қондырды, балалы-шагалы болып, өсіріп-өндірдік. Сөйтіп жүріп, өмір зулап өте берді. Тек кана бір өкінішті сәт – Жақаң өмірден ерте кетті. Құдайға шүкір, алақанымда құдай берген бес саусақтай, бес балапаны бар деп, риза болып кетті. Бірақ, ерте кетемін деп ойламап еді, Алланың жазуы солай болды. Сол бес саусақтай, бес балапаным аман есен өсті, өнді. Олар өздері ата-ана болып немерелерімді дүниеге алыш келді. Сол немерелер келгеніне Құдайға мың шүкіршілік деймін.

Атаға немере бұтқақ екен, әжеге немере нұрын төккен күннің шуағы екен. Мен қазір сол шуаққа бөленіп отырмын. Жан-жағыма барлықтары жүгіріп келгенде, әр қайсысы қуантқанда жүрегім жайылып, рақаттанып қаламын. Немеремнің алды Англияда оқып жатыр, жиі-жиі “апа Из” деп телефонмен хабарымды біліп тұрады.

Ата-аналары аман болсын, балалардың амандығын, саулығын тілеймін. Айналамдағы туысқан-бауырларыма, құда-жекжатқа ризамын.

Құданы да Құдай қосады дейді, Жақаңның себебі болды, жақсы құдаларға әдемілеп қосып беріп кеткен.

Барлықтарынызға тілегім сол, немерелеріңіздердің шуағына бөленіңіздер, ата-анасы жақсылап өсірсін, оларға да менің жолымды берсін, немере-шөбереге жетсін.”

Изада ананың 70 жылдық тойына Жеткерген қызы Ләззаттың тартуы:

*Тарихтың 20-шы гасырдың беттерінде
40-шы жылдың сол бір көктемінде,*

Білді ме екен дәл осындаі той боларын
Гүлпатша ана алгаши сізді өткенінде.

Ерке едіңіз бой жеткен кеше сіздер
Неше қыстар өтініті, неше күздер,
Енді бүгін бақытты анасыз гой
Осы отырған барлығы шешеміздер.

Бүгінгі күн анасыз гой сол баяғы ерке қызы
Жиылып ағайындар ән мен жырын шертеміз,
Әттеген-ай, әттеген-ай Жақиядай әкеден
Айырылып қалыппыз гой амал қанша, ерте біз

Ақыл бізге әрбір айтқан сөздеріңіз
Қамқорышыл болған көп қой кездеріңіз,
Есіңізге бір сәтке түсірейін
Жеткергенді жетектеп жүргеніңіз.

Үлдарыңыз әлпешиштейді оған шүкір етерсің
Бұл өмірде Изада апа бақытты жсан екенсің,
Қыздарыңыз еркелетіп жүрсін әрдайым
Келіндерің алдыңыздан қия кесіп өтпесін.

Алдыңыздан шықсын талай ғажайыптар ғаламат
Жүзге жетіп денсаулығың болсын деймін саламат,
Шын жүрекпен тоіымызда шашу шашқан жырымен
Сіңілің деп білерсіз Жеткерген қызы Ләззат

Сызылтып баурап алар салған әні
Кеулімжайдың үрпағын жалға гана,
Артыңан ерген ініңің жсан жары гой
Қарсы алдыңыз келініңіз Күлбаланы.

Қасымхан Жұмашев

Улкен ұлы

ӘРҚАШАН МЕН ӨЗІНДІ АРҚА ТҮТТЫМ

Өзімнен кейінгі бауырларымдай емес, менің өмірбаяным басқашалау. Бұл туралы осы кітапта егжей-тегжейлі жазылғандықтан оның бәрін тәптіштеп қайтып айтып жатпайын. Тек айтайын дегенім, әкеммен қарым-қатынасым өзгешелеу өрілді. Маған ол кісі аға орнына жүрді.

Маған дүниенің түкпір-түкпіріндегі бірнеше мемлекеттерге саяхат жасау бұйырды. Небір ғажайып жерлерді көрдім, небір өзгеше елдерде болдым. Бірақ, кесіп айтсам, маған өмірімде жасаған екі сапарым ғана есімнен ешқашан шықпастай әсер қалдырды. Ол – мені тілеп алған әкем Абдолланың 1964 жылы алғаш ата-жүртқа, Қарабұтаққа апарып, Жұмаш атамыздың басына құлпытас орнатқандағы сапарым, туған әкем Жақияның, өзінің кіндік қаны

тамған Аралтөбеге ертіп барғаны. Бірінші барғанымда мен тым жас едім, сол себепті көп нәрселер есімде қалмады. Ал екінші сапар барысында, арманда кеткен Бұхарбай атам мен Зағипа әжемнің басына көтерген ескерткішті өз қолыммен қалаған әрбір тасын есіме алсам, әлі күнге шейін жүргегім толқынп, жанымды сөзбен айтып жеткізе алмас бір ғажап сезім толқытып, тебірентеді...

Ата-бабаның қоныстанған жері Арап Төбе ауылы, өте бір ерекше жер. Жері жусанды тұра бір Жайықтың толқынына ұқсайды. Содан да болар жусан иісін біз қатты сағынамыз.

Жәкем ағамдай болды дейтінім де содан. Жасымның нешеде екені есімде жоқ, әйтеуір бірде мені ойыншықпен ұрып жібергені бар. Жылап үйге келдім. «Үйіңе енді бармаспын», – деп қоямын. Мамам «ұрса өзінің ағаң гой шырагым, бар, ұят болады» деп ақылын айтады. Ол кезде ақыл тыңдайын деп отырған мен бар ма, сол бармағаннан бір айдай бармай жүрдім-ау деймін.

Институт бітіргеннен кейін Шымкенттегі фосфор зауытында жұмыс істеп жүрдім. Ұмытпасам 1987 жылды болуы керек, Жәкем шақыртты. «Қасымхан, мен де әкеме белгі қойсам деп едім, соған елге бірге барып қайтайық», – деді. Осылайша ол кісімен туған елге бірінші рет бірге бардық. Жол бойы ағыл-тегіл әңгімелер айтылды.

Жәкем өте ақылды жан еді. Мен ол кісінің ақылын көп тыңдадым. Сол ақыл-кеңестерден өміріме азық жинадым деп есептеймін. Жәкем қайтыс болғаннан кейін елге Марат, Жанболат бәріміз барып қайттық.

Расын айту керек, мен Жәкемді осылай ерте кетеді деп ойлаған жоқпын. Мәскеуге барып емделіп келгеннен кейін үмітіміз зор болды. Тамаққа тәбеті ашыла бастағанына куә болғанымда ерекше қуанып едім. Ақыры ауруды жеңдік-ау деп ойлағанмын. Сөйтсек оның бәрі әншнейін алдамшы нәрсе екен ғой...

Қазір Жәкемсіз өмір сүріп жатқанымызға жеті-сегіз жылға таяды. Көңіліме ол кісі әлі ортамызда жүргендей болады. Уақыт өткен сайын оның бейнесі алыстамай, қайта жақындей түсетіндей.

Раушан Жұмашева

Жаңия келіні, Қасымханның жұбайы

АТАМНЫҢ ӘР ІСІ БІЗГЕ ҮЛГІ ЕДІ

Мен үшін атам ұлы адам. Атам тұмысынан текті адам еді. Ол кісі өмірден түйгендерін құнделікті тіршілікпен ұштастыра біletін жан еді. Бұл әркімнің қолынан келе бермейді. Мен қазақша тәрбие көрген жанмын. Сондықтан болар осы үйге сіңіп кету маған қыынға соққан жоқ. Сонда да болса осы әулеттің адамы болып кетуіме атамның адамгершілік қасиеттері көп әсер етті. Өзім ұялшақ адаммын, сонда да атам елдің алдында тым көтеруші еді мені, өйткені балаларының анасын өзі қалай қадірлеп, қастерлейтінін, сондай-ақ балаларына да немерелерінің аналарына солай қарап, қадірлеуін талап ететін.

Күні бүгінгі дейін таң қалатыным, атам жетім өссе де, өзінің әке-шешесінен қанымен бірге келген адамгершілік құндылықтарын, тектілігін жоғалтпағандығы. Әйтпесе адамдармен қалай қарым-қатынас жасауды оған ешкім үйреткен жоқ қой. Ата-бабалардың

ұстамын сақтай жүріп, мәдениеттілік пен қазіргі өмірдің талабына сай жаңалықты, әсемділікті үйлестіре білуі маған ерекше әсер етті.

Өсірепе, ол кісінің де ата-анасының басына барып құлпытас орнатып, перзенттік борышын өтеуі кімге болса да үлгі боларлық нәрсе. Әрі бұл ойын ол елдің жағдайы біршама ауырлаған шакта, сол қыыншылыққа мойымай іске асырғаны таңғаларлық құбылыс және ұл-қыздарына, немерелеріне, келіндері – мына біздерге ұлы сабак. Қала берсе, атамдай азаматтардың жасаған осындай үлкен істері жалпы елдікті көрсететін құбылыс. Біреулердің өмірі жәй, тірлік болса, ал біреулердің өмірі басқаларға үлгі болады. Себебі, адам тек істеген ісімен ғана адам атанады. Сондықтан менің атамның өмірін ұлағатты өмір деуге әбден болады. Және өмірі аңызға айналған адам жан жомарттығымен қанша адамды бақытты қылған.

Жаңадан жанұя құрған біздерге айтып жүрген нақыл сөздері өмірімізге көп мағына берді. Көбінесе, күнделікті тіршілікте көз қырынан қалып қоятын, немесе білместіктен істелмеген заттарды адамға намысына тимей ескерте білетін. Сонымен қатар осы кісінің ерекше сезімділік пен алдын ала адамға қажеттілікті аңғару адамгершілігін сипаттайды. Сондықтан азда болса да қасында болған маған өнеге еді.

Осындай зейінділік қасиеті ұл-қыздарына да тола дарыған. Ұл да осы әүлетке дарыған құдірет деп ойлаймын. Осы себепті мен өзімнің осындай керемет адамның келіні болғанымды әрдайым мақтан тұтамын.

Жамболат Жақияұлы

ӘКЕМ ЖАЙЛЫ БІР ҮЗІК СЫР

Мен 1961 жылы 21-ші қарашада өмірге келіппін. Әкемнің айтуынша сол күн бір қызық сияқты. Шымкент қаласының бір шетінде Нестерова көшесінде 41-ші үйде тұрады еkenбіз. Сол үйде әкеманам, Жеткерген нағашым және Қасымхан ағам үйде болған. Бірақ Қасымхан ағаны Абдолла аға мен Мамық апа біздің үйге қалдырып, өздері тойға, қазіргі Нұрлан Ермекбаевтің әке-шешесінің тойына кеткен еken. Содан түнде Мамық апа баласы Қасымханды алып кетуге келсе, менің анамның ұйықтамай отырғанын көреді. Содан не болды деп сұрағанда, ішім ауырып отыр деген. Содан балаларды оятып, жедел жәрдем шақыртуға жібереді. Жеткерген мен тағы бір бала қалаға шығып, Победа көлігін алып келеді, анам сол көлікпен перзентханаға барады, ол Полтарацкий көшесінде, ол жерде бірақ қабылдамайды. Анамның босануына жақын қалып, шыдай алмай тұрады. Сол сәтте жүргізуші айқайлап, неге қабылдамайсындар,

жауап бересіндер дегесін қабылдап, босанғаннан кейін баланы орап қаланың басқа шетіндегі перзентханаға жібереді. Ол жақта да қабылдамаған соң, тағы бір перзентханаға жібереді бұл үшінші перзентхана болатын. Содан соң таңтерден әкем мен Жеткерген бізді іздең шығады. Таңғы сағат алтыда жолкөлігі енді жүрген кез екен. Үш перзентханаға барып, зорға анам екеумізді табады.

Кейінірек, әкем сен туылған күні барлық қаланы аралап шықтық, сенің өмір жолың бір басқа деп айттын. Маған 1 жас 10 ай болғанда, әкем Ленинград қаласына окуға бармақшы болады. Сол кезде қорғасын заводта ОРС деген мекеме болатын. Әкем сонда бухгалтер болып жұмыс жасайтын Ленинградтағы бухгалтерлік 6 айлық білім жетілдіру курсына жолдама береді. Әкем келісімін береді. Жол ақы төленеді, 80 сом айлығы бар. Үйде анам жұмыс істемейді, базарға киім тігеді. Жеткерген ол уақытта студент, 18 сом стипендия алады. Қыркүйек айында әкем окуға кетеді. Содан тағы бір жағдай болады. Мен ойнап жүрген кезімде, үйдің сыртында қазылған құдыққа түсіп кетіппін. Көрші үйдің артында үйдің сыртын сылап жүрген Жеткерген, жылаған баланың дауысын естиді. Қараса менің дауысым құдықтан шығады. Лезде төрт-бес бала жабылып құдықтың қақпағын ашып, ішіне түсіп, мені көтеріп алады. Мен бір бұрышта жылап отыр екенмін. Анам да үйден жүгіріп жеткен күйі, үсті басымды сүйектері аман ба деп сипалап қарайды. Ештеңе болмаған екен, Құдай сақтаған деп үйге алып келеді. Жеткерген нағашым бұл оқиғаға көпке дейін таң қалып жүрді.

Әкем окуға барып, білімін көтеруге кіріседі. Оқып жүргенде үлкен қаламен танысып, көп нәрсеге үйренеді. Ленинград өте әдемі қала, мәдениеттің орталығы деп жақсы көретін. Оқып жүргенде ұстаздармен танысып, араласып үлкен абыройға ие болады. Бізде қолымыздағы бар нәрсені әкеме посылка қылышп салып отыратынбыз. Сол жылы ұн мен нан тапшы болды. Анам аздап ұн, күріш салып жібереді. Бірде соның арасына салған 50 сом ақша жоғалышп кетіп, әкем сол уақытта таршылық көреді. Бізге ақша салып жіберіндер десе, Абдолла аға 50 сом салады. Әкем бір үйде пәтерде тұрады, сол үйдің егесінің анасы жақсы адам болып кездеседі. Әкеме көп жағдай

жасайды. Содан соң 1963 жылдың Наурыз айында әкем оқуын бітіріп елге қайтады. Абдолла аға мен Қасымхан екеуі Ташкент қаласынан күтіп алады. Әкем келген сәтте, мен оны жатырқап, бармай қойыпсын. Кейіннен әкеме үйреніп, қасынан қалмайтын болдым.

Ленинградта оқуын жақсы бітіріп келген соң, бұрынғы жұмысын жалғастырды. Әкемді оқуға жіберген басбухгалтер кісі біздің үйге кейде келіп, қонақта болатын. Ол уақытта жерде отыратынбыз, мен ойнап жүріп анам әкеліп қойған самаурынның оттығына қасықты салып жіберіп, қасық қайда-қайда деп жүгіріп ойнап жүргенде, ол кісі де қайда-қайда Жанболат, – деп күледі еken. Әкем сол кісінің жақсылығын көп айтатын еди.

Әкем кейінде Шымкенттегі кооператив техникумында оқып, әрі жұмысын жалғастырып жүрген кезінде, бір күні оқуды бітірдік деп, Орынбасар аға екеуі қуанып, көніл көтергендері есімде.

Ол оқуды бітіргеннен кейін Алматы қаласындағы Халық шаруашылық институтына түсуге ынталанып, сол білім ордасында оқыды. Әкем, жанұяны да, жұмысты да, оқуды да бірге алып жүрді. Оқу ордасында абыраймен оқып жүрді. Елге сыйлы профессор, кафедра менгерушісі Радостовец деген кісімен танысып, араласты. Біраз адамдарға көмектеседі. Өте жоғары абырайда болады. Халық Шаруашылық институтының – бухгалтер-экономист мамандығын алады да, осы білім ордасының аспирантурасына тапсырады. Бухгалтерлік есеп және анализ кафедрасына түседі.

«Бухгалтерлік есеп және анализ» деген диссертация тақырыбын алады. Диссертация жетекшісі – Бутин Мажекен Есенович деген профессор болады. Осы диссертация жұмысымен үйге көптеген қағаздар алып келгені есімде.

Жұмысын, оқуын, балаларын жеткізуді мақсат тұтқан, бәрін ойлаған қандай еңбеккор. Әкем өзін-өзі тәрбиелеген азамат!

Жылдар өтіп, мен де онжылдық мектепті бітіріп оқуға кеттім. Бірақ бірінші жылы жоғарғы оқу орнына түссе алмадым. Үйге келіп, жұмысқа орналастым. Үйде жүрген қандай жақсы, бір жыл өте шықты. Келесі жылы Алматы қаласына оқуға түстім. Мен Ленинград қаласында дәрігерлік оқуға баруым керек еди. Бұйрық сол жаққа

шықты. Үйімізben қуанып кеттік. Әкем өзі Ленинградқа апаруы керек болды, сөйтіп екеуміз жолға шықтық. Москва арқылы ол кезде жол жүру билетіде тапшы еді, жол болса да алыс, осыны байқаған әкем төлкүжаттың арасына 10 сом ақша салып, билетті алады. Ленинградтық санитарлық-гигиеналық оқу орнына орналастырып, барлық жайды реттеп, үйге қайтатын болды. Ал балам жақсы оқы, ауылға қайтқан кезде сабаққа қарыз болушы болма, үштік деген баға алма, ол екіге жақын тұрады, тек 4 пен 5 ке оқы деп, ақылын айтты. Мен қаражат тауып жіберіп тұрамын дегені есімде.

Сонымен біраз уақыттан кейін оқуды бітіріп, Киев қаласына аспирантураға құжаттарымды тапсырдым. Аспирантураны аяқтай бергенде алып мемлекет ел-елге бөлініп кетті. Түрлі себептермен оқуым аяқталмай қалды. Енбек ете бастадық, жанұялы болдық. Оғанда әкемнің ақыл-кенесі ықпал етті. Менің 40 жасқа толған күнімді қызыым Аружанмен, жанұямен және әке шешем бәріміз бірге тойладық. Осы кезде әкем өз тілегін айтты: ақылын көп айтатын адамға жақсылық жаса, бауырларыңмен ешуақытта бөлінбе, ауыз біршіліктерің болсын деді.

Сол әкеміздің айтқан ақылымен, берген батасымен жүріп жатырмыз. Біз үшін әкеміз қандай ақыл, қандай жол көрсетіп кетті. Қазірде сол айтқан ақыл-кенесі әлі де естен кетпейді. Алдында ақыл айтып тұратындағы көзіме елестейді. Бір өкініштің арамызда жоқтығы байқалады.

Көптеген қызықтарды бірге көргенде арман болmas еді. Енді әкеміздің алды жарық, Иманы мол болсын дейміз.

Айман Сарсенова
Жақия келіні, Жанболаттың жұбайы

РУХЫ БИК ЖАН ЕДІ

Өзім келін болып түсken қасиетті қара шаңырақ маған бой жете бастаған күнімнен таныс еді. Менің алдымдағы әпкем Шолпан да осы үйдің оң босағасын аттаған. Оның жары Марат маған алдымен жезде, кейіннен қайнам болды.

1998 жылды медицина институтын тәмамдағаннан кейін Алматыдағы Марат пен Шолпанның үйінде тұрып, жұмыс істедім. Ол кезде қайынсілім Динара да тұрмысқа шықпаған. Екеуміз тез тіл табысып кеттік. Тұсіністік үлкен достыққа ұласты.

Жанболат сол жылдары Динара екеумізді жиі-жиі қыдыртатын, дискотекаға алып баратын. Бірде Ыстықкөлге барғанымыз есте. Жанболаттың бізben бірге баруға қолы тимейтін болды да қасымызға Берікті қосып жіберді.

Мен Жанболатты аға деп жүрдім. Арамыз 14 жас еді.

2000 жылдың 10 қыркүйегі менің тағдырымды мұлде жана

арнаға бұрып жіберген кезең болды. Сол бір күн мәңгі жадымда. Ертесін Жанболат телефон шалды. «Айман, бүгін үйге қонақтар келетін еді, соған көмектесіп жіберсөн», – деп өтініш айтты. Бардым. Жанболаттың үйінде «Қалыңдық» деп аталатын әдемі сурет бар еді. Сол суреттің алдында бәріміз суретке түстік. Осы сәт мен күтпеген оқиға болды. Жанболат «бұл «Қалыңдық» деп аталады, біз мұның алдында жәйдан-жәй тұрған жоқпыз. Мен Айманға үйленемін», – деді. Және айтып қоя салған жоқ, қолыма сақина салды.

Бұл үйге осылайша келін болып түстім. Атам мені өз қыздарынан кем көрген жоқ. Мен үшін ол кісінің орны әлемдегі ең қасиетті орын болып табылады. Өзі дүниеден өткен соң жақсы қасиеттерінің бәрі көз алдыннан тізбектеліп өтіп жатыр. Бір байқағаным, атам қасиетке өте бай адам болды. Мәселен, ол кісі әр нәрсенің өз орнында тұрғанын қалайтын. Әдемі әзіл-қалжынды айта да білетін, қабылдай да білетін.

Ол өте мінезді адам еді. Қай ортаға кіріп келсе де оның ерекше адам екендігі бірден сезілетін. Оны айтасыз, атамның мықтылардың ішіндегі мықты екендігі де тез анғарылуши еді. Тіпті көп сөйлемесе де, жүрген жүрісі, киген киімі, сәлемдесуі, атамның рухының мықтылығын білдіріп тұруши еді.

Тұстырының бәрі де атамның алдында тік тұратын, Алладан ол кісінің саулығын тілейтін, бір сөзben айтқанда, бәрінің «командирі» атам еді!

Ең өкініштісі – атамыздың арамыздан ерте кетіп, Аружанның мектепке барғанын, Жантемір мен Әлкеннің ат жалын ұстап мінген сұндет тойын көре алмай кеткені...

Марат Жақияұлы

МЕН БУГІН ӘКЕМДІ ОЙЛАП, ТОЛҒАНАМЫН

Бала өмірге келгеннен кейін ата-ананың қамқорында болғаны бір бақыт. Менің әкем өзінің айтуынша әке-шешеден ерте қалған. Бір жарым жаста әкеден, екі жаста анадан қалдым дейтін. Ал мен, Аллаға шүкір, әкениң тәрбиесінде өстім, кішкентай кезімнен әкемнің жанында қалмастан жүретінмін. Мені қөп нәрсеге үйрететін. Уақыт өте келе мектепті бітірдік, жоғарғы оқу орнына түстік.

Оқып жүрген кезімде әскер қатарына алынып әскери борышымды Фрунзе қазіргі Бішкек қаласының сырт жағында өтедім. Әскерде жүрген кезімде қарындасым Динара мен әкем екеуі іздеп келетін. Әкем келген кездे бізде жиналыс болып тұратын. Біздің әскер басшыларымыз жас сарбаздарға ағалық ақылыңызды айтыныз деп өтінген болатын. Сонда әкем ақыл кеңес айтатын. Әскерге барғанда бір бақыт. Қөп нәрсеге үйренесің, шынығасың, үйінді сағынасың.

Содан, абыроймен қайтуды ойландар, жаман атақ алмаңдар дейтін. Артымнан іздең келгендері мен үшін қандай қуаныш! Әскерден ауылға келіп, оқуымды жалғастыру керек болды.

Мен оқуды Москвада жалғастырдым. Әкем апарып орналастырды. Ұлты басқа бір кісінің шаңырағында тұрдым. Ол кісі жеке басты болатын. Әкем оған көмектесіп тұруды маған тапсырды. Мейрамдарда құттықтап, бір шөлмек алып бер, – дейтін. Соның барлығын ойласам, әкем адамға жақсылық жасауды ана сүтімен бірге бойына сіңірген екен. Біздерге өзінің жетім өскендігін көп айтатын, мен көп қындық көрдім, сол қындықты көре тұра біреудің бір нәрсесін ұстамадым, рұқсатсыз алмадым, таза болдым дейтін. Сендерде адал және таза болындар, жерде алтын жатса да алмаңдар, өйткені ол сенікі емес, деп ақыл айтатын. Маған Құдай көмектесті, ақыл айтатын ешкімім болған жоқ. Сонда да жаман болғаным жоқ. Өстім, оқып білім алдым және жақсы жұмыс жасадым. Бір жағы үкімет пен партияның арқасы болды. Тәртіп-тәрбие өте қatal болатын бұрынғы кезде, – деп айтатын.

Әкем алғашқы кезде қофамда болып жатқан күрт өзгерістерге құдікпен қарап, өндіріс салаларының қатты дағдарысқа ұшырағанына налып, өлмestің күнін кешкен жүртқа жаны ашып, нарықтық экономиканы қабылдамай жүрді. Оның үстіне жастайынан санасына сіңіп қалған коммунистік идеологиының көзбояушылығынан, кеңестің популистік ұрандарының ықпалынан шығу да оған оңайға түскен жоқ. Бірақ, уақыт өтіп, егемен болған еліміздің ептеп есін жиып, наңға тойына бастаған шағында, көп нәрсені ұғынып «қап, осы замандағы мүмкіншіліктер менің жас кезімде болғанында», – деп жаңа заманды шын пейілмен мойындады...

Шолпан Сарсенова
Жақия келіні, Мараттың жұбайы

ЖҮРЕГІ ІЗГІЛІККЕ ТОЛЫ ЕДІ

Жасыратыны жоқ, алғаш келін болып түскенде қазақшаға барынша шорқақ едім. Енді бізді де түсінуге болады, қала тәрбиесімен өстік, мектепте де, жоғары оқу орнында да орысша білім алдық.

Атамыз, біз ол кісіні папа дейтінбіз, мені бірден өзіне баурап алды. Мейірімі, қамқорлығы сыр тұнған жанарынан-ак аңғарылып тұратын. «Келін» демейтін, «қызыым» дейтін. Күндердің бір күнінде атам маған «қызыым, есінде болсын, біздің үйде тек қазақша сөйлейді», – деді. Амал жоқ, қазақша үйрене бастадым.

Үйге қонақтар келе қалса атам маған тост бергізетін және қазақша сөйлеуімді талап ететін. Осының барлығы ана тілімді қысқа мерзімде үйреніп алуыма жәрдемін тигізді ғой деп ойлаймын. Ал, бүгін араға уақыт салып ойланып отырсам атамның осы әрекеттерінің барлығы да бізге деген жанашырлығы еken ғой.

Атам өте қайырымды жан еді, сонымен қатар, өте қатал да болатын. Бір басына қайырымдылық пен қаталдық қалай сиып тұрғанына таң қалушы едім. Осы егіз қасиеті ол кісіні ерекше тұлғаландырып жіберетін.

Енемізге «келіндерге жақсы қара, жақсы қарасаң ертең қартайғанымызда олар да бізге жақсы қарайды», – дегенді айтып отырудан жалықпайтын еді. Және бұл сөздерді оқыстан оқыс айта салмайтын, әдемі әзілге орап, ешкімнің көңіліне тимейтіндей етіп ретімен, орнымен айтатын. Осы қасиеті де есте қалды.

Ал, ең кереметі, біздерді, келіндерін алыс сапарлардан оралсақ әуежайдан бір құшақ гүл ала шығып, өзі күтіп алатын. Біреулер үшін мұның бері ертегі шығар, ал, біз үшін күнделікті өмір шындығы еді.

Демек, мұндай үлкен жүректі Адамды сағынбау мүмкін емес деп ойлаймын!

Гүлжан Жақияқызы

БІЗДЕР ҮШІН ҰМЫТЫЛМАС ЕСІМДЕР

МЕНДЕЙ ЕТІП ЕШКІМДІ
ЕРКЕЛЕТКЕН ЖОҚ ШЫГАР

Рас айтамын, әкем дәл мендей етіп ешкімді де еркелеткен жоқ шығар. Мені ылғи «алтын қызыым», «әппақ қызыым» деуші еді. Мектепке барғанша мойнына мінгізіп жүрді. Тіпті, көбінде балабақшаға да өзі апаратын. Сол кездер еміс-еміс есімде қалып қойыпты. Мені балабақшаға апара жатқанда жолда таныс кіслер кездесіп қалатын. Олар әкеммен ерекше шыраймен амандасып, «Жақа, Сіз маған осындаидай үлкен қамқорлық жасадыңыз, балама, ініме көмектестіңіз, сол үшін үлкен ракмет!» деп жататын. Мен әкемнің осындаидай қасиетін көріп өстім, оны орынды мақтаныш тұтып өстім.

Әкемнің істеген тірліктеріне таң қалмау мүмкін емес еді. Басқасын айтпай-ақ қояйын, Мәскеуде оқып жүргенімде туған күніме посылкамен қуырдақ, чак-чак жіберетін. Чак-чагы мақұл, қуырдақты

жіберу үшін почтада отыргандардың тілін қалай тапты екен деп ойлаймын, осы күнде. Әкемнен сәлем-сауқат келгенде айналамыздағы еврейлер таң қалатын.

Тұз-дәм көтеріліп, Англияда да түрдышқ. Сенесіздер ме, сонда әкеміз артымыздан Шымкенттен картоп, ет таситын. «Келер кезінізде алдын ала хабарланыз, күтіп аламыз» – дегенді тыңдамайтын, өзі келетін. Бір ауыз ағылшынша білмейтін адамның адаспай, бізді қалай тауып алатынына таң қалушы едім. Тіл білмесе де такси жүргізушилерімен танысып алатын және олармен жолдас болып кететін. Ал, кейінірек... Кейінірек сол такси жүргізушилері бізді танып, бізге төмен бағамен қызмет көрсететін. Бұл оқиға Алматыда өтіп жатса «е, онда тұрған не бар?!» дер едіңіз. Алайда, мұның бәрі Англияда өтіп жатыр гой.

Әуежайдан түсіп, үйге таксимен келетіні өз алдына, қызықтың бәрі, таң қалудың бәрі келгеннен кейін болады. Біз ағылшын көршилдерімізben күнделікті жәй ғана амандаса саламыз ғой, ал, әкешешеміз келсе өйтпейді. Олармен міндettі түрде танысады. Танысып қана қоя салмайды, оларды міндettі түрде қонаққа шақырады. Өздері де олардың үйіне меймандыққа барады. Тіл білмесе де олармен қалай сөйлеседі, қалай түсініседі, осыған әлі қүнге дейін ақылым жетпейді.

Сөзім дәлелді болсын, бір мысал айтайын. Кэмбриджде тұрып жатқан кезімізде мен 35-ке толатын мерейтойым болатын еді. Менің туған күнімді атап өтуге папам мен мамам артынып-тартынып Кэмбриджге келді. «Сенің туған күнінді тойлаймыз», – дейді. Мен бірден қарсылық білдірдім. «Бұл жерде кімге тойлаймыз, ешкімді танымаймыз, біздің елдің салты бұл жерде жоқ сияқты», – деп жатырмын.

Папам бетіме бір қарады, сосын ұндеғен жоқ.

Таңертең ұйықтап жатсақ папам мен мамам екеуі ерте тұрыпты да дүкен аралауға шығып кетіпті. Әлден уақытта келіп түр. Қолдарында бір десте гүлі, екі шампаны бар. Тағы да таң қалдық. Ешқандай тіл білмейді, дүкендерді қалай тапқан? Ал, әкем менің таң қалғанымды елеген де жоқ. Тек «жолдастарынды шақыр» деді. Осылайша 35-ке келген туған күнімді ата-анамның арқасында

Чилиден, Аргентинадан, Онтүстік Америка, Европа, Африканың басқа да бірқатар мемлекеттерінен келген аспиранттармен бірге тойладық. Біздің таң қалғанымыз жәй әншейін екен, ата-анамның келгеніне олардың таң қалғанын көрсөніз... Келгеніне ғана таң қалып жатқан жок, Қазақ даласының бүкіл салт-дәстүрін алыстағы Альбион еліне арқалап келгеніне таң қалысып жатыр.

Бүгінде мұның бәрі өкінішке қарай, тек естелік болып қалды. Алайда, қандай естелік десеңіш! Тәтті естелік. Өнегелі естелік. Үрпаққа ұлағат болар естелік.

Міне, біздің әкеміз осындан жан болған еді...

АҚ ЖАУЛЫҚТЫ ӘЖЕНІ САҒЫНАМЫЗ

Әкем жайлы әңгімелегенде ол кісіні туған баласындај жақсы көріп, өмір бойы тілекшісі болған нағашы әжем – Құлпатша жайлы айтпай кету мүмкін емес. Әкем ол кісіні өз анасындај қадірлейтін, өмірлік серігі, шын жанашыры бола білген жұбайын жақсы тәрбиелеген үшін құрмет тұтатын. Біздің анамыздың шыдамды, отбасының берекесі, әрі кез-келген қыындыққа мойымай, қарсы тұра білетіні әжеміздің тәрбиесі еді.

Біздер ержетіп, барлығымыз оқу-білім ізден жан-жаққа кеткенімізде үйде ата-анамыз ғана қалды, сол кездері әкем үнемі нағашы әжемді үйге шақырып әкелетін, себебі ол кісінің жүрген жері берекелі болатын. Менің бала күнімнен есімде қалғаны Құлпатша әжемнің Жамбыл облысынан Шымкентке көшіп келген кезі. Ата-анамыз демалуға бір жаққа сапар шексе әжем біздің үйге келетін. Әрине, бұл ол кісіге де онай соқпайтыны түсінікті, үйінде де төрт немересі бар ғой. Ал біздің үйде төрт еркетай немеренің күтімімен қоса үй шаруашылығымен де айналысуы керек. Бірақ әжем ата-анамның өтінішін ести сала, «құстай ұшып» жететін.

Осылай біздер әр жаз сайын әжеммен бірге болатынбыз, сол кездері мен нағашы әжемді өте жақсы көріп кеттім. Әжем өмір бойы

бел жазбай, еңбек еткен адам. Сөйтеп тұра өз өміріне мұлде шағымданып көрген емес, жұмыстың ең ауырын өз міндетіндегі қабылдайтын. Ол жастай жесір қалды, 1942 жылы, ері Кеулімжай майданға аттанғанда әжем бар болғаны жиырма төрт жаста еді. Қолында кішкене қызы, яғни біздің анамыз Изада, ал құрсағында еріне көруді жазбаған ұлы қалды.

Әжемнің бір сәт дамылдап отырғанын көрген емеспін, ол қол құсырып отыру дегенді білмейтін. Көп нәрсені әжемнің тірлігінен көрген едім. Бидайдан ұн тартып, тарыдан талқан түйгенді әжемнен көрдім. Ол кісі зілдей ауыр, ұлken келіні алышп, тары түйетін. Одан кереметтей дәмді жарма жасайтын. Ал, әжемнің пісірген таба нанының иісі қандай, әлі күнге дейін оның дәмі таңдайымнан кетер емес. Әжем бізге қонаққа келгенде әкем одан таба наң пісіруін өтінетін. Әкем жұмыстан келгенде дастарқанда ыстық наң дайын тұратын, әжемнің өз мінезіндегі жұп-жұмсақ таба наң... Мен сол кездері үйде ыстық наанның иісі шығып тұруы керектігін түсіндім, қазір де өз шаңырағымда наңды жиі пісіргенді ұнатамын. Жаңадан піскен наанның иісі үйге құт-береке енгізеді.

Әжемнің қолдан жіп иіргенін қызықтайтынмын. Әуелі ұлken темір тарақпен жұнді тұтіп, тазартып алушы еді, сосын ұршықпен жіп иіретін. Дайын жіпті балаларға жылы киім току үшін анама беретін. Ол қолдан көрпе-төсеніш дайындаитын. Матаның қалған қызықтарын жинап алатын, кейде әкемнің ескірген галстуктері де пайдаға асып жататын. Көрпені құрақтардан әдемі өрнектермен қыстырыа отырып тігетін, сосын бидай шүберегін дайындаپ, мактасын салып, дайын құрақ көрпесін кигізетін. Біздің үйде қонақта болған құндерінде ең кем дегенде үш көрпе тігетін. Түйенің жұнінен әдемі де жып-жылы жамылғыш жасайтын. Мәскеуде оқып жүргенімде әжемнің түйе жұнінен жасаған жамылғышы мені суықтан қорғап еді.

Әжемнің абысындарын шақырып алышп, киіз басқаны әлі есімде. Бұл бірер айға созылатын қыын да құрделі жұмыс. Жұнді тұтіп, жуып, сонан соң әр түрлі түске бояйды. Боялған жұннен түрлі-түрлі өрнектер жасайтын. Сөйтіп, түрлі түспен өрнектелген женіл де жұмсақ киіз төсеніш дайын болатын. Әжемнің қолынан бәрі келетін,

ол тіпті теріні де иіп, жұмсартып немерелерінің керек-жарағын тігіп береді.

Ұсақ-түйек үй шаруасының сыртында әжем малды да өзі жайлаушы еді. Бұл оңай жұмыс емес, жем-суының үстіне сиыр бұзаулайды, қой қоздайды, соның бәрінен әжем үлгеретін. Күркетауық пен басқа үй құстары ұя басқан кезінде әжем олардың жем-суын беріп, бір тыным таппаған. Қыс мезгілінде керек деп құрт-қатығын, ірімшік-жентін де дайындайтын. Осы тірліктің барлығы отбасының, немерелерінің, ұрпағының тыныштығын, ұясының дұрыс болуын ойлаған асыл әженің еңбегі.

Жастайынан жесір қалып, талай қындықты көрсе де, ол жаратушыға үнемі ризашылығын, шүкіршілігін айтып отырудан жалықкан емес, немере-шөбере көргеніне, ұрпағының өсіп-өнгеніне, қайғырып-қамығуға мұршасының болмағанына бәрі-бәріне риза еді...

Балаларын өсіріп-жеткізді, немерелерін бағып-қақты. Жаратушыдан үнемі ұрпағына амандық-саулық, бак-дәulet тілеп отыратын. Оның жүргегінен бәрімізге мейірім табылатын, ол тіпті біздің атымызды да еркелете айтатын: Серік-жан, Жамбыл-жан, Ақ Гүлжан, Жана-жан. Егерде балаларының, немерелерінің бірі ауырып-сырқай қалса, бірінші болып көмекке әжем келетін. Тұған күн, мектеп бітіру кеші, жоғарғы оқу орнына тұсу, үйлену, ұзату тойы, дүниеге сәби келу – бәрінде әжем ең бірінші болып қуаныш иесін құттықтайтын. Өзінің азғантай ғана зейнет ақысына сыйлық алып, бәрімізге таратушы еді. Әжемнің маған сыйға тартқан, кішкене көгілдір тасы бар алтын сақинасы, алтын алқасы, сосын маған ескерткіш қып берген қолдан соғылған күміс білезігі менде сақтаулы тұр. Бұл заттарды кейін немере-келіндеріме, яғни Құлпатша әжемнің шөберелеріне табыстау үшін көзімнің қарашығындау сактап жүрмін.

Құлпатша әжемді бір ауыз сөзбен суреттер болсам, тек қазақта ғана бар сөз «балажан» деп айтар едім, өйткені менің әжем бар ғұмырын бала-шағасына арнап, тек ұрпағы үшін өмір сүрген адам.

Динара Жақияқызы

ӘЛЕМДЕГІ ЕҢ АСЫЛ ӘКЕ

Улкен отбасында дүниеге келіп, ата – анаңың аялаған алақанын сезініп өсудің өзі бақыт. Мұндай бақыт маған еселеп бұйырды, себебі мен үйдің кенжесі болғандықтан, бәрі де мені еркелететін, оның үстіне «мен әкеме қатты ұқсайтынмын, білетіндердің айтуынша әкемнің аузынан тұскендей» айнымайды екенмін. Үйдің ең кенжесі болған соң папам мені жанындағы жақсы көрді, мен үнемі не әкемнің алдында немесе қасында отыратынмын. Сөздің мағынасын дәл тауып айтсам – мен әкемнің қанатының астында өстім. Әкемнің үнемі мейірімі мен қамқорлығын біліп өстім. Бірге болу, бір – біріңе жүрек жылуын дарыту, қол ұшын беру – әкеміз ортамызда жүргенде де осылай қалыптасқан еді, қазір де солай өмір сүрге тырысамыз. Ата – анамыз біздерге тек сөзben айтып ұғындырмай, ең бастысы өздерінің іс – әрекетімен ұлғі болып, дұрыс өмір сүруді үйретті.

Парасат, адалдық, жақындарыңа қамқорлық, адамға деген мейірім мен құрмет, өз ісіңе деген жауапкершілік. Біздер мұны отбасында көріп өстік, осыдан тәрбие алдық. Әкеміз «нағыз әке» деген сөзге лайық еді, менің бір құрбым айтқандай «жұз пайызды әке» бола білді. Бізді өсіріп

— оқытып қана қоймай, биік мұратқа жетеледі. Мейлінше мейірімді еді, бірақ қажет жерінде қатал да бола білді, жақсы ісімізді көрсе мақтайда билетін. Тіпті менің барлық дос — құрбыларым, олардың арасында әкелерінен ерте айрылғандары да бар, әжеммен әңгімелесуге тырысатын. Әкемде оларға ерекше мейіріммен көбірек көніл бөлетін, арасында жарасымды қалжында айттылатын. Себебі әкем маңайындағылардың тағдырына немкүрайлы қарай алмайтын, мұқтаж болғандарға қолынан келгенше көмек беретін.

Өзінің әкелік мейірімімен ол бойыма сенімді де ұялатын. Ол менің талап — мақсатыма үміт артып қана қойған жоқ, оның түбінде орындалатынына сенетін. Болашағымды әкем болжап қойғандай, кейін есейгендері жетістіктеріме өзімнің де сенімімді арттырыды. Көбінесе сәл нәрседен менің іс — әрекетімнің дұрыстығын байқап қалса әкем маған: «Сен бастық боласың, мүмкін обкомның хатшысы боларсың», — дегенді айттынын. Шындығында, кейінірек мен жұмысқа орналаса салысымен басшылық қызметтен бастадым. Қазіргі күні ойлап қарасам, әкем менің бар тірлігіндегі жоспарлап қойғандай. Кейде ол кісі менің еңбекақымды да мөлшерлеп айттынын, дәп сол сәтте ақылға сыймайтындей көрінгенмен, бүгінгі күні айтқаны шындыққа айналды.

Әкем мен жұмыс атқарып жүрген мекеменің тыныс – тіршілігін үнемі қадағалап отыратын өндірістегі кейбір мәселелердің іске асуы жөнінде ақыл–кеңес беретін. Жұмыстағы жолдас – жораларымды қонаққа шақыратын, олармен жақынырақ танысып, әңгімелесетін, менімен бірге оларға да қонаққа барушы еді. Тұған күнімді жұмыста атап өту, ата – анам үшін ерекше маңызды болатын. Мектеп табалдырығын аттаған мезеттен бастап, туған күнімде бірге оқитын достарымды шақыратын. Тәтті – дәмді асқа тойып, ойынға әбден қонған менің қонақтарым үйлеріне бозқараған алтып қайтатын. Біздің үйдің ауласындағы бозқараған бұтақшаларынан әкем бәріне арнайы гүл шоғын дайындал қоятын.

Мен жұмысқа араласқаннан кейін басқа дәстүр қалыптасты, енді туған күнімде ата – анам палауға толы қазанын, басқа да тағамдарын көтеріп жұмысқыма келетін. Егер туған күнді тойлау, қаладан тыскары өтетін болса, ет қосылып бұқтырылған саңырауқұлақ беріп жіберетін ата – анам дәл сол күні міндетті түрде той дастарханының жайылуын қалайтын. Қазірде әкемді есіме алға сайын, әкемнің аялы алақанын, жүрек жылуын сезінемін.

Әкеміз біздің мінез – құлқымызды, өмірлік ұстанымызды қалыптастырып, болашақта адастырмайтын жол сілтеді. Тіршіліктің қыын-қыстау кезеңінде кез-келген сынаққа төтеп беруге үйретті. Табиғаттың сұлулығын, жалпы әдемілікті бағалай білуді де әкемізден үйрендік. Әкеме самал жел ұнайтын, сосын сан алуан әсем гүлдерді жақсы көруші еді. Ең ғажабы самал желді бала күнімнен жақсы көремін дейтін, туған жерін, сонау алыста қалған балалық шағын есінен шығармайтын. Есейген шағында туған өнірге қайта барғанда, самал желдің желпін өткен сәтінде бірден сезген еді. Әкем гүлді жақсы көріп қана қоймай, гүлдің әр түрін өзі отырғызып, өсіріп, күтіп-баптайдын, орайы келген сәтте дос-жарандарына, көрші-көлемге гүл сыйлайтын. Дастарханды гүлмен безендіріп, құнделікті тіршілікке көтеріңкі көңіл-күй мен сән беруді де біз әкемізден үйренген едік.

Жаңалыққа жаны құмар әкем өз отбасына ғана емес, өзі қызмет атқарып жүрген жұмыс орнына, тіpten қалаға да жаңалық әкелді. Кеңес үкіметінің кезінде-ақ, қауіп-қатерге қарамастан Ресейден әкелінген тоқаштардың пішіні мен жасалу тәсілі Шымкентте бүгінгі күні де қолданылуда. Әрине, бұл осындай жолмен ақша таба қояйын деген ниетпен емес, адамдарға қуаныш сыйлау, тоқаштардың тәтті дәмін сезініп, әдемілігіне сүйсінсін дегені. Әкеміз, біздің яғни балаларының көп біліп, көп іс тындыруы керек деп ойлайтын, болашақта үлкен істердің басы-қасында жүрүлері керек, бала күнімізден соған талпынуды талап ететін. Үнемі бізге «қолымнан келмейді» деген сөз жоқ, «істеген келмейді» деген сөз ғана бар, – деп жиі қайталап отыратын. Содан да болар мектепте оқып жүргенімізде, төмен баға туралы тындағысы да келмеуші еді.

Әкеміздің рухының құштілігі, қайыспас мінезі, табандылығы, бала-шагасына деген мейірімі, адалдығы, туған жерге сүйіспеншілігі, адамға деген ізет-құрметі оны ел танитын жеке тұлға етті, күні бүгінге дейін бізге ғана емес, біздің балаларымызға, жалпы әкемді көзі тірісінде біліп, араласқандардың бәрінің мақтанышына айналды. Бүгінгі күні де әкемнің мейірімі маған сенім береді.

Біз әкеміздің өмірінің жалғасы, ұл-қыздары ол кісінің бойымызға дарытқан барлық асыл қасиеттерін өз балаларымызға сіңіреміз деп ойлаймын.

Өтеген Тілебайұлы
бөлесi

ЕР ЕДІ ҚИЫНДЫҚҚА МОЙЫМАҒАН

Біз екеуміз де анадан ерте қалыптыз. Аналарымыз бірге туған, апалы-сіңлілі жандар екен. Менің анам – Нәзира, Жәкеңнің анасы – Зағипа. Демек, қазақы жөнмен келсек Жақия екеуміз қарын бөле болып шығамыз.

Бізді алғаш кездестіріп, таныстырган Қазалы қаласында тұратын Даража апамыз еді. Сол жылы, яғни 1952 жылы мен Қазалыдағы малдәрігерлік техникумына құжат тапсырған едім. Ал, Жақия ағам сол техникумды бітіріп, жолдамамен жұмысқа бара жатыр екен. Екеуміздің де өндірдей жас кезіміз. Мен сол жылы мұрты енді тебінде келе жатқан 16-дағы бозбала едім, ал Жәкең 18-де екен.

Бір-бірімізді жатсынбадық, тез әңгімелесіп кеттік. Танысқаннан кейін Жәкең менен «неше ағайындысың?» деп сұрады. Ер баладан жалғыз екенімді естігенде «маған іні табылды» деп балаша қуанды. Сол қуаныш риясyz қуаныш еди.

Танысқаннан кейін Жәкең мені дәмханаға алып барды. Күксиді бірінші рет сол кезде жегенмін. Бұл – соғыстың зардабы әлі қайта қоймаған, өте бір қын кезеңдер еді.

Сол күні армансыз әңгіме ақтарып, ұзак сырластық. Қоштасарда Жәкең мені Қазалының шетіндегі үйіне шақырды. Берген мекен-жайы бойынша Даража апаның үйін іздел таптым. Екеуміз бір кереуетте жатып, тұн баласы көз ілмей, әңгіме шерттік. Арамызда айтылмаған сыр қалмады. Ол күндер, ол тұндер өлгенше естен кетер ме?!

Ертеңіне Жәкең Шымкентке, мен Қазалыға оқуға кеттім. Айтайын дегенім, Жәкең сол 18 жасар кезінің өзінде-ақ ересек көрінетін, үлкендерше ойлап, үлкендерше әрекет қылатын. Әйтпесе арамыз екі-ақ жас қой, алайда, ол маған аға екенін таныта білді. Сол күндері Жәкеңнің соншама бауырмалдылығына, соншама парасатына ерекше тәнті болған едім.

Араға аз уақыт салып Жәкең әскерге кетті де біз бір-бірімізден біраз уақыт көз жазып қалдық. Сол тұстары ол кісі кездескен аралдықтардан мені сұрастырып, іздестіріп жүреді екен.

1964 жылды Шымкенттегі Қазақ химия-технология институтына сырттай оқуға түсken едім. Менің Шымкентке сессияға келетінімді Шайзадаев Алмат деген жігіттен сұрастырып біліпті де, одан кездестіруін өтініп, жата-жабысыпты.

Сонымен, ұзак уақыт үзілістен кейін біз 1964 жылдың мамырында қайта кездестік. Дұрысы Жәкең мені өзі іздел тауып, үйіне ертіп келді. Сол күні Изада женгей екеуінің ыстық ықыласына әбден бөлендім, жақынды жатсынбайтын жандар асты-устіме түсіп, бәйек болды.

Өмірде өзің ойламаған нәрселер де болып тұрады. Ол сонысымен – өмір. 1967 жылды әлдебір себептермен маған окуды... тастауға тұра келді. Бірақ Жәкеңнің өлшеусіз көмегінің арқасында 1972 жылды Алматы халық шаруашылығы институтына оқуға түсіп, оны 1976 жылды бітіріп шықтым. Саналы ғұмырдағы нағымды осы білімнен таптым. Менің жоғары білім алғып, ел қатарлы азамат болуыма, қызмет істеуіме Жәкең сіңірген еңбекті ештеңемен өлшей алмаймын. Жәкең маған ғана қызмет өткізген жоқ, кейінірек

қарындасым мен қызыымды да қасына көшіріп алып, олардан да өз қамқорлығын аяған жоқ.

Жәкең көрген қыындықты Алла еш адамның басына салмасын. Жәкеңнің мықтылығы да сол, кездескен қыындықтардың ешқайсынына да мойымады, сынбады. Бала күнгі тауқыметке қасқып қарсы тұрған Жәкең кейінгі өмірде де асқақ, абыройлы болды! Көнілі барынша таза, ақпейіл, тумысынан мейірімді һәм бауырмал Жәкең айналасына күндей шуағын шашып, адам баласынан қамқорлығын аямады.

Осы қасиеттері қайырлы болып, Изада жеңгей екеуі өсірген перзенттердің бәрі де бүгінде өмірден өз орындарын тауып, абыройлы азаматтар атанды. Бір қызығы, ағайын-туысқа Жәкең қандай бауырмал болса, балалары да сондай бауырмал, жанашып, қамкор болып шықты. Жәкеңдегі бөлемнің бала-шагасын мен әрдайым орынды мақтанды етіп жүремін.

Қалай болғанда да, менің тағдырыма Жақия ағадай бөлені жазған Алла тағалаға мың да бір мәрте шүкіршілік етемін.

Мәриямкүл Тілепбайқызы
bølesi

ҚАМКОРЛЫҒЫН КӨП КӨРДІМ

Біз анадан ерте қалдық. Менің ағам Өтеген және ағай, Даража апай, мен төртеуіміз бөлеміз. Менің шешем Назира. Аナンның ағасы, біздің нағашымыз Әлімжан ата соғыстан кейін Орскіден бізді іздең келді. Ол кісі Аралға іздең келгенде анам қайтыс болған еді. Мен ол кезде жас едім, бірақ нағашым есімде қалыпты.

Жақия ағай бірінші Өтеген ағамды тауыпты. Кейін маған: "Бөле ағаң бізді іздең келеді", – деп айтты. Мен қуанып бөле ағамды көруге, қарсы алуға асықтым. Мен ол кезде тұрмысқа шыққанмын, балаларым бар еді.

Біздің Шымкентке келуімізге себеп болған Жақия ағам мен Изада жеңгем. Бұл кісілердің еңбегі зор. Осы кісілердің арқасында ешқандай қыншылық көргеніміз жоқ.

Қазір барлығы жақсы. Балаларым да жақсы орналасқан. Мен ағайым мен жеңгемнің жақсылығын ешқашан ұмытпаймын. Жеңгем Изадага алғысым шексіз.

Жеткерген Кеулімжайұлы
Изаданың інісі

ЖАҚСЫЛЫҚ ҮШІН ЖАРАЛҒАН ЖАН

Халықта “Әкенің жақсылығы жездей-ақ” деген даналық сөз бар. Бұл сөз әкенің жақсылығын кішірейту емес, жезденің жақсылығын жоғарлату үшін айтылған той деп бағалаймын. Оған менің көзім жалғыз апамның жары Жақия ағаның өмірінен көрген, түйгеним дәлел бола алады.

Мен Жақия ағамен 45 жыл қатарлас өмір сүрдім. Олар алғаш бас қосып, отау тіккендерінде мен мектептің жетінші сыныбын бітірген бала едім. 1960 жылы онжылдықты бітіріп институтқа түскеннен бастап бес жыл осы жездемнің үйінде жатып оқыдым.

1961 жылды дүниеге келген жиенім Жанболатты жездем екеуміз басқа жанашыр ешкім болмаған соң бір-бірімізді құттықтап қуана қарсы алғанбыз. Сол Жанболат тілі жаңа шығарда “Жеткерген” деген атымды айта алмай “Жетек” деп атайдын. Иманды болғыр жездем өмірден өткенше атымды атамай “Жетек” деп атап кетіп еді. Мен де ол

кісінің атын атамай ұдайы “Жәке” деуші едім. Бірде “Жәке, жасымыз қырыққа келді, қызметте қыздар бізді “Жеткерген Кеулімжайұлы” деп тұрады. Сіз қашаңғы “Жетек” дей бересіз?” – деп күлгенимде, “Әй, бала, сен маған әрқашанда сол баяғы қалқан құлақ өз баламдай баласың ғой”, – дейтін.

Шынында да Жәкең менің қай кезде де қасымнан табылып ақылы мен жәрдемін аяған емес. Мен үй салып, алғаш кірпішін қалағанымда ерекше қуанып “Жігіттің өз үйі болмай, күйі болмайды. Кендеу етіп сал», – деп, көмегін аямай, тұра өзі үй салып жатқандай қуанған еді.

Бұндай бір-екі мысалмен үлкен жүректі, адамгершілігі шексіз, қамқор да бауырмал ағаның асыл бейнесін ашу мүмкін емес. Жаның жаннатта болсын, иманың жолдас болсын, қымбатты аға!

Бірде жас шамасы Жәкенмен шамалас, Созақ өнірінде 25-30 жылдай шаруашылығын басқарған, халықпен көп араласқан, үлкен ақыл-ой иесі Нажмеддин аға: “Құда, осы жезденіз нағыз түйғын ғой”, дегені. “Неге олай дедіңіз?” – дедім. Ол: “Қаршиға тұқымдас денесі шағын, қысқа қанатты, аяғы шомбал, құйрығы ұзын, жылдам ұшатын, ниеттенген жемтігін әп-сәтте қағып түсетін, өте тапқыр құс. Жезденде дene бітімі, киген киімі, істеген ісі, сөйлеген сөзі өте жинақы, тауып айтатын, сөзінің айналасы теп-тегіс жұмыр ғой” – дегені. Содан былай ол кісі Жәкенді “түйғын” құда деп атап кеткен еді.

Күлбала Кеулімжай
келіні, Жеткергеннің жұбайы

ЖҮРЕГІ ЖЫЛЫ, АҚЫЛЫ НҰРЛЫ АҒАЙЫМ

Қамшының сабындағы қысқа ғұмырында ешкімнен көмегі мен жақсылығын аямаған менің Ағайым өзіне “нағыз жақсы адам” деген ескерткіш тұрғызып кеткен сияқты. Өмірге келген адам өзінен кейінгі ұрпақтары, достары, ағайын-туыс, құда-жекжаттары тамсана айтып жүретіндегі үлгі-өнеге болатындағы қасиетімен танылады емес пе... Менің Ағайым осы сұраққа “Иә” деп жауап беруге тұрарлық жан еді. Ағай тапқанын шашып жүретін қолы ашиқ, жүрген жерде мерекелі де, берекелі де еді. Сол қасиеттері үлдарды мен қыздарына да дарыған.

Балалардың елге, халыққа жасап жатқан қайырылымдылығы ауыз толтырып айтарлықтай. Ағайдың туған жері Қарабұтақтағы бір мектепке демеушілік жасайды. Сол мектепті толық құрделі жөндеуден өткізді. Бұның бәрін айтып отырғаным әкеден қалған қасиет, тәрбие.

Шынайы, өнегелі ұрпақ тәрбиелеген, әрқашан да жанашыр, жүрегі жылы, ақылы нұрлы, шапағаты мол азамат Ағам мәңгі есімде қалады.

Гүлжакхан Тәжібаева

Изаданың сіңілі

ӘКЕМДЕЙ БОЛҒАН АРДАҚТЫ АДАМ

Мен 1970 жылы Қазалы қаласында онжылдық мектепті бітірген соң Шымкенттегі жездем Жақияның, апам Изаданың қолына келдім. Мақсатым институтқа түсү еді. Апа-жездемнің үйі маған кең жайлаудай болды. Әкенің ең жақсысы жездедей-ак деп айтады ғой. Бірақ, бұл кісі әкемнен де артық болды. Балалары жездемді «папа-папа» деп жүр екен, менде қосылып солай атап кеттім.

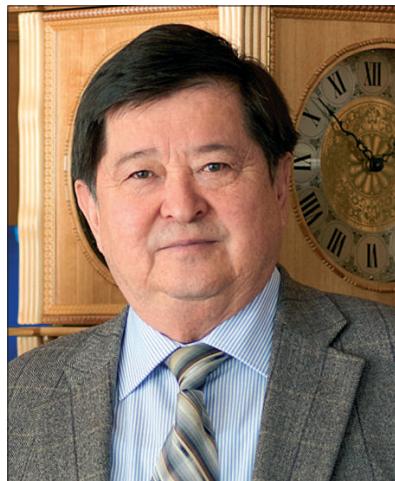
Бірінші жылы сынақтан өте алмай, дайындық бөліміне түстім. Оқуға түсе алмадым деп қамыққан жоқпын, өйткені көнілім өте көтеріңкі болды. Шымкент сынды қалаға келгеніме, әдемі жерде тұрып жатқаныма, әпкем мен жездеме қосылғаныма шексіз қуанышты едім. Жездем маған барлық жағдайды жасады. Тіпті өзінің балаларына жасамағанын жасады. Ол кез бой жетіп, қыз атанған шағым, ал қыз баланың әдемі киінгісі келетіні жүртқа аян емес пе? Соны білген сезімтал жанды жездем әтір мен бетке жағатын опалардың түрлісін маған әкеп беретін.

Келер жылы мұғалімдер институтының математика факультетіне оқуға түсіп, папаның бір баласы ретінде оқуымды оқып жаттым. Үшінші курста жездем мен апамның ризашылығын алып тұрмыс құрдым, бала-шағалы болдым. Құдайға шүкір, бес перзент тәрбиелеп өсіріп жеткіздік. Бірақ өмірдің қыыншылықтарында аз көрмедік. Анам болса бізді уайымдап отырады. Жағдайы қалай екен, енді үй-жай болып жатыр гой бұлар деп.

Енесін анасындай сыйлаған адам менің жездемдей-ақ болар. Жездем бір жағы анам аландамасын деп, бір жағы бізді жас жанұя ғой деп, қолынан келгенін аямады, ақылын айтып отырды. Жұмыс істендер, адам болындар, нандарынды өздерің табындар десе де, зор жәрдем көрсетіп отырды. Сөйтіп жүріп жетіліп кеттік. Бір қуаныштысы менің балаларым сол кісінің тәрбиесін көп көрді. Өзінің балаларына менің балаларым қастарында жүрсін, бас-көз болындар деп айтып, алдын біліп, болашақты болжап отыратын адам еді ғой, қайран жездем.

Ол кісі туралы жақын арада өмірден өтіп кетеді екен, арамызда болмай қалады екен деп мұлде ойлаған емеспін. Жарқылдан күліп-ойнап жүргенімізде басымызға осы жай түсті. Амал жоқ, қабырғамыз қайысты....

Бірақ, орнында бар оңалар деген сөз рас екен. Құдайға шүкір, артында қалған балалары қазір жақсы қызмет істеп жүр. Бәріміз тілекtespіz. Өсіресе, балаларының тілегін өзім үнемі тілеп отырамын. Ол кісіге жатқан жері жайлы, топырағы торқа, иманы жолдас болсын дей отырып, Алланың нұры жауғанын тілеймін.

Оқласбек Қулакеев
құдасы, Шолпан мен Айманның әкесі

ЖОМАРТ ЖҮРЕКТІ АЗАМАТ

Жақия Сәрсеновты мен бұрыннан білетінмін, ол кісі «Шымкент» дәмханасының директоры болып жүрген кезде танысқан едім. Тоқырау кезеңі деп қазір баға беріп жүрген сол жылдар әркімнің – ақ дәмханада кешкі ас ішіп, көңіл көтеруге қалтасы кетеретін. Кешкісін, сосын аптаның соңғы жұмыс күндерінде дәмханаларда бос орын мүлде болмайтын, сондай күндері, менің әріптестерім дәрігерлер Жәкеннің дәмханасына «артқы есіктен» кіріп көек сұраушы еді. Сырттай қатал көрінетін Жақия Бұхарбайұлы ақжарқын, көпшіл адам болатын, біздерді ең қадірлі қонақтарындей қошеметпен қарсы алып, дәмхананың төріндегі орындарға жайғастыратын, ал даяшылардың бізді – мәртебелі қонақтарды қалай қутетіні айтпаса да түсінікті...

Кейін тағдыр бізді жақын тоғыстырып, екі мәрте құда боларымыз ол күндері менің ойыма да келмеген. Естен кетпес, әдемі сол бір кештерде біздер ол кісіге шын көңілімізben риза едік.

Жұмысбастылығына қарамастан біздің әрқайсымыздың көңілімізге қарап, мәрттік көрсеткені Жәкеңнің жомарт пейілдің адамы еkenін ұқтырғандай.

Сол кезеңдегі кейбір басшыларға тән өркөкіректік, менменсіген тәкаппарлық Жәкенде жоқ еді ғой, қазір ондайлардан аяқ алыш жүре алмайтын қүйге жеттік.

Қазақтың үйлену, қыз-ұзату тойларында: «Күйеу жүз жылдық, құда мың жылдық» деген киелі сөздер көп айттылады. Қызымыз Шолпанды Жәкеңнің шаңырағына ұзатқанда, әрине әке-шеше болған соң, баламыз қандай босағаны аттайды, көңіліне кіrbің түспесе еken деген ой толғандырғаны рас. Құда-құдағимен аралас-құralас өзара қарым-қатынасымыз қалай өрбиді, әңгіме өзегі не болар еken деген сауалдардың көңіл түкпірінде болғаны рас. Қайткенменде Жәкен екеуміздің жас айырмашылығымыз бір мүшелдей әжептәуір еді. Сол күндері әкеммен арадағы әңгімені жиі есіме алдым. Мен оқуымды бітірген соң, хирургия кафедрасында тәжірибеден өтуіме ұсыныс жасалды, кейін аспирантураға түсуіме мүмкіншілік бар еді, бұл ойыма әкем бірден қарсы болды. Әкем ойын бүкпесіз ашық айтты, Қарағандыда ұзақ уақытқа қаласың, сол жердің қызына үйленесін, ол болашақ құда-құдағимен танысып-білісіп, тонның ішкі бауындай араласуға жер шалғай, Қарағанды мен Шымкенттің арасы біраз жер... Жасы жер таянған әкем, келіннің өзіміздің туып-өскен аймақтан болғанын қалады, тұрмыс-тірлігі, жөн-жоралғысы ұқсас, әрі болашақ құдалықты – құдай қосқан, мың жылдық құдалық деп риза көnlіmen айттып отыратын. Әкемнің қалауын орындағады, дер кезінде ақыл-кеңесін берген әкениң тілегі бүгінде мені желеп-жебеп жүргендей.

Көпті көрген Жақия Бұхарбайұлы біздің сыйластығымызға, құдалық қарым-қатынасымызға жас айырмашылығымызды білдірпеуге барын салушы еді. Жасы үлкен Жәкен маған үнемі қолдау көрсетіп жүрді, өзі бірінші болып қонырау шалатын, жұмысымды сұрап-біліп, кейбір шешуі күрделі мәселелерге ақыл-кеңесін айттын. Бізді үнемі қонаққа шақырып, тіпті демалыс күндерінде жақсылап тынығуымызға жағдай жасайтын. Әсіресе, докторлық

диссертациямды дайындалғанда кезінде Жәкең мені рухани желеп-жебеп қана қойған жоқ, қаржылай да көмек көрсетті. Ғылымдағы менің жетістіктеріне туған-туыс, дос-жааранның бәрінен де Жәкең шын ниетімен қуанған еді. Ол кісінің пейіліне, жанашырлығына менде адал көңіліммен жақсы көріп, құрмет тұттым.

Жақия құда мен әкемнің тағдыры, өмір жолы бір-біріне қатты үқсайтын. Екеуде әке-шешеден тым ерте айрылып, тұлдыр жетім болып өсті, бала құндерінен жетімдіктің кермек дәмін татты, жұмысқа да ерте араласты. Қатардан қалмай өмір сұруге деген құштарлық оларды оянбай тер төгіп енбек етуге үйретті, өз тірліктерімен оқыды, отау тікті, балалы-шағалы болды, енбегімен елге сыйлы азамат атанды.

Уақыт өте келе, Жәкең мен Изада құдагиды жақын танып-біліскеннен кейін, біздер бірге туғандардай болып кеттік. Осындай инабатты, парасатты жандармен құдандалы болғанымызға өзімізді бақытты санадық.

Жәкеңнің алға қойған мақсатына жетудегі талап-жігері, көпшілікпен емін-еркін араласа білуі мені қайран қалдырып қана қойғай жоқ, мен ол кісіден көп нәрсені үйренген едім.

Ұлым Занғар үйленгенде, құдам Асқардың жасы Жәкеңнен де үлкен болып шықты.

Асқар құдама ағыммен жарылып, Жәкеңнің өмір мектебінен өткенімді, балаларымыздың бақытты болуы үшін біздердің жарасымды сыйластықпен араласуымызға жасымыздың кедергі болмайтынын айттым. Бұгінгі күні де Жақия Сәрсеновтен жайсаң азаматтан үйреніп-білгенімді жолсерік етіп келемін.

Балалық шақтан жетімдік көріп, басынан небір қызыншылықтарды өткерсе де Жәкең өзінің кісілігімен, ақ жарқын мінезімен тек біздерді ғана емес, дос-жаарандарымыз бер туған-туыстарымызды да тәнті қылды.

Қызым Айжан тұрмысқа шыққанда Жәкеңнің азаматтығына тағы да көзіміз жеткен еді. Айжанның болашақ жары Мұхамәлінің ата-анасы Ташкентте тұрды. Құдамыз қонаққа шақырғанда жолға жиналғандарды бастап баруды Жәкеңе ұсындым. Бұл жолы да Жәкең

өзінің бай жандуниесімен, сырт келбетінің ерекшелігімен Ташкенттің қазактарын да өзіне баурап алды. Жиналғандардың бәрі Жәкеңнің әр сөзін қалт жібермей, үнсіз ғана тындаған.

Кейінірек үш құда жиналып, қазақ үшін ең қасиетті Ордабасына шықтық. Абылайханның үш жүздің басын қосып, Жонғарды тасталқан етіп жеңетін жерде сәтін салып үш жүзден шыққан үш құда бас қостық. Ойланып-толғанып жатпай-ақ Қарсыбай құда екеуміз ойын-шыны аралас ойымызбен Жәкеңді ақсиізге көтеріп, хан тағына отырғызу дәстүрін жасадық. Көп жылдардан бергі құда-жекжат болып араласуымыз біздің Жәкең туралы ізгі ниетіміздің бір жерден шығуына себепкер болған еді.

Жақия Бұхарбайұлының тағы бір керемет қасиеті – оның әдемі әзілін айтпау мүмкін емес, ол өз алдына бөлек әнгіме.

Бірде Жәкең екеуміз жұбайларымызды, яғни екі құдағиды демалып қайтуға Алматыға жібердік. Олар жол жүріп кеткен соң, Жәкең екеуміз дастархан басында әнгіме-ду肯 құрып, арқа жаздық. Бұл отырысымыз өзімізге ұнап, осылай бір-екі аптаны өткізетін болып келістік. Алайда Изада құдағи аяқ астынан қайтып келетін болды. Сөйтсек, Жәкең менің жұбайыма: «Не болды сонша асығып, Медеуді, театрларды тамашалаңдар», – десе, Изадаға: «Тезірек қайтышы, сағындым», – деп асықтырады екен. Онысын құдағынына сездірмейді, яғни менің жұбайымның қаперіне де кірмейді, ал Изада құдағи қайтып келмекші болғанда, балаша қуанды.

Жәкең осындай ғажап адам еді...

Гүлшат Қулакеева
құдаги, Айман мен Шолпанның анасы

ЖАН ЕДІ ОЛ – ЖАҚСЫЛЫҚТАН ТАРТЫНБАҒАН

Жақаңның табиғатына берген бір қасиеті оның адамгершілігі мен әділеттілігі. Жастардың жолын ашып қол ұшын беруді, қамқорлық жасауды өз парызы санайтындығы еді. Бұндай қасиеттер рухани байлығы мен кіслілігі жоғары, адамгершілігі салиқалы тұлғада, үлкен жүрек иесінде ғана болады.

Тұған жердің қадірін сыртта жүрген ер біледі дегендей, Жақаңның елім деп соққан жүрегінің дүрсілін есітіп, оның еміренген сәттерінің қуәгері болған кезім болып еді. Соны баяндап бергім келеді.

1995 жылдың жазы болатын. Жақаң мен құдағиымыз Изекен балаларымен елдеріне барып, әруақтарға құран бағыштап қайтпақшы болды. Құдандалы болғанымызға жарты жылдан біраз ғана асқан.

Оңласбек екеумізге бірге жүріндер, менің елімді көріп қайтасындар, – деді. Жұмыс жағдайымен ерім жолға шыға алмады да, мен баратын болдым.

Ел-жұртына деген сый-сияпатын, азық-тұлік тиелген үш машинамен “Алла жолымызды берсін” деп, жолға шықтық. Алдымызда екі мың шақырым жол. Әңгімемен жол қысқартып, Арап қаласына жеттік. Сол жерде құдағиым Изаданың ата-бабаларына атап мал сойылып, сондағы ел-жұртты жиып ас берілді. Танитыны бар, танымайтыны бар сый-сияпатқа ризашылықтарын білдіріп, өскен елді ұмытпаған азаматқа “өркенің өссін” деп баталарын беріп жатты. Халықтың әл-ауқаты нашарлаған кезде Жақаңның бұл істегенін олар ерлікке балады.

Сонымен бір тұн қонып тағы жолға шықтық. Алған бетіміз Ақтөбе облысының “Қарабұтақ” ауылы. Алдымыз ми дала, ешқандай ел көрінбейді. Шымкент облысында туып-өскен маған бұл біртүрлі көрінген болса, Жақаңның жаны керісінше рақаттанып келеді. Келбеті нұр-нұр жайнап, демін терең алып қояды. Оқтын-оқтын машинаны тоқтатып, жерді аяғымен басып көреді. Бізге: “Қараңдаршы анау селеу шөпті” деп көрсетеді. Расында да мұндай теңіздей толқыған, белінен келетін шөпті көргенім осы болатын. Айна-қатесіз теңіз толқындары бір-біріне ілесіп кете барады. Сол толқынға қарап тұрған Жақаңның көзінен жас көрдім. Мұнды жас! Сол кезде бұл сапардың Жақаң үшін туған жерінде соңғы боларын біз білмеппіз. Ия, мұнаймағанда қайтсін!? Бір жаста әкесінен, екі жасында шешесінен қалған Жақаңның есіне жалаңаяқ балалық шағы түсті ме, тағдырлары белгісіз болып кеткен бауырлары түсті ме, әйтеуір, Жақаңның жүзінде толғаныс. Балапан кезінде балалар үйінде өскен, сұрапыл соғыстың кезінде қарны тойып ас ішпеген, қасірет пен қайғыны көп көрген Жақаңның жүргегінің қатайып кетпей, сезімшіл пәктікті сақтағанына таң қаласын.

Ал жүзінің нұрланғанын көргенде, кіндік қаны тамған жердің көрінісіне қуанып, өзінің жеткен жетістігін еске алып, бала-шағасының бақытына қуанып, нұрланады екен-ау дейсің. Сөйтіп, бір қуанып, бір мұнайып Қарабұтақ еліне де жеттік. Алдымен Жақаң ел басшыларына

кіріп сәлем беріп, келген шаруасын айтып шықты. Басшылар елді жинап құдайыға алып барамыз деп уәде етті. Құдайыны кесенесінің басына барып өткіздік. Кесенені он жылдай бұрын барып, жергілікті түрғындардың көрсетуімен орын белгілеп түрғызған екен. Жақсы сакталыпты. Шағын ауыл екен, бәрі түгел келді. Шалқыған селеу шөптің ортасына киіз тәсеп, дастарқан жайып, Оңтүстіктің үрдісімен, сорпа-палауымызды беріп, сый-сияпатымызды тараттық. Ешқайсысы танымаса да риза болып Жақаңның азаматтығына таңқалып, рақметін жаудырып жатты. Өйтпегенде ше, туған ауылынан жастай кетіп Қазақстанның әр жерінде өсіп-жетілген баланың кіндік қаным тамып еді -ау деп, аруақ сыйлап келіп, ас беріп жатқаны, Жақаңның жүргегінің кеңдігі, Отан сүйгіштігі еді. Құдайыға келгендер осыны түсінді, бағалады.

Сол сапарынан кейін Жақаңның арманы еліне келесі жолы бала-шағаларын, келіндері мен немерелерін алып бару еді. Бірақ, ол арманына жете алмады. Сүм ажал ортамыздан алып кетті. Бірақ, Жақаңның перзенттік қайырымдылығын жалғастыратын – қазынасы, асыл жары Изадасы, бакытты балалары Қасымханы, Жанболаты мен Гүлжаны, Мараты мен Динарасы, құтты келіндері, жүрек-бауырлары мен немелері бар. Атам қазақ айтқан ғой: “Бір бала болады, әкеге жете туады, енді бір бала болады, әкеден өте туады”, – деп. Тіл-көзден сақтасын, үлкен жүректі Жақаңның тәрбиесін көрген балалары бақ-дәulet, ырыс-береке дарыған отбасыларының иелері. Ағайын-жекжат, туған-туысқандарына қамқорлықтарын аямайтын жандар.

Айлина Қасымханқызы

nemereci

МЕН АТАМНЫң ЕРКЕСІ ЕДІМ

Мен атамның бірінші немересі болдым. Менен кейін Әмина сіңілім өмірге келді. Бізде атам, апам және үлкен әжем Мамық болды. Ол кезде әкем Алматы қаласында жоғарғы оку орнында оқиды екен. Кейін оқуды бітіріп Шымкентке жұмысқа орналасты. Анам дәрігерлік оқуды тәмамдады. Содан соң өмірдің ағымы басқаша болып, әкем мен анамның дәм-тұзы жараспай, ажырасып кетті. Бұл уақытта мен мектеп оқушысы болатынмын. Кейін өмірдің тауқыметі оңай болған жоқ. Әкемнің бауырлары: ағаларым мен әпкелерім бізден қамқорлығын аяған жоқ. Оқытты, жетілдірді және көп нәрсеге көмектесті. Қазір өнім-өсіп, үй-жайлы, балалы болдық. Осының барлығы біздің атамыздың берген ақылы мен айтқан өсиеттері.

Әкемнің жанұясында жақсы сіңілілерім өсіп жатыр. Мен Алматы қаласында, ал Әмина Астанада үш балалы жанұя болып өмір сүріп жатырымыз. Біздер әжемнің қарауында өстік, әлі де қасындамыз. Тек бір жайт атамның жоқтығы қабыргамызға батады. Атам бізді көп еркелететін. Енді, әкем, ағаларым мен әпкелерімнің амандығын тілеймін.

Мәдина Қасымханқызы
nemerecī

АТАМДЫ САҒЫНАМЫН

Менің атам балаларын жақсы тәрбиелеуді мақсат етіп қойған адам болатын. Оның себебі өзі әке-шешесіз жетім өскен. Атам біз сияқты ата-ана мейірімін көрген жоқ. Оны өмірдің өзі тәрбiledі. Оған өмір бәрін үйретті дейтін.

Атам сабырлы еді, бұлай істеуге болмайды дегенді білетін. Бірде мен тоңазытқыштағы тәттіні көріп, жемекші болдым. Бірақ атам оған рұқсат бермеді. Мен өкпелеп, жер тепкілеп, жыладым. Сөйтсем тәттіні тамақтан кейін жеу керек екен, бәрі бір ол тәтті маған арналған екенін кейін барып білдім. Мен ол кезде кішкентаймын, солай болу керек екенін, атамның маған тек жақсылық ойлайтынын ол кезде терең түсіне бермейтінмін.

Тағы есімнен кетпейтіні ол атамның бізден асты түгел ішүімізді қадағалайтындығы. Ол:

– Тамақты тауысып ішіндер. Содан соң қасықпен бос табақты тақылдатып маған естіртіндер, – дейтін.

Атамнан алған тағы бір сабақ – бірде сіңілім Камиля, атам – үшеуміз қолжуғыштың алдына бірдей келіп қалыптыз. Сіңіліммен екеуміз жарыса қол жуа бастадық. Сонда атам жәйлап маған:

– Алдымен ұлкенге жол берулерің керек, – деді. Мен атам қолын жуып болғаннан кейін, қолымды жуып кете бергенде, маған тағы:

– Енді сен сіңіліңе көмектес, – деп ақыл берді.

Қазір атамның жоқтығын қатты сезінемін. Ол әрдайым бізге олай істе, былай жаса деп кеңес беріп отырушы еді. Біздің бүгінгі өміріміз бір маңызды бөлігі жетіспейтін түрлі-түсті шыныдан құралған мозаика сияқты болып көрінеді.

IV БӨЛІМ

ЕСКЕРТКІШ БОЛЫП ҚАЛДЫ ӘР ЖҮРЕКТЕ

Жолдастары мен
замандастарының естеліктері

Сәндібек Сүлейменов

ағайын, досы

ЫҚЫЛАСЫНА РИЗА ЕДІМ

Мен 1965 жылы мүгедектігіме байланысты Шымкенттегі мүгедектер мектебінде оқып жүргенмін. Бірде мені Аралда бірге ойнап, қатар өскен Сермағамбетов Мұхамедияр деген досым ізден келді. Ол да осы Шымкентте сырттай оқиды еken. Ауылдың амандақсаулығын біліп біраз сөйлескеннен кейін: «Мен сені ағайыныңмен таныстырайын, ол сенің руыңнан – төртқарадан, Сәрсенов Жақия деген жігіт. Жақиямен екеуміз армияда үш жыл бірге болдық. Қазір мен сол Жақаңың үйінде тұрып жатырмын», – деді. Жарайды танысқанымыз бөтен болmas дедім.

Сонымен жаздың бір кешінде Нестеров көшесіндегі Жақияның үйіне келдік. Орта бойлы, акқұба келген ажарлы жігіт қарсы алып, қол беріп амандасты. Бұрымы беліне түскен, қолаң шашты, жазық мандалы, ақжарқын бір келіншек, күлімсіреп келіп сәлемдесті. Ішімнен түсі жылы жандар еken дедім. Өзімнің мүгедектігіме ынғайсызданып, екі аяғым да протез болатын, қысылыңқырап отырганымда, үй иесі: «Сіз қысылмаңыз, еркін отыра беріңіз», – деп

көңілімді жұбатты. Сол күні қонақ болдым, жақсы күтті. Тұннің біраз уақытына шейін ұйықтамастан әңгімелесіп, жақынырақ таныстық.

Ертеңгісін, кетерімде, «Ал енді Сәке, үйді көрдің, жиірек келіп тұр, ағайын боламыз», – деп біраз жерге шейін шығарып салды. Менің Жақаңмен алғашқы таныстығым осылай басталып еді.

1976 жылы мен осы Шымкентке біржола көшіп келдім. Содан кейін Жақаңмен аға-інілігіміз қайта жалғасты. Жакаңның маған деген ықыласы мен жақсылығын айтып толық жеткізе алмаймын. Қысқаша болса да, айтайын. Көшіп келгеннен кейін, әйелім төсек тартып ауырып, 1989 жылдың жаз ортасында қайтыс болды. Сол уақыттарда қатты қиналдым. Бәрі сол жетіспеушіліктің салдары ғой. Сол кезде Жақаң жағдайымды жасап, үлкен көмек берді. Өзі айтатын: «Келген адамның мұктажын өтеу – ол адамның көңілін шат етумен бірдей, әрі өзіне сауап және абырой», – дейтін.

Осылайша мен Жақиямен, бірге туыспасам да, өзінің бір аяулы ағасындей болып кеттім. Рақметтен басқа не айтам, марқұм Жақияға. Алла-тағала алдынан жарылқасын, иманды болсын.

*Тағдырга пенде бар ма көнбей жүрген,
Келеміз ағынга еріп ыққан селдей,
Тірлікте не көрмейді пенде байгүс,
Өмірдің бір жасы шөл, бірі көлдей.
Дүниенің арман, үміт тиянағы,
Жұп тұрган жүрегінде еши бөлінбей.
Жаңың жайсаң Жақия інім едің,
Еске алсам көзімे жасас іркілгендей.
Қолыма қалам алып жаздым өлең,
Бір шабыт көңілімді кернегендей.
Бұл ағаң ақын емес, я жазушы,
Төсеген өлең жазып кемеңгердей.
Лайық ықыласыңа ырза едім,
Жөн көрдім сөз етуді міндеттімдей.
Сырласқан жаса шағынан хабарым бар,
Есіткен көңілі босап егілердей.*

Будан Әбибулаев
жаңын досы, әріптесі

ЖАН ЕДІ ОЛ – БАЛА МІНЕЗ, ЕР КӨҢІЛДІ

Жақаң, жарықтық: “Адамның тіршілігі өмір талабына сай болмаса, не үшін өзін тірімін деп есептейді? Адам өзінің іс-әрекетіне және мінез-қылығына баға бермесе ол адам – надан”, – деп отыратын. Осы қағиданы Жақаң өмірбойы өзінің жүргегінің түбінде сақтап, өзін-өзі қай жағынан да қамтамасыз ете білген нағыз азамат еді ғой, жарықтық.

Жақаң “Шымкент”, “Росинка” ресторандары кіретін 9-ші комбинатты 18 жылдан астам басқарған іскер азамат болатын. Жоғары қабілетті, өз ісіне ете ұқыпты қарайтын маман, мықты есепші, инабатты, таза жан еді. Жасы менен үлкен болса да, маған әрдайым Будан Асанұлы деп сөйлейтін. Жасым кіші ғой “Будан” дей беріңіз десем де, “Будан Асанұлы”деуін бір қоймады. Бір құні менің үйімде отырғанда:

– Жақа, басшыңыз болғандығымнан жұмыстағыңызды мақұл дейік, енді үйде маған “сіз” демей-ақ, “сенге” көшіп “Будан” деп атай беріңізші дедім.

Сондағы жауабы әлі күнге дейін есімнен кетпейді. Ол кісі маған қарап:

– Ия, жасың кіші екені рас, бірақ мен сені әкеңнің атымен атайдын себебім, әкең жиырма үш жасында Отанымыз үшін опат болған асыл жан. Бұрыңғылар айтқан ғой: “Адам бұл дүниеден екі рет өтеді, бірінші рет, дәм-тұзы таусылып көз жұмғанда, екінші рет, аты ұмытылып елдің есінен шыққанда”, – деп. Ол кісінің есімін күніне бірнеше рет аузыма алып, аты өшпесін деп, сені Будан Асанұлы деп атайдыным да сондықтан, – дегені...

Жақаң “Шымкент” ресторанына директор болып тұрып, түскі үзілісте үйіне баратын. “Жақа, мұныңыз не?” деп әзілдейміз ғой, баяғы. Уәжі “женгелерің даярлаған асқа жететін дәмді ас бар дейсің бе, өмірде?”, – деген жалғыз жауап болатын. Бірде, қызмет бабымен Жақаң екеуміз Балтық жағалауы елдеріне іссапармен барғанбыз. Жасыратыны жоқ, ол елдердің сауда мәдениеті өте жоғары. Соны көріп қатты қызыққан Жақаңнан маза кетті, ондағы жаңалықтарды елге жеткізуге асықты. Екі сөзінің бірі “біздің қазақтардың несі кем?”, – дейтін еді.

Кәміл Байұзақұлы Ермекбаев
профессор

ӨМІРІ КӨПКЕ ҮЛГІ БОЛҒАН

2011 жылы желтоқсан айының ортасында ұзақ және ауыр сырқаттан кейін мен емханадан шығып, үйге келгенде ең бірінші көзіме түскені, бұл менің үстелімде тұрған Сәрсенов Жақия Бұқарбайұлы жөніндегі болашақ кітабының электрондық нұсқасы еді.

Сол кеште-ақ мен бұл кітапты басынан аяғына дейін көз жүгіртіп оқып шықтым. Және бұл кітапта біздің ағамыз жөнінде оның жақындары мен туысқандары, жолдастары жазған естеліктері мені қуантпай қоймады. Әсіресе, мені қатты толғандырған нәрсе кітаптың ең басында менің әкем Ермекбаев Байұзақтың есімі аталағып, ол жайлы жылы сөздер айттылған еді. Сол кезде менің әкем Шымкент педагогикалық институтының ректоры болып тағайындалған еді. Және анамыз жағынан жақын туыс болып келетін, біздің Мамық апамыздың жолдасы Абдолла Жұмашевті әкімшілік шаруашылық бөліміне жұмысқа алған еді. Бұл Жәкеңнің жұмысқа орналасуына үлкен тұртқі болып, осы сұрақ бойынша Ермекбаев Байұзақпен

ақылдасуға барады. Мен Байұзақ Ермекбайұлының үлкен ұлы ретінде ол жөнінде айтылған «ұлы тұлға, дарынды ұйымдастырушы, үлкен адамдық қасиеттерге ие үлкен басшы» сөздерімен толық келісемін. Әкем Жәкеңнің сөзін бөлмей, оны тыңдал алды да, оны сол кездегі жалпы тамақтандыру трестін басқарып отырған жолдасына табыстайды. Бұл Жақия Бұқарбайұлының үлкен ғұмырлық жолындағы жасаған алғашқы қадамдарының бірі еді. Сонымен қатар, өзінің ғұмырлық серігін де табу қажет болды. Бұл жерде Жәкеңде үлкен көмек көрсеткен оның туған апайы Даража еді. Ол Жәкеңді жас, әрі әдемі Изадамен таныстырады. Изада апамыз мен, Кәміл Байұзақұлы және Жәкең сияқты әлім руынан, туған жылдарымыз да бір болып шықты – 1940 жыл. Осылайша бақытты да берік жанұя құрылды. Олардың қызық ғұмырының біразы біздің көз алдымында өтті.

Жәкең үш ұл, екі қызы өсіріп, өз өмірін толығымен соларға арнаған. Немерелерінің де қызығын көрді. Жәкеңнің үш ұлының ішінен маған жақыны ортаныш ұлы Жанболат еді. Ол да, Жәкең де мен сияқты ұзак жылдар бойы Ленинградта тұрған. Мен өзім Шымкент қаласында Киров атындағы мектепті алтын белгімен бітіріп, маған СССР-дің кез келген жоғарғы оқу орнына түсуге мүмкіндік туды. Жас шағымнан техникаға жақын болғандықтан, маған ұсынылған Мәскеу қаласындағы Бауман атындағы МВТУ және Ленинградтық политехникалық институт ұсынылды. Мен екіншісін таңдадым. Сынақтарды Алматыда осы жоғарғы оқу орындарының комиссиялары өткізген еді. Мен барлық сынақтарды «өте жақсы» тапсырдым, тек математика пәні бойынша «жаксы» деген баға қойылды. Өзімнің үлкен апайым Светлана Байұзаққызымен Алматыда болдым, ол математика пәнінен сабак беретін. Біз аппеляцияға бердік. Комиссия алдында мен өз шешімдерімнің дұрыстығын толық дәлелдедім, комиссия төрағасы менімен келіседі. Сөйтіп, «жаксы» деген бағаны «өте жақсы» деген бағаға өзгерtedі. Дәл сол күні біз құжаттармен үйге кетіп қаламыз, ал тамыздың аяғында мені пойызға Мәскеуге дейін отырғызып жібереді. Жанымда ешкім болмады, өзім Мәскеуден Ленинградқа дейін жүретін поезға отырып, Ленинградта жатақханаға орналастым. Алдында 12 жыл, ұзак оқу жылдары күтіп тұрды: алдымен электромашина жасау

факультетінің студенті, кейін сол жерде аспирант пен докторант. Жәкең Ленинградта алты айлық бухгалтерлік біліктілігін арттыру курсында оқыды.

Бір қызығы, Жанболатқа да Ленинградтағы дәрігерлік институттың санитарлық-гигиеналық факультетінде оқуға мүмкіндік туды.

Студент кезінде Жанболат өзіне автокөлік сатып алғып жатақханаға электрик болып жұмысқа орналасады. Кішкентай кезінен ол өз бетімен өмір сұруге бейім, әрі тапқыр болатын. Сол кездері мен, Жаннат Мұсілімқызы – менің жодасым, Рустем Атаханов – менің бажам (өкінішке орай қайтыс болып кеткен) жұмыстармен Ленинградқа баратын болдық. Мен Жәкеңмен хабарласып, одан Жанболаттың мекен-жайын сұрадым. Жәкең менімен кездескенде, маған: «Жолың болсын! Біздің атымыздан баламыздың бетінен сүй, ал саған Ленин сыйлығын берейін деді». Осы сөздермен ол маған Ленин бейнесі бейнеленген жұз сом тарту етті. Сол кездері ол шынында да үлкен ақша еді. Жанболатты жатақханада тауып алғып, біраз шәй ішіп, мейрамханаға бардық. Жәкеңнің берген ақшасы өте қатты көмектескен болатын. Ленинградта болған уақытымызда Жанболаттың көлігінің қызығын да көрдік. Ол өз әкесінің нағызы баласы болып өсті. Жәкең оны кішкентай кезінен ешқандай жұмыстан аянбауға, туыстары мен жолдастарына шыншыл, әрі әділ болуға, үлкендерді құрметтеуге баулыған еді. Бір жолы Жаннат Мұсілімқызы кішкентай қызымыз Дианамен көшеде ауыр сөмкелермен кетіп барады. Жанболат көлігімен кетіп бара жатып оларды көріп қалады. Қайда бара жатқанын сұрасып, керек жеріне дейін жеткізіп салған. Осындай кішігірім оқиға менің жолдасымды қатты толғандырды. Тіпті осы жайды біраз уақытқа дейін айтып жүрді. Себебі, қазіргі жастар мұндай жағдайда өз туыстарын көрмегенсіп отіп кете беретін. Қазір де Жанболат өз өмірінде үлкен жетістіктерге жетсе де, өте қарапайым қүйінде. Бұл көп адамдарға жат нәрсе.

Жоғарғы оқу орнын бітіріп, Жанболат аспирантураға түсетін кезде бізге кеңес беріп көмектескен кісі Денсаулық сақтау министрінің орынбасары Исалиев Жалғау Шәкірұлы болатын.

Осы сөздерді жазып отырғанымда көз алдыма осы керемет екі жұп Жәкең мен Изада апа елестейді. Изада апа үй шаруашылығында өте керемет болатын. Оның қолында барлығы жайнап тұратын. Тоқыма өнерінің шебері. Қаншама рет мен Жаннат Мұсілімқызымен олардың үйінде дәм татып, қонақ болушы едік. Изеке әрдайым менің өз анамды Сәбира Жаубасарқызын елестететін. Менің анам да қашанда дәмді дастархан жайып қонақ күтетін. Әңгімелері қызық, көнегөз адам еді. Жәкең мен Изада апаның дайындаған түшпарасының дәмі аузымыздан кетпейді, әлі күні есімізге алып отырамыз. Изада апа әрдайым кеңес беріп, анама үлкен тойларды үйимдастыруға көмектесетін. Асыра сілтегенім емес, Изада апа менің әке-шешеме нағыз қазақ келіні бола білді, аяулы да, ардақты жан. Демалыс сайын Шымкентке келіп тұрамын. Әкем, анам, Жәкең және Изада апа біздің үйімізде бас қосып бір дастарханда отыратынымыз әлі есімде. Балаларының жетістіктерін жиі айтушы еді. Әңгіме барысында, анамның көңілді жүзінен көзімді алмайтынмын. Қазір анам мен әкем, Жәкең жанымызда болғанда ғой...

Марқұм Будан Асанұлы Әбіболлаев Жәкеңмен қызмет бабымен Москва т.б. қалаларда болған кездерін есіне алатын. Бұл елдерде сауда және қызмет көрсету мәдениеті өте жоғары деңгейде дамыған. Жәкең әрдайым мұны байқап осы елдердегі жаңалықтарды өз еліне енгізуге тырысатын. Біз білетініміздей, Жәкең жалпы тамақтандыру жүйесіндегі басқарушы лауазымдарда жұмыс істеп жургенде нан өндірісінде жана технологияларды енгізіп, Шымкентте «Докохлеб» деген кішігірім тоқаштарды шығара бастады. Оны ысқтықтай маймен мейрамханаларда беретін. Маған бұл қатты ұнады. Себебі, біздің көпбалалы жанұмымызда таңғы ас нан мен сары майдан басталатын. Әлі күнге дейін мен одан тәтті нәрсе жеген емеспін. Мен Шымкентте болғанда немесе Жәкең Алматыда болғанда жиі хабарласып, бірге мейрамханаларға баратынбыз, жаңалықтармен бөлісетінбіз. Ішімдікке Жәкең де, мен де қызықпайтынбыз. Сол сэттерде оның жан-тәнімен демалатындығын байқайтынмын.

Тұыстары мен жолдастарының естеліктерінде ұлы тұлғаның бейнесі суреттеледі. Бұған қоса, маған оның тиянақтылығы мен өте

әдемі киіну мәнері ұнайтын. «Сіз сондай ұқыптысыз, шашыңыз әдемі таралған, әсіресе, костюміңіз бен галстуғыңыз сондай үйлесімді», – деп жиі айтушы едім. Оған менің жылы сөздерім ұнап, менің де бұған жақындығымды тілге тиек ететін. Менің ұлкен апайым Лариса қайтыс болды. Оның салдарынан анам мен әкем де дертке шалдығып, көз жұмды. Жанұямызға қыын, қыстау кезең келгенде қолтығымыздан демеп, көмек көрсеткендер де Жәкең мен Изада апа еді. Біз Ермекбаевтар әулеті мұны ешқашан естен шығарған жоқпыз. Әрине, мұндай дархан жүректің иесі атанған адамды қатты сағынамыз. Бірақ өмірдің аты өмір. Жазмыштан озмыш жоқ. Жақындарымызды жоқтап, тағдырдың жазғанына көнуден басқа амал бар ма?! Бастысы, Жәкеңнің көзі тірісінде көптеген армандарының орындалғанына Аллаға шексіз ризамын. Ол кісі мәңгі біздің жүргімізде.

Әбдірахман Омбаев

*Ғылым, білім және техника саласындағы ҚР
Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, Ресей ауыл
шаруашылығы ғылым академиясының академигі, ауыл
шаруашылығы ғылымдарының докторы, профессор*

НАН ҚАДІРІ

Жақия Бұқарбайұлымен кеш кездессем де аралас-құралас болған аз уақыттың ішінде ол кісімен көбірек ой бөлісіп, әңгімелерін жи тұндаудың сәті түсті. Қолдарыныңға тиіп отырған бүгінгі кітаптың өмірге келуіне де, ол кісіден өткен өмірі, еңбек жолы туралы белгілі журналист Абай Балажанның сыр-сұхбат алуына да мен себепкер болдым.

Жақаң алғашқы кездескеннен-ақ маған ерекше әсер қалдырды. Қарапайымдылығы, кішіпейілділігі, одан соң женгеміз Изада екеуінің бір-біріне деген сый-құрметі (әрине бізben дәмдес болған кездегі) дастарқан басынан қоштасар кездегі «інім, жақсы, тағы кездесіп әңгімелесерміз», – деген ілтипаты, осының бәрі де ешқандай қоспасызыз, жасандылықтан ада, барынша табиғи болатын. Аудан

басқарып, үлкен ғылыми-зерттеу институттарын басқарып, көптеген ұлы ғұлама ғалымдармен кездесіп, ой бөлісіп жүрген мен үшін елдегі ағалармен сөйлесу аса таңсық болмағанмен Жақаңмен алғашқы кездесудің орны да, әсері де ерекше болды. Өйткені, алғашқы әңгіме нан туралы еді.

Қазақ халқы қай заманда да нанның қадірін білген. Халқымыздың «Алтын, күміс – тас екен, арпа, бидай – ас екен» деуінде де үлкен мағына жатыр. Өйткені, су мен тұз адам үшін қаншалықты қажет болса нан да сондай өте қажетті ас. Кейде «ет жемесек тұра алмайтын қазақпызы», – деп жатамыз. Бірақ, адам етсіз өмір сүрер, ал, нансыз өмір сүруі мүмкін емес. Нан дегенде менің есіме әжем Күлшімнің бала кезімде: «Әбдірахман, балам, нанның қадірін біл», – деуден жалықпайтыны, еденнен нанның қоқымын көре қалса жасының егделігіне қарамай еңкейіп, теріп алатыны түседі. Қазір мейлі үйде отырайын, мейлі көпшілік орындарда отырайын, тіпті той-думанда отырайын, еденнен нанның қоқымын көрсем оны еңкейіп жинап алғанша жаным жай таппайды. Бәрі сол бала кезде көрген тәрбиенің арқасы. Күлшім әжемнің өнегелі өсietіniң арқасы.

Өмірде нанның қасиеті, құдіреті туралы жүрекпен әңгіме айтқан екінші адам – Жақия аға болды. Қазір егемен ел болдық. Еліміз дүние жүзіндегі дәнді дақыл, оның ішінде бидай өндіретін алдыңғы қатардағы мемлекеттердің біріне айналды. Дүкен сөрелерінде нанның түрлері мен түстері де жеткілікті. Өкініштісі, кейде нанның қадірін білмей де жататын кездеріміз сирек те болса кездесіп тұрады. Сонда «шіркін, бүгінгі ұрпақ нанды кешегі әжелеріміз сияқты қадір тұтсағой», – деп қүйіп-пісіп қаламын.

Нан тапшылығын Жақаң да бала кезінен бастап көріпті. Эрине, Ақтөбе облысының шөлді-шөлейтті аймағы болып саналатын Жақия аға өмірге келген аймақ бидай егіп, одан ұн өндіретін ел емес. Сондықтан да Жақаңның бала кезінен нан қадірін біліп өсуі заңдылық. Оған оның тар жол, тайғақ кешуден тұратын тағдырын қосыныз.

Кеңестік дәүірде халықты азық-түлікпен қамтамасыз ететін, атауы орысша ғана аталатын, қазір де ол мекемені әрі қып-қысқа, әрі түп-түсінікті етіп қазақшага аударып жатқан бір жанды көрмедім, «Общепит» деген мекеме болатын. Сол мекемеде басшылық қызметте жүріп Жақаң Шымкент қаласына жетпісінші жылдары кішкене

ғана, бір адамдық «докохлебті» алғаш алып келіп, оны дайындау технологиясын Қазақстанда алғаш өндіріске ендірген азаматтардың бірі еді. Кішкене ғана нан болған соң ба, сол нан өте дәмді болатын. Кейде қазіргі «Шымкент» қонақүйінің ресторанына 80-жылдары тұс мезгілінде бара қалсақ «докохлеб» ыстық күйінде әкелініп, жанына сарымай бірге берілетін. Әрине, ыстық нанды сарымаймен бірге әкелу ата-бабаларымыздан келе жатқан дәстүр. Сол дәстүрді «докохлеб» арқылы жаңа заманға икемдеген адам – Жақаң еді.

Адам баласы қай уақытта болса да мәнді-мағыналы әңгімеге көп мән береді ғой. Жақия ағаның тебірене айтқан әңгімелері көп ой салды ма білмеймін, бірде оған «Жака, сізге өткен өмірді жазбай қалдыруға болмайды, бұл тарих, ішінде келешек ұрпаққа қажетті жайлар көп екен, осы Шымкентте Абай атты ініңіз бар, сонымен кездестірейін, әңгімелесіп көріңіз», – дедім. Бірақ, бірден ойын айта салмайтын, ұзақ ойланып барып қана шешім қабылдайтын Жақаң Абай екеумізді 11 айдан соң ғана әңгімеге шақырды. Әңгіме ұзак болды. Бала кезінде көрген қыншылықтары жан дүниесінде мәңгілік қалып кеткен болуы керек, Жақаң өмір жолын айта отырып, балалық шағы туралы сөз болғанда көз жасын еріксіз төкті... «Шіркін, адамның өмір кезендері толқытпай қоймайды ғой» деген ойда болдым. Өйткені, Жақаң бала кезін есіне алғанда көз жасына ерік берсе, жастық шағын, Изада женгейге кездесіп, үлі-жайлы болған кезінен кейінгі өмірін айтқанда ерекше шырайланып, жадырап отырды.

Жақия Бұқарбайұлының өмірден озғанына да бірнеше жыл болды. Бірақ, онымен кездесіп әңгімелескен сол бір күн мәңгі есте қалып қойыпты. Ұрпақ жалғасып, өмір өтіп жатыр. Бұл күндері Изада женгемен той-думандарда кездесіп тұрамыз, өте ілтиппатты жан, ұлы Қасыммен де жиі кездесіп тұрамыз, оның қызы, Жақаңның немересі Мәдинамен менің немерем Бибі Мариям бір сыныпта оқиды, кейде біздің үйге келіп тұрады.

Іштей «Жақа өмірден ерте кетсөніз де, ұрпақтар сабактастығы жалғасып жатыр, жатқан жеріңіз жайлы, еліңіз тыныш болсын» деймін. Осы үшін де Аллаға мың мәртебе шүкіршілік!

Боранбек Шүкірбеков

*Социалистік Еңбек Ері, Оңтүстік Қазақстан
облысы мен бірнеше ауданының құрметті азаматы*

ЖҰЗІНЕН ИМАНЫ ТӨГІЛП ТҮРАТЫН

Рухы мықты адамдар қай елде де болады. Алайда, қазақ халқының жөні бөлек. О баста Алла тағала ырысы мен ынтымағын қосып жаратқан халқымыз қандай қын кезеңдерден де, тар жол, тайғақ кешулерден де сыр бермей өтіпті. Алаштың кез келген ұлы осынау сайын даланы киеміз деп ұғыпты. Дүшпанының табанына сиңік сүйем жерін де бастырмапты. Ел басына күн туда қалған жағдай болса Алтай мен Атыраудың арасына жаушылар хабарды жай оғындей тез жеткізіпті. Ортақ жауға қарсы құресерге келгенде «анау сенің қыстауың еді, мынау мениң жайлайым еді», – демепті. «Бәріміз бір қазақтың ұрпағымыз» деген түсінікпен атой салыпты.

Міне, біз осындай елдің ұрпағымыз. Ата-бабаларының тектілігінен шығар, ұрпақтары да тәуелсіздік алған небәрі жиырма жылдың ішінде жас мемлекетті айдай әлемге танытып үлгерді. Бүгінгі қазақ еліне таңданып, тамсанып қарап отырған барша жұрт олардың

ата-бабаларының руханиятынан, ерлігінен хабардар болса не істер еді? Қандай күйге түсер еді?! Әрине, есінен танып түсер еді, ессіз ғашық болар еді деп ойлаймын өз басым.

Бұгін біз жарқын бейнесін сағынышпен еске алып отырған Жақия бауырымыз осындай тексті жүрттың жұрағаты. Мен оны сонау 1970 жылдан бері білемін. Алғашқыда облыс орталығында өтетін үлкендер-кішілі жиындарда, түрлі кездесулерде ұшырасып қалып жүрдік. Таныстырыммыз келе-келе қимас сыйластыққа ұласты десе де болады. Біздің сыйласып кетуімізге бәлкім дүниеге деген, қоршаған ортаға деген көзқарастарымыздың бір жерден табылышы жатуы да әсер етсе керек. Әйттеуір, осынау жанның жүзінен иман төгіліп тұрғандай болушы еді.

Рас, Жақияның жұмыс істейтін саласы да, құнделікті қоян-қолтық араласатын адамдары да бөлек болатын. Мен партия, кеңес орындарында, шаруашылықта жұмыс істесем, ол сауда саласында, нақтырақ айтқанда, қоғамдық тамақтандыру мекемелерінде жұмыс істеді. Әділін айту керек, ел көз тігіп отырған мекемелерде жұмыс істеп отырғанда өзін барынша таза ұстады, әңгімелерге ілінбеуге тырысты. Халыққа қызмет көрсетудің жоғары мәдениетін менгерді, өз заманының іскер де білгір басшысы бола білді. Осы қасиеттері оны халыққа сүйкімді көрсетті десем қателесспенін.

Жақияны жалғыз мен ғана жақсы көрген жоқпын. Облыс орталығындағы сол кездегі зиялды қауымның көпшілігі оны іш тартатын. Басқасын айтпай-ақ қояйық, бұгінде бүкіл ұлттың мақтанышына айналған, рухани ерліктері бүгінгі ұрпаққа аныз болған мемлекет және қоғам қайраткері Жұмабек Тәшенов ағамыз Жақия бауырымыздың ересен еңбегін айрықша бағалап, оны туған інісіндей жақсы көруші еді.

Сол кездегі Шымкенттегі мұғалімдер институтының ректоры Байзак Ермекбаев ағасымен де інілік қарым-қатынас жасап жүрді. Байзекең батыр тұлғалы, үлкен мінезге ие білікті басшы, абыройлы ғалым болатын.

Кезінде Қазақстан Тұтынушылар одағының төрағасы болған, кейінірек Шымкент облыстық тұтынушылар одағын басқарған,

өмірінің соңына дейін басынан бағы, абыроны таймаған Төлеусейт Махажановтай тұлғамен де жарасымды сыйластығы көрген жанның көңілін тойғызатын.

Жақия шынайы сыйласқан азаматтарды тізбектей берсеңіз таңды таңға ұрып әңгіме айтуға болады. Ол азаматтардың барлығы да Жақияның қара басынан бір қасиет көргеннен кейін сыйлаған шығар деп ойлаймын.

Туасы, ердің бағын ашатын әйел. Бұл тұрғыдан келгенде де Жақияның өмірде жолы болған жан. Оның өмірлік серігі, ұлқыздарының анасы Изада да баққа лайық жан. Құдай қосқан қосағының текті әулеттен шыққанын, атақты Сәрсенбай бидің ұрпағы екендігін Жақия марқұмның өз аузынан бірнеше рет естіп едім.

Тағдырдың бұл да бір көрсеткен сыйы шығар, Жақияның отбасымен соңғы жиырма жылдың көлемінде бір көшеде, іргелес қарама-карсы үйде көрші тұрып келеміз. «Жаман туыстан жақсы көрші артық» деген бүгін шыққан сөз емес. Жақия марқұм бұрынғы сыйластық сыйластық па, көрші болғаннан кейін ағайындай болып кетті.

Жақия уәде бермейтін, берсе орындаитын жан еді. Сонын мүмкіндігінше көмектесіп жіберуге тырысып тұратын. Жалпы, оның қолынан келмейтін іс жоқтай, ол шешпейтін мәселе болмайтындағы көрінетін. Кез-келген «менмін» деп жүрген азаматтардың қолынан келмейтін іс Жақияның қолынан келуші еді. Бірде бір ағайымыз маған телефон шалды. Сыйласып тұратын жан еді. Сол ағамыз ақшасына бір ақ түсті су жаңа «Жигули» сатып алғысы келетінін айтты. Ал, ол кезде автокөліктің төресі «Волга», «Жигули» болатын. Қазіргідей қаптаған шетелдік көлік жок. Әсірсесе ақ түсті «Жигули» дегеніңіз екінің бірінің түсіне де кірмейтін. Буынсыз жерге пышақ ұрмаса да орындалуы қыын-ақ өтініш. Амал жок, Жақияға бардым. Жарықтық «болмайды» деген де жок, кісімсініп қалған да жок, «айтқаныңыз болсын, Бореке, ол кісіге хабар беріңіз, ертең келіп ақшасын төлесін де мініп кетсін», – демесі бар ма! Ол заманда мұндай мәрттік екінің бірінің қолынан келмейтін.

Шымкентте оған жоғары санатты бірнеше мейрамхана

қарайтын. Оның өзіне келген бақты көтере алмай қалған кезі болған емес. Жақияның қуанышты күндерінде, түрлі мерекелерде сол мейрамханаларда бас қосуши едік. Береке дарыған дегенді қойсаңызышы, қашан барсаңыз да тоңазытқышында ақ балық дейсіз бе, қызыл балық дейсіз бе, бекіре дейсіз бе, уылдырықтың түр-түрі, ұнді шайы, жоғары сортты сары майы, бәрі-бәрі самсан тұратын. Сол берекесі ұл-қыздарына да жұғысты болды, мен соған қуанамын. Жанға жайлы өзілі, әдемі қалжыны бар Жақияға кейде ойнап, «осынша ырыс-береке қайдан келеді» дейміз ғой. Әзілімізге әзілмен жауап қататын. «Сіздер білмейсіздер, менің арқамда үлкен демеуші күш бар» деп. Бүгінде сол өзілі шындағы көрінеді.

Бақ дарыған дегенді қойсаңызышы, Құдай Изада екеуінің пейіліне берді. Осынау ақ пейілдерінің арқасында жаксы жерлермен құда болды. Мен білетін бір құдасы Қазақстанның еңбек сінірген өнер қайраткери, танымал кинорежиссер Атабек Нұғманов болса, бір құдасы медицина ғылымының докторы, профессор Оңласбек Құлакеев. Ұлдары Жанболат пен Марат нағыз бүтінгі заманың перзенттері, екеуі де мемлекет басшысының көз алдында жемісті қызмет атқарып жүр. Тіл-көзден аулақ, өзі құрған шаңырақ бүгінде берекелі шаңыраққа айналып, бір қауым ел болды. Тек Құдай көпсінбесін деңіз.

Азаматтың арманының орындалғанын көрген біз, яғни артта қалған сыйластары Аллаға шүкіршілік айтамыз.

Қалила Омаров
режиссер

ӨНЕГЕЛІ ӨМІР

Ұлан-байтақ қазақ даласы жиырмасының ғасырдың басындағы дүрбеленді бастан кешті. Біздің әңгімеміздің кейіпкері – Жақия Бұхарбайұлын осындай алмағайып шакта дүниеге келген еді.

Жақияның әкесі Бұхарбай Ыргыз еліне танымал «сегіз қырлы, бір сырлы» сері жігіт болатын. Ол сойгулік ат баптап, құмай тазы ұстайтын, аңшылықты ұнататын, өзі де құралайды көзге ататын мерген еді. Ел арасында Бұхарбайдың жомарттығы, бапкерлігі жайлы әңгіме көп айтылатын: «Бұхарбай бір жастағы тайын жарысқа қосса, олда озып келеді» – осындай әңгімелер ел арасына аныз болып тараған.

Откен ғасырдың жиырмасының жылдарының соңын ала келген жұт – небір нәубетті басынан өткөрған қазақтың ең қасіретті кезеңі болды. Қажір-қайраты бір басынан асатын, бес баланың әкесі Бұхарбайда осы бір қыын-қыстау уақытта, кәмпескелеу, құғын-сүргіннен еңсесін көтеріп, оңала алмай, ел ішін жайлаған індеттен қайтыс болды. Көп ұзамай Жақияның анасы Загипа да жарық

дүниеден өтеді. Тұлдыр жетім қалған Жақияның балалық шағы өздері де аштықтан әбден титықтаған туған-туыстың қолында, нағашы жүртүнда, балалар үйінде өтеді. Жақия сәл есейген шағында Қазалыдағы Даража апайын тауып алады. Қазалыда оқуын жалғастырып, бітірген соң, әскер қатарына шақырылып, азаматтық борышын өтейді. Әскерден оралған Жақия Шымкенттегі ағайындарына келіп, еңбек жолын бастайды.

Бірде Даража апайы Жақияны Қазалыға қонаққа шақырады. Мақсаты – інісін жас ару Изадамен таныстыру. Изаданың балалық шағы да сұрапыл соғыспен тұспа-тұс келді. Әкесі Кеулімжай Ұлы Отан соғысына аттанды. Сталинград түбінде хабар-ошарсыз кетті. Кеулімжай соғысқа кеткенде дүниеге келген Жеткерген мен Изаданы анасы жалғыз өзі бағып-қағып жеткізді.

Жаздың мамыражай бір кешінде Жақия Изаданы киноға шақырды. Сол кездері ұнділік актер Радж Капур есімін әлемге танытқан «Қаңғыбас» фильмін тамашалады, Капурдың әні жастардың ойын-сауығында жиңіш шырқалатын, тіпті елдегі үлкен-кіші осы әнді ыңылдай айттып жүруші еді. Жақия да Изаданы үйіне шығарып салды, жол бойы ұнді әнін барын сала орындаған... Жақияның үстінде әскери сұр шекпен. Изада болса өзі тоқыған әдемі кеудешесін киген. Бұл – үміт пен арманға толы 1957 жылдың жазы еді...

Көп кешікпей Жақия мен Изада о басын құрды, содан жартығасырдай тату-тәтті ғұмыр кешті. Жастары жер ортасынан ауған шақта екеуіне Тадж-Махалды көрудің сәті түскен. Тадж-Махал кесенесінің алдында суретке түскен жұбайлар бір-бірінен ақтық демі біткенше ажыраспайды деген аңыз бар, Жақия мен Изаданың да өмірі осы аңызға үқсас еді.

Балаларын ержеткізіп, оқытып, әрқайсысы өз алдына бөлек шаңырақ көтергеннен кейін Жақия мен Изада демалып әрі ел аралап саяхаттаған еді. Франция, Англия, Араб әмірлігі, Испания, Австрия, қай елде, қай қалада жүрседе Жақия мен Изаданы балаларының бірі естелік үшін бейнетаспаға, суретке түсіретін. Қай елде жүрседе Жақия «өзге жүрттың зәулім сарайы да, ғажайып қаласы да туған жердің бір сүйеміне жетпейді», – дейтін.

Изада апай сол күндерді сағынышпен еске алады: «Жақиямен бақытты ғұмыр кештім, ері аялаған, әйел ғана бақытты болады.

Жақия отбасымызды үлкен шаңыраққа айналдырды, басқаларға үлгі-өнеге көрсетті. Балаларының оқуын, білім алуын өзі қадағалайтын, тіпті жұмыстарына бағдар беріп, отбасындағы тірліктеріне де үнемі өз ақыл-кеңесін айтып отырушы еді. 2001 жылы ұлы Моцарттың еліне жолымыз түсті, Австрияның әсем қаласы Зальцбургтегі мейрамханада, шаңырақ көтергеніміздің қырық төрт жылдығымен балаларымыз бізді құттықтап, десте-десте гүл сыйласп, сыйлықтарын беріп жатты. Куанышты сол бір сәтте көршилес үстелде отырған Жапондық жас жұбайлар бізге таңдана қарағанын байқадым. Жақия да сол жолы дәп бір 1957 жылғы жаздың кешіндегідей көңіл-күйде еді. Шығыс елінің ізетті жастары отбасыларының жеті жылдығын тойласп отыр екен, олар бізге әрі таңданып, әрі қызыға қарады»...

Изада апайдың әңгімесінен көңілге түйгеніміз, ынтымақ пен бірлігі жарасқан шаңырақтан бақ пен бақыт кетпейді екен. Бүгінгі күні неке мен отбасы жайлы көп айтылып, көп жазылып жур. Себебі, үйленгендерден ажырасқандардың саны әлдекайда көп, жалғызбасты аналар, ата-анасты бола тұра балалар үйінде өсіп жатқан жетімдер... Өкінішке орай, бұл бүгінгі күннің шындығы. Біз батыстың өміріне көз жұмып тұрып еліктеуден алда келеміз. Қазіргі жастардың ойынша шығыс әйелі именшек, өмірі жасқану мен өтетін байғұс адам болып көрінеді. Яғни, оның маңдайына жазылғаны – күйеуінің күні болу. Ал, азиялық ерлер – ұрда-жық дәрекі, дойыр болып көрсетіледі. Әрине мұның бірі де шындыққа жанаспайды, өйткені сыйластығы мен бірлігі бар кез-келген отбасында ынтымақ пен бақ орнайды. Сен Стогольмде, Каракаста немесе Қазалыда тұрғаныңың бұған мұлде қатысы жоқ.

2003 жылдың 31 желтоқсанында Жанболат досым Шымкентке шақырды, сол жолы ол әкесі жайлы естелік фильм түсіруімді өтінген еді. Әрине мен айрылmas серігім «камерамды» алғып, өнегелі өмір иесінің соңында қалған бір әулеттің ғажап ғұмырын бейнетаспаға жазуға күш салдым. Өз заманында ұлы Гейне айтқандай: «Әрбір адам – ол тұтас бір әлем, өзімен бірге өмірге келіп, өзімен бірге кетеді, әр құлпытастың астында әлемнің тарихы бар». Дегенмен Жақия Сәрсеновтың өмірі, ол құрған әлем Гейненің айтқанынан өзгеше, оның ұрпағының өмірімен жалғасуда...

Ақберген Тұралин
жаңын досы

ЖАҚИЯНЫҢ ҰРПАҒЫМЕН МАҚТАНАМЫН

1970 жылы Республикалық автотранспорт министрінің бұйрығымен мен Оңтүстік Қазақстан облысындағы автотрекке басшы болып тағайындалдым да отбасымен Шымкентке көшіп келдім.

Жұмыс барысында жергілікті басшылармен таныса бастадым, ері өзім батыс өнірдің тумасы болғандықтан кіші жүздің осы жердегі жігіттерімен де жүздесіп, араласа бастадық. Жаңа таныстарымның арасында қаладағы ең ірі кәсіпорынның директоры болып қызмет атқарып жүрген Жақия Сәрсеновте бар еді. Кездескен сәттерде бір – бірімізді жақынырақ танысып – білдік, екеумізде ата – анадан сәби күнімізде айрылып, жетім өстік, балалар үйінде тәрбиелендік. Әңгімелесе келіп қазакы дәстүрмен тегімізді сұрастыра келе Жақия екеуміз аталас туыс болып шықтық. Осылай біздер жиі араласып жүрдік, отбасымызбен де танысып – білісіп, жақын туыстардай араласып кеттік.

Жақия өте сыпайы, ақ көңіл, адаптациялық болатын. Осындай азаматты менде сыйласап, қадір тұттым. Кейінірек мен қалалық партия

комитетінің хатшысы болып қызмет атқарып жүргенімде жұмыс бабымен Жақия басқарған кәсіпорынға жиі баруға тұра келді. Сол кездері мен Жақияның жұмысқа өте жауапкершілікпен қарап, бар күш – жігерін салатынын байқадым. Кәсіпорынның жұмысшылары да ол кісіні құрметтейді екен. Қаланың сан – салалы атқарушыларының арасында Жақияның зор беделімен танымал атағы бар еді.

Жақия екеуміз жиі кездесіп, сыр ақтарысатынбыз, балалық шақтың қын күндерін еске аламыз. Ал, демалыс күндері мен мейрамдарда бір – бірімізге бала – шағамызбен бірге қонаққа баратынбыз. Әрине көбінесі Жақияның үйінде қонақта боламыз. Жолдас – жорамен преферанс ойнап, мол дастархан басында қызық әңгімеге қарық болушы едік. Жақияның үйіндегі келін бар дәмдісін алдымызға қойып, қонақ қылатын. Изада келін – сүйкімді де мейірімді, Жақияға өмір бойы сүйеніш бола білді, асыл жар, ардақты ана. Изаданы балаларымызға үлгі тұтып, ардақтаймыз. Жақия екеуі көркіне ақылы сай, үлкенді құрметтей билетін – Қасым, Жанболат, Марат, Гүлжан, Динара сынды ұл – қызды тәрбиелеп өсірді. Бұл күндері Жақиясыз жалғыз қалған Изаданы балалары қас – қабағына қарап, қамқорлыққа бөлеуде. Жақия мен Изаданың ұрпағы да ата – анадан алған тәлім – тәрбиенің арқасында мейірімді, сыйластықты бағалайтын сезімтал болып өсті. Олардың бәріде өте жақсы білім алған, жан – жақты білікті маман атанып, бүгінгі күні бәрі де қоғамда ойып тұрып өз орындарын тапты. Қазірде Жақияның балалары менің отбасымен үнемі араласып, жан – жақты қолушын береді. Жақында, Жанболаттың өзі бастамашы болып, бала – шағаммен бірге аға – женгем, немерелерімнің Бурабайдағы «Оқжетпес» демалыс үйіндегі демалуымызды ұйымдастырды. Мәре – сәре болып, жақсылап демалдық, онық үстіне Бурабайда Қасымхан мен Раушан келінмен танысып, дәмдес болдық. Раушан жаратылышы нәзік, мейірімді, әдемілігіне жан – дүниесі сай адам екен, біздер оны жақсы көріп кеттік.

Жақия ағаның өмірінің жалғасы, әкенің жақсы атына ылайық ұрпағын құрметтеймін, оларды мақтан етемін. Құдайым оларға бақ – дәулет, денсаулық берсін, ата – анадан алған үлгі – өнегесін өз балаларының бойына дарытып, өсіп – өркендересін деген атальқ тілегімді айтамын. Аналарын әрқашан аялап – қадірлесін – Изада келін – ол құрметке лайық жан.

Егенберлі Әбдіраев
Ақтөбе облыстық газетінің тілшісі

«МЕН ШӨЛДЕП ЕМ МЕЙІРІМГЕ, ШУАҚА...»

Откен жылдың жаз айы болатын. Күнделікті жұмыс кезі. Редакцияның қым-қуыт тіршілігі әсте таусылған ба? Сондай сәттердің бірінде газет редакторы шақырып, Аралтөбе ауылына жолсапарға шығатынымды айтты. Сөзінен ұққаным, бұрын осы жақта тұрган белгілі кісінің отбасы, жақын-жұрагаттары ауылға келіп, өмірден өткен аталарына ас беретіндігі. Шынымды айтсам, бұған бір түсібегенім, оған тілшінің не қатысы барлығы. Қазірде бабаларының зиратын іздеп келіп зиярат ететіндігі, сосын қалың қауымды шақырып ас беретінін білетінбіз. Бұл сонғы кездері дағдыға айналып кетті. Бұған ешкімге кінә арта қоймас. Бірақ бәрінің да реті бар ғой. Алғашқы кезде мені де осындай ой торлаған- тұғын. Бірақ, қонақтармен кездескеннен кейін бұл ойымның артық екенін аңғардым.

ӨТКЕН ШАҚ

Аға туралы естелік

Тағдыр құбылмалы жел сияқты. Оның кез келген сәтте қалай құбылып, қалай бет аларын біліп болмайды. Сол секілді адамның пешенесіне жазылған ғұмыры да осындай сантүрлі соқпактарға салып, сарсанға түсіретіні анық. Марқұм Жақия Бұқарбайұлы Сәрсеновтың өмірі де ашы басталып, жан-жақтан қаумалаған жұтаң күндер күлкісін ұрлап жатты. Балаң кезінде еңсесін тіктең, бұла бойып өспеді, кекілін самал жел, маңдайынан әке-шешесінің мейірімді қолы сипамады. Олар өмірден өте ерте кеткен еді. Балалығын тағдыр қақпақылға салып, сәбидің сәулелі шақтарына тек қою мұндарымен қымтай берді. Оны атасы Сәрсеннің інісі, өзіне немере аға болып келетін Жалғасбай қолына алып, қамқорлай бастады. Тіпті бір атқа мінгізіп «Бұл әкен Бұқарбайдың көзі еді. Өскенде өзің мінесін» деп шаттандырып қойды. Әкесінің бейнесі елес болып санада сақталып қалса да сол бір күрең атты жақын тартып, әкесін көргендегі көзінен таса етпейтін. Ол кісінің қызы Ақзада да жаңа табылған туыс інісіне бәйек болды. Сөйтіп, көңіл-көкжиегінің кіреуке баса бастаған беткейіне жылымық жүгіре бастады..» Жетім қозы-тасбауыр, маңырап да отығар» дегендегі мейірімге сусап өсіп келе жатқан Жақия ағасының шаңырағында күн кешіп жатты. «Елде болса ерінге тиеді» деп емексіткенмен еңсесі түсіңкі қазақ жұртының көбі қоңторғай тұратын. Бәрінің көңілі кен, бірақ құрсаулы кесе секілді өмір мен жарымжан уақыт өз дегенін істеп жатқан шақ. Бірақта, әруақ аттамайтын қазақ емес пе, бауырының тұяғын қолынан келгенше «қанаттыға қақтырмай, тұмсықтыға шоқыттырмай», алакөңілсіз өсуіне бар күшін салып жүргенде ол кісінің де ажал құрығы құтқармады. Жалғызлікті әйелге өзінен басқа екі баланы бағу ауырлық тудыра бастады. Бірақ, қайынағасы мен күйеуінің рухын сыйлағасын да болар, жоқтықты білдірмей жүрді. Бірде Орскіден туған нағашысы Сералы іздеп келіп, «жиенім, енді құдай көз жасынды көрсетпесін. Тірлік болса, жетіліп кетерсін», – деп маңдайынан сыйпағаны, жанарындағы жасты мәпелей сүрткені

есінде. «Адамды бір айналдыrsa, шыр айналдырады» деген рас екен. Кенеттен соғыс басталып, азаматтар майданға аттанып жатты. Шақыру қағазы Сералыға да келді. Арқа сүйер асқар таудай нағашысы кеткеннен кейін, балалар үйіне тап болды. Ондағы жағдайды айтуға ауыз бармайды. Бірақ, тағдыр салды-көнесің деген сол ғой. Қарындары ашқан балалар базар жағалап кетеді. Сондай сәттің бірінде әкесімен жақсы сыйлас болған Ізбасар деген ауылдас кісі мұны танып қалып, хал-жағдайын сұрайды. Жүзінен де ауыртпалықтың белгісі білініп тұрған баланы көп сұрақпен шаршатпай, атына мінгестіріп Араптөбеке бет алады. Онда Жақияның әкесімен бірге туған Есеннің Бәтима деген қызы бар екен. Соны тауып алады. Сонда жүргенде тайқымаңдай тағдырдың теперішіне тағы түседі. Өзіне деген опасыз дүниенің өгейлік танытқанына жаны күйзеліп, іштей кемірілсе де, кетілген жоқ, бекінді. Енді ес біліп, етек жиды. Жақсылыққа қарай бет алған балғын жанның жолына жыландай жатып алып, кес-кестеген жетімдіктің тұзағына дес бермей, бекіре балық секілді өмірдің қырық құрсаулы ағысына қарсы жүзуге ант етті. Оны тағдыр осыған жеткізді. Мүмкін, келешекте қызмет саласында болсын, қындық туындаған шақта болсын, осы ауыртпалықтың мойытпағаны анық. Өйткені, көзін ашқаннан көргені тағдыр теперіші еді.

Бәтима апасы қолынан жетелеп жүріп, Қазалы қаласында тұратын бірге туған апасы, бірақ Жұмаш атасы жалғыз баласы Абдоллаға серік болсын деп бауырына басқан қызы Даражаны тауып алады. Сонда жайлап мамыражай күндерге үйрене бастайды. Эрине, қай апасы немесе, тумасы болсын ешқайсысы қолынан келгенше тектіден қалған тұяқты ренжіткісі келмеді, соңғы талғажуы болса да ауыздарынан жырып берді. Оларға деген көңілінде қылаудай кіршік жоқ болды. Артынан арнайы шақырумен Қызылорда қаласында тұратын Абдолла ағасын ізdep барды. Женгесі Мамық та жаны жұмсақ, көңілі көктем жан екен. Бірден іштартып, қамқорлық танытты. Сонда жүріп зоотехник болып жұмысқа орналасты. Талай, талай тұrlаусыз дүниенің тепкісіне түсіп, қайғыға салынған күндері тек санасында ғана қалып, көңілінен көшे бастады. Енді ғана еңбекке араласып, тіршілікке талпына бастағанда әскер қатарына алынды.

Сөйтіп жүргенде Даража апасынан хат келді. Онда бауырының халжагдайын сұрай отырып, елге аман-сая оралғасын өзіне қалаған қызды алып беретінін айтыпты... Эрине, әпкесінің артындағы жалғыз қарасы – інісінің осы кезге дейінгі көрген азабы енді қайталанбауы үшін, отбасының үйтқысы бола біletіn, байсалды бойжеткенді келін етіп түсіру мақсатын түсінуге болады. Артынан жауап хат жазылды. Ондағы жазылған сөз түсінекті-тұғын.

Әскер қатарынан оралған бойда Шымкентке көшіп барған ағасы Абдолланың үйіне түседі. Немере інісін азамат етіп, ел қатарына қосуды мұрат тұтқан Абдолла өзі жақсы араласып тұратын, Шымкенттегі мұғалімдер даярлайтын училищені институт етіп қайта құрған Байұзақ Ермекбаев деген азаматтың араласуымен қоғамдық тамактандыру трестінің бастығы Ергалиевтың демеуімен қарамағына есепші болып орналастырады. Содан көп ұзамай көніліне ұнаған, биязы мінезді арумен танысады. Бұл Изада болатын

Бұл 1957 жыл еді... Келесі жылы отау құрды.

Араға талай жылдар салып Жақия аға Қарабұтақ өніріне бет алады. Қос машинамен шыққан олардың мақсаты – Араптөбедеге атасының басына тәу етіп, белгі орнату. Ұзак жол. Бірақ, елге деген сағыныш, ағайынды аңсай, атамекенге бас ию секілді көңіл түкпіріндегі жатқан ой – шаршағанды сап тиіп, сергітіп жібергендей болады.

Міне, елге де келді. Екі жасында кеткен киелі мекеннің топырағына табаны тигеннен көрген бейнеті мен тартқан мехнаты есіне түскен ағаның жанарына жас үйірілді. Осы жерде барлық баласы мен апасы Даража, женгесі Мамық талай жыл көрмеген немере апалары Ақзадамен жылап көрісті. Басқа ағайындармен тілдесті, танысып, білісті. Тумалары да қонақ күту қамына кіріспі кеткен. Алдыңға дастарқан жайылып, ас келген кезде бүкіл жиналғандар алдында Жақия аға сөз алып, келу мақсатын түсіндіреді.

*«...Мениң кіндік қанымның осында тамғанын біреу білер, біреу білмес. Алайда өз басым мұны жадымнан шыгарған емеспін.

* («Атамекенің аңсаган ақсұңқар» атты кітаптан)..... б-сы.....
бет.....жыл

Тағдыр мені бір жарым жаста әкемнен, екі жасымда анамнан айырды. Олардың сүйегі осында қалды, ал мен болсам жетімдіктің тәлкегінен сергелденге түсіп, талай-талай белестерден асып, Шымкенттен шықтым

Ержеткенше көбінде аш болдым, кемінде тоқ болдым. Мен мейірім мен шуаққа шөлдеп өсім ем. Қыындықты ішінен де көрдім, сыртынан да көрдім. Жалғыздықтың мұнынан құса да бола жаздадым. Бірақ исе бүгілмедім, қайыссам да, майыспадым. Қазір жасым елуге тақап қалды. Құдайға шүкір, теңімді тауып ұлды-қызды болдым. Оларды қатарынан қалдырмай өсірдім, оқыттым. Бүгін мына отырған балаларым есейіп, ержеткен шақтарында көптен бері көкейімде жүрген ойымды орындауға осында, атақонысқа жеттім. Ондағы мақсатым – арманда кеткен әкем Бұқарбай мен анам Загипаның басына белгі қою, бейіт көтеру. Сөйтіп, олардың алдындағы өзімнің перзенттік борышымды өтеу.

Біз мініп келген машиналардың үстінде мәрмәртас бар. Енді араларынызда ескі қорымда кімнің қайда жатқанын білетін кәрікүлақ қариялар болса, солардан сұрастырып көктасты орнатсақ дейміз. Ертең түске таман осында Ақзада апамның үйінде шейіт болған әкем мен шешеме ас беріп, құран түсіреміз».

Бұл 1987 жылдың маусым айы болатын. Ертеректе Абдолла да әкесі Жұмашқа осындаі белгі орнатқан болатын. Міне, екінші белгі де орнатылды. Осы істе жиені, Ақзада апасының баласы Айтжанның қол көмегі көп тиді. Ленинградта оқып жатқан Жанболаты де келіп жетті. Бар баласының басын қосты осы істе. Осы іс тек белгі орнатуғана емес, балаларының атамекеннен арасы сұып кетпей, тамырласып жатсын деген мақсаттан туындаған ой еді. Ол орындалды да. Бірақ бір өкініштісі, одак тарап, аумалы-төкпелі кезең туғанда ағайын арасы аз уақыт ажырап қалды. Осы кезеңде Ақзада апай өмірден өтті. Мұны кеш естіген Жәкеңнің жүргегіне түскен шеменниң қалай болғанын Изада апа мен балалары ғана біледі. Кейін де үш рет келді. Балалары да ағайынмен жақын танысып, атажүрттың қадірін терең біле түсті.

Жақия аға Шымкенттегі қоғамдық тамақтандыру орындары кіретін үлкен тресті басқарды. Онтүстік өнірде өзінің білігі мен

білімін, азаматтығын танытып, ұзақ жыл басшылықта болды. Бірақ, соңғы келген бір басшы «Кіші жүз қалай бастық болып жүр?» деп жұмыстан босатқаны өте қыын тиді. Эрине, қызмет – көз арбаған алтын секілді, уысында ұстап тұра алмайсың. Бірақ, қызметті іске қарап емес, жүзге қарап бөлетін басшының қарекеті азаматтыққа жатпайтын, ұсақшылдық. Тағдырдың тезінен өткен аға азаматтық биігінен түспеді. Балалары Қасымхан, Жанболат, Марат, Гүлжан, Динаралардың қызығына бөленіп, оқытты, тоқытты. Барлығы да ең мықты деген шетелдік оқу орынинан білім алды. Бәрі де білімі асса да, кісімсіп таспады. Әке мен шешеден бойға дарыған қанағатшылдық, кішіпейілділік, сыйласымдылық қасиеттер бір сәт ойларынан алыстамады.

ОСЫ ШАҚ

Атамекен жадымызда жүреді

Сол сапар Араптөбе ауылында болып, қонақтар лебізін тыңдадық. Әркез атамекенін көрсе де, ансауы басылмаған Жақия ағамыз 2003 жылы өмірден өткен еken. Бірақ, жұбайы Изадаға, балаларына Араптөбені әркез ұмытпай, жадында ұстайларын, қолдарынан келгенше демеушілік танытып жүрулдерін тапсырған болатын. Біз осы жерде Қызылжұлдыз орта мектебінің директоры Д.Мұратоваға хабарласып, осы шаңырақтың жасаған демеушілігі жөнінде мәліметтер сұратқан болатынбыз. Сонда еңбек ететін қоғамдық тілшіміз Үміт Жетенова былай деп хабарлайды:

ЖАҚСЫНЫҢ ЖОМАРТТЫҒЫ ЕЛ ИГІЛІГІНДЕ

Ел өмірі ердің келелі ісімен көрінеді. Ата есімін ардақтап, еліне игі ісімен, жақсылығымен тәнті етіп жүрген Сәрсенов Жанболат Жақияұлы бүгінде «KAZENERGY» ассоациясының директоры, ҚР Әуесқой бокс федерациясының вице-президенті, жаңа заман талабына сай Араптөбе ауылдындағы Қызылжұлдыз орта мектебінің салынуына ықпал етіп, 2008 жылы мектебімізге УАЗ автокөлігін, және ақшалай сыйлық табыс етті. 2009 жылы Сәрсенова Гүлжан Жақияқызы бір кабинет ауқымына сай келетін 10 компьютер сыйға тарты.

Қай уақытта да мектеп тынысымен жақсы таныс ағамыз спорттық саланың келешекте оңтайлы ықпалын ескере отырып, 2009 жылы спорттық құралдарды және музикалық аспаптарын табыс етті.

Ауылдастарын, соның ішінде мектеп қабыvrасындағы жас балғындардың бүгінгі заман талабына сай білім алуына өз қолкөмегін тигізе отырып, мектепке берген заманауи көліктің де, компьютердің де бүгінде мектепте білім алып жатқан оқушыларға жоспарлы түрде өз мақсатымен игілікті іске пайдалануда».

Изада апа бұл жолы өзімен бірге бар баласы мен келіндерін, құдагайын ерте келді. Ағайындары аса құрметпен күтті. Ас Жәкеңнің жиені Айтжанның үйінде берілді. Асқа жиналғандар Бұхарбай мен Загипаның және баласы Жақия туралы естеліктер айттып, балалары мен жақын жұрағаттарын атажүртқа ерте келген Изада апаға алғыс айтты, балаларына әкелерінің ізі қалған Араптөбеден тамырлары ажырамай жүрулеріне тілектерін білдірді. Бұрыннан сыйласып жүрген А. Мәйтеков, осы кеншарда басшылық жасаған Ерсайын секілді азаматтар жолбасшы болып келіп, бірге асқа қатысты. Біз Жанболатпен тілдескенімізде «кіндік қаны тамған Араптөбеке он көзбен карай жүруді, әрқашан елге қамқорлық жасаудан қашпа», – деген әке аманатын басты бағдар етіп жүргенін айтқан болатын. Анасы

да осы әке тілегін үнемі есте ұстауларын тапсырып отыратынын тілге тиек етті. Бұл аймақта тумаса да, туғаннан бетер демеушілік танытып жүрген оларға ауылдастары дән риза. Осы кезеңге дейін төрт рет туған жерге табаны тиген Жәкеңнің ұрпақтары да осы аймақта дүниеге келгендей жылы ұшырап, ауыл адамдарын баяғыдан таныс секілді бауырға тартқылары келіп тұрады.

Отбасындағы бірлікке толы сыйластық, ата-аналарының санаға сінірген кенесі текке кетпеді. Міне, осы сапарда осыған көзіміз жетті, риза болыстық. Бар ата-ана балаларын атамекенді құрметтеуді Жақия аға секілді жүрекке ұялата білсе, қалталылар ауылға аяқ басып, атажұртының ажары артып, базары баянды болар еді. Изада апа секілді жар аманатына адалдық таныта жүрсе қандай ғанибет. Біз кейіннен осы отбасы туралы Айтжан ағаны басшылыққа алып, қойылған белгіге барып, тәу етіп қайттық. Сондағы серіктестік директоры Самат Шолтаев өзі білетін естеліктерін айтса, Жәкеңнің ағайыны Шындалы Кенжебаев ағамыз берілгенде де көп мәлімет беріп, жарасымды жанұя мен ұлағатты ұрпақтары туралы есте қалғандарын әнгімелеп берді.

Әрине, ақша артық болмайды. Мұны өмір дәлелдеп отыр. Алайда, елге жұмсалған қаржыға кіреуке көніл танытпаған Жақия аға мен Изада аpanың келіндері де текті жерге түскенін терең түсінгендігі деп ойлаймыз.

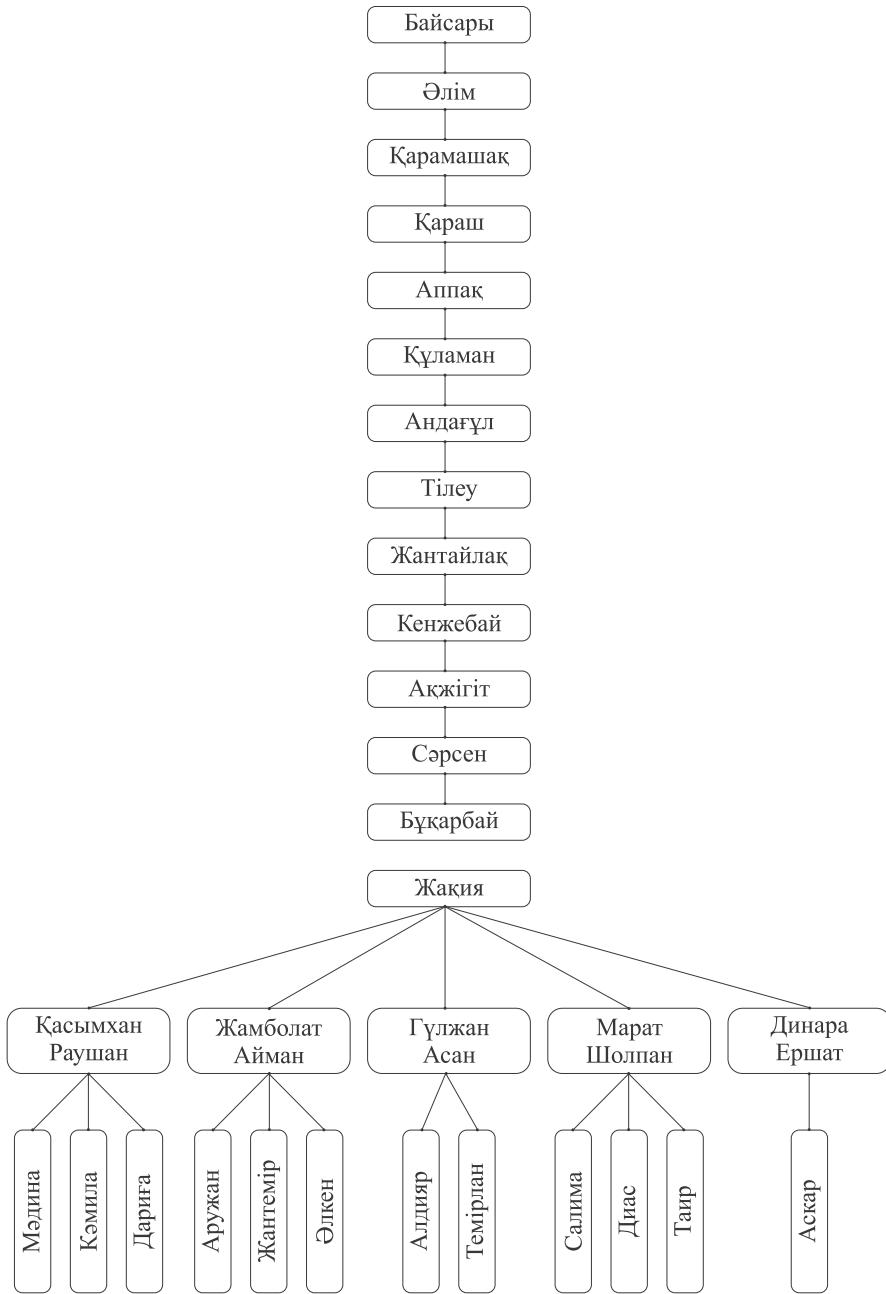
Біз осы мақаланы жазудағы мақсатымыз – осы жерде туғанымен бар бейнетті осы жерде көргеніне жат қылық танытпай, атамекенге деген сағынышы мен сүйіспеншілігін жоғары қойған Жақия ағаның пейілін көпке таныту, осылай туған жерді құрметтей білуғе жас ұрпақты тәрбиелеуге көніл бөлу.

Жәкең мәңгі дамылдап жатыр. Енді ол кісінің жетпеген ойларына басшылық ету Изада апаға бұйырыпты. Ол ой орындала береді деген үміттеміз. Бұған қанағатшыл көнілді жоғары қойған Сәрсеновтер шаңырағындағы тірлік күә.

Әйтеке би ауданы

ШЕЖИРЕ СЫР ШЕРТЕДІ

Жақия Бұхарбайұлының шежіресі

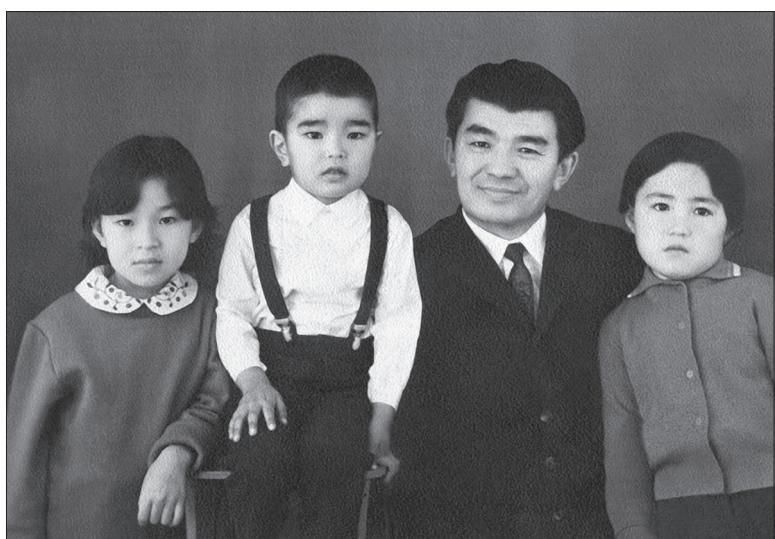
*Грузиядағы демалыс күндері.
Боржоми демалыс үйі. 1969 жыл*

*Грузиядағы демалыс.
Боржоми демалыс үйі. 1969 жыл*

Жамболатпен 1 мамыр, ынтымақ күні мерекесінде.
Шымкент қаласы. 1969 жыл

Жақия Бұхарбайұлы мен бірге балалары Гүлжсан, Марат,
және Жанна Жеткергенқызы.
Шымкент қаласы. 1970 жыл

Ессеңтүкідегі демалған шақта.
Грузия. 1972 жыл

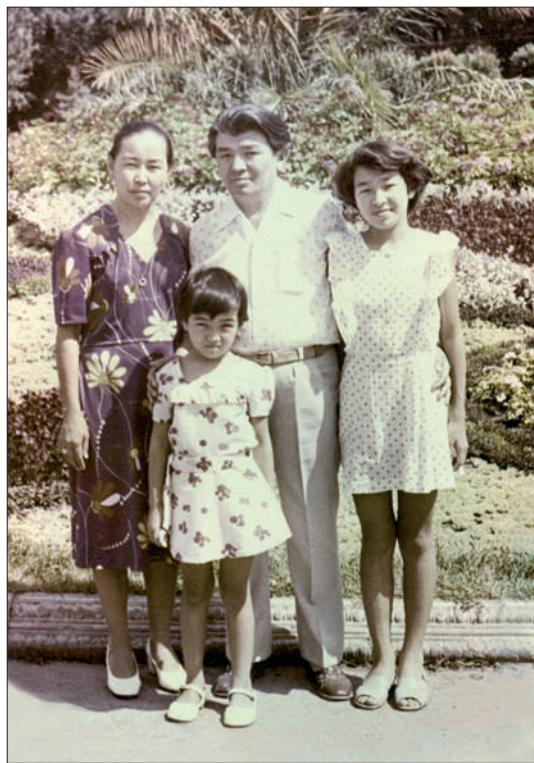
Демалуга шыққан кез.
Шымкент қаласы. Бозарық саябагы. 1973 жыл

«Ессеңтуки»
Грузия. 1974 жыл

Жақия қызы Динарамен.
Шымкент қаласы. 1974 жыл

*Изада мен Жақия қыздарымен.
Алматы қаласы. 1977 жыл*

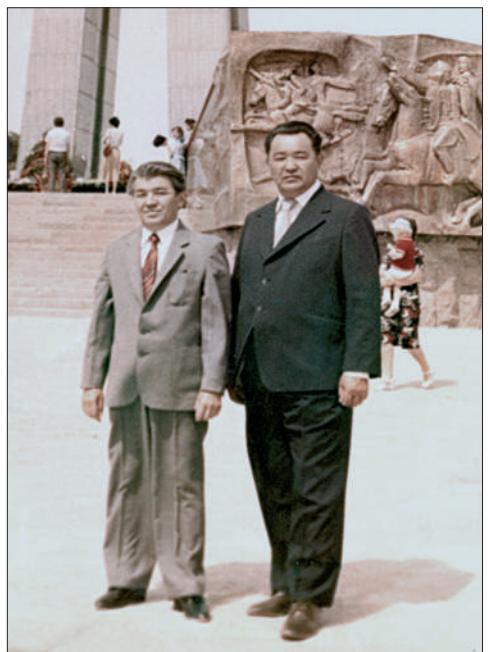
*Жаболатты Медицина институтына оқыга орналастырууга барған кезде.
Ленинград қаласы. 1979 жыл. Қыркүйек айы*

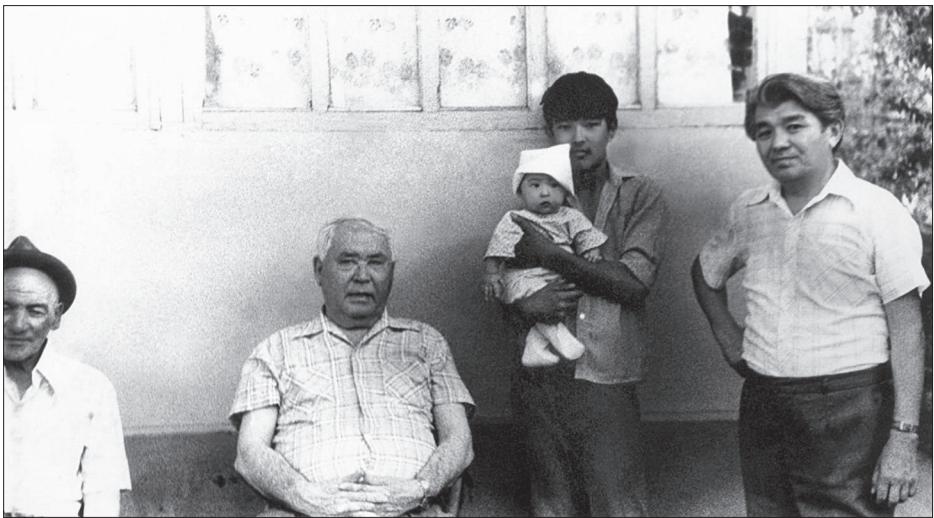
Құлпаташа әжесе, Мамық апа және жанұясын, Оңтүстік Қазақстан газетінің бас фотографын шақырып, үлкен апа-әжелерін жинап суретке түскен кез. Нестеровада үйде. Шымкент қаласы. 1979 жыл

Жамболат қысқы демалысқа келген Төлен жолдасын шақырып ән жазып алған. Шымкент қаласы. 1981 жыл

Бөле інісі Өтегенмен. Шымкент қаласы. 1981 жыл

Орскіден келген, Мұхамеджан-жиен ага және Шымкент мұғалімдер институтының ректоры: Ермекбаев Байзақ ата Шымкент қаласы. Нестеров көшесінде. 1982 жыл

Жамболат жазғы демалысқа келген кезінде.
Шымкент қаласы. Нестеров көшесіндегі үйде. 1984 жыл

Жақия мен Изада шетелге, саяхатқа аттанар алдында.
1984 жыл

Мараттың әскерде жүрген кезі.
Фрунзе қаласы. 1987 жыл

*Изада мен Даражса кішкене немересі Асқармен.
Шымкент қаласы. 2006 жыл*

*Қасымханмен мен Даражса ата.
Шымкент қаласы. 2005 жыл*

*Жамболат пен Серік Күлпаташа әжесінің үйінде.
Шымкент қаласы. 2003 жыл*

*Күлпаташа әже немересі Динара, шөбересі Аружсанмен.
Алматы қаласы. 2002 жыл*

ЛИНИИ СУДЬБЫ

автобиография

воспоминаний

статьи

Жакия Сарсенов

МОЯ ЖИЗНЬ

Живу давно благополучно,
Но в памяти неизгладимый след:
Со мною вечно неразлучно
Картины тяжко пережитых лет...

О, сладок как кусочек хлеба
Для бесприютных маленьких сирот!
Предел мечтаний, вознесенных к небу, –
Поесть, хоть чем-нибудь набить живот.

Бурлит базар, котел бедняцкий,
От голода и он меня не спас.
Упал в углу – нет сил подняться,
И свет в очах моих погас.

Сквозь сон, в бредовом состоянье
Услышал издалёка чью-то речь:
Святой Кыдыр привел в сознанье,
Решив меня от смерти уберечь.

Открыл глаза – стариk огромный
С улыбкой шепчет теплые слова.
Одно усвоил и запомнил:
«Есть, светик милый, у тебя апа».

Взмолился тут я со слезами:
«Ата, возьми меня туда с собой!»
И вот – в арбе между мешками
Я еду к тетушке своей родной.

Тысячекратное спасибо
Судьбе, пославшей помошь в трудный час.
Мне, видно, выпал день счастливый,
Святой Кыдыр оберегает нас.

Скрипит в пути арба неспешно,
Клубятся в небе тучи надо мной,
Надеждой успокоить безуспешно
Пытаюсь в животе я волчий вой.

Остановились у оврага,
Где весело внизу ручей бежал,
Я устремился вниз, бедняга,
К воде спасительной скорей припал.

На дне речушки каменистом
Кишмя кишили стайки чебака,
Я жадно, будто волк неистов,
Хватать рыбешек начал за бока.

Пихал их в рот, глотал живыми,
Не замечая ничего вокруг...
От голода не пропаду я нынче,
И вой в утробе поутихнул вдруг.

Прощай, ручей мой милосердный,
Ты сжалися над бедным сиротой,
Благодарю тебя безмерно,
Что одарил голодного едой.

Мне больше не страшна дорога,
Тем более что есть теперь родня.
Добраться б до ее порога –
Не буду больше горевать ни дня.

Промозглый день, грязище, слякоть,
Почтовый тракт, петляющий в степи...
«Тебе отныне не придется плакать –
Вон там аул апы, сынок, беги!»

Казахский островок под Орском
Средь деревень и русских городов
С названием Жылкыаул неброским
Родных мне подарил и теплый кров.

Война тогда уже гремела,
В тылу работали и стар и млад,
И мне негоже быть без дела –
На пользу фронта я трудиться рад.

Бригада в поле наша третья
Вовсю старалась, хоть силенок нет,
В ее составе только дети –
Мальчишки и подростки школьных лет.

Худые, слабые, тщедушны,
Зато запавшие глаза горят,
Пахали на волах мы землю дружно,
На поле заменив мужчин-солдат.

Те дни в душе моей хранятся,
Им призрачными никогда не стать,
Порой они мне часто снятся,
И эти сны не в силах я прогнать.

Мне не забыть, как, закрутив махорку,
Ронял слезу наш бригадир-старик,
Жалел ребят, печалясь втихомолку,
Подбадривая слабых в трудный миг.

«Вставай, сынок!» – как мать ребенку,
Он с лаской говорил упавшему без сил
И, поднимая ослабевшего мальчишку,
Сухие слезы горькие душою лил...

И вот дошла к нам весть: «Победа!» –
Из дальней западной чужой страны.
Какой ценою – каждый ведал –
Мы усмирили черный смерч войны.

Мой нагаши погиб героем –
Он был опорой мне, он заменил отца –
Пожертвовал собой, как прадед-воин,
Стоял могучею горою до конца.

Мы не забудем наших братьев,
Полегших на заснеженных полях.
И наров, бившихся с фашистской ратью,
Оценит время
Неугасимой памятью о тех парнях,
Что пали на заснеженных полях.

Умчалось детство незаметно,
Живет оно теперь в моей душе.
С любовью первой безответной
Не распрощаться в памяти уже.

Писал стихи я озорной Маржане,
Лелея в сердце жар любви своей,

В Гудрон уехала нежданно жаным,
Тоской оставшись в памяти моей.

Где вы, мои друзья-мальчишки –
Канапия, Жанбыр и Боранбай?
Я вместе с вами, тот же я парнишка,
И чувства дружеские льются через край.

Пусть упорхнуло детство наше,
Но сердцем я навеки среди вас,
Нет родины на свете краше,
А дым отечества притягивает нас.

На тридцать лет мне Юг стал домом,
Прости, гостеприимный край, меня –
Все чаще тянет к очагу родному,
Погреться б у заветного огня.

Единственному сыну Бухарбая
Раскрыл объятья жаркие Чимкент,
Представший мне чудесным раем,
Да будет он всегда благословен!

В солдатской серенькой шинели
Под братово приехал я крыло –
С любовью встретили, согрели,
Спасибо Абдулле за то тепло.

Я тосковал по этой ласке,
Он мне поддержку, силу подариł,
Жизнь обрела другие краски –
Рассвет мою дорогу озарил.

Красива южная округа,
Роскошен зелени ее наряд.

Зимой не кружит злая выюга,
Весною ранней радуется взгляд.

Урюк нашептывает сладкий
Про черные манящие глаза,
Атласом ханским, ярким, гладким,
Южанок оттеняется краса.

Но не зевайте на базаре,
Зазывный жаркий взгляд сулит обман:
Торгуются негодницы недаром –
Опустошат их чары ваш карман...

Любой джигит в душе мечтает
О доброй и приветливой жене,
Он дома светлого желает,
Где солнце яркое, как по весне.

Сестра мне сделала подарок,
Вручив ключи от счастья на года.
Мне сватья стала дивным даром –
Прекрасная супруга Изада.

Судьба союз наш испытала
На прочность, верность, нежную любовь,
Жена с годами лишь любимей стала,
Я в ней обрел родную кровь.

Мягка, скромна, друзей уважит,
Традиции народа стойко чтит,
Всегда поддержит и подскажет,
Заветы свято прадедов хранит.

Три сына есть, две дочки славных –
Касым, Марат, Жамко, Динара и Гульжан.
Сбылись мечты о самом главном –
Ветвится, крепнет родового Байтерека стан.

Как умолчать о самых близких,
Ведь Родины начало – дом родной?
С семьёю не страшны невзгоды, риски,
Пройдем по жизни мы с победою одной!

УРОКИ СУДЬБЫ

Биографическая
повесть

ПРЕДИСЛОВИЕ

Насколько случайной была наша встреча с героем сегодняшнего рассказа Жакией Бухарбаевичем Сарсеновым, настолько же неожиданно я потерял его из виду. В сущности, инициатором этой встречи стал наш общий знакомый – известный ученый, академик Абдрахман Омбаев.

– Абай, я заметил, ты в последнее время интересуешься судьбами людей, которые при разных обстоятельствах и условиях жизни сумели состояться и прочно закрепились на нашей земле, – сказал как-то он. – Пожалуй, ты выбрал верное направление. Когда из-под пера рождаются строки о достойной личности, это радует сердце и лучшие лекарства лечит наши душевные раны... – После недолгого молчания Абдрахман-ага предложил: – Хочешь, я познакомлю тебя с одним интересным человеком? Мне не раз приходилось слышать от разных людей о его удивительно непростой судьбе.

Разве мог я не прислушаться к словам дорогого моему сердцу старшего брата, да еще и всеми уважаемой на Юге личности? Вот так мы с ним и переступили впервые порог шымкентского дома Сарсеновых. Если не ошибаюсь, произошло это летом 2001 года.

Жакия-ага встретил нас один. Как я узнал позднее, это было большой редкостью для его шумного, всегда полного родных и гостей дома. Сегодня, когда я вспоминаю о той нашей первой встрече, мне кажется, выдавшееся уединение само по себе оказалось удачным, так как располагало к откровенному разговору.

Устроившись в прохладной просторной комнате, Жакия Бухарбаевич и Абдрахман-ага, разумеется, сразу приступили к приятной, задушевной беседе. Я лишь изредка присоединялся к их разговору, а большей частью слушал. Меня тогда поразила неизбытная печаль в глазах человека, к тому времени вполне состоявшегося, благополучного, все трудности и горести которого давно остались позади.

«Боже мой, неужели такими грустными могут быть и глаза счастливого человека – того, кто выбрал себе в спутницы прекрасную жену, добился больших успехов в профессиональной деятельности, вырастил достойных детей, породнился с замечательными семьями, а теперь окружен любовью и почтением внуков?! Видимо, это неспроста», – решил я про себя.

Когда подошло время прощаться, Абдрахман-ага сказал:

– Жаке, я не просто так привел к вам своего братишку Абая. Хотел, чтобы он пообщался с хорошим человеком, а еще было намерение познакомить его с вами. Он сам меня об этом попросил, когда я ему рассказал о некоторых моментах вашей потрясающе интересной и трудной судьбы. Пусть он напишет о ней, а если сумеет своим пером заставить других поразмыслить о ценностях жизни, разве это не будет благим делом? Как вы думаете? – спросил он, оставив окончательное слово за хозяином дома.

Как я и думал, Жакия-ага оказался человеком, принимающим не сиюминутные, а очень взвешенные решения, которые рождаются под влиянием принципов и правил, выработанных на основе богатого жизненного опыта.

– Абеке, у кого из представителей старшего поколения путь был легким, кому из нас судьба не преподала горьких уроков?! Моя жизнь только сплелась по-особому. Разве это будет в рамках приличия, если я начну рассказывать всем о событиях своего прошлого? Ведь я не государственный и не общественный деятель, чтобы писать обо мне книги, как и многие мои сверстники, прожил непростую, но вместе с тем счастливую жизнь. Не будем спешиТЬ, давайте все еще раз хорошенъко обдумаем, – сказал он.

На этом мы попрощались и ушли.

Однажды, когда эта встреча уже стала забываться, Жакия-ага сам разыскал меня на рабочем месте. Помню, вышли с ним из кабинета на улицу и разговорились. Причем беседовали долго. Рассказ Сарсенова, весь его внешний облик, умные глаза поразили меня сильнее прежнего. Как с такой трагически сложной судьбой он смог дожить до нынешних дней?.. Возможно, это та сокровенная тайна, которую людям открывает один только Бог, когда хочет их чему-то научить. А иначе...

— Абай, дорогой, я подумал над вашим с Абеке предложением и нашел его интересным для себя. Большая часть моей жизни пройдена, осталось не так много, как хотелось бы. Своих детей я старался воспитывать на примере собственного опыта, поэтому многое из моей биографии они знают и помнят. А вот младшему поколению нашей семьи это пока неизвестно. Тяжело вспоминать о самых сложных периодах своего жизненного пути, однако те уроки, которые я вынес из них, думаю, будут полезны моим внукам. Они должны знать, кем был их дед, какую прожил жизнь, какиеставил перед собой задачи и как с нимиправлялся. Поэтому я решил оставить после себя книгу, где хочу рассказать им об этом. Правда, сейчас вот приболел немногоНо, как только подлечусь, мы вернемся к нашему разговору. А пока ты можешь написать о том, что узнал из сегодняшней беседы и что расскажут тебе мои друзья и коллеги. Если не потеряешь интерес, приступим потом вместе к дальнейшему описанию моего жизненного пути, — сказал в заключение Жакия-ага.

Проводив его до машины, я долго размышлял. Поразила необыкновенная тонкость душевного мира человека, который, на первый взгляд, казался жестким и сильным, точно степной ястреб. Наверное, о таких в народе говорят: «Тастай берік, ғұлдей наэік» — «Крепок, как камень, и нежен, как цветок».

Усаживаясь в машину, он сказал мне: «Жди, осенью вернусь».

Наступила осень. Однако Жакия Бухарбаевич со мной не связался. Что скрывать, сам я постеснялся надоедать ему звонками, поэтому просто продолжил собирать материалы для книги.

Время шло, но он так и не подал о себе вестей...

Не зря казахи говорят: «Адам ғұмыры қамишаның сабынан қысқа», то есть «жизнь человека коротка, словно рукоять камчи». Не успеешь оглянуться, как она уже подошла к концу. Вместе со своими детьми и внуками Жакия-ага собирался навестить родные места, чтобы еще раз увидеть приветливые лица сородичей, подышать воздухом родины, но продолжительная болезнь не позволила ему реализовать задуманное – в феврале 2003 года любимый отец, почитаемый внуками дедушка ушел из жизни.

Следует упомянуть о том, что поводом к написанию этой книги явилось, прежде всего, желание самого Жакии Сарсенова. Он долгое время обдумывал, как изложить на бумаге пережитое, а когда решился, исходил главным образом из того, что жизнь его многому научила и уроки, преподанные судьбой, принесут пользу и его потомкам. Своими мыслями он часто делился с близкими и намеревался приступить к работе над книгой после поездки на родину. Неожиданно свалившаяся болезнь нарушила все планы...

Мы посчитали необходимым исполнить его мечту. Как говорят в народе: «Көзден кетсе де, көңілден кетпейді» – «Пусть его и нет с нами, из нашего сердца он никогда не уйдет».

Повесть написана на основе рассказов самого Жакии Сарсенова, а также воспоминаний его семьи, родных и близких.

ЧАСТЬ I

ЖАКИЯ

ГЛАВА I

ХОЧЕШЬ ВЫЖИТЬ – БОРИСЬ ДО КОНЦА

Согласно документам, год рождения Жакии Сарсенова – 1934-й. Однако сам он знал, что паспортные данные не были точными, поэтому говорил: «Должно быть, я родился в начале тридцатых, в 1930-м или в 1931 году, а возможно, и в 1929-м». В то время, когда ему потребовалось восстановить документы, он с трудом выяснил, что родился в холодное время года – то ли осенью, то ли зимой. Наверняка знал только одно: его родина, земля, которую оросила кровь его пуповины, – Карабутакский район Актюбинской области, а точнее, аул Аралтобе. Благословенный край, где бережно хранят древние казахские традиции, священная земля, где сумели через века донести до современников первозданную природу казахского языка. Талантливый от Бога поэт, один из признанных мастеров казахского поэтического слова Куандык Шангитбаев, чье творчество вспоено богатейшим источником народной поэзии, тоже был сыном здешних степных просторов.

Хлесткий взмах тугой камчой –
Тут же взвился конь свечой.
Рвется в поле аргамак –
Блеск у всадницы в глазах.

Не зевает и джигит,
Он за нею в поле мчит.
Как влитой в седле сидит,
За желанной вслед летит.

Гомон над толпой встает,
Улыбается народ,
За погоней он следит –
Вьется пыль из-под копыт.

Эй, Сырбай, ну погляди:
Кто несется по степи?
Ей не нужно лишних слов –
Вихрем, вскачь летит любовь.¹

Перевод Майры Жанузаковой

Чтобы родить такие яркие, экспрессивные строчки, нужно, наверное, быть уроженцем Карабутака. На протяжении всей жизни покойный Жакия-ага пытался встретиться со своим знаменитым земляком Куандыком Шангитбаевым. Жаль, но ему не суждено было познакомиться с поэтом – редкое желание, которое не удалось реализовать.

Несмотря на то что Жакия Сарсенов в полной мере отведал горечь жизни, у него была очень тонкая, эмоциональная натура, склонная к лирике. Весьма впечатлительный, он мог моментально обрадоваться и так же быстро обижался. Однако старался никому не показывать своих чувств, если бывал обижен. Говорил красиво, прямолинейно, насыщенно. Знал множество пословиц и поговорок,

¹ Знаменитое стихотворение К. Шангитбаева «Кызы-куу».

которыми щедро пересыпал свою речь, а порой – и не менее емкими афоризмами собственного сочинения. Обобщая вышеназванные качества, можно смело заключить, что в них отразилось влияние родной земли. По-видимому, Аллах всемилостивый с самого начала решил сотворить души сыновей Карабутака прекрасными.

И все-таки удивительно, что натура человека, всю свою сознательную жизнь посвятившего бухгалтерскому учету, балансам и больше дружившего с математикой, так сильно тянулась к стихам. Кто-то, возможно, скажет, он же с малых лет рос в среде, где слух услаждали поэтические сказания, но это не так – до того, как Жакия стал взрослым, его жизнь проходила то в детском доме, то на чужбине... Поэтому как тут не удивляться?!

* * *

Если обратиться к родословной Сарсеновых, они выходцы из рода Алим, одного из шести крупных родовых сообществ Младшего жуза. Среди алимов принадлежат к роду Торткара, среди торткаринцев – к куламанам, конкретнее – к ветви Жантайлак, а внутри жантайлаков относятся к родовому древу, ведущему начало от Кенжебая.

Вокруг аула Аралтобе, где появился на свет Жакия Сарсенов, необъятный степной простор, плодородная земля, пригодная и для посевов, и для выпаса скота. В далеком прошлом здесь находилось огромное пастбище. Место, где устраивались конные скачки, а лихие аульные джигиты играли в кокпар. Отец Жакии – Бухарбай, слыл великолепным мастером конной выездки, метким охотником-мергеном и искусным степным салом². Он сам тренировал лошадей, ухаживал за ними, готовил к состязаниям. Умудренные жизнью старцы рассказывали Жакие, что ни один из выставленных его отцом на байгу скакунов, вплоть до молодых жеребят, не оставался без приза. Будь то соревнования взрослых жеребцов, будь то скачки стригунков,

² Сал – разносторонне одаренный человек, владеющий искусством поэтической импровизации, играющий на музыкальных инструментах, сочиняющий музыку, обладающий красивым голосом.

кони Бухарбая без победы с байги не возвращались. Более того, в народе и по сей день словно легенду вспоминают о том, как один из его тулпаров взял главный приз на состязаниях в Алма-Ате³, куда съехались наездники со всех уголков Казахстана. Такими были отцы, деды и прадеды Сарсеновых, издавна жившие в этой святой обители.

Родоначальником династии является Сарсен-ата, который и дал жизнь Бухарбаю. У Бухарбая же из множества народившихся детей выжили только двое – дочь Даража и сын Жакия.

Даража пришла в этот мир в начале 20-х (по паспорту, в 1922 году), а ушла из жизни не так давно, в 2006-м.

У Сарсен-аты были также два младших брата – Есен и Кошен. У Есена родились две дочери, Батиш и Улжан. Ну а от Кошена остался единственный наследник по имени Жалгасбай.

Батиш вырастила сына Мухамеджана и дочь Кумис, у которых сегодня сплоченные и благополучные семьи.

Улжан родила двух дочерей и сына. Ее дети – прекрасные люди, пользующиеся большим уважением в своей среде.

Что интересно, от Жалгасбая, единственного ребенка в семье Кошена, тоже осталась одна-единственная дочь по имени Акзада. Вместе с мужем Муратом они воспитали сына Айтжана. Сейчас Айтжану уже за шестьдесят. В отличие от деда и прадеда по материнской линии, наследников у него много – с женой Мадиной они вырастили десять сыновей и дочерей.

* * *

Как рассказывал Жакия-ага, его отец Бухарбай тоже был сиротой. Неизвестно, в каком точно возрасте он потерял родителей. Став постарше, Жакия расспрашивал об этом стариков, родственников, свидетелей того времени и, во всяком случае, узнал, что отец вырос на руках своего старшего родича Жумаша. Вообще следует, к слову, отметить характерную для казахского народа крепость родственных

³ Здесь и далее, в соответствии со временем, названия населенных пунктов приводятся в старом написании.

уз, сплоченность близких и дальних родичей: овдовевшую женщину с детьми непременно возьмут под опеку родные мужа, оставшегося без родителей ребенка вырастят родственники, так что он не останется без внимания и заботы близких. Именно Жумекен, забравший осиротевшего ребенка в свою семью, впоследствии женил Бухарбая и помог ему создать собственный очаг. Он сосватал для приемного сына дочь знатного торткаринского бая Тоймагамбета.

Красавица Загипа была благословенным первенцем Тоймагамбета, отец обожал и боготворил ее. Пожалуй, по-особенному относились к старшей сестре и младшие дети Тоймагамбета – сыновья Сералы с Алимжаном и дочь Назира.

Тоймагамбет не посмел отказать свату, ссылаясь на то, что не выдаст дочь замуж за сироту. Ведь Жумаш занял место отца Бухарбая и к тому же сам был человеком благородных кровей – сыном популярного в народе карабутакского волостного Билисбая. Так что вскоре Бухарбай стал мужем Загипы.

Говорят, сыновья чаще бывают похожими на своих нагаши, то есть на родственников по материнской линии. А дедом по матери у Жакии Сарсенова был, как мы теперь знаем, знаменитый бай Тоймагамбет, чье имя в свое время гремело по всему Актюбинскому краю. Как бы тяжко ни приходилось Жакие, внук Тоймагамбета всегда гордо переносил любые трудности и лишения, и один из секретов этой стойкости заключен в его благородном происхождении.

Итак, Бухарбай с красавицей Загипой поженились. Вырастивший сироту старик Жумаш не выпускал из внимания семью названого сына, продолжал его опекать, поддерживать, а когда у молодых родилась дочь Даражу, запросил ее на воспитание и растил как родную. Не зря мы постоянно восхищаемся благородством и широтой души наших предков.

Почему же Жумаш-ата удочерил маленькую Даражу? Во-первых, им с женой Бог дал единственного сына, которого они назвали Абдуллой. Чтобы он не рос одиноким, старик Жумаш уговорил Загипу с Бухарбаем отдать им своего первенца, и таким образом у Абдуллы появилась сестра. Во-вторых, аксакал считал, что ребенок, выросший в родственной семье, непременно соединит неразрывными узами потомков Сарсена, Тоймагамбета и самого Жумаша.

Казахи очень прозорливый народ, с богатой и щедрой душой. Жумаш-ата оказался поистине святым в своей дальновидности: действительно, потомки названных глав династий до нынешних дней тесно связаны. Пусть с того времени прошел уже без малого век, но на торжествах и юбилеях, на скорбных похоронах все родственники всегда собираются вместе.

Известно, что в первые десятилетия прошлого века наш народ не раз переживал смутные времена. Большим испытанием для него стала принудительная коллективизация, но еще более страшной по своим последствиям оказалась кампания по раскулачиванию, проводившаяся в конце 20-х – начале 30-х годов. Она сопровождалась полной конфискацией имущества, причем в результате перегибов к богатым и зажиточным семействам были причислены обычные середняки, просто благополучные семьи, что спровоцировало потом массовый голод. Мало того, поражает жестокость, с которой проходило раскулачивание: бывших степных авторитетов, глав семейств угнали на каторжные работы, где большинство из них погибли, а многие решением пресловутой тройки гэбистов были расстреляны как «враги народа».

Понятно, что подобная участь угрожала и сыну волостного Жумашу. Если бы он не укрылся в безопасном месте, новая власть ни за что бы его не пощадила. Первым почувствовал надвигающуюся беду сообразительный, смелый, способный многое предвидеть Бухарбай. Под покровом ночи он перевез Жумаш-ату с семьей к родственникам в Бекбаул, расположенный неподалеку от Казалинска. Сам же не стал задерживаться и, чтобы не вызывать подозрений, поспешил домой.

Есть ли способ противостоять внезапно нагрянувшей смерти? Когда Бухарбай вернулся в Карабутак, там свирепствовала страшная эпидемия. Говорят, похожее произошло некогда со святым Коркытатой: избежав злого рока, он так и не сумел найти себе надежного пристанища. Бухарбаю удалось спасти Жумаш-ату, но сам он заболел и безвременно ушел из жизни.

В ту пору маленькому Жакие было года полтора, от силы два...

Охватившая округу эпидемия повергла население в панику – смерть косила всех подряд. И это неудивительно, ведь «успешно» проведенная голошекинскими активистами конфискация довела живших в благополучии людей до нищеты, голод и болезни вызвали массовое вымирание целых аулов и поселений. Всего лишь за год шумный и жизнерадостный дом Бухарбая опустел: вслед за отцом скончались две младшие сестренки Жакии, родившиеся уже после него, а потом умерла и мать Загипа. Представляете, какой жестокий удар нанесла судьба малолетнему ребенку, на какие тяжкие испытания обрекла единственного наследника Сарсен-аты?!

Волей Всеышнего память маленького Жакии запечатлела момент смерти матери. И эти черные мгновения никогда не уходили из его воспоминаний. Он точно помнил, как мать крепко обнимала его, пытаясь до последнего мгновения своим слабым дыханием согреть малыша. Перед глазами на протяжении всей жизни возникал смутный силуэт женщины, с криком и плачем вошедшей в их дом. «Қаршадай басыңмен бұл Құдайға не жазып едін?»⁴ – причитала она, высвобождая Жакию из объятий покойной...

Позднее, повзрослев, он узнал, что той женщиной была Бахытжан-аже – жена одного из старших родственников отца, приходившаяся его матери абысын, как у казахов называют снох по отношению друг к другу.

Бахытжан-аже, как могла, организовала похороны Загипы, а оставшегося круглым сиротой Жакию забрала к себе. Пусть земля ей будет пухом, никому в жизни она не сделала плохого. Ни разу не упрекнула мальчишку в том, что он сирота, ни разу не обидела словом. До четырех лет Жакия рос в ее доме.

Однажды к ним приехал Жалгасбай-ата, двоюродный брат отца. Хотя Жакия и был еще мал по годам, но в памяти отчетливо сохранилось, как гость подозвал его к себе и приласкал, как он горько плакал – не в голос, а всхлипывая, как одна за другой текли по бороде старика слезы и как потом, глядя на далекий горизонт, он молча вздыхал.

А затем Жалгасбай-ата посадил мальчионку на коня, повел за собой в поводу и остановился возле какого-то простенького глинобитного дома.

⁴ «Чем провинился перед Богом этот невинный малыш?»

— О, обманчивая жизнь, как тяжко, что мы осознаем твою бренность только на пороге смерти, когда ты уже так молниеносно промелькнула! Что делать, если ты не даешь даже возможности выплыснуть накопившуюся внутри скорбь и излить свою горькую тоску? Все мое существо переполняет горестная печаль, но разве ты, малыш, поймешь, коли я изолью ее, разве ты осознаешь, если я без утайки все тебе выскажу? Ты еще мал, совсем юн... Эй, всемилостивый Творец, прошу тебя, помоги этому маленькому созданию услышать меня, помоги понять! У меня не осталось иного выхода, — взмолился дед, бороду которого все еще омывали слезы, а немного спустя он сказал Жакие: — Слушай, сынок!..

После этого Жалгасбай-ата заговорил с ним как с совершенно взрослым человеком. Каждую фразу он заканчивал словами: «Усвой это, сынок!», «Не забывай, жаным⁵!».

— Жакияжан, отныне тебе нельзя оставаться несмышленым ребенком. Ты — единственный мужчина, оставшийся в вашем роду. Да хранит тебя Аллах! Если будешь жив-здоров, потухший очаг Бухарбая загорится вновь, а его пошатнувшийся шанырак⁶ опять станет прочным. Береги себя, родной. Вот этот жеребец под тобой — конь твоего отца Бухарбая. Откуда мне знать, Жакияжан, какие времена наступят, когда ты сам сумеешь схватиться за гриву и вскочить на него? Поэтому я и посадил тебя в седло, хотел, чтобы колени сына коснулись тулпара, на котором восседал его родитель. Дом перед нами построил Бухарбай, твой отец. Следовательно, это твой дом. Забудь, что ты маленький, усвой и запомни мои слова. До каких еще пор мне суждено быть рядом с тобой? Однажды и я уйду в мир иной. И тогда тебе не у кого будет об этом спросить.

Жалгасбай-ата, похоже, и сам не осознавал, что говорит все это мальчишке, которому нет еще и пяти. Как бы там ни было, он радовался, что успел при жизни рассказать сынишке Бухарбая такие важные вещи...

⁵ Жаным — душа моя, родной мой.

⁶ Шанырак — потолочный опорный круг деревянного остова юрты; символ благополучия семьи и дома.

Когда Жакия Сарсенов, уже будучи зрелым мужчиной, вспоминал оставшуюся далеко позади пору своего детства, перед его глазами чередой проходили печальные картины, подобные той памятной встрече с дедом Жалгасбаем.

* * *

Приезд Жалгасбай-аты на долгое время стал поддержкой его душе. Он не забыл, как по утрам, пробудившись ото сна, спешил к родному очагу и целыми днями околачивался рядом. Этот небогатый дом казался ему таким теплым. Откуда мальчишке было знать, что о нем говорят, смахивая слезу, взрослые, во всяком случае, сам он видел в этом доме опору своему истосковавшемуся сердцу. Отца Жакия не помнил, зато светлый образ матери из памяти не утерял, и ему казалось, что когда-нибудь она обязательно вернется домой и останется с ним навсегда. Когда он приходил в показанный Жалгасбай-атой дом, на память сразу приходила мать, и сердце малыша наполнялось любовью и надеждой...

Пока Жакия жил у Бахытжан-аже, он всегда внимательно наблюдал за настроением людей, приходивших в их дом. Если лица сидящих за дастарханом гостей казались ему не очень приветливыми, он старался быть незаметным и сидел сам по себе, даже к еде руку не протягивал. С малых лет привык ни на кого не обижаться, а если и огорчался, обиды своей никому не показывал. Постепенно в нем ковался отзывчивый, добродушный, терпеливый характер, свойственный человеку с большим сердцем.

Один день сменялся другим, и грустил Жакия гораздо чаще, чем радовался. В один из таких дней в доме Бахытжан-аже появился круглолицый человек с добрыми глазами. Видно было, что гость погружен в глубокую печаль, но каким же теплым был его взгляд! Чуть позже Жакия узнал, что приехавший – это его нагаши Сералы. Младший брат матери. Оказалось, живет он в России, в городе Домбарске, что неподалеку от Орска, который казахи почему-то прозвали Жаманкала, то есть Скверным городом.

Сералы-нагаши приехал, чтобы увезти племянника к себе.

Никто тогда не остановил его, мол, зачем ты его забираешь, оставь мальчишку здесь. Жакия только запомнил, как беззвучно плакали две или три почтенные женщины, вытирая концами своих платков-жаулыков выступившие на глазах слезы. Кто они и кем ему доводились, он так и не вспомнил. А еще в памяти сохранилось, как какой-то старец, видимо, нечужой ему человек, поручая его Сералы-нагаши, сказал: «Настоящий джигит всегда отыщет родной очаг, будем надеяться, и Жакия, даст Бог, вырастет достойным мужчиной, ведь он потомок благородных кровей. А лошадь под стать ему, наверное, не проблема, так что когда-нибудь он еще найдет дорогу к отчей земле. У времени крутой нрав, мы сейчас у него в немилости, а иначе, разве позволили бы тебе забрать наследника незабвенного Бухарбая? Ты, сват, потомок знатного рода, мы верим в твоё благородство и завещаем, чтобы Жакия не забыл своего происхождения».

Таким образом, дядюшка привез Жакию в Домбарск. Детское сердце не ошиблось – Сералы-нагаши и в самом деле оказался добрейшим человеком. Очень любил детей. Если Жакия по каким-то причинам вдруг не поел, то и он, потеряв аппетит, к еде не притрагивался. Относился к племяннику с такой же любовью и нежностью, как к двум своим собственным дочерям. А что еще, кроме добра и ласки, нужно потерявшему родителей ребенку? Та пора стала для Жакии счастливым временем, когда он стал потихоньку забывать о том, что остался без отца и матери. К тому же Сералы-нагаши отправил его учиться. Большую часть дня мальчишку проводил в школе, среди своих сверстников, да и после занятий они не расставались: вместе играли, занимались обычными мальчишескими забавами, состязались в борьбе, а затем вместе готовили уроки, так что грустить времени у Жакии не оставалось.

Однако эти радостные для него будни продлились недолго. Когда он окончил четвертый класс, грянула война.

Население Домбарска лишилось покоя. Ежедневно в несколько семей из военного комиссариата доставлялись призывные повестки. Собирались родственники, соседи, друзья и знакомые и провожали близких на фронт. Картину этих печальных проводов хорошо сохранились в памяти быстро взрослеющего Жакии.

Каждый божий день эшелоны с будущими фронтовиками отправлялись с городской железнодорожной станции на запад. Все они были переполнены. И это повторялось изо дня в день. Русские и казахи, жившие в Домбарске, провожали родных на войну. Станция сотрясалась от многоголосого шума, громких криков, плача и рыданий. Сквозь толпу напиравших друг на друга людей трудно было протиснуться. Казалось, сегодняшние проводы наверняка последние, ведь на фронт уже отбыло бесчисленное количество людей. Однако назавтра отъезжающих оказывалось еще больше. А на следующий день вагоны опять были переполнены мобилизованными... Юный Жакия лишь удивлялся: неужели людей на свете так много, почему он не знал этого раньше, как мог не заметить?! Чистая душа ребенка, наивное воображение, простодушные убеждения...

Повестка из военкомата, сулящая родным тревогу и опасения, вскоре без труда нашла и дом Сералы с синими воротами.

За короткое время дядюшка сумел заставить Жакию забыть о потере отца и матери. Он стал для него надежной защитой и опорой, любил как родного сына и старался сделать его жизнь безмятежной и счастливой. Иными словами, приехав в дом Сералы-нагаши, Жакия впервые, с тех пор как помнил себя, по-настоящему ощутил, как любят и балуют ребенка.

И вот теперь подошел грустный день, когда его добрый нагаши должен был покинуть их и отправиться на фронт. Немногочисленные родственники, объединившись с соседями и знакомыми, прочли заветные суры Корана, аксакалы пожелали Сералы благополучного пути и скорого возвращения с победой, потом все вместе проводили его до станции. Жакие в ту пору было уже лет десять, поэтому он достаточно хорошо все запомнил и долго не мог забыть, как безутешно, не переставая плакали две дочки Сералы. В его горле тоже застрял

ком. Как тут не прочувствовать, что такое война, если в тот момент, когда детское сердечко только начало оттаивать, она отняла у Жакии самого на тот момент близкого человека, одарившего его добром и лаской?

Дядюшке не суждено было вернуться. Через некоторое время в его дом принесли похоронку. Горе надломило семью Сералы. Одна за другой ушли в могилу обе его дочери. Жену нагаши отправили на какие-то работы, и она пропала. В опустевшем доме остался один Жакия.

Никто не сможет даже представить, как жил в оставшемся без хозяев доме ребенок, которому в его возрасте еще бы в игры играть. Однако судьба определила короткий срок детству Жакии, пролетевшему словно время с утра до полудня.

* * *

Лишения военных лет всей тяжестью легли на плечи юного Жакии, снова лишившегося родных людей, он постоянно чувствовал голод и свою беззащитность. Для него начался новый этап жизненных испытаний. Как в один из осенних дней мальчик оказался в домбарском детском доме, не мог вспомнить никто, видимо, туда его отвели сердобольные соседи или родственники Сералы-нагаши. Позднее, вспоминая об этом, пожалуй, самом тяжелом периоде своей жизни, Жакия Бухарбаевич говорил, что нельзя было ожидать большего от тех, кто сам едва сводил концы с концами, тем более в условиях войны, которая изломала миллионы судеб.

В его памяти навсегда отпечаталось, что детский дом располагался в приземистом одноэтажном здании. Все воспитатели были русскими. И педагоги, и воспитанники говорили только по-русски, поэтому поначалу ему трудно было общаться.

В тяжелое для страны военное время, когда все силы, средства и резервы работали на фронт, положение детского дома, обеспечением которого занималось государство, было крайне сложным. Ограниченные продуктовые пайки обрекали детей, оставшихся без родных и крыши над головой, на полуголодное существование.

Жакия сразу понял, что здесь правит один закон – выживает сильнейший. Поэтому воспитанники детдома, в большинстве своем предоставленные сами себе, любыми способами старались добыть себе дополнительный кусок хлеба. Те, кто был постарше и сильнее, отбирали еду у слабых, заставляли малолеток воровать и попрошайничать. Другие бродили по городу в надежде подработать. Словом, шла настоящая борьба за жизнь.

Как и всюду в военные годы, большинство детей бегали на базар, который манил их обилием еды. Вместе со своими сверстниками Жакия почти ежедневно обходил торговые ряды рынка. Конечно, не ради того, чтобы что-то купить или продать, – он ждал, когда торговцы, меняя лы или покупатели попросят его что-то поднести, дадут какое-то поручение, в общем, искал возможность честно заработать кусок хлеба. А еще он внимательно всматривался в людей, мечтая увидеть знакомое лицо, на худой конец, стремился перекинуться с кем-нибудь парой фраз на родном языке и попытаться узнать, что нового в родных краях. Изо дня в день его тянула сюда надежда: может, кто-нибудь с родины приедет сегодня на базар за покупками или что-то продать, а если такой человек найдется, Жакия наверняка попадется ему на глаза, а если его заметят, непременно пожалеют, увидев, в каком плачевном положении он находится, угостят из чувства сострадания чем-нибудь съестным, а возможно, и согреют душу доброй вестью. Но никто из тех, кого знал и помнил Жакия, на базаре не появлялись...

Дни, когда на человека обрушаются тяжкие трудности, мало чем отличаются друг от друга. Но даже в период невыносимых лишений случаются иногда незабываемые моменты, которые могут круто изменить любую судьбу. Наверное, поэтому мы говорим, что человеческая жизнь соткана из мгновений. Одно из таких чудесных мгновений пришло и в жизнь Жакии.

В тот день он с трудом приплелся на базар – темнело в глазах, ноги подкашивались. И было отчего: уже несколько дней в детдомовской столовой ничего, кроме куска хлеба, испеченного из жмыха, им не давали. Он едва ворочал языком, был на грани голодной смерти. И Жакия забеспокоился. В детском доме, оставшемся без продовольственных запасов, ему некому помочь. Хотя и был еще юн, но хорошо понимал: если сам о себе не позаботится, то умрет.

Именно это понимание, зародившееся в глубине сознания, и привело его, полуживого, на рынок.

Острая резь в животе не давала расслабиться и разогнуться. Скрючившись, он прилег в тенечке у ограды базара. Что было дальше, не помнит – то ли заснул, то ли впал в забытье. В этом полуобмороочном состоянии пролежал почти до вечера.

Когда пришел в себя, над ним с изучающим взглядом склонился незнакомый старик, пытавшийся его поднять и напоить водой. Стал расспрашивать, кто он и откуда, а когда Жакия, собравшись с силами, назвал несколько имен, оторопел:

– Постой, ты слuchаем не сынок покойного Бухарбая? Посмотри-ка на меня, он говорил, что ты – его копия… Ходили слухи, будто живешь ты у нагаши, как же тут оказался? Неужели все родичи Тоймагамбета ушли на фронт? Они что, не вернулись? – наседал старик.

Откуда было взять силы, чтобы ответить на все эти вопросы? Единственное, на что он был способен, – кивать в ответ головой. Самое важное, ему, кажется, удалось убедить старика в том, что он действительно сын Бухарбая.

Незнакомец оказался дедом Изтлеу. Дальним родственником отца. Он и в самом деле приехал из родных мест, из Иргиза, в Домбарске проездом, направляется в Орск.

– Шырагым⁷, мне нужно продолжить свой путь, но я могу тебе помочь. В одном из аулов по дороге живет твоя тетушка Батиши. Двоюродная сестра отца. Садись на тарантас, я подвезу тебя до ее дома, – предложил Изтлеу-ата.

* * *

Тарантас едва тащился. Вероятно, стояла весенняя пора, поскольку Жакия хорошо помнил, как его лицо омывал теплый дождик. Сейчас это, наверное, покажется кому-то нелепым, но у него тогда была только одна мечта: «Вот бы покушать досыта». Не зря в устах нашего народа, пережившего массовый голод, звучит

⁷ Шырагым – светик мой.

такая пословица: «Аштың ақылы астан әрі аспайды», то есть «разум голодного не выходит за пределы мыслей о еде».

Спустя какое-то время они подъехали к высохшему руслу какой-то речки, по песчаному дну которой бежал чистый, прозрачный ручей.

— Давай-ка расседлаем лошадей и дадим им передохнуть, — сказал Изтлеу-ата. — Да и самим, пожалуй, пора немного расслабиться.

Жакиу по-прежнему мучил невыносимый голод. С потемневшими глазами он спустился к ручью. По-видимому, его подтолкнула туда интуиция. Оперся руками о землю, нагнулся и хотел было напиться, а там... стайка непуганой рыбы.

Не раздумывая ни секунды, мальчишка закатал штанины, вошел в воду и, погрузив руки на дно ручья, стал хватать рыбешек и запихивать их в рот... живыми... некоторых даже не успевал пережевывать, а просто жадно глотал целиком. Через какое-то время пришел в себя. И только теперь осознал, до чего довел его голод. Ведь можно было наловить рыбу, а потом сварить или испечь на костре, но разве у него хватило бы сил вытерпеть эти несколько минут ожидания?!

Горсть живых рыбешек продлила тогда Жакие жизнь, позволила дожить до преклонных лет, навсегда сохранив в его сердце почтительное отношение к еде. Не зря ведь у нас в народе говорят: «Ас қадірін тоқ білмейді» — «Сытому не понять ценность хлеба». Если бы в тот раз он не встретил Изтлеу-ату... Если бы не было того ручья... Если б не плавали в нем те маленькие рыбки... Тогда бы, скорее всего, не было и того Жакия-аги, с которым мне довелось познакомиться и с восхищением слушать умные, полные здравого смысла поучительные истории о былом.

Позднее, когда он повзрослел, не раз слышал мудрую казахскую пословицу: «Өлмегенге өлі балық жолығады», что в дословном переводе означает: «Тому, кто не умер, и мертвая рыбка поможет спастиесь», — то есть, если ты жив и хочешь жить дальше, борись до конца, никогда не опускай руки, и ты многое сумеешь преодолеть. Каждый раз, когда Жакия Сарсенов слышал эту пословицу, его сердце опутывала печаль, а на душе становилось грустно.

ГЛАВА II

ПОЛОВИНА ЛУНЫ ТЕМНАЯ, НО ДРУГАЯ – СВЕТЛАЯ

Аул Батиш-апы оказался не так близко, как он вначале думал. Казалось, покачивавшийся из стороны в сторону тарантас никогда не доберется до него. Все его мечты сводились в то время к одному: скорее бы увидеть Батиш-апу, скорее бы встретиться с ней лицом к лицу. «Какой, интересно, она человек, на самом деле, добросердечный, как говорит аксакал, или нет... как она меня встретит – полюбит, или я ей не понравлюсь... она и вправду обрадуется моему приезду или будет раздосадована... что она скажет, заговорит со мною ласково или сердито?»

Примерно такими были тогдашние мысли двенадцатилетнего подростка. Всю долгую дорогу он воодушевлялся мечтами о предстоящей жизни и одновременно удивлялся. Он даже не думал, что у него и помимо Сералы-нагаши есть родственники. А тут вдруг старик Изтлеу заявил ему: «Шырагым, мы друг другу нечужие – из одних с тобой мест, из одного рода, да и родство у нас недалекое». Мало того, он еще сообщил, что в ауле по дороге у него есть Батиш-апа и она ему по-настоящему родной человек.

Что мог знать о своей родне мальчионка, который в малолетнем возрасте остался круглым сиротой? Тем не менее, время от времени юного Жакиу беспокоили назойливые вопросы: «Кто я? Кем были мои родители? Почему все это происходит со мною? Как сложится моя жизнь дальше?».

Пока он был занят своими размышлениями, они проехали довольно большое расстояние. И вдруг в голову мальчишки пришла не по-детски мудрая мысль: дорога, похоже, предстоит длинная, почему бы не скоротать время и не расспросить Изтлеу-ата, что он знает о его предках, кем они были, чем славен род, к которому они принадлежат, каким он помнит его отца. В конце концов Жакия решился и задал свои вопросы аксакалу:

— Ата, на базаре вы у меня спросили: кто я такой, из какого рода происхожу? А я помню лишь несколько имен, больше ничего. Как здорово, что мы приходимся друг другу родственниками и вы были знакомы с моим отцом, значит, вам известна наша семья, и про мою родословную вы наверняка многое знаете, расскажите, пожалуйста, обо всем подробнее.

Неожиданный вопрос мальчишки, только подбиравшегося к своему первому мушелю⁸, вынудил старика Изтлеу задуматься. С одной стороны, он был доволен тем, что не напрасно нашел этого мальчишку, который в столь юном возрасте интересуется своей родословной. С другой стороны, подумал: «Похоже, сынок Бухарбая очень одинок, храни его Бог от дурного языка и сглаза. Даже ребята постарше и поумнее вряд ли стали бы обременять себя мыслями о своем происхождении, если бы, как и он, с ранних лет не испытали одиночества», — и старик проникся к юному спутнику жалостью.

Внезапный вопрос Жакии в той долгой дороге послужил началом серьезного, содержательного разговора. Как мальчик понял из того, что запомнил, он мог не стыдиться ни перед кем за свое происхождение, даже, наоборот, вправе гордиться. Из сказанного аксакалом Изтлеу Жакия усвоил, что они выходцы из крупного рода Алим, входящего в Младший жуз, среди алимов — из рода Торткара, а далее его родовое древо ветвится следующим образом: Торткара — Куламан — Жантайлак — Кенжебай.

— Твоего деда звали Сарсеном, а родного отца — Бухарбаем, — заканчивая рассказ о родословной Жакии, сказал Изтлеу-ата.

⁸ Мушель — двенадцатилетний цикл старинного казахского летосчисления. Первый мушель празднуется в 13 лет.

Он кивнул в ответ, что знает. Как же не знать, ведь он хорошо запомнил это имя давным-давно, когда еще жил в доме Бахытжан-аже и к ним приехал Жалгасбай-ата, поведавший ему об отце.

* * *

В тот нескончаемо долгий день они остановились в каком-то городке. Пока Изтлеу-ата общался со своими знакомыми, Жакия заснул в тарантасе, прикрывшись дорожным мешком аксакала, на дне которого лежали десятка два комочеков курта. Ночью, проснувшись, голодный мальчишка не удержался, развязал мешок и съел один курт. Когда на рассвете старик вышел, чтобы снова отправиться в путь, заметил, что мешок не на месте, деловито пересчитал припасы и обнаружил пропажу.

Покрасневший Жакия едва не сгорел от стыда. Не напрасно в народе родилась пословица: «Өлімнен ұят қүшті», что в переводе на русский означает: «Стыд сильнее смерти». Правоту этих мудрых слов мальчик ощутил на себе. Изтлеу-ата кричать на него не стал, но в назидание сказал:

– Сынок, рыбка, которую ты вчера наловил, – твоя добыча, поэтому ты волен распоряжаться ею по своему усмотрению – хоть живой ешь, никто тебе не указ. Но курт в этом мешке принадлежит мне, поэтому брать его без разрешения, тем более тайком, негоже. Запомни, шырагым, никогда не зарься на чужое.

Слова старика и обжигавший его самого стыд Жакия запомнил на всю жизнь, а когда сам стал отцом, не раз в воспитательных целях рассказывал об этом поучительном случае своим детям, чтобы и они накрепко усвоили полученный им урок.

...Около полудня добрались до окрестностей какого-то села. Непонятно почему, но Изтлеу-ата не стал сворачивать на ведущую к нему проселочную дорогу. То ли не захотел тратить свое время, то ли у него была другая причина, в общем, высадил он Жакию из тарантаса и рукой указал на виднеющийся вдали аул.

– Селение, где живет твоя Батиш-апа, называется Жылкыаул. Если скажешь там, что дочь Есена Батиш доводится тебе тетушкой,

любой встречный отведет тебя за руку к ней. Ну, где б ты ни был, будь здоров, сынок! Еще наступят лучшие времена. Вот тогда и встретимся, – сказал аксакал и дернул вожжи.

С тех пор он больше никогда не видел Изтлеу-ату. Однако старик навечно остался в его сердце. Позднее Жакия не раз слышал от пожилых, что святой Кыдыр-ата часто является человеку в образе знакомых и незнакомых людей. Если это правда, то вполне возможно, что именно Кыдыр-ата повстречался ему в облике старика Изтлеу.

Дойдя до аула, он обратился к первым попавшимся на пути людям и торопливо затараторил:

– Здесь живет моя апа, она из рода Куламан, среди куламанов – из рода Жантайлак, среди жантайлаков – из рода Кенжебай...

– Сынок, лучше скажи, как зовут твою апу? – спросили его.

Но имя отцовой сестры напрочь вылетело из головы. Через некоторое время какая-то женщина средних лет, догадавшись, о ком идет речь, воскликнула:

– Боже мой, да почему ж ты сразу не сказал, что это Батиш?! – и она отвела Жакию в дом тетушки.

Батиш-апа удивленно посмотрела на робко вошедшего во двор худенького мальчишку. В ее взгляде ясно читался вопрос: «Кто ты?». Он же, как настоящий взрослый, начал не спеша разъяснять ей положение вещей. И как только назвался сыном Бухарбая, Батиш-апа дала волю бурным слезам.

Маленький небогатый дом тетушки быстро заполнился аулчанами. На внезапно раздавшиеся крики Батиш тут же сбежались перепуганные соседи. После расспросов «что случилось, все ли в порядке?» они, вникнув в ситуацию, стали ее успокаивать:

– Эй, Батиш, тебе не плакать, а веселиться надо, той впору устраивать, ведь жив тот, кого ты считала умершим, возгорелся потухший очаг, так что не лей слезы, а радуйся.

Батиш-апа всей душой отдалась заботам о племяннике, и уже через несколько дней он стал поправляться. А поскольку Жакия, которому вскоре должно было исполниться тринадцать, пошел на поправку, он, наравне со своими сверстниками-подростками, впрягся в колхозную работу.

Это была тяжелая военная пора, когда повсюду в тылу гремел призыв: «Все для фронта, все для победы!» Мужчины воевали, а непосильный труд лег на плечи женщин, стариков и детей. Весь день от рассвета до заката сельские подростки трудились не покладая рук: собирали в поле колоски, впрягали в волов сохи, вспахивали и бороновали землю. Жакия, единственный мальчишка-казах среди русских ребят, работал погонщиком. Бригадиром у них был тоже русский – стариk-фронтовик, который всегда был добр к нему. Поседевший на войне, тяжело раненный в бою, но все же оставшийся живым, он часто рассказывал ребятишкам о схватках с фашистами. Жакия слушал старика открыв рот и вместе с ним переживал фронтовые будни.

А вскоре пришла долгожданная, выстраданная народом Великая Победа. Сколько жизней, сколько сил было отдано ради нее, сколько подвигов было совершено для ее достижения и на фронте, и в тылу! И вот она наконец пришла – эта «радость со слезами на глазах», как поется в знаменитой песне.

Известие о Победе Жакия услышал в поле, когда вспахивал землю, сидя на колхозном воле. Обрадованный, он выпряг своего «скакуна» из сохи и с криками «суюнши! суюнши!»⁹ помчался верхом на воле делиться новостью со сверстниками и аулчанами. Это было первое по-настоящему счастливое событие, которое он встретил и отпраздновал вместе со всем народом.

Жизнь в стране потихоньку налаживалась. Жакия провел в доме тетушки еще несколько безмятежных лет, а потом судьба подготовила ему новое испытание.

У Батиш-апы, кроме дочери, был единственный сын по имени Мухамеджан. Как только Мухамеджан вернулся из армии, родители поспешили устроить его судьбу. Сосватали ему красавицу Ажар и вскоре спроводили свадьбу. Внешне Ажар была очень привлекательна, а вот нрав ее особой красотой не отличался. Прежнее положение Жакии в семье тетушки стало стремительно ухудшаться. Только что

⁹ Суюнши – подарок, который полагается гонцу, первым сообщившему радостную весть.

появившейся женгей¹⁰ присутствие в доме сироты пришлось не по душе. Она раздражалась по любому поводу и не давала Жакие житья.

Батиш-апа наблюдала за происходившим со стороны. Строго выговорить невестке не осмеливалась – все-таки жена единственного сына. Но и за племянника сердце болело. В конце концов в один из дней она подозвала Жакию к себе и коротко сказала:

– Жаным, похоже, жизни тебе здесь уже не будет, давай-ка я отвезу тебя в Казахстан, там у тебя есть родная старшая сестра Даража и жездे¹¹ Жанторе. Слышала, живут они в Казалинске.

Вот так Жакия через много лет впервые ступил на землю Казахстана. Это случилось осенью 1949 года.

Они не знали точного адреса, но, расспрашивая встречных, все-таки нашли дом Жанторе-жезде. Всего несколько лет назад, израненный, он вернулся домой с фронта. Из детей у них с Даражой была единственная дочь Гульмарам, которой тогда исполнилось лишь два годика. Жили родные бедновато.

Видимо, уже в ту пору у Жакии сформировалась присущая ему черта характера – всегда принимать решения самолично, а прежде, чтобы не ошибиться, многократно и всесторонне оценивать ситуацию. «Не буду близким лишней обузой, лучше постараюсь чем-нибудь им помочь», – подумал он и решил снова вернуться в Орск. Сначала нужно было доставить Батиш-апу домой, а потом найти работу и скопить немного денег для сестры.

Старания всегда вознаграждаются – это юный джигит понял как раз в то время, когда впервые самостоятельно жил и работал в окрестностях Орска. Хотя пришлось трудиться в разных местах лишь подручным, год, проведенный здесь, выдался неплохим. «Іздең мұратына жетеді!» – гласит народная пословица, то есть «цели достигнет тот, кто к ней стремится». Вот и Жакие удалось собрать небольшую сумму.

У него была возможность остаться в Орске. Быт наладился, жил не хуже других. Однако джигит быстро отказался от этого намерения.

¹⁰ Женгей, женге – жена старшего брата или другого родственника.

¹¹ Жезде – муж старшей сестры, зять.

«Если буду жить тут и дальше, довольный тем, что сыт, зря только время упущу. Разумнее поехать к своей единственной родной сестре. А работа и там найдется», – подумал он и засобирался в путь.

Это было его твердым и окончательным решением.

* * *

Через год, то есть в 1950 году, Жакия вернулся в Казахстан, в издревле облюбованный казахским народом благословенный край – щедрый и изобильный Казалинск, где обосновался в доме сестры Даражи.

Жанторе-жезде, хоть и был небогат, душевными богатствами наделен щедро. В народе говорят: «Әкенің жаксылығы жездедей-ақ» – «Отцова доброта лишь у жезде». Жанторе-жезде относился к нему поистине как родной отец. Решил выучить Жакию, а у того нет ни одного документа, удостоверяющего личность. Пришлось, конечно, здорово похлопотать, но через пару месяцев все документы целеустремленный жезде восстановил. Вот тогда и появился у Жакии новенький паспорт с датой рождения «1934» – более поздний год родные решили указать намеренно, чтобы до службы в армии юноша успел получить образование.

Когда документы были приведены в порядок, Жанторе сдержал слово и в 1951 году устроил парня на учебу в Казалинское ветеринарное училище. Разве мог Жакия-ага забыть те прекрасные дни? Жезде был бесконечно доволен тем, что совершил полезное дело и помог братишке жены, а он радовался, предвкушая светлое будущее, которое наконец-то наступит и для него.

Парень оказался весьма способным к учебе. Благодаря этому уже через год он с отличием окончил техникум. Правду говорят: «Жүрген аяққа жөргем ілінеді», иными словами, «к идущим вперед добыча сама цепляется». После завершения учебы Жакия не обивал пороги в поисках работы, сестра отправила его к Абдулле, сыну того самого Жумаш-аты, который вырастил их отца и саму Даражу. Сбылись надежды благородного старика – выросшая в его доме

Даражала Абдуллу таким же родным братом, как и Жакиу, а для Абдуллы родственники Даражи стали такими же близкими, как и она сама.

Под началом Абдуллы Жумашева в одном из колхозов кзылординской глубинки начался трудовой путь Жакии Сарсенова.

Проработав пару лет вместе с родичем, он в 1954 году был призван в ряды Советской Армии и попал на службу в Семипалатинск. Семей – это не юг, зимы здесь суровые. Выручила грамотность, в армии Жакия впервые почувствовал, какую пользу приносит учеба. Растропного и толкового смуглого паренька быстро заприметили офицеры. Когда другие призывники маялись в степи под летним зноем и в зимнюю стужу, Жакия отбывал службу в более комфортных условиях, исполняя при командовании обязанности писаря.

Тогда он подумал: наверное, ему действительно засияло счастье. Но теперь, когда покровы тайны с того времени сняты, мы вряд ли можем считать ту армейскую службу счастливым периодом его жизни. Как и тысячи других ни о чем не подозревавших солдат, Жакия невольно стал подопытным в масштабных экспериментах советской военной машины, десятилетиями проводившей испытания на Семипалатинском ядерном полигоне. Кто знает, возможно, именно эти два года, проведенные на многострадальной земле Семея, стали причиной его раннего ухода из жизни.

* * *

Жакие многое пришлось пережить, но никакие страдания не доводили его до полного отчаяния, в сердце всегда теплилась надежда на лучшее. Он понял, что она была ненапрасной: жизнь человека состоит из взлетов и падений, из бед и радостей, но за черной полосой обязательно последует белая, надо только верить в это. Как говорят казахи: «Айдың жартысы қараңғы болғанымен, жартысы жарық» – «Пусть одна половина луны темная, но другая – светлая».

Ему и в самом деле стала улыбаться удача. В последние дни своей жизни Жакия-ага часто говорил, что после переезда к сестре его благополучие только росло. Не зря бытует в народе пословица:

«Әпкенің үйі – кең жайлай» – «Дом сестры – раздельное жайллю».

В 1956 году, демобилизовавшись из армии, он приехал в Чимкент. На то была своя причина. Пока он служил, туда перебрался Абдулла-ага. В ту пору единственным инструментом связи были письма. В армии он постоянно получал их и от Абдуллы. В одной из последних весточек родич наказывал: «Жакия, я переехал в Чимкент. Когда будешь возвращаться из армии, не езжай до Кзыл-Орды, сойди в Чимкенте – вот мой адрес».

Ради чего Абдулла бросил теплое, обжитое место и перебрался в Чимкент, Жакия узнал, когда приехал из армии к нему. В те годы один из близких родственников Абдуллы по материнской линии, Байузак Ермекбаев, пошел по службе на повышение и был назначен ректором Чимкентского педагогического института. Вот Абдулла и надеялся устроиться в большом городе, где куда больше перспектив, под крылом своего нагаши. Он не прогадал: через некоторое время Ермекбаев принял его в институт на работу по хозяйственной части.

Жакия, вернувшись из армии к зиме, месяца три слонялся в Чимкенте без дела. Хотя Абдулла и пригласил его к себе, готовой работы для него, естественно, не нашлось. Да и сам родич только-только приступил к своим обязанностям в институте. Чужой город, незнакомая среда.

Пусть и поздно, но Жакия в конце концов осознал, что бездельничать так нельзя. Необходимо действовать и как-то устраивать свою жизнь. Кроме того, следует с выгодой использовать время. Поскольку руки не заняты, он пока свободен в своих действиях. Со времени демобилизации из армии Жакия еще ни разу не навестил единственного родного человека – свою старшую сестру Даражу. «Өткен аруақтар разы болсын»¹², – решил Жакия, первым делом ему следует повидаться с Даражой. Если пожелает Бог и поддержат аруахи, работа обязательно найдется.

Эта мысль позвала его в дорогу. В один из студеных дней начала весны он выехал в Казалинск, в гостеприимный дом Даражи и Жанторе-жезде.

12 «Пусть будут довольны аруахи». *Аруахи* – духи усопших предков. Казахи издревле, со времен язычества, чтят и поклоняются духам предков, считая их своими покровителями.

ГЛАВА III

ЕСЛИ ЖЕНА У ДЖИГИТА ХОРОША...

Дорога, ведущая из Чимкента в Казалинск, стала дорогой, повернувшей в новое русло судьбу вчерашнего мальчишки, а теперь крепкого молодого джигита.

Сегодня расстояние между двумя этими городами кажется не таким уж большим. А в то время, если добираться на перекладных, можно было запросто потратить в пути два или три дня. Однако не зря говорят, что желание резвее, чем молодой конь: «Көңіл көк дөненнен жүйрік». Размышляя о долгожданной встрече с сестрой, Жакия и сам не заметил, как оказался уже в Казалинске.

В холодный промозглый день ранней весны сердце парня согревало письмо во внутреннем нагрудном кармане солдатской шинели. Это было послание Даражи. Он получил его в один из последних дней своей армейской жизни. После обычных приветствий и вопросов о службе и здоровье сестра писала: «Жакияжан, ты мой единственный родной брат, поэтому должен меня слушаться и исполнить мое желание. У твоего Жанторе-жезде есть младшая сестра по имени Кульпатша. У нее подрастает юная, но уже достаточно взрослая дочь Изада. Когда ты вернешься из армии, мы хотим тебя с ней познакомить. Девушка из хорошей семьи, прислушайся к моему добруму совету и создай с нею собственный очаг».

Жакию тепло приняли не только в доме сестры, один за другим, проявляя внимание к приехавшему после долгого отсутствия

братишке Даражи, его приглашали к себе окружающие соседи и знакомые. Мать же здешне Катира-аже жила тогда у сына с невесткой. Она тоже встретила Жакию как родного и обласкала своим большим материнским сердцем.

После нескольких дней отдыха и гостевых визитов наступило время проводить и поприветствовать живущих поблизости родственников, и Жакия направился в аул Ошаган, где проживала тогда сестренка здешне Кульпатша со своими детьми, Изадой и Жеткергеном.

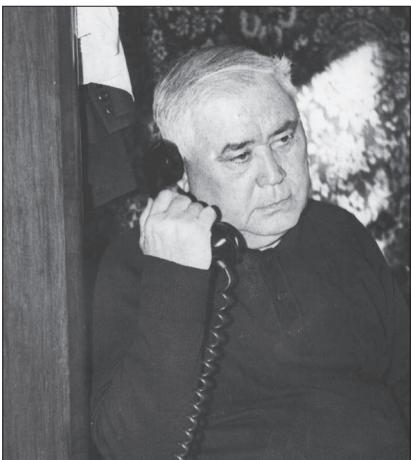
На полпути он впервые увидел девушку, которую сестра сулила ему в невесты. Дело в том, что Изада училась в ту пору в казалинской женской школе и ежедневно ходила пешком в город на занятия. Идущей по дороге она им и повстречалась, а что это была Изада, ему объяснил сопровождавший его спутник. Жакия еще долго украдкой оглядывался, провожая взглядом худенькую фигурку девушки...

* * *

Быстро пролетели незабываемые дни пребывания в Казалинске. Перед отъездом из Чимкента Абдулла-ага дал ему строгий наказ вернуться к определенному сроку. Это и побудило Жакию в один из погожих дней отправиться в обратный путь.

Приехав в Чимкент, он не стал надолго затягивать вопрос своего трудоустройства, выбрал время и за советом пошел на прием к Ермекбаеву. Это был не просто ректор крупного вуза, а поистине выдающаяся личность, талантливый организатор и авторитетный руководитель с отменными человеческими качествами.

Байузак-ага долго и внимательно его слушал. Перебивать собеседника было вообще не в его привычках. Пока Жакия говорил, Ермекбаев исподволь изучал взглядом его худое лицо. Когда же он сказал все, что хотел, готовясь к приему, ректор лаконично и веско объявил свое решение: «В Чимкенте есть один хороший человек – директор треста общественного питания Ергалиев. Отправляйся завтра от моего имени к нему, а я его предупрежу».

Ермекбаев Байұзақ

Видимо, Ермекбаев никого не хвалил понапрасну, Ергалиев в действительности оказался замечательным человеком. Не стал пустословить, а сразу взял парня на работу. Наш мудрый народ с давних времен говорит: «Жақсыдан – шарапат» – «От доброго человека – одно добро». В Чимкенте на улице Полторацкого в то время находилась студенческая столовая № 1, куда его и приняли на должность бухгалтера.

Этот день Жакия-ага считал днем своей гражданской зрелости. С той поры начались трудовые будни и счастливые моменты его дальнейшей жизни. Хорошая работа, которая быстро увлекла, собственный заработок, новое окружение, новые друзья. В жилье он тоже не нуждался – дом Абдулла-аги стал для него в подлинном смысле благодатной обителью. Наш народ точно подметил: «Бақыт кілті еңбекте», то есть «ключи от счастья – в труде».

Благополучную, размеренную жизнь нарушил неожиданный визит. Кажется, это было в октябре 1957 года. Через человека, приехавшего в Чимкент, Даражу передала весточку, дескать, как только приведешь в порядок дела, немедленно приезжай – есть серьезный разговор. Обеспокоенный, Жакия тут же выехал в Казалинск. Оказалось, его драгоценная сестра решила подсуетиться и как можно скорее познакомить братишку с племянницей мужа. Отправив весточку Жакие, она одновременно передала через Жеткергена аналогичное письмо Изаде. Устроив для начала

взаимные смотрины, Даража мечтала свести двух близких ей молодых людей в счастливую семейную пару.

Вот так Изада, которой тогда было чуть больше шестнадцати лет, впервые увидела Жакию в доме дяди Жанторе и Даража-апы. До сих пор помнит свое изначальное впечатление: ей показалось, будто в умных глазах худощавого смуглого парня застыла вечная грусть.

Знакомство почти сразу обернулось взаимным уважением и искренним почтением друг к другу. Когда они, прихватив с собой маленькую Гульмары, отправились на прогулку в казалинский парк, Жакия проявил себя как человек с рассудительным, степенным характером. Говорил серьезно и очень весомо, знал цену словам. Речь красивая, впечатляющая. В короткой беседе он успел поведать Изаде и некоторые события из своей собственной жизни.

В памяти Изада-апы навсегда запечатлелось, как спокойно и сдержанно Жакия при прощании высказал то, что было у него на сердце. Иначе говоря, в этот незабываемый вечер он сделал ей предложение, и двое молодых людей связали себя словом на будущий год сочетаться браком и, как говорят казахи, поднять собственный шанырак...

* * *

Две четверти седьмого класса Изада проучилась в Казалинске, а второе полугодие завершила в Аральске. На следующий год, а именно 2 августа 1958 года, Жакия вместе с Абдулла-агой, его супругой Мамык-женге и своим близким другом Ароном прибыли в Казалинск и после традиционного праздника проводов невесты из родительского дома увезли Изаду в Чимкент.

* * *

В Чимкенте их встретила Лариса, дочь Байузака Ермекбаева. Все вместе отправились в дом Абдулла-аги, который находился по адресу: улица Нестерова, № 18. В те времена не было, естественно, такого продуктового изобилия, как сейчас, поэтому Забира-аже –

матерью Абдуллы, в качестве традиционного шашу¹³ разбросала перед молодыми обычный кусковой сахар. Наши благородные предки никогда не сожалели о том, чего нет, и подобным мелочам значения не придавали. Немногочисленная родня, собравшаяся на свадебный той, искренне, всем сердцем радовалась за молодых супругов. И это было куда важнее.

Спустя десятилетия, когда Жакия и Изада Сарсеновы счастливо прожили рука об руку уже много-много лет, они не раз бывали на свадебных торжествах в качестве почетных гостей. Однако, какими бы пышными ни были эти празднества, ни одно из них не могло сравниться с той радостной атмосферой, что царила на небольшом скромном тое, прошедшем в доме № 18 на чимкентской улице Нестерова. Для них обоих.

Так началась их семейная жизнь. Поначалу, до декабря того года, они жили в гостеприимном доме Абдулла-аги. Потом сняли квартиру у одного узбека и поселились отдельно.

Правду говорят: «Бас екеу болмай, мал екеу болмайды» – «Пока ты одинок, богатства тебе не скопить». После того как Жакия женился, покатилась вверх и его карьера, а с нею росло и материальное благополучие. Вскоре он был назначен главным бухгалтером столовой № 5. Ну а Изада, решив развить свои природные способности, поступила на курсы швей.

* * *

Появление молодой жены и свое, пусть и снятое в аренду, жилье вызвали в душе Жакии бурю радостных эмоций. Душевный комфорт мужчины напрямую зависит от выбранной им жены. Вот и Жакия-ага, бывало, говорил родичам: «С того момента, как я соединился с вашей женгей, ко мне пришло подлинное счастье».

В течение короткого периода достаток молодой семьи значительно вырос, дастархан стал обильным. Казавшийся от рождения замкнутым, Жакия, наоборот, оказался весьма компанейским человеком. Очень любил привечать гостей. Как только

¹³ Шашу – конфеты и другие сладости, которыми осыпают в день свадьбы молодоженов в знак того, чтобы их совместная жизнь была сладкой и счастливой.

Абдолла и Қасымхан Джусумашевы. 1964 год.

выпадал удобный случай, считал делом чести привести друзей и знакомых, чтобы показать им свой дом и познакомить с женой.

Казахи говорят: «Көңіл кең болса, үйдің тарлығы білінбес» – «Когда душа у хозяина широка, незаметна теснота его дома». Кто только не побывал в их крошечной двухкомнатной времянке! Большинство из них стали впоследствии известными иуважаемыми людьми. Ну а самым первым гостем, пришедшим в «дом узбека», был Шарип Серикбаев, в ту пору видный холостой джигит, математик, преподаватель пединститута, что тогда считалось очень престижным.

Едва гости переступали порог, как Изада начинала хлопотать и молниеносно накрывала стол, выставляя на дастархан все, чем были богаты в тот момент, а пришедшие щедросыпали ее добрыми пожеланиями. Не жалея себя, она усердно старалась предстать гостеприимной хозяйкой, чтобы все, кто бывал у них, уходили довольными, а авторитет ее супруга ширился. Для многочисленных друзей и знакомых Жакии их маленькая квартирка казалась прекраснее райских кущ. Не зря казахи говорят: «Алған жарың жақсы болса айтың тойың не керек», что означает: «Если жена у джигита хороша, нет нужды в холостяцких пирушках».

Часто бывали у них, разумеется, и родичи. Старшим нравилась расторопность невестки, они не уставали ее нахваливать: «Дастархан нашей келин¹⁴ великолепен, и накрыт правильно».

Для четы Сарсеновых «дом узбека» стал воистину счастливым – когда они жили здесь, на свет появился их первенец Касымхан. Изада Кеулимжаевна хорошо помнит, как к ней в роддом пришли с поздравлениями Абдулла-ага с Мамык-женге. «Келинжан, назовите вашего первого сынишку Касымханом», – предложили они.

Жакия с Изадой не пропустили мимо ушей слова старших – новорожденный ребенок стал обладателем почетного имени Касымхан.

* * *

В мае того памятного 1960 года совершенно неожиданно стало известно, что на той же улице Нестерова, где жил Абдулла-ага, выставлен на продажу дом № 41 с земельным участком. Сарсеновы тут же помчались его смотреть. Владения им понравились: дом, конечно, не ахти какой – времянка с земляным полом, зато перед входом растет множество фруктовых деревьев, а на просторном участке в шесть соток есть еще сарайчик для скотины и маленький склад для угля. Им так захотелось стать обладателями этих владений! Самое главное, рядом дом Абдулла-аги, поэтому живущие поблизости и вдали родственники не мучились бы в поисках их нового жилья. Да и стоимость дома была по-человечески разумной. Хозяин им твердо сказал: «Мое окончательное слово – пять тысяч рублей¹⁵».

Естественно, для недавно женившегося Жакии это была солидная сумма. Однако какие-то деньги им уже удалось скопить. И счастье, и достаток придут, если у мужчины есть собственный кров, подумал Жакия. Значит, следует изыскать возможность и во что бы то ни стало купить понравившийся дом. Остальные проблемы решатся своим чередом.

Утвердившись в этом решении, он начал действовать. Поскольку накопленной суммы не хватало, продал швейную машинку Изады. Добавил деньги, вырученные за войлочный ковер и домотканый палас-алашу. Недостающую сумму взял в долг. Вчерашний бесприютный

¹⁴ Келин – сноха, невестка.

¹⁵ После денежной реформы 1961 года – 500 рублей.

мальчишка-сирота превратился теперь в успешного зрелого мужчину, имеющего приличную работу, собственный дом, любимую супругу и прелестного маленького сынишку.

Если вдруг приедет кто-нибудь из родных мест, то увидит все это и, вернувшись домой, с гордостью поведает землякам: «Сын покойного Бухарбая азаматом¹⁶ стал. Был у него в гостях, вкусили угощение с его дастархана, видел, как он поднялся и окреп». А это многого стоит!

* * *

В тот период постоянно расширялся круг друзей-товарищей Жакии. По натуре он был очень общительным и легко сближался с людьми. Если кто-нибудь приглашал Жакию в гости, то обязательно получал приглашение на ответный визит. Отзывчивый, добродушный характер Сарсенова привлекал людей, многие джигиты хотели с ним сблизиться, войти в число его друзей и теснее с ним общаться.

В марте 1961 года их с Изадой пригласил в гости знакомый по имени Орынбасар, живший в Чаяне. Супруги не стали отнекиваться, оставили подросшего Касымхана, которого Изада недавно отняла от груди, в доме Абдуллы и отправились в Чаян. Провели там весь день, переночевали, а когда назавтра вернулись, Абдулла-ага с Мамык-апой уже успели настолько привыкнуть к Касымхану, что никак не хотели выпускать его из рук.

Наконец за ужином старшие высказали то, что было на душе. Суть и смысл уже издавна ведущегося намеками разговора заключались в том, что они хотели вырастить маленького Касымхана в своем доме.

Поначалу Жакия резко отказал, даже обиделся. Однако по прошествии нескольких дней не кто-нибудь, а сама Изада убедила его изменить свое решение.

Надо сказать, Изада-апа в полной мере обладает достоинствами, свойственными простой казахской женщине: мудростью, житейским умом, умением подчинить гнев рассудку, следовать на поводу не у чувств, а у разума, способностью в трудные, критические моменты точно указать выход из тупика. Видимо, эти качества она усвоила не

¹⁶ Азамат – в данном случае: достойный человек, молодчина.

только через материнское воспитание, но и на примере замечательных женщин, окружавших ее с детства.

Стараясь не обидеть старших и в то же время не ранить сердце мужа, она высказала ему тогда собственное мнение, которое все и решило:

– Если б вы были плохим человеком, разве тянулись бы к вам родные?! Ну а в данном случае связующим звеном между двумя семьями станет ребенок. Именно Касымхану выпадает в будущем продолжить тесные родственные отношения между двумя нашими семействами. Для него они оба будут одинаково родными. А значит, нашего первенца ждет хорошее, светлое будущее и удвоенная любовь близких. Если вы проявите великодушие, это не будет выглядеть слабостью. Ну а если не отадите сына, старшие обидятся. Куда мы потом пойдем со своими радостями и бедами, коли нанесем обиду благородным людям, к тому же близким нам? Бог вам в помощь, остальное обдумайте сами.

По правде говоря, Жакие после таких слов и обдумывать было нечего. Требовалось лишь согласиться с разумными и убедительными доводами жены. А еще нужно было победить самого себя. К чести Жакии, он нашел в себе мужество сделать это.

Чувствам не прикажешь. Вполне понятно, что первое время Жакия с Изадой тосковали по первенцу, хотя и видели его чуть ли не каждый день. Присутствовала и легкая ревность к новым родителям Касымхана. Но вскоре эти душевые переживания затмило радостное событие. В ноябре 1961 года в жизнь явился их второй сын Джамбулат.

* * *

Хотелось бы заострить внимание читателей на прозорливости Изада-апы, проявленной в вышеописанной истории, на ее мудром и верном решении, которое предотвратило охлаждение отношений между близкими людьми и еще теснее сплотило две семейные династии.

Первенец Сарсеновых Касымхан и поныне носит фамилию Жумашев. Его приемный отец Абдулла, к сожалению, умер рано – в 1964 году, вследствие тяжелой болезни. Ну а Мамык-апа ушла из жизни не так давно – в 2006 году, в возрасте 92 лет. Касымхан

лично занимался ее похоронами. После того как обмыли и обрядили покойную, он проводил ее в иную жизнь, соблюдая все положенные традиции.

Невольно приходит мысль, а что было бы, если б в шестидесятые годы Жакия с Изадой не отдали Касымхана в семью Абдулла-аги? Думать об этом тяжело, но, увы, он ушел бы без наследников. Оставшаяся вдовой Мамык-женге не испытала бы материнского счастья, не наблюдала бы с нежностью за шалостями ребенка, не наслаждалась бы его запахом, а на склоне лет не познала бы, как сладки внучки, которых подарил ей Касымхан.

*Жамбулат и Гульжан.
Город Шымкент. 1965 год.*

Сегодня поднятый Жакией шанырак Бухарбая превратился в высокое, ветвистое, плодоносное родовое древо, корни которого хранят немало тайн. Один из таких семейных секретов – это, вероятно, умный и мужественный поступок, который совершила в те далекие дни молодая супруга Жакии Сарсенова.

Помимо истории страны, людям всегда любопытно знать историю какой-то семейной династии и даже историю одного конкретного человека. К примеру, если обратить пристальное внимание на историю семейств Жумаша и Бухарбая, можно ясно понять одну вещь: начиная с того момента, как эти династии зародились, они из поколения в поколение укрепляли свое родство неразрывными нитями. Сначала Жумаш-ата, ставший духовным наставником своего рода, воспитал и женил сироту Бухарбая. Затем удочерил и вырастил его старшую дочь Даражу. А возмужавший приемный сын, в свою очередь, спас старика от конфискации.

Правда, в период последовавших позднее чудовищных репрессий спасти аксакала уже никто не смог. Жумаш-ата, как и миллионы других безвинных жертв сталинского режима, подвергся аресту и был расстрелян. Но его имени не дал угаснуть Касымхан, ставший третьим звеном в этой связующей цепочке, ведь своих детей у Абдуллы, единственного родного сына Жумаша, не было.

В 1964 году незадолго до своей кончины Абдулла поехал на родину, в аул Аралтобе Карабутакского района Актюбинской области, и установил надгробную плиту на могиле своего отца. Этот камень и по сей день там стоит. Ну а живой памятью старику Жумашу стал Касымхан, носящий имя деда в своей фамилии.

Как после этого не считать казахских женщин святыми?!

ГЛАВА IV

ТЕПЛО РОДИНЫ – ЖАРЧЕ ОГНЯ

Мы часто слышали от вчерашних стариков: «Әркімнің туған жері – Мекке шәріп», что в переводе означает: «Родина для каждого сродни Мекке». Всего лишь одной короткой фразой они могли так метко сказать о святости родной земли.

Читатели уже знают, как оборвалась нить, связывавшая Жакиу Сарсенова с землей отцов. Хлеб каких только краев ни вкушал он после того, как его, оставшегося сиротой в малолетнем возрасте, увез из родного аула нагаши. Слава Богу, долгие годы тягот и лишений остались позади, жизнь наладилась, появилась семья, свой дом, но душе все равно чего-то не хватало.

С годами Жакия понял, почему, при полном, казалось бы, благополучии, его сердце не отпускала тоска. Как перелетных птиц каждой весною манят места родных гнездовий, так и человека тянет к себе родная земля. «Отан оттан да ыстық» – «Тепло родины – жарче огня», – гласит казахская пословица.

Дети выросли, семья окрепла, и в голову Жакии Бухарбаевича все чаще стала приходить одна и та же мысль, превратившаяся в неотступную мечту: надо съездить на родину, разыскать могилы отца и матери и соорудить над ними памятник. «Поможет ли мне Создатель осуществить эту мечту?» – спрашивал он себя.

Наконец выпала возможность исполнить свое желание. Удобный случай для поездки представился только в 1987 году, когда Жакия-аге было уже за пятьдесят.

В начале лета супруги Сарсеновы вместе с сыновьями Касымханом, Маратом и двумя родственниками сели в Чимкенте в

два легковых автомобиля и взяли курс на карабутакский аул Аралтобе. На третью машину были погружены изготовленные по специальному заказу надгробные плиты. Следом за ними на поезде выехали в Актюбинскую область и Даража-апа с Мамык-женге. Джамбулат, который в ту пору учился в Киеве, должен был присоединиться к ним уже на месте.

Путь выдался неблизкий, по показаниям автомобильного спидометра, от Чимкента до Аралтобе они намотали ровно 2000 километров. Тогда в стране еще не было выносивых и комфортабельных современных иномарок, а «Жигули», считавшиеся лучшей моделью, не выдерживали больше 500 километров – постоянно ломались. Но никакие дорожные трудности не смогли стать преградой на пути у людей, которых влекла вперед заветная цель.

*Жакия и Ертилис.
Аралтобе. 1987 год.*

*Касымхан у обелиска Жұмаш ата с аксакалами.
Аралтобе. 2003 год.*

Чтобы проведать родичей, сделали по дороге остановку в Аральске, в доме Мырзатая, одного из близких родственников Абдулла-аги.

Узнав о цели их путешествия, Мырзатай с уважением отнесся к поступку Жакии. В честь приехавших издалека гостей зарезали жирного барашка, пригласили к дастархану других живших в Аральске родственников, и вскоре хозяева и гости собрались за щедрым столом. И стар и млад были довольны тем, что спустя полвека Жакия направляется в родные места, чтобы поблагодарить и помянуть покойных родителей. Переночевав в Аральске, путники наутро снова выехали в дорогу, получив благословение провожавших их аксакалов.

* * *

Оставив позади Аральск и еще тысячу километров дорог, добрались наконец до Карабутака. Сначала им удалось разыскать дом Акзады – единственной дочери Жалгасбай-аты, о которой речь шла в начале нашего рассказа.

От неожиданной радости Акзада-апа так раз волновалась, что едва не лишилась чувств. Плачет и говорит, говорит и плачет. Она знала, что ее двоюродному племяннику удалось выжить, несмотря на все удары судьбы. Благодаря рассказам родичей, ей было известно, что живет Жакия в Чимкенте и добился больших успехов. Она им гордилась и постоянно за него молилась: дай ему Бог здоровья, пусть преумножится его авторитет. И вот теперь они после долгой разлуки наконец встретились. «Сегодня я и умереть готова в благодарность за то, что исполнилась моя мечта», – то и дело повторяла Акзада-апа.

Вообще, когда человеку сопутствует удача, Бог сам всем одаривает. Услышав о цели их приезда, тетушка и ее сын Айтжан хором пожелали им благополучного исхода и сообщили полезные сведения. Оказалось, джигит по имени Ерсан – директор совхоза «Аралтобе», куда они направлялись, находится Жакие зятем, а его супруга Сауле – сестренкой по общей родовой ветви. К тому же она выпускница исторического факультета Чимкентского пединститута, а в период учебы жила в доме Абдулла-аги. Многие, конечно, воспримут это как простое совпадение, но Жакия-ага считал, что им благоволит сам Аллах, поскольку они на пути к богоугодной цели.

На следующий день прибыли в Аралтобе. Уже прошло больше полувека с тех пор, как он несмышленым малышом покинул эти места. В те времена народ еще кочевал вместе со своим скотом с места на место, а здесь вдоль большой дороги располагалось зимовье – колхоз «Кызыл жүлдэз» («Красная звезда»). В наши дни он преобразовался в овцеводческое хозяйство «Аралтобе».

Первым делом отправились к Ерсану. Объяснив цель и обстоятельства их приезда, Жакия-ага сказал:

– Айналайн¹⁷, гляжу, ты стал большим человеком, людьми управляешь. А хорошему человеку к лицу только добрые дела. Помоги мне, пожалуйста, приобрести стройматериалы и выдели транспорт.

В стране полным ходом шла тогда перестройка, всюду царил тотальный дефицит, поэтому у Жакии Бухарбаевича была веская причина обратиться к земляку с подобной просьбой.

17 Айналайн – милый мой, голубчик.

Вместе с Ерсаином жила и его престарелая мать, судя по всему, некогда властная женщина. Вникнув в суть разговора, почтенная старушка тут же вмешалась в их беседу.

– Дорогой мой, оставь все дела и помоги этому человеку, – велела она сыну. – Если я разбираюсь в людях, наш гость не простой человек – достойный сын своего отца. А тебе за добро воздастся.

Ерсаин вполне соответствовал званию делового руководителя. Он был краток:

– Не переживайте, ага. Вы не в безлюдную степь, а на свою родину приехали – все ваши вопросы решим.

Следующий шаг – найти место, где стоял отчий дом, и отыскать вечный приют родителей. Это было нелегким делом. После долгих расспросов местных жителей удалось найти нескольких стариков, знавших отца и мать Жакии. Взяли с собой Ертлес-ату и Асанхан-агу. Только два этих старца помнили, где находился очаг Бухарбая и где он с Загипой покоится.

Милостью Божьей Асанхан-ага без труда нашел место, где когда-то стоял родительский дом Жакии. Ну а старое кладбище и примерное расположение могил показал Ертлес-ата. С годами они осели и стали практически незаметными... Но главное, все-таки нашлись.

* * *

На другой день началось строительство надмогильного обелиска высотой пять метров, который Жакия решил воздвигнуть в память о безвременно ушедших более полувека назад родителях. Он только ступал по земле, а душа его была на седьмом небе от радости, ведь считанные дни отделяли его от осуществления сыновнего долга, исполнить который он мечтал на протяжении многих лет.

Пришедшие на помощь земляки с таким воодушевлением взялись за святое дело, что все строительные работы завершили за четыре дня. Установили привезенные из Чимкента надгробия, и памятник был готов. На пятый день Жакия Бухарбаевич собрал родственников, сородичей, земляков и дал поминальный обед.

На ас собирались все жители крохотного аула. И старики и молодежь восхваляли достойный поступок сына, уважившего память покойных родителей. Благословляя дастархан, Ертлес-ата сказал:

– Разве могли бы мечтать о большем Бухарбай и Загипа, если их наследник вырос таким благородным человеком?! Как радуются сейчас их аруахи! Когда у тебя есть такой сын, можно спокойно умирать.

В тот день Акзада-апа дала волю слезам.

– Айналайн, спасибо тебе за то, что ты не забыл свои корни, хотя прошло уже столько лет, – сказала она. – Своим приездом ты так взволновал и живых, и мертвых... Жакияжан, у тебя ведь больше возможностей, навещай нас, не забывай, – и Акзада-апа, очень довольная, благословила племянника.

* * *

Быстро, словно бег секундной стрелки на часах, промчалось незабываемое время, проведенное в Аралтобе. По-видимому, стоит только разок повалиться на траве родной земли, как жар устоявшейся за долгие годы тоски ослабевает, думал Жакия-ага. В круговорти прошедшей в Аралтобе недели ему даже шага сделать отсюда не хотелось. Народ наш верно подметил: «Тұған жердің қадірін шетте жүрсөң білерсің» – «Ценность родной земли познаешь, когда живешь на чужбине».

Однако нужно было отправляться дальше. Главное, исполнилась его заветная мечта увидеть родной Аралтобе и возвести памятник над могилами дорогих отца и матери. Когда путнику выпадает добрая дорога, она воодушевляет его двигаться дальше. Поводов задерживаться не было, а впереди ждала новая цель.

Выезжая из Чимкента, они собирались посетить и окрестности Орска, где обитали младший брат матери Алимжан и родные Батиш-апы, у которой Жакия жил подростком. В Аралтобе к ним присоединились Джамбулат, подоспевшие поездом Даража с Мамык-женге и Акзада-апа.

Даст Бог жизни, он снова наведается в родные места, думал Жакия-ага, покидая родной аул.

* * *

На одной из ферм под Орском жила еще одна родственница Жакии – Тама-апа. К счастью, они с мужем Сабыр-жезде оказались дома. Забавно, но поначалу никто из хозяев гостей не признал. Шутка ли, ведь прошло полсотни лет – за это время почти полностью обновляется народ. Когда же они представились, Тама-апа, не веря собственным глазам и милости Божьей, настолько раз волновалась, что ничего, кроме «ойпырмай, ойпырмай», и произнести не могла. Ее нескованно обрадовало неожиданное появление сестер Даражи и Акзады, братишки Жакии и Мамык-женге, которых она не видела целую вечность.

Наутро все вместе отправились на поиски нагаши Алимжана. Во главе каравана машин – Сабыр-жезде.

Никто уже не помнит, сколько времени провели в пути, во всяком случае, дорога была долгой. Заехали в какой-то райцентр, там их направили в располагавшийся в самой глубинке совхоз. Когда прибыли на центральную усадьбу, пришлось еще обехать несколько совхозных ферм.

К сожалению, найти Алимжана им было не суждено, зато добыли вести о нем. Оказалось, бедный нагаши совсем недавно скончался. Похоронил его сосед – человек преклонных лет, работник молочной фермы. Память не сохранила имени этого доброго человека, но благодарность в сердце осталась навсегда. Он отвел их на кладбище и показал скромное последнее пристанище, где обрел вечный покой младший сын знатного бая Тоймагамбета. Как не верить после этого в слова народа: «Мына баянсыз дүние бардан да, жоқтан да қалады», то есть от богатства до нужды в этом изменчивом мире – один шаг.

Родственники во главе с Жакией Сарсеновым прочли над могилой Алимжана Коран и установили надгробную плиту. Аулчан

пригласили на поминальную трапезу. За столом, обращаясь к собравшимся, Жакия искренне поблагодарил всех:

– Родичи, огромное вам спасибо за то, что вы достойно проводили в последний путь моего нагаши. Вы сделали благородное дело, да воздаст вам Аллах за вашу доброту сторицей! – а затем он раздал почетным гостям прихваченные с собой подарки.

Жители аула тожесыпали Жакию благодарностями. Один из местных стариков сказал:

– Дорогой Жакия, никогда в жизни я не видел, чтобы племянник приезжал издалека ради того, чтобы поставить надгробие нагаши. Судя по твоему поступку, Алимжан был счастливым человеком, раз имел такого племянника, как ты. Пусть Всевышний дарует тебе и твоей семье одни блага!

* * *

Очередной курс – на аул Батиш-апы. К этому небольшому жилому поселению они добрались только к вечеру. Когда человеку сопутствует удача, любые проблемы разрешаются в мгновение ока. И на этот раз вышло именно так. Поначалу они слегка растерялись: у кого спросить, где находится дом сына Батиш-апы Мухамеджана, когда на улице уже смеркается? Нужно кого-нибудь найти и расспросить. Не успели и с места двинуться, как перед ними появились две юные девушки, скорее подростки. «Дорогие мои, не знаете, где тут дом Мухамеджана?» – поинтересовался у них Жакия-ага. Самое забавное, что одной из этих девчонок оказалась старшая дочь разыскиваемого ими Мухамеджана – Базар. Вот что значит удача с тобой! «Вы мой ага!» – обрадовалась, уяснив в чем дело, и Базар.

Боже мой, разве что-нибудь в этом мире может сравниться с учтивым вниманием к гостям и путникам, свойственным казахам, особенно из аульной среды?! Никто в доме родича не нахмурился при их появлении, никого не смущило, что гости заявились поздним вечером. Наоборот, тут же зарезали упитанного барашка и к часу ночи на дастархан подали огромное блюдо со свежеприготовленным

бесбармаком. Когда поужинали и убрали со стола, всем устроили уютные постели. По правде говоря, они никому не пригодились: и хозяева дома, и гости в эту ночь глаз не сомкнули. Разговор, начавшийся об одном, плавно перетекал в другой и продолжался третьим. Жакия-ага заметил, что и старшие, и младшие поглядывают на него с любопытством. «Э-э, вас, похоже, привлекла моя нынешняя жизнь, – подумал он, – но не дай Бог познать то, что пришлось пережить мне в прошлом»...

Когда через день на рассвете они выезжали в обратный путь, остававшиеся в ауле родичи с искренним сердцем напутствовали их:

– Доброй дороги вам! Дай Бог нам встречаться на радостных тоях, слава Аллаху, теперь не потеряем друг друга, сообщайте о себе почаще...

Пара насыщенных встречами недель, проведенных на родной земле в кругу родственников, пролетела очень быстро. Сбылась многолетняя мечта Жакия-аги: он увидел родные края, поклонился праху отца и матери, построил на их могиле памятник, восстановил давно утерянные связи с родными людьми. А это было таким важным, счастливым и плодотворным итогом поездки, которую он вынашивал в сердце все последние годы.

* * *

В 1995 году Жакия-ага вместе с детьми и близкими снова приехал в Аралтобе, чтобы увидеться с родичами и поклониться усопшим родителям. Поставленный на их могиле в 1987 году обелиск нисколько не разрушился, стоял прочно и был издалека виден в просторной карабутакской степи. Все, вплоть до букв на надгробии, сохранилось в прекрасном состоянии.

Прибыли на родину 30-го мая, на месяц раньше, чем в прошлый раз. Зарезали двух баранов, пригласили на «кудай-жолы» – богоугодную трапезу, руководство хозяйства, жителей аула, гостей из районного центра – Карабутака, муллу из мечети. Накрыли дастархан, прочли Коран и совершили обряд поклонения духам предков.

Пока готовилось это событие, Жакия-ага беседовал с детьми, размышляя о ценности родной земли для каждого человека, а потом обратился к близким с пожеланием на будущее:

– У нас подрастает наше потомство. Позднее и они станут такими же стариками, как и я. У казахов бытуют поучительные слова: «Атаңа не істесен, алдыңа сол келер» – «Что ты сделаешь для отца своего, то же в будущем получишь и сам». Через пять-шесть лет мы привезем сюда своих внуков, затем настанет и черед правнуок. Не забывайте землю отцов. Пускай Создатель всегда подвигает нас на благие дела, пусть аруахи станут нам защитой, уберегут от бед, сплетен и дурного глаза! Когда вы произносите слова молитвы «бисмилля, Аллаху-акбар», всем сердцем желайте, чтобы намерения ваши осуществились. И благословение сизойдет к вам. Да хранят мое потомство духи предков! Аллаху-акбар! Ауминь!

Увы, эта поездка на родину оказалась для Жакии Сарсенова последней. Ему не удалось привезти в Аралтобе внуков, но дети помнят наказ отца и не теряют связи с землей, в которой корни их родового древа.

ГЛАВА V

СВАТОВСТВО – НА ТЫСЯЧУ ЛЕТ РОДСТВО

В октябре 1994 года Жакия Бухарбаевич вышел на пенсию. Так завершился его долгий трудовой путь, начавшийся в суровые годы войны, закончились полные радости и огорчений, успехов и достижений рабочие будни.

Около сорока лет он отдал сфере торговли и общественного питания. Еще в 1977 году его наградили почетным знаком «Отличник советской торговли». Работал на руководящих постах в Чимкентском городском тресте столовых и ресторанов, на больших

производственных предприятиях, возглавлял крупный комбинат общественного питания. Послужной список Жакия-аги вызывает уважение.

Когда он собрался на заслуженный отдых, все его дети уже получили образование и работали. Больше всего отца радовало, что и сыновья, и дочери выросли умными, воспитанными и рассудительными. В силу своей рассудительности они и сказали отцу: «Папа, не к лицу тебе так тихо и буднично уходить на пенсию. Ты ведь работал на ответственных постах, столько друзей и товарищей приобрел, в стольких домах побывал почетным гостем, давай и мы проявим к твоим друзьям и коллегам внимание, покажем им свое искреннее расположение и уважение – накроем для всех щедрый дастархан». Сказали – сделали. Устроили в ресторане «Шымкент» большой и шумный той, а любимому отцу подарили «Мерседес» новой модели, один из первых в Шымкенте.

Не секрет, что на многих людей накануне выхода на пенсию наваливается грусть. В особенности это становится испытанием для тех, кто большую часть сознательной жизни работал на руководящих должностях. Их можно понять. Привыкшие за много лет быть всегда в центре внимания, окруженные всеобщим уважением, они особенно тяжело адаптируются к новым условиям.

Что касается Жакии Сарсенова, он совершенно не переживал по поводу выхода на заслуженный отдых и унынию не предавался. Наоборот, летал от радости. А виновником его приподнятого настроения стал младший сын Марат.

Накануне того, как отцу предстояло выйти на пенсию, вся семья собралась как-то за ужином. По лицам детей Жакия Бухарбаевич обычно безошибочно узнавал, что творится у них на душе. На этот раз все его внимание было приковано к Марату. Уже пару дней он чувствовал, что младший сын пытается ему что-то сказать, но не решается. Он не мог понять, о чем же сын хочет завести разговор, однако не стал спрашивать напрямую, а предпочел намекнуть:

– Может наш Маратжан высказать то, что на уме, открыто или на это ему смелости не хватит?

Следует отдать должное Марату, он все-таки отважился. Выложил без утайки. Причем не стал морочить голову пространным предисловием, а сразу перешел к сути:

– Папа, как вы воспримете, если я женюсь?

Разве готов был Жакия-ага к такому неожиданному повороту?! Тем не менее, он быстро взял себя в руки и сказал:

– Сынок, хорошо, я не против твоей женитьбы, однако перед тобой есть старший брат, Джамбулат, который еще не женился, поэтому сначала согласуй все с ним. И вообще, никогда ничего не затевайте, пока не посоветуетесь друг с другом.

Ну а дальше все пошло согласно традициям. В середине октября чета Сарсеновых вместе с ближайшими родственниками пришла в дом будущей супруги Марата на церемонию сватовства. Разговор велся не столько о том, что одни отдают дочь, а другие приобретают невестку, – большей частью происходило знакомство самих сватов, ведь закладывалось будущее их отношений, база взаимоуважения на долгие-долгие годы.

Казахи издавна говорят: «Құдалық – мың жылдық» – «Сватовство – на тысячу лет родство». В тот день эта пословица звучала не раз, но могли ли тогда родители Марата и Шолпан предположить, что для них она окажется буквально пророческой? Однако об этой истории мы расскажем позднее.

Надо сказать, обе стороны ничем не уступали друг другу. Речь не о богатстве, не об имущественном положении, а о духовной составляющей, о человеческих качествах. Сарсеновы могли гордиться, что прожили достойную жизнь. Под стать им и родители невесты. Глава семейства Онласбек – заведующий отделением областной больницы. Именитый врач Кулакеев. Кандидат медицинских наук. Сватья Гульшат – талантливый педагог, занимается воспитанием подрастающего поколения. Шолпан – их долгожданный первенец. Есть еще две младших дочери и сын. Жакия-ага сразу отметил интеллигентность сватов. Говорят мало, больше слушают. Уже по глазам видно, как они доброжелательны и

великодушны. Прямо-таки излучают вокруг себя душевное тепло. А такие люди не могут воспитать плохих детей.

Сосватав Шолпан, Жакия Бухарбаевич пригласил ее родителей на свой юбилей, празднование которого должно было состояться 28 октября, ну а свадьбу Марата назначили на 26 ноября.

* * *

Отметив юбилей, забрав невестку и устроив сыну пышную свадьбу, Жакия-ага пребывал в прекрасном настроении, правда, слегка заскучал. Когда маешься без дела, даже аппетит пропадает, поэтому он не стал отсиживаться дома, ссылаясь на заслуженный отдых. Не стал, подобно отдельным своим сверстникам, жаловаться на судьбу и винить кого-то в своей неустроенности, дескать, что за время пошло. В довольно солидном возрасте он рискнул... заняться собственным бизнесом.

Когда размышляешь об этом смелом поступке, невольно начинаешь испытывать жалость к некоторым нашим современникам, к кому вполне применимы слова народной пословицы: «Жасық адам жасына жетпей қартаяр» – «Слабый стареет раньше времени».

В отличие от них, Жакия Сарсенов, перешагнув за шестьдесят, развел бурную деятельность, при этом он не остановился на одной лишь сфере торговли, успешно занимался и множеством других проектов. Не боявшийся трудностей, решительный и упорный в достижении целей, Жакия Бухарбаевич продолжал свою деловую деятельность вплоть до 2000 года. А последующую жизнь посвятил активному отдыху.

* * *

«Атың барда жер таны», – говорят казахи, что по-русски означает: «Имеешь коня – странствуй». Поэтому, переложив дела на партнеров, Жакия-ага решил остаток своей жизни провести путешествуя по миру. Причем прелестями странствий он наслаждался

не в одиночестве, а с супругой и в большинстве случаев брал с собой кого-нибудь из детей.

Первой поездкой стал отдых на Бурабае. Бесконечно правы казахские акыны прошлого, с восхищением воспевавшие этот живописный край в своих песнях. «Кокшетау – это холка Земли», – сказал один из них, пытаясь обозначить непревзойденную красоту этих мест. Скала Окжетпес, сказочный Бурабай, озеро Шортанды… Видимо, нужно родиться поэтом, чтобы суметь описать волшебную красоту этих окрестностей. Неудивительно, что родившийся и живший здесь легендарный Биржан-сал стал выдающимся акыном.

Чтобы придать красоту Земле, Творец одарил одну страну бездонными морями, голубыми реками и озерами, в другой стране водрузил неприступные горы, соперничающие с синевой небес, а третью засадил дремучими девственными лесами. Но как милостив и щедр оказался Всеышний к казахам, если в одном только крохотном в масштабах планеты Бурабае воплотил все земные красоты, которыми взгляд никогда не насытится. Здесь нашлось место и животворным рекам, и дивным озерам, и высоким вершинам, и густому лесу, они дополняют достоинства друг друга, создавая неповторимо роскошные пейзажи. Край, не уступающий по своему внешнему облику истинному раю. Он многое познал на своем веку: и восхождение на престол хана Аблая, и дробь копыт войска Кенесары… Здесь на каждом шагу ты становишься свидетелем живой истории, очевидцем реликвий древности.

Жакия-ага гордился прошлым казахов и всегда считал, что его родная нация является одним из великих народов мира. В ту поездку он еще сильнее укрепился в своем мнении. А после возвращения домой, делясь с детьми впечатлениями, попытался передать и свой душевный настрой. Он не раз внушал сыновьям и дочерям: «Стремитесь постичь достоинство родной земли, гордитесь своей страной, тогда и она одарит вас добрым именем».

К этому стремился сам Жакия-ага, поэтому в следующий летний отпуск выбрал не заграничный тур, а новое путешествие по просторам Родины. На этот раз они с супругой побывали в Восточном Казахстане,

в благодатном Катон-Карагае – самом сердце величественного Алтая, который считается прародиной древних тюрков, наших далеких предков. Жили прямо в горах, в благословенной казахской юрте, рядом с маральным питомником, при котором функционирует лечебница, где пациентов лечат снадобьями из маральных пантов. Так что и отдохнули, и подлечились, и увлекательную прогулку на катере по Иртышу совершили, и местными пейзажами полюбовались. А на Алтае столько красот: своеенравные речки, пробивающийся сквозь горы исток Иртыша, за могучую, неукротимую силу прозванный Черным, множество синеглазых озер, среди которых самое красивое – Маркаколь, заповедная кедровая тайга, крутые вершины во главе с неприступной Белухой, знаменитые Рахмановские ключи… Словом, Алтай не уступает по своей живописности Кокшетау. А сколько еще природных жемчужин таит в себе необъятная, такая разная, но всюду прекрасная казахская земля!

Родившийся на западе Казахстана, проживший большую часть жизни на юге, Жакия Бухарбаевич увидел теперь и север с востоком страны, поэтому решил, что настала пора посмотреть и мир за пределами родной республики. В каких только уголках планеты не побывали они с супругой за несколько лет! Бог дал им благодарных детей. Джамбулат обеспечил родителям возможность побывать на знаменитых курортах и в самых популярных зарубежных местах отдыха. Марат или кто-нибудь из дочерей в обязательном порядке отвозили и устраивали отца с матерью во время заграничных поездок, а по окончании отдыха специально приезжали за ними, хотя, казалось бы, вояжи по туристическим маршрутам были хорошо подготовлены и вряд ли могли возникнуть какие-то проблемы.

Однако случались порой и забавные ситуации, когда Жакия-ага вдруг заявлял: «Никого с собой не возьму. Сам поеду». Вот так однажды он отправился отдохнуть в Арабские Эмираты. Никому не позволил его сопровождать. Каково же было его удивление, когда в Дубайском аэропорту его встретил Джамбулат.

Второе августа – памятный для четы Сарсеновых день, когда они создали свою семью. В 2001 году эту знаменательную дату,

которая занимает в их жизни особое место, они провели во Франции. Во время экскурсий и прогулок по Парижу им стало понятно, почему представители европейской интеллигенции разных поколений мечтали жить в этом городе и почему Париж считают королевой столиц. Классические памятники архитектуры, такой потрясающе великолепный музей, как Лувр, знаменитая Эйфелева башня – это не только история, это великие творения рук человеческих, бессмертные памятники искусства, лицезрением которых воистину наслаждаешься, особенно когда у тебя такая восприимчивая и чувствительная душа, какая была у Жакии Сарсенова, обладавшего удивительно тонким вкусом.

Если у человека открытое, доброе, искреннее сердце, где бы он ни был, ему и переводчики не нужны. Незнание языка никогда не станет для него преградой. По той причине, что он способен говорить душой и сердцем. В качестве примера можно привести один любопытный случай. Как-то младшая дочь Динара повезла отца с матерью в Австрию. Там на одном из комфортабельных курортов им предстоял 20-дневный отдых. Она даже на пару недель осталась отдохнуть вместе с родителями. Уезжая, предупредила, что по окончании срока путевки сама за ними приедет, однако Жакия-ага сказал ей: «Не беспокойся, езжай домой, а мы сами приедем».

Когда отдых закончился, супругам Сарсеновым, чтобы добраться из Вены до Алматы, предстояло совер什ить две пересадки, а иностранного языка ни один из них не знал...

Динара тем временем места себе не находила: «Как же мама с папой возвращаться будут?» В намеченный ранее день она все же решила выехать за ними. Пока собиралась в дорогу, в дверь позвонили – это оказались родители. «Ой, да как же вы добрались?!» – воскликнула она. На что отец спокойно ответил: «А чему ты удивляешься – обычный маршрут, по нему многие ездят».

Париж. Франция.
1997 год.

Мавзолей Тадж Махал.
Индия. 1984 год.

Карловы Вары. Чехия.
1998 год.

* * *

Все бы хорошо, но одно обстоятельство все чаще беспокоило Жакия-агу: Марат уже подарил ему внуков, вышла замуж Гульжан, а Джамбулат, который старше их, все еще ходит в холостяках, хотя ему уже под сорок. Были, конечно, на то свои причины. Учился Джамбулат за пределами страны. Потом занимался ответственной работой и жил вдалеке. Вернулся на родину, но семьей обзаводиться не спешит. А время летит и летит. В общем, решил отец поговорить с сыном на эту тему. Вызвал Джамбулата к себе и спросил:

– Жамко, ты замечаешь, что подошел уже к зрелому возрасту, а жену себе так и не выбрал? – Не дождавшись ответа, продолжил: – Прислушайся к моему совету, айналайн. Онласбек-куда¹⁸ принес в нашу семью удачу. С тех пор как он стал нам сватом, дела наши пошли в гору. Кроме того, насколько интеллигентным человеком является он сам, настолько же воспитанными выросли его дети. Мне хотелось бы, чтобы ты обратил внимание на его среднюю дочь Айман. Чем тебе не пара? Подумай, сынок, не пожалеешь.

Джамбулат, разумеется, не дал тогда конкретного ответа. Но в глубине души отец надеялся на положительное решение сына.

Неспроста Жакия-ага повернул разговор таким образом. В ту пору Айман окончила медицинский институт и жила в доме своего жезде Марата и старшей сестры Шолпан. Отец, захаживавший проводить младшего сына и невестку, конечно, частенько ее видел. Девушка показалась ему необыкновенно учтивой и почтительной, особенно приглянулось то, что она даже не позволяла себе перейти дорогу старшему. При случае он с искренним вниманием и от чистого сердца говорил ей: «Доченька, будь счастлива! Дай Бог тебе войти в хорошую семью – с удовольствием будем ходить к тебе в гости».

Накануне нового тысячелетия в семье Сарсеновых произошла забавная история, ставшая своеобразным продолжением вышеописанного разговора. Джамбулат позаботился о том, чтобы отправить мать с отцом и младшую сестренку Динару на отдых в Дубай. По просьбе родителей присоединил к ним и Айман.

¹⁸ Куда – сват.

Разве Жакия-ага был бы Жакией, если б не воспользовался удобным случаем и не сделал бы того, что другим и в голову не придет?! Когда, прилетев в Дубай, они регистрировались в гостинице, он записал Айман как Сарсенову. Возможно, ради того, чтобы ускорить заполнение необходимых бумаг, может быть, случайно, но скорее всего, ему просто хотелось выдать желаемое за реальность. Как бы там ни было, в течение десяти дней, проведенных в Эмиратах, Айман носила фамилию Сарснова.

Летний отпуск в 2000 году Жакия Бухарбаевич с супругой провели в Австрии. Через несколько дней после их возвращения Джамбулат сказал отцу: «Похоже, папа, я близок к тому, чтобы исполнить ваше желание». От радости Жакия-ага на месте не мог усидеть. А еще через месяц, 10-го сентября, сын окончательно осчастливили родителей: «Я получил согласие Айман стать моей женой».

Самым сложным оказалось донести эту новость до свата Онласбека. Сарсновы слегка растерялись, смущенные тем обстоятельством, что им предстояло вторично свататься с одной и той же семьей. В конце концов выход из тупика нашелся. Изада-апа сказала будущей невестке: «Айман, ты скоро нам дочкой станешь. Будь счастлива, а о предстоящем событии расскажи родителям сама. Потом и мы, как полагается, навестим их».

Когда Айман сообщила, что сваты в курсе, Жакия-ага с Изада-апой отправились к Кулакеновым сватать их вторую дочь.

У казахов нередки случаи, когда однажды породнившиеся семьи вступают в сватовские отношения повторно. Взять хотя бы пример самого Жакии Сарснова, который женился на племяннице мужа своей старшей сестры. Так что народ прозорливо подметил: «Сватовство – на тысячу лет родство».

В том же 2000 году справили свадьбу. Жакия-ага сиял от счастья, радуясь этому событию не меньше молодых, ведь сбылась его мечта. Джамбулат с Айман хорошо помнят добрые слова отцовского напутствия, с которых началась их совместная жизнь.

– Я соединился со своей супругой и создал семейный очаг сорок два года назад, – сказал Жакия-ага. – Всегда мечтал, чтобы мои дети,

прожив долгую жизнь, спровели золотую свадьбу. Будьте счастливы! Развивайтесь и процветайте! Вместе со своими потомками живите тысячу лет! Пусть прозвучавшие здесь теплые пожелания услышат ангелы – покровители наши небесные. И все собравшиеся здесь друзья и родственники станут тому свидетелями. Айналайн Джамбулат, дорогая Айман, вся жизнь у вас еще впереди, живите долго. Пусть вас всегда сопровождает успех, пусть будут дружны ваши внуки и правнуки. И пусть они, вспомнив о том, какой праздник их родители подарили своим отцу и матери, устроили для вас той еще лучше, принесли вам много счастья и радости. Когда и где бы вы ни были, хочу, чтобы вам всюду сопутствовала удача. Да хранит вас Аллах, дети мои! Пусть в вашей будущей жизни вам встречаются люди только с чистыми намерениями, которые достойны звания друзей и родных. Пусть растет ваш авторитет и уважение перед народом. Оправдайте надежды аруахов, дорогие мои! Ауминь!

Светлые слова этого благословения, сказанные любящим отцом, и по сей день, словно священный оберег, хранят счастливую семью, в создании которой он принял непосредственное участие.

* * *

В начале июня 2002 года, когда супруги Сарсеновы планировали очередное летнее путешествие, живущий в Петропавловске Бекет Тургараев, один из любимых братишек Жакия-аги, пригласил всех родственников на той по случаю своего 55-летия. Не поехать на этот праздник, не проявить свою братскую любовь и внимание Жакия Бухарбаевич не мог. Взяв в спутники друзей, живущих в Шымкенте, он выехал на юбилей через Астану, решив заодно проведать Джамбулата с Маратом, которые жили тогда в столице.

Естественно, сыновья их встретили, показали город, организовали поездку до Петропавловска. Во время короткого отдыха Джамбулат поинтересовался у отца его самочувствием, и Жакия-ага пожаловался на недомогание. По настоянию сына, вернувшись с той, он лег в Астане в больницу на обследование.

О серьезных проблемах со здоровьем отца сыновья узнали от врачей, однако не набрались смелости рассказать обо всем ему. Джамбулат сел за телефон и стал звонить всем, кто мог бы помочь, советовался с известными врачами, профессорами.

На его просьбу откликнулись московские медики. Но как объяснить отцу? Сказали ему, что там уточнят диагноз, и вместе выехали в столицу России. Вскоре были сданы все анализы и проведены необходимые консультации. Профессор Давылов настоятельно рекомендовал сделать операцию. Жакия Бухарбаевич дал согласие.

Доктора предупредили, что операция предстоит крайне тяжелая. Поэтому отец строго-настрого наказал сыновьям не говорить пока о ней дочерям и близким. Об операции сообщили лишь свату Онласбеку, который тут же прилетел в Москву. Следом примчались все-таки узнавшие обо всем Гульжан с Динарой.

…В московской больнице Жакия Бухарбаевич провел два месяца. Он был сильно угнетен и изнурен внезапно свалившейся на него болезнью. Вчера еще цветущий и жизнерадостный, стал очень слабым, истощенным. К тому же замучила тоска по родине. Поэтому после санаторного лечения в Барвихе, получив согласие врачей, он вернулся в Алматы, а потом в комфортабельном вагоне всей семьей выехали в ставший для него родным Шымкент.

В поезде по дороге домой отец с Джамбулатом подолгу беседовали: о жизни, о семье, о прошлом и будущем, о предстоящих планах. «Как спокойно болеть, когда рядом с тобой жена и дети, – говорил сыну Жакия-ага. – Мне повезло, что ты у меня медик, у таких светил медицины лечение организовал». Несмотря на затянувшуюся болезнь и слабое физическое состояние, душой он был бодр и верил в возможность выздоровления, даже посмеивался: «У врачей всегда так – сначала замучают своим лечением до смерти, а потом все равно с того света вытащат».

Новый 2003 год вся семья в полном составе встретила в отцовском доме. И дети, и внуки очень по нему соскучились. Хотя все знали, что он тяжело болен, о плохом никто не думал. У каждого

в сердце было больше надежд и веры в чудесное выздоровление. Поэтому и все новогодние тосты сводились к одному: пусть папа, дедушка поправится. А младшая внучка Аружан, нежно потирая любимому аташке спину, с серьезным видом делала массаж.

Это был последний праздник, проведенный главой семейства Сарсеновых дома, в кругу своей семьи. Поэтому всем его близким так дороги слова новогоднего тоста, с которыми он обратился к молодому поколению:

— Мои дорогие сыновья, дочери, внуки, поздравляю вас с Новым годом! Пусть предстоящий год принесет всем новое счастье, и оно прочно обоснуется в нашей семье. Желаю нам дальнейшего благополучия и процветания. В каком бы уголке земли мы ни находились, будем внимательны и отзывчивы друг к другу. Будем заботиться и помогать каждому. Пусть все блага и удовольствия жизни вкусят наши малыши — внуки и правнуки. А в будущем пускай они исполняют свой долг перед родителями и отплатят им добром. Счастья в Новом году!

В середине января болезнь снова обострилась, и Жакия-ага, определив свое состояние как «бесполезное, если даже не можешь поесть досыта», сказал детям: «Поехали лечиться дальше». Стали связываться с ведущими медицинскими учреждениями. Вскоре Динара сообщила, что ей удалось договориться с одной из лучших клиник Женевы. И 20 января Жакия-ага вместе с сыном улетели в Швейцарию.

Врачи были удивлены жизнелюбием и внутренней силой своего пациента. Поставив неутешительный диагноз, они не решались применять даже испытанные методы лечения, но он настаивал и смело требовал принятия любых мер. Шансов было мало, однако родные продолжали верить в чудо.

Жакия-ага вглядывался в окна своей палаты и восхищался: «Какие здесь красивые горы! Как же много коров пасется на высокогорье... — и мгновенно задавался вопросом: — Интересно, а молоко у них вкусное, ведь трава в горах такая сочная?» Или начинал подшучивать над медсестрой, а когда она спрашивала его о чем-то

по-французски, отвечал набором известных ему иностранных слов, чем веселил всех, в особенности супругу. Жена и дети осознавали тяжесть сложившегося положения, но старались подбодрить отца и поддерживали друг друга.

Жакия-ага, осознавая, что его земной путь подходит к концу, дал сыновьям последний наказ: «Слушайтесь маму, она всю жизнь училась на моем опыте, поэтому посоветует вам то же, что сказал бы я. И пожените молодежь». Он имел в виду Ершата, близкого друга Джамбулата, и свою младшую дочь Динару, между которыми сложились теплые отношения.

Сыновья в точности исполнили волю отца: выдали Динару замуж, а без одобрения Изада-апы, занявшей почетное место главы семейства, в роду Сарсеновых не затевается ни одно семейное дело, да и по личным вопросам дети частенько обращаются за советом к матери.

«Тумақ барда өлмек бар», – говорят казахи, то есть «рожденному не миновать смерти». И раз уж она пришла за тобой, спасения нет. В ночь на пятницу 7 февраля 2003 года большое сердце человека с трудной, но счастливой судьбой навеки перестало биться.

Спецрейсом тело покойного доставили на родину.

Жизнь, начавшаяся в глухом ауле Аралтобе, которого даже нет на карте Казахстана, завершилась в Женеве, в самом центре Старого Света. Прекрасная, достойная примера жизнь, уникальная, поучительная судьба.

ГЛАВА VI

ВТОРАЯ ЖИЗНЬ

У греческого историка Геродота есть подробное описание военного похода, предпринятого в 514 году до нашей эры персидским царем Дарием против скифов – номадов, населявших просторы современного Казахстана. Царь персов, устав от бессмысленного преследования постоянно уходящих в глубь своей страны кочевников, отправил к царю скифов Иданфирсу гонца: «Чудак! Зачем ты все время убегаешь, хотя тебе предоставлен выбор? Если считаешь себя способным противостоять моей силе, прекрати скитаться и сразись со мною. Если же признаешь себя слабее меня, останови бегство и, отдав в дар мне, твоему владыке, свою землю, вступи со мной в переговоры». Иданфирс, выслушав эти слова, отправил гонца с ответом: «Я никогда не бежал из страха перед кем-либо, и теперь не бегу от тебя. Просто продолжаю перемещаться так же, как в мирное время. У нас нет городов, нет обработанных земель, мы не боимся их разорения и опустошения. Мы привыкли жить, кочуя с места на место. Если вы желаете во что бы то ни стало сразиться с нами, попробуйте найти и разрушить могилы наших отцов. И тогда вы узнаете, станем ли мы сражаться за них! А за то, что посмел назвать себя моим владыкой, ты еще дорого заплатишь!»

Остается лишь восхищаться тем, насколько ясно и четко наши далекие пращуры представляли то, что ныне мы пытаемся

понимать под «национальной идеей» – жить так, как жили праотцы, и никому не дозволять надругаться над их прахом. В сущности, сама полная драматизма жизнь Жакии Сарсенова указывает нам на идеалы и ориентиры, необходимые сегодня нашему молодому государству для укрепления единства и дальнейшего процветания. И главный урок, который на основе своего богатейшего жизненного опыта преподнес нам этот неординарный человек, – убежденность в том, что во главу угла нашей национальной идеи должен быть поставлен вопрос возрождения и укрепления института семьи. Здоровая семья является залогом здорового общества. Семья, где всегда стараются свято чтить семейные традиции и народные обычаи. Семья, где несущим хребтом является самая жизненная формула человеческого бытия – преемственность поколений: от родителей к детям, от детей к внукам.

Кстати, ярким примером этой преемственности может послужить существование в казахском языке отдельного обозначения каждого из поколений до десятого колена рода: эке – бала – немере – шәбере – шәпшек – немене – туажат – жүрежат – жекжат – жұрағат (отец – сын – внук – правнук – праправнук и т. д.). Не важно, что никому на земле не суждено лицезреть своего отпрыска в десятом колене, главное, человек, при необходимости, может гордо назвать имя своего далекого пращура! Словом, для создания крепкого государственного фундамента ничего лучше, чем институт семьи, не сыскать.

Где бы ни работал Жакия Сарсенов, он всегда придавал огромное значение, прежде всего, семье и воспитанию детей. Семья была главной ценностью его жизни. Сыновьям он был и отцом, и задушевным другом. Говорил с ними на равных. Благодаря этому, они выросли открытыми людьми, всегда честно и прямо высказывающими свои мысли. Заботливо опекал обеих дочерей. Со старшей Гульжан советовался по любым вопросам, а на младшую Динару изливал все тепло своей души.

Если вдруг у кого-то из детей случались какие-то трудности, отец тут же спешил к ним хоть на край света, чтобы быть рядом и

оказать поддержку. «Дети, выросшие в тепле и ласке родителей, никогда не будут плохими, – говорил Жакия-ага. – От обсуждений проблем с детьми одна только польза – в первую очередь, это убережет от ошибок и тебя, и их. Кроме того, ребенок, с детства привыкший во всем советоваться с отцом, к любому вопросу будет относиться с ответственностью».

Отеческая любовь вынудила однажды Жакия-агу вмешаться в вопрос женитьбы Джамбулата, и кто знает, быть может, если бы не эта заботливая инициатива отца, у сына сегодня не было бы такой крепкой и благополучной семьи.

Кстати, раз уж речь зашла о Джамбулате, хочется привести еще один пример того, как Жакия-ага относился к воспитанию своих детей –подрастающих граждан своей страны. Как-то сын, играя на улице, нашел деньги. Обрадовавшись находке, Джамбулат тут же повел своих друзей в «Детский мир». Там он купил пистолет с пистонами, и дети весь день развлекались, играя в «войну». Больше всего их приводил в восторг грохот «выстрела» – громкий треск взрывающихся пистонов. Покончив с «боевым арсеналом», друзья разбрелись по домам.

Вечером вернувшийся с работы Жакия-ага обнаружил на топчане новую игрушку сына. Поинтересовался, откуда она взялась. Джамбулат честно обо всем рассказал. Тогда отец сказал ему: «Запомни, сынок! Никогда не бери чужого, даже если найдешь посреди пустыни кусок золота!» – и, решительно направившись к туалету в конце двора, выбросил новенький пистолет в выгребную яму.

В тот незабываемый для Джамбулата день Жакия-ага не стал, делая скидку на малолетство, воспринимать его поступок как обычное ребячество; он видел в сыне, прежде всего, будущего гражданина, заботился о том, чтобы Джамбулат вырос достойным человеком, поэтому твердо последовал одной из главных заповедей казахов: «Баланы – жастан, қатынды – бастан», то есть «воспитывай ребенка с пеленок, а жену – с порога».

С тем же отцовским неравнодушием Жакия-ага в свое время принял участие в профессиональном будущем Гульжан и Марата.

До призыва в армию младший сын окончил первый курс Казахского сельскохозяйственного института. Демобилизовавшись в 1987 году, Марат заявил, что не хочет продолжать учебу в этом вузе. Спокойно выслушав, отец спросил о причинах его решения. «Папа, я не раз об этом думал, сельское хозяйство все-таки не моя область. Как же мне потом работать в сфере, к которой душа не лежит?» – ответил сын. После долгих раздумий и советов с отцом Марат поступил в Московский автодорожный институт.

Гульжан же обратилась к отцу за советом накануне окончания университета: «Папа, мне предлагают распределение либо в Уральск, либо в Чимкент. Что выбрать?» Отец без раздумий рекомендовал ей вернуться в родной город. Год дочь проработала в Чимкентском пединституте, а на следующий ее направили в Москву для учебы в аспирантуре.

* * *

Должное внимание отца к детям и вопросам их воспитания принесло свои плоды. Сегодня у каждого из них благополучная семья, успешная карьера и достаток в доме. Все пользуются уважением коллег.

Казахи говорят: «Ата – бәйтерек, бала – жапырак» – «Отец – могучий тополь, дети и внуки – его листва». Листва на семейном древе Жакии Сарсенова обильно разрослась.

Касымхан, окончивший Алма-Атинский энергетический институт, стал успешным предпринимателем, живет с семьей в Шымкенте. Вместе с женой Раушан они воспитывают трех красавиц-дочерей – Мадину, Камилю и Даригу. Их светлый дом всегда полон гостей. Сама Раушан родом из Талдыкоргана. Почтительна к старшим, добра и ласкова к младшим. Ее отец, сват Рахимжан, был человеком

широкой души и большого сердца. Его уже нет с нами. Добрый словом люди поминают и сватью Сахан, ушедшую вслед за мужем.

Джамбулат – авторитетный человек в сфере отечественного бизнеса, активно занимается общественной деятельностью, его достаточно хорошо знают и в мире спорта. Когда у них с Айман родилась дочь, Жакия-ага не мог нарадоваться и по традиции сам дал имя своей внучке – Аружан. Увы, младших внуков, Жантемира и Алькена, ему не суждено было увидеть. Однако он предвидел их появление. В ноябре 2002 года Джамбулат в день своего рождения пришел навестить отца в больницу и за обедом в больничной палате поделился радостной новостью, что Айман в положении. А отец в ответ сказал ему: «Айналайн, во сне я вручил тебе топор и нож. Судя по всему, у тебя будут сыновья».

Сон Жакия-аги оказался вещим: сначала появился на свет Жантемир, а затем родился Алькен. Сейчас эти два будущих батыра, явившиеся дедушке во сне в виде топора и ножа, благополучно подрастают на радость своей аже, которая и дня без них прожить не может. После кончины любимого мужа Изада-апа переехала в Алматы и занялась воспитанием Жантемира, а потом и Алькена.

Марат, родившийся в 1967 году, тоже добился успехов в деловой деятельности, ныне руководит солидной компанией. Они с Шолпан растят троих детей: дочь Салиму и двух сыновей – Диаса и Таира.

Гульжан – выпускница исторического факультета Казахского государственного университета. Когда она работала в Чимкентском педагогическом институте, познакомилась со своим будущим супругом Асаном Нугмановым. Свадьбу сыграли при жизни Жакия-аги. Живут сейчас в Алматы, воспитывают двух сыновей – Алдияра и Темирлана.

Младшая дочь Динара окончила в Москве Институт легкой промышленности, получив специальность инженера-технолога, пошла по стопам братьев, сделав карьеру в сфере бизнеса. Стала женой Ершата. У них подрастает сын Аскар.

Если человек прожил светлую жизнь, был честен в делах и словах, творил добро и вырастил воспитанных, умных, образованных, порядочных детей, о нем говорят, что, благодаря оставленному потомству, он проживет тысячу лет. Поскольку, как гласит казахская пословица: «Үлкен бастар, кіші қостар» – «Начатое старшим продолжат младшие». Жакия Сарсенов, воспитавший прекрасных детей, несомненно, будет жить еще тысячу лет. А значит, началась его вторая жизнь.

ЧАСТЬ II

ИЗАДА

ГЛАВА I

ГОРЬКИЙ ВКУС ДЕТСТВА

Судьба Изада-апы, подруги жизни Жакии Сарсенова, тоже была нелегкой. Сколько тягот и лишений выпало на долю ее поколения, пришедшего в этот мир незадолго до войны и в первые годы военного лихолетья! Все трудности времени Изада стойко выдержала. Любимый, почитаемый семьей отец погиб вскоре после того, как ушел на фронт, оставшаяся сиротой Изада вместе с овдовевшей матерью взяла на свои хрупкие плечи заботы о выживании семьи в тяжелых послевоенных условиях. С раннего возраста она не чуралась никакой черной работы, благодаря чему выковывался ее выносливый и терпеливый характер. Судьба, которую вместе с Изадой разделили сотни тысяч ее сверстников.

Ученые-психологи утверждают, что с годами супруги становятся похожими друг на друга. Однако Жакия и Изада Сарсеновы с самого начала были очень схожи характерами, взглядами, жизненными ценностями, поскольку в их судьбах прослеживается много общего. Хотя Изада-апа не испила такую же чашу страданий, как ее супруг, на ее долю тоже выпадали часы подлинных испытаний в горькие моменты жизни. Видимо, эти обстоятельства и способствовали тому, что они быстро нашли общий язык и понимали друг друга с полуслова.

Изада-апа так же, как Жакия-ага, принадлежит к родовому формированию Алим из Младшего жуза, но относится к роду Шекты,

среди шектинцев происходит из подрода Алтынбай, а далее – из ветви Кара. Согласно паспорту, родилась в 1940 году.

Ее дедом был Досай-ата, которому красавица Ульде родила трех сыновей – Женсика, Шынжана и Кеулимжая. Сыновья были погодками. У Женсика родилось трое детей: Кампит, Кожабай и Орик. У не вернувшегося с войны Шынжана остались дочь Шаки и сын Тастыбай. Ну а отец Изады – младший сын Досай-аты Кеулимжай.

Похоже, Кеулимжай, как и его отец, долго ходил в холостяках. Близкие, по-видимому, сильно переживали по этому поводу. В конце концов старшие братья сосватали ему девушку по имени Кульпатша. Когда у молодых супругов появился долгожданный первенец – дочь Изада, пуповину ей перерезала сама Ульде-аже.

* * *

Изаде еще не исполнилось и двух лет, как разразилась Великая Отечественная война. Сначала на фронт призывались мужчины в возрасте от тридцати до тридцати пяти лет. К тому времени Кеулимжай как раз приближался к своему тридцатилетию. Вместе с братом Шынжаном он ушел на войну с первым потоком мобилизованных.

Поздно создавший семейный очаг, поздно познавший радость появления собственного ребенка, Кеулимжай, видимо, очень любил детей. Как только выдавалась свободная минутка, он с умилением ласкал дочурку и вдыхал ее запах. Но кому он мог сказать, что не в силах расстаться со своей маленькой, похожей на ангелочка дочерью? Что бы ни случилось, Кеулимжай должен был разделить со всеми то, что суждено.

Летом 1941 года вместе примерно с тремя десятками джигитов, призванных в армию из аула Аманоткель, он пешим строем направился на станцию Камбаш, находившуюся в 15 километрах. Случилось это в конце лета, стояла невыносимая жара.

Большинство женщин, вышедших проводить мужей, были на сносях. Взяв на руки маленькую Изаду, Кульпатша, несмотря на большой срок беременности, тоже решила проводить своего супруга.

Более того, хотела вместе с другими женщинами сопровождать его до станции. Тогда Кеулимжай обнял свою молодую жену, которой не было еще и двадцати, и сказал: «Кульпатша, родная, куда ты собралась – в твоем-то положении, да еще в такую жару? Оставайся дома, не мучь понапрасну себя и ребенка. Нас женгей проводит. Лучше позаботься о себе и сбереги нашего малыша в утробе. Всех вас поручаю Аллаху!» – поцеловав на прощание жену и малышку-дочь, он ушел на фронт.

Это были его последние слова, обращенные к семье...

Через месяца два-три Кульпатша родила сына. Казахи, живущие на Араке, при рождении сыновей всегда проявляют бурную радость и прославляют Бога. Кульпатшу тоже распирало от счастья, когда она родила джигита. Вознося хвалы Всеышнему, Ульде-аже сама нарекла внука. Чтобы ее собственный сын живым и здоровым вернулся с войны, чтобы младенец смог встретиться с отцом, она назвала его Жеткергеном, то есть тем, благодаря которому желаемое будет достигнуто.

Человек живет мечтой, но подчиняется воле Аллаха. Как бы ни надеялась Ульде-аже, как бы ни молились за Кеулимжая семья и родичи, предначертание Аллаха было суровым. С войны он так и не вернулся. Старики говорят: «Человек, который, сражаясь за Родину, погиб на войне, святой, потому что совершил богоугодную жертву». Таким стал и Кеулимжай, отдавший жизнь в борьбе с врагом.

Свое последнее письмо отец Изады написал из-под Сталинграда. Скорее всего, оброняя Сталинград, он и погиб.

* * *

Ульде-аже страшно переживала, когда с фронта внезапно перестали приходить письма от сыновей. Днем и ночью она молила Создателя, чтобы они остались живы. От материнской тоски по детям здоровье ее пошатнулось, и она слегла.

С того дня как Ульде свалилась в постель, болезнь так и не отступила. Перед смертью свекровь подозвала к себе невестку и дала ей последний наказ: «Айналайн, я думала, что какое-то время смогу

быть вам поддержкой и опорой. Не получилось, вероятно, не суждено. Когда умру, буду помогать вам с того света. А на этом ваша жизнь отныне в твоих руках». Вскоре она покинула наш бренный мир.

Безвременная кончина свекрови стала для Кульпатши тяжелым ударом. Ульде-аже была для нее горой, за которой можно было укрыться. Мудрой советчицей. Утешением и поддержкой душе. Настоящей опорой маленьким внукам.

Теперь все трудности упали на плечи самой Кульпатши.

Нелегко было молодой матери, в одночасье лишившейся мужа и свекрови, растить двух малолетних детей. В пронизывающий осенний холод она спускалась к реке и закидывала невод. Одна-две рыбешки, попавшиеся в сети, были неплохой прибавкой к скучному семейному столу.

Примерно в этот период сгорел при пожаре дом старшего брата мужа Шынжана – ее кайнаги. К одному горю добавилось другое.

Две снохи – одна судьба. У обеих мужья ушли на фронт и погибли. Женщины, у которых общая беда, должны стать защитой друг другу, решила Кульпатша. Утешая абысын Сарман, потерявшую дом и весь домашний скарб, она поцеловала ее и предложила: «Слезами горю не поможешь. Лучше будем вместе бороться за выживание». Перевезла Сарман с детьми к себе. Стали жить одной семьей.

Когда началась их совместная жизнь, аулчане объединились в колхоз и открыли молочную ферму. Через некоторое время колхоз решил перебазировать ферму в местечко под названием Аксакал-тауп за Аральском. Кайнага Женсик, возглавлявший хозяйство, сказал Кульпатше: «Человеку не грозит голод, если рядом скот. На худой конец, у детей всегда будет что-нибудь молочное». Он включил сноху в состав колхозников и отправил с работниками переезжавшей фермы.

ГЛАВА II

ДОЧЬ – ГЛАВНАЯ ПОМОЩНИЦА В ДОМЕ

Расстояние между новым местожительством Кульпатши аулом Аксакал-тауп и Аральском составляло ровно шесть дней пути. Бесхозная, безлюдная степь была удобна для выпаса скота, однако для людей она оказалась неуютной, но об этом позднее.

Работники молочной фермы с семьями кочевали следом за стадом колхозных коров. Переезд пришелся на месяц рамазан, когда мусульмане постятся. Поэтому старики, державшие уразу, когда от рассвета до заката нельзя было ни есть, ни пить, в долгой дороге совершенно обессилили.

На пятый день перекочевки посреди песков им встретился колодец. Старшие решили сделать остановку у источника воды, где можно было после захода солнца утолить жажду и покушать, как это предписано правилами поста. С навьюченных животных сняли все необходимое, обустроили временное стойбище, и женщины занялись приготовлением ужина. Кульпатша, как и остальные, хлопотала у очага: вскипятила молоко, чтобы потом заквасить и сварить курт. Сняла с огня котел с горячим молоком и, пока оно остывало, занялась другими делами. Вдруг раздался пронзительный крик Жеткергена. Бросив все, она побежала к сыну... Беда приходит, когда ее не ждешь: вероятно, один из мальчишек постарше оттолкнул Жеткергена в сторону стоявшего на земле котла, который пошатнулся от удара, выплеснув на малыша только что вскипевшее молоко.

Этот несчастный случай всполошил всех. В то время и в населенных-то пунктах медики были наперечет, откуда же взяться врачу в безлюдной пустыне? Каждый старался убедить Кульпатшу

в эффективности своего способа лечения. Поэтому в ход пошла совокупность всех известных издревле казахам знахарских методов. В итоге полученные Жеткергеном ожоги стали потихоньку заживать.

Боже мой, наверное, невозможно выразить словом милосердие, присущее людям той эпохи. Пока маленький Жеткерген шел на поправку, никто не тронулся с места, кочевые оставалось на стойбище у колодца. Все искренне молили Всеышнего, чтобы малыш Жеткерген, наследник Кеулимжая – человека с благородной душой, полностью выздоровел. Примерно дней через пятнадцать-двадцать мальчишка встал на ноги.

Жизнь в Аксакал-таупе принесла Кульпатше одни разочарования. Три года ей пришлось ютиться с детьми в тесной землянке, которую зимой по самую крышу заносили снегом здешние зловещие бураны. Чтобы выйти из нее, нужно было в буквальном смысле откапываться, а это непростое дело даже для взрослых мужчин, что уж говорить о женщине с малыми детьми. Изгада-апа до сих пор помнит, как мучились они с матерью, разгребая эти сугробы. Да и о сырой жизни вскоре пришлось забыть. Новоявленные активисты, деятельность которых охотно поощряла власть, посчитали преступным то обстоятельство, что колхозники щедро использовали молоко, полученное от общественного скота, в личных нуждах. Они требовали сдавать все надоенное до последней капли. Жить стало невыносимо тяжело. Теперь Кульпатша не видела никаких оснований оставаться на молочной ферме дальше. Поэтому вернулась в аул и устроилась сторожем на овцеводческую ферму, благо, председателем колхоза по-прежнему оставался кайнага Женсик.

Но вскоре и без того изрядно поредевший род Досай-аты постигла новая беда. Нагрянувшая ревизия обнаружила недостачу общественного скота, что тут же вменили в вину председателю колхоза, и кайнага Кульпатши угодил под суд. Женсику дали большой срок, а немногочисленным родственникам, оставшимся без поддержки главы семейства, оставалось только лить горькие слезы.

Растянувшаяся на долгих четыре года война, до предела измучившая народ в тылу и унесшая миллионы жизней на фронте, наконец закончилась. Положение аулчан к тому моменту было даже хуже состояния отощавших колхозных овец, с трудом переживших затянувшуюся на шесть месяцев суровую голодную зиму. Опорой душе стало одно – войне пришел конец, и завершилась она долгожданной Победой. Каждый лелеял в сердце трепетную надежду: война ушла в прошлое, значит, совсем скоро жить станет намного легче. Надо сказать, именно эта мечта помогла народу, трудившемуся в тылу не покладая рук, пережить неимоверно тяжкие четыре военных года.

Первым предвестником улучшения жизни стало то, что колхоз, расплачиваясь за отработанные трудодни, начал выделять своим членам овец и телят. Хотя впоследствии большая часть распределенного скота была отзвана назад в виде всевозможных налогов, люди все же обзавелись кое-какой домашней живностью. Настал счастливый день и для Кульпатши, когда она загнала в ворота своего дома собственную скотину.

Тем временем в аул стали возвращаться оставшиеся в живых фронтовики. Каждый раз, завидев, как счастливчики встречают вернувшегося с кровавых полей главу семейства, Кульпатша убегала домой и, крепко прижав к себе детей, молча лила неутешные слезы.

Но всех удивляла маленькая Изада. Подражая взрослым, она раскидывала на расстеленном платке кумалаки и, изучив их с серьезным видом, многозначительно сообщала: «Отец вернется живым и здоровым». Сколько дней и ночей провела она в плену у этой сладкой мечты! А отец все не возвращался.

В один из таких полных надежды дней в аул приехал молодой учитель, чтобы обучать местных детишек. Никакой школы в ту пору в селении, конечно, не было, поэтому для занятий подмели и быстро привели в порядок загон для скота, крытый камышом. Радости аульных ребятишек не было предела. Вместе со своими сверстниками впервые приступила к школьным занятиям и Изада. Однако их счастье оказалось недолгим. Как только заметно похолодало, первый учитель

вернулся назад в Аральск, и уроки прекратились.

Вообще, у казахов издавна была сильна тяга к знаниям, к образованию. Любой родитель мечтал о том, чтобы его ребенок выучился, стал человеком и добывал себе хлеб полученными знаниями и опытом.

Кульпатша тоже хотела, чтобы ее дети получили образование. Уже в то время она хорошо понимала, что ключ к светлому будущему – в знаниях. Поэтому решила переехать ближе к большому городу, чтобы не лишать маленькую Изаду возможности учиться. Большим городом ею тогда воспринимался Аральск.

По договору с дочерью Кульпатша навычила на верблюда нехитрый домашний скарб, взяла в поводу свою единственную корову и, посадив перед собой в седло Жеткергена, направилась в сторону Аральска. Неделей раньше туда же выехала и маленькая Изада, присоединившаяся к группе аулчан, отправившихся в город сдавать шерсть. Цель переезда – дом Сарман, той самой абысын Кульпатши, что жила вместе с ними до их откочевки в Аксакалтауп, а затем перебралась ближе к Аральску.

Это было первое большое путешествие Изады, которой недавно исполнилось десять лет. Где только не побывает она позднее, когда вырастут ее собственные дети, каких только стран не увидит! Однако это путешествие навсегда сохранится в ее памяти.

Вы только представьте, какой шустрой и смелой оказалась совсем еще маленькая девчонка: кругом незнакомые люди, адреса Сарман-апы толком не знает, но это Изаду не испугало. Расспрашивая встречных, она все-таки нашла ее дом. Тетушка жила на молочной ферме в местечке Сайкудук неподалеку от Аральска.

Когда в дом вошла маленькая Изада – одна-одинешенька, Сарман-апа опешила, а следом расплакалась: «Айналайн, как же ты добралась сюда одна, как не испугалась?»

Родственники жили куда благополучнее, чем их семья. Сарман-апа работала дояркой, ее сын Тастыбай шоферил, ну а дочь Шаке, двоюродная сестра Изады, к тому времени вышла замуж и переехала в город.

Через шесть дней после Изады до дома абысын добрались наконец и Кульпатша с Жеткергеном. Какие это были счастливые дни! Две женщины, одинаково хлебнувшие горя, жившие когда-то одной семьей, снова воссоединились под общим шаныраком.

* * *

Поселившись у родных, десятилетняя Изада стала тетушке незаменимой помощницей. Под приглядом Сарман-апы было два десятка коров. Наравне со взрослыми, Изада вставала чуть свет и вместе с тетушкой отправлялась на ферму. Подпустив к корове теленка, ждала, когда набухнет вымя, а потом отгоняла его и привязывала к толстому аркану, натянутому на кольях, где держали весь молодняк. Порой какой-нибудь строптивый телок не поддавался маленькой девчушке, и у нее не хватало сил оторвать его от коровы, тогда на помощь приходила тетушка. Как только Сарман-апа выдавала подготовленную корову, Изада отвязывала другого теленка и прикладывала к следующей корове – и так до конца дойки. А потом помогала таскать ведра с молоком к сепаратору.

На этом ее дневная работа не заканчивалась. Заквашенное с вечера молоко работники фермы разливали в большие бочки. Затем эти бочки попарно навьючивали на верблюдов и отправляли в Аральск, находившийся в 18 километрах. Изада и тут помогала чем могла. В общем, ни минуты не простоявала. К тому же фермой ее трудовой день не ограничивался. В ее обязанности входил также сбыт домашнего сливочного масла и 10 литров молока – ежедневного излишка, остававшегося после дойки их собственной коровы, поэтому Изада вместе с колхозным обозом отправлялась в Аральск. Пока аулчане развозили колхозное молоко и айран по специализированным торговым точкам, отмеряли продукцию и получали за нее расчет, Изада, выбрав бойкое место, продавала домашнее молоко и масло горожанам. Обычно ей удавалось выручить пять–шесть рублей, а иногда и того больше. Если торговля шла удачно и выручка оказывалась солидной, часть ее она тратила на хлеб, сахар и чай для домашнего стола. Возвращалась в аул все с тем же обозом.

Работа утихала лишь к вечеру, а ранним утром трудовые будни на ферме начинались заново. Вы только представьте, сколько забот было на худеньких плечах десятилетней девочки! Возраст сегодняшних четвероклассников и пятиклассников. А можем ли, к примеру, мы поручить ту работу, что выполняла Изада, своим детям – ее нынешним сверстникам? Естественно, нет. Изада же в их возрасте стала главной помощницей матери и тетушки.

В те годы еще здравствовал отец Сарман-апы. Почтенный, хотя и был уже стариком солидного возраста, оставался крепким, очень живым и шустрым. Несмотря на свои годы, в разгар жатвы он садился верхом на верблюда и держал путь в районы, где выращивали рис и кукурузу. Уезжал не на прогулку – без устали объезжая убранные поля, аккуратно собирая в мешок упавшие метелки риса и оброненные кукурузные початки. Когда дед возвращался и снимал с верблюда добычу, все дружно принимались за дело: очищали рис от шелухи, а зерна кукурузы сдирали с початков, тщательно мыли, подсушивали и толкли все в ступе. Теперь в любой момент к столу можно было подать вкусную крупуяную похлебку, приправленную домашним айраном.

Сегодня описываемые события кому-то покажутся нереальными. Но это не выдумка, а подлинное прошлое, пережитое не только Изада-апой, но и всем поколением, чье детство пришлось на военные и послевоенные годы.

* * *

Место Жеткергена в их семье всегда было особенным. Не только мать, но и все потомки Досая относились к нему с особой теплотой и нежностью. Ведь он был наследником Кеулымжая, которого все родственники любили за доброту и великодушие.

Почтенная Кульпатша до самой смерти тряслась над сыном, пылинке не давала на него сесть. Можно сказать, всю свою сознательную жизнь она посвятила тому, чтобы Жеткерген ни в чем не нуждался и вырос хорошим человеком. В тот год, когда ему исполнилось семь лет и пора было переступить порог школы, она посадила сына на верблюда, взяла еды в дорогу и отправилась с ним

в дом Женсик-аты. Дело в том, что в те годы в Аманоткеле находилась школа-семилетка. «Как бы наследник Кеулимжая в суете жизни не остался без учебы», – беспокоилась Кульпатша, поэтому и повезла Жеткергена в Аманоткель.

Их с причитаниями встретили жена кайнаги Орал-апа и их сын Орик, двоюродный старший брат Жеткергена и Изады. Жизнь под главным шаныраком потомков Досай-аты, оставшимся без кормильца, была нелегкой. Тем не менее, Бог не лишил этот дом доброжелательности и гостеприимства. Кульпатша оставила родичам сына, чтобы он мог посещать школу.

Подросший, начинавший взрослеть Жеткерген уже через несколько дней стал помощником Орал-апы. Принести дров, натаскать воды – это само собой, он еще и за камышом в степь ходил. В те годы камыша было очень много, и народ использовал его в качестве топлива.

Для растапливания очага камышом требовалась осторожность. Его нельзя было просто зажечь и уйти по делам. Оставленный без присмотра дом в мгновение ока мог охватить сильный пожар. Поэтому кто-нибудь должен был сидеть рядом с очагом и все время следить за тем, чтобы оттуда не выпала горящая камышинка. Так вот, это было самой ответственной обязанностью Жеткергена.

Посещая занятия в школе, он провел в доме Женсик-аты два года. А Изада, пока братишки не было, посчитала необходимым оставаться возле матери, чтобы заботиться о ней. По этой причине ей пришлось на некоторое время сделать перерыв в учебе.

* * *

В годы войны Кульпатша потеряла из виду всю свою родню. На протяжении долгих лет она ничего не знала о судьбе своей матери Катиры, братишки Тойбазара, старшего брата Жанторе и сестер Канай и Балмай.

Когда старший сын ушел на войну, Катира-аже оставалась дома с младшим сыном и невесткой Даражой. Жанторе вернулся с

фронта израненным, но живым. И теперь она страшно переживала по поводу пропавшей без вести Кульпатши с двумя маленькими детьми. Пока Катира-аже наводила через людей справки о дочери, вести принес Аби, муж дочери Канай. Она тут же попросила зятя отвезти ее к Кульпатше.

Дочь отыскалась на молочной ферме в Сайкудуке. Встретившись, обе они наконец успокоили свою саднящую тоску и боль разлуки. Изада с Жеткергеном только тогда узнали о существовании бабушки. Их радость была безграничной, ведь у них теперь появилась любящая аже, которая всегда приласкает и пожалеет.

Сама Катира-аже тоже в свое время натерпелась вдовьих мук. Поэтому, понимая положение дочери, посоветовала ей: «Жарыгым¹, ты еще молода, соедини свою жизнь с кем-нибудь. Если перестанешь в таком возрасте рожать, можешь заболеть, храни тебя от такого».

Кульпатша взяла совету матери и в 1952 году сошлась с одним из родичей мужа. А на следующий год у них родилась дочь Гульжахан. Таким образом, у Изады и Жеткергена появилась младшая сестренка. Жеткерген радостно хвастал: «Теперь у меня есть и старшая, и младшая сестра. Обе будут мне опорой». А мать, слыша сына, сияла от счастья.

Катира-аже увезла Жеткергена в Казалинск. Изада уехала в Аманоткель, где жила в доме Женсик-аты и ходила в местную школу. Проучилась там два года, а в 1955 году тоже перебралась к бабушке, куда переехала к тому времени и ее мать Кульпатша. В Казалинске Изада завершила учебу и окончила семилетку.

¹ Жарыгым – светлая моя, голубушка.

ГЛАВА III

ШВЕЮ ИГОЛКА КОРМИТ

У Изады с детства проявился талант к шитью и вязанию. С ранних лет ее руки тянулись к нитке с иголкой. Мать, заметив мастерство дочери, поощряла ее занятия рукоделием и, бывало, говорила: «Знания полезны тебе, а умения – нам».

Если под шаныраком Жакии Сарсенова поселилось счастье, то в этом есть и заслуга Изада-апы. Кому оно улыбается? В первую очередь, тем, кто живет в согласии. А насколько дружно жили супруги Сарсеновы, мы говорили на протяжении всего нашего повествования. Кроме того, как говорят старики, счастье приходит к тем, кто не боится трудиться. А трудолюбия и Жакие Бухарбаевичу, и Изаде Кеулимжаевне тоже было не занимать. И еще: похоже, счастье цепляется к умелым рукам, а в этом вся суть Изада-апы.

С годами, становясь старше, юная Изада с усердным приложением продолжала совершенствовать свое умение и постигать новые грани мастерства. Со временем соседи, родственницы, подруги Изады, узнав о ее способностях, стали обращаться к ней с просьбами сшить платье или что-нибудь еще. И вскоре благодарные заказчицы прозвали ее «молодой мастерицей».

Известно, что люди, владеющие искусством рукоделия, и выглядят привлекательно. Когда в руки Изады попадали отрезы яркого ситца, она и сама начинала сиять. К тому же эффектно выделялась среди сверстниц красивыми, собственноручно сшитыми костюмами и модными платьями. Все вокруг были убеждены, что на ней не изделия ручной работы, а фабричная продукция. Благодаря

своему мастерству, она всегда выглядела по-особому красивой, чем, возможно, и покорила когда-то сердце Жакии.

«Тігіншіні инесі асырайды» – «Швею иголка кормит», – говорится в казахской пословице. Поскольку руки у Изады были поистине золотыми, без заработка она не оставалась. На излишек денег приучилась покупать впрок всевозможные нитки, подходящие для платьев отрезы. Любая ткань сразу представлялась ей в образе платья на молодой девушке.

С малых лет Изада-апу сопровождали благодарные напутствия старших, которым она всегда стремилась помочь чем могла, и это стало залогом ее нынешнего благополучия и достатка.

* * *

Когда повзрослевшую Изаду провожали замуж за Жакию, она, согласно стариным традициям, сложила сынсу – песню-плач невесты, покидающей родимый дом. Аульные девушки долгое время исполняли ее, называя «Песней Изады». Куплеты сынсу давно уже выпали из памяти, но их общий смысл сводился примерно к следующему: «На кого я брошу любимых сестренку Гульжахан и братишку Жеткергена, как они будут жить без меня?» Ну а припев Изада-апа помнит до сих пор:

*Стянула в круг я стенки юрты новой,
Циновками из чия стала обшивать.
Покинутых вдали я поручила Богу –
Сестру с братишкой и родную мать.*

Перевод Майры Жанузаковой

Из таких вот важных и содержательных мгновений состоит биография Изада-апы – преданной подруги Жакии Сарсенова, матери его детей, хозяйки и драгоценного сокровища его дома, к которому всегда так тянулись люди.

ПОСЛЕСЛОВИЕ

Судьба человека – история страны

Семья Сарсеновых вот уже десятый год живет без главной своей опоры – Жакии Бухарбаевича. В его разросшейся династии не смолкают детские голоса – подрастают многочисленные внуки, появились уже и правнуки.

В доме по-прежнему всегда полно гостей. Тот же щедрый дастархан. Только вот нет за ним главы семейства – самого Жакия-аги. Это обстоятельство причиняет боль и Изада-апе, и детям, и даже внукам, которые успели увидеть деда при жизни. В них все еще живет глубокая тоска по человеку, бывшему для всей семьи недосягаемой вершиной, покровителем, защитником и добрым другом. Но все они хорошо знают, что их муж, отец и дед прожил очень достойную и содержательную жизнь. А это дает им право по-настоящему гордиться им.

Мы намеренно не стали подробно останавливаться на трудовой биографии и профессиональных достижениях Жакии Сарсенова, чему можно было посвятить отдельную повесть. Нам кажется, его непростая судьба, которая преподносит немало поучительных, воспитательных уроков, заслуживает особого внимания. Не зря наш народ мудро подметил: «Өмір – үлкен мектеп», то есть «жизнь – это большая школа».

Дотошный читатель, вероятно, заметил, что биография нашего героя делится на два больших периода, совершенно непохожих друг на друга. До создания семьи и после. Чтобы стать благополучным и счастливым, ему пришлось пройти через длинную череду тяжелейших

жизненных испытаний, которые способен вынести далеко не каждый человек. Свое счастье он буквально выстрадал.

Однако пережитое Жакией Сарсеновым – это история не только одного человека, а история целого поколения. Более того, это – история всей нашей нации, тысячу раз умиравшей и тысячу раз возрождавшейся ради своей Независимости, двадцатилетие которой мы недавно отпраздновали. Мы говорим это потому, что государство состоит из людей, его населяющих, а история государства – это совокупность отдельных историй и судеб его граждан. «Жер шежіресі – ел шежіресі» – «История земли (государства) – история народа», – гласит и казахская пословица.

Именно поэтому мы убеждены, что эта книга, которую сам Жакия-ага хотел адресовать внукам, будет полезна всей нынешней молодежи, в чьих руках будущее нашей страны – суверенной Республики Казахстана.

*Литературная запись
Абая Балајсана и Бердали Оспана*

НАПУТСТВИЯ ОТЦА

* * *

Обращение Жакия-аги к родным. Аралтобе, 30 мая 1995 года

— В 1987 году мы установили памятник на могиле родителей. Он не разрушился, стоит прочно. Все, вплоть до букв на надгробии, в прекрасном состоянии. Прошло восемь лет, мы снова в Аралтобе. Сегодня 30-е мая. На этот раз мы приехали на месяц раньше, чем в прошлый. Родичи собираются дружно. Зарезали двух баранов, если все будет в порядке, соберем сегодня народ на богоугодную трапезу и помянем наших предков.

Здесь необъятный простор, плодородная земля, удобная и для посевов, и для выпаса скота. В давнем прошлом тут находилось огромное пастбище. Место, где устраивались конные скачки, играли в кокпар. Мой отец Бухарбай слыл мастером конной выездки, метким охотником-мергеном, степным салом. Он сам тренировал лошадей, ухаживал за ними, готовил к состязаниям. Умудренные жизнью старцы говорили мне, что ни один из выставленных им на байгу скакунов, вплоть до молодых жеребят, не оставался без приза. Будь то соревнования взрослых жеребцов, будь то скачки стригунков, кони Бухарбая без победы с байги не возвращались. Более того, весь народ словно легенду вспоминает о том, как один из его коней взял главный приз на состязаниях в Алма-Ате. Такими были наши отцы и прадеды, издавна жившие в этой святой обители.

Сейчас мне почти 65 лет. Уже исполнилось шесть десятилетий с тех пор, как я покинул эти места. В те времена народ еще кочевал вместе со своим скотом с места на место, а здесь вдоль большой дороги располагалось зимовье – совхоз «Кызыл жулдыз» («Красная звезда»). В наши дни он преобразовался в овцеводческое хозяйство «Аралтобе». Сегодня я зашел поприветствовать его руководство, пригласил всех на «кудай-жолы», нашу богоугодную трапезу. Пару машин отправим и в Карабутак, привезем оттуда еще нескольких гостей и муллу из мечети. Накроем дастархан, прочтем Коран, совершим обряд поклонения духам наших предков. Возможно, сегодня же выедем в обратный путь.

Особое спасибо нашей сватье. Бросив все дела, Гулекен приехала издалека, чтобы увидеть землю моих отцов, и не жалея сил во всем помогает нам.

Благодарю Изаду. Спасибо Алимжан-батыру, который приехал и внес свою лепту. Да поддержат нас аруахи, пусть всегда за нами милостиво присматривает Всевышний!

У нас подрастает наше потомство. Позднее и они станут такими же стариками, как и мы. У казахов бытуют поучительные слова: «Что ты сделаешь для своего отца, то же в будущем получишь и сам». Через пять-шесть лет мы привезем сюда своих внуков, затем настанет и черед правнуоков. Пускай Создатель всегда подвигает нас на благие дела!

Матеке! Когда подрастет твоя дочь, приезжай сюда вместе с ней. Потом и Джамбулат с Гужиком начнут привозить младших. Не забывайте землю отцов. Пусть аруахи станут нам защитой, уберегут от бед, сплетен и дурного глаза!

Когда вы произносите слова молитвы «бисмилля, Аллаху-акбар», всем сердцем желайте, чтобы намерения ваши осуществились. И благословение снизойдет к вам. Да хранят мое потомство духи предков!

Аллаху-акбар! Ауминь!

Слова, сказанные отцом Жакией в 1998 году, в день празднования Джамбулатом своего третьего мушеля¹

– Дорогая молодежь! Друзья и товарищи нашего сына! Мы, родители Джамбулата, так же, как и вы, пришли сюда специально для того, чтобы отпраздновать день рождения нашего Жамко. Время бежит, и мы даже не заметили, как наш сын подошел к зрелому возрасту. Если поразмысльить, мы и сами вроде бы еще молодые. Но приходится признать, что нам уже наступают на пятки.

Айналайн, вижу, друзья у тебя такие же статные, красивые, честные и чистые, как и ты сам. У хорошего человека всегда много друзей-товарищей. Живи до ста, будь счастлив! Пусть Создатель отпустит тебе всех благ с лихвой, одарит достатком! Будь поддержкой своим детям, внукам и правнукам!

На сегодняшний той с нами вместе пришла и наша сватья Гулекен. Мама супруги нашего сына Марата.

Так вот, айналайн, родители всегда желают своему ребенку только добра. Хотят, чтобы его будущее было хорошим и всесторонне богатым. Желают, чтобы он долго жил, всегда находился в гуще народа и вырос ничем не хуже других. Такое вот доброе и светлое напутствие я хотел бы выразить тебе от имени отца и матери.

Каждый раз, когда ты уезжаешь вдаль, мы грустим, думая о тебе. Как он там, вернулся ли домой? Пусть мы находимся за тысячу километров, все равно опекаем вас. Сердца отцов и матерей никогда не знают покоя. Они всегда переживают за своих сыновей и дочерей. Одни из таких родителей – это мы. В будущем и ты станешь отцом. Когда у тебя появятся дети, и сам поймешь святость родительских чувств. Вот тогда вспомни все сказанные нами слова.

¹ 37 лет.

Будь счастлив! Пусть среди твоих сверстников царят единство и согласие. Никогда не причиняйте друг другу вреда, живите честно. Не хитрите, не обманывайте друг друга, все, чем богаты, делите между собой. Как дружны вы были до этого момента, такие же честные отношения сохраняйте и впредь. Только тогда ваше сердце останется чистым, и вы сможете прямо смотреть в глаза любому другу. До сегодняшнего дня ты, сынок, жил честно, продолжай праведную жизнь.

Это общее пожелание, которое я хотел выразить всем. Спасибо. Рад, что вы собрались вместе. Ауминь!

* * *

Поздравление отца, произнесенное на свадьбе Джамбулата и Айман. 2000 год

– Дорогие гости, родные и родственники, дорогие друзья и сверстники!

На сегодняшний той по случаю бракосочетания Джамбулата и Айман пришли все приглашенные родственники. Вот с этой стороны сидят наши родичи, прибывшие из Южного Казахстана. Хочется всем вам выразить свою безграничную признательность, спасибо.

Дорогие друзья и коллеги моего сына! Если Джамбулат, ставший теперь зрелым джигитом, приходится мне сыном, то для вас он близкий друг, товарищ.

Дети мои, сегодня вы, безмерно всех нас обрадовав, создали совместный семейный очаг, празднуете свое бракосочетание. Тысячекратное вам спасибо за проявленное ко всем нам почтение и внимание.

Я соединился с супругой и создал свой очаг 42 года назад. Мечтал, чтобы мои дети, прожив долгую жизнь, справили золотую свадьбу. Растите, процветайте! Вместе со своими потомками живите тысячу лет!

Пусть наши теплые пожелания услышат ангелы, покровители наши небесные. И все собравшиеся здесь друзья и родственники станут тому свидетелями. Айналайн, вся жизнь у вас еще впереди, живите долго. Пусть по жизни вас всегда сопровождает успех, пусть дружны будут ваши внуки и правнуки. Пусть они, вспомнив о том, какой праздник их родители подарили своим отцу и матери, устроили для вас той еще лучше, принесли вам много радости. Будьте счастливы! Когда и где бы вы ни были, пусть вам всегда сопутствует удача, хранит и оберегает Аллах. Пусть в вашей будущей жизни вам встречаются люди лишь с чистыми намерениями, которые достойны звания друзей и родных! Пусть растет ваш авторитет и уважение перед народом. Ауминь! Оправдайте надежды аруахов – таково мое слово, дорогие мои!

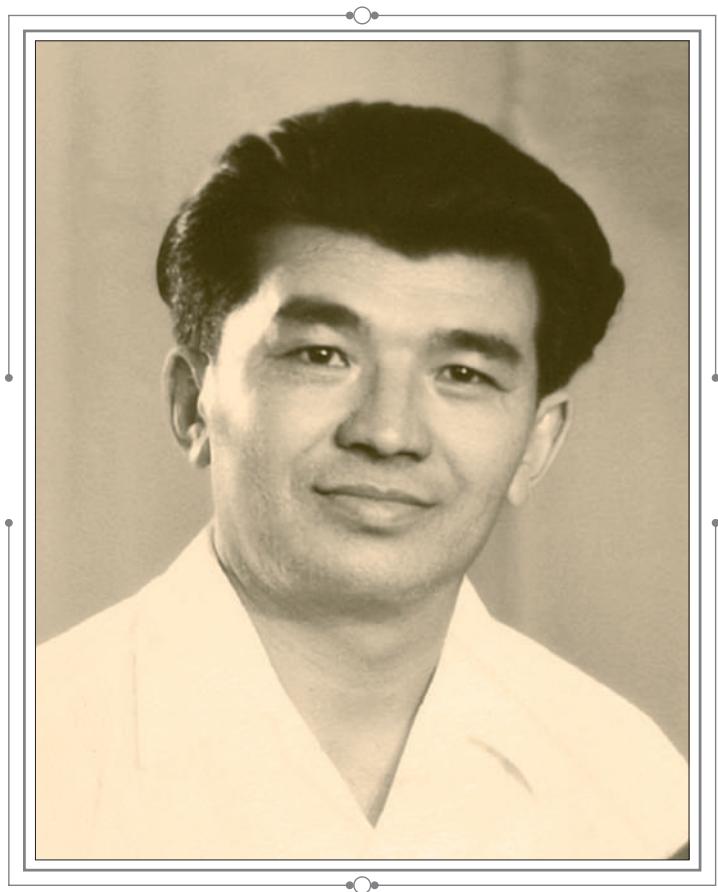
* * *

Тост главы семейства Сарсеновых Жакия-аги,
произнесенный в новогоднюю ночь накануне
2003 года. Шымкент

– Мои дорогие сыновья, дочери и внуки, поздравляю вас с Новым годом! Пусть предстоящий год принесет всем нам новое счастье, котороеочно обосновуется в нашей семье!

Давайте процветать и развиваться. В каком бы уголке земли мы ни находились, будем внимательны и отзывчивы друг к другу. Будем заботиться и помогать друг другу. Пусть все блага и удовольствия жизни даруются нашим малышам, внукам и правнукам. Пусть в будущем они исполнят свой долг перед родителями и отплатят им добром!

Счастья в Новом году!

ПАМЯТЬ СЕРДЦА

*Воспоминания родных и близких,
друзей и коллег, статьи*

* * *

Сандибек Ата
друг, сородич

ОН СТАЛ МНЕ БРАТОМ

В 1965 году в связи со своей инвалидностью я учился в специальной школе-интернате для инвалидов, которая находилась в Чимкенте. Однажды меня разыскал в интернате мой друг Мухамедиар Сермагамбетов, с которым мы вместе росли и предавались детским забавам в Аральске. Он тоже жил тогда в Чимкенте и заочно учился в нархозе. Мы поговорили, обменялись новостями из родных мест, а потом он сказал: «Я хочу познакомить тебя с твоим сородичем, он с тобой из одного рода – Торткара, зовут его Жакия Сарсенов. Мы с этим парнем три года вместе служили в армии. А сейчас я живу в его доме». Разумеется, я был не против такого знакомства.

В один из летних вечеров я с Мухамедиаром впервые посетил дом Жакии на улице Нестерова. Навстречу вышел светлолицый симпатичный джигит среднего роста, протянул руку, поздоровался. Следом с улыбкой на теплом, сияющем лице нас поприветствовала молодая женщина с гладким открытым лбом и густыми косами по

пояс. Это была Изада, супруга Жакии. На вид очень приятные люди, подумалось мне.

На обеих моих ногах были протезы, поэтому, когда, смущенный этим обстоятельством, я робко сел, хозяин дома, стараясь снять мою скованность, тепло сказал: «Вы не стесняйтесь, располагайтесь свободнее, как вам удобно». В тот день мне посчастливилось быть их гостем, весь вечер хозяева заботливо за мной ухаживали. До глубокой ночи мы не могли заснуть, поэтому разговорились и познакомились с Жакией поближе.

Наутро, когда я засобирался уходить, он проводил меня и напоследок сказал: «Ну, Саке, дом теперь знаешь – приходи почаще, будем с тобой настоящими родичами». Вот так произошло мое знакомство с Жакией Сарсеновым.

В 1976 году я окончательно перебрался в Чимкент. С того времени наши братские взаимоотношения с Жаканом¹ продолжились. Я не сумею выразить словами, с каким вниманием и добротой он ко мне относился. Расскажу лишь коротко об одном случае. Вскоре после нашего переезда в Чимкент моя жена заболела и слегла в постель, а в середине лета 1989 года скончалась. В ту пору мне было очень тяжело: с одной стороны, боль утраты, с другой – трудности повседневного быта из-за кризиса в стране и всеобщего дефицита. Узнав о моем положении, Жакия тут же оказал мне ощутимую помощь. Это было для него нормой, а сам он не раз говорил: «Помочь нуждающемуся человеку все равно что одарить радостью его сердце, а для тебя самого – это благодеяние и дело чести».

Мы стали очень близки: я ему – дорогим старшим братом, хотя и не был им от рождения, он мне – любимым младшим братишкой. Что, кроме любви и благодарности, я испытываю к покойному Жакие?! Да облагодетельствует его на том свете Аллах всемогущий, светлая ему память!

¹ «Жаке», «Жака» – уважительные формы обращения от имени «Жакия»; «Жакен», «Жакан» – те же формы в третьем лице.

*Смиренны все пред выпавшей судьбой,
Ее поток влечет нас за собой.
Что только не познает в жизни человек:
И счастье, и беда с ним об руку навек.*

*Опорой в жизни служит нам всегда
Мечта, не гаснущая никогда.
Ты был мне братом с доброю душой,
Омою память о тебе слезой.*

*Я взял перо, и строки полились,
Что в сердце вдохновенном родились.
Я не акын, я не поэт и не певец –
Мне далеко до покорителей сердец,*

*Но мне не хочется сейчас молчать,
Спасибо Жакие мой долг сказать.
Он был мне дорог с давних-давних лет,
Как горько на душе, что брата большие нет.*

Перевод Майры Жанузаковой

Изада Сарсенова

супруга

НАС СОЕДИНИЛ САМ БОГ

Хотя я и потеряла своего спутника жизни Жакена, он для меня жив, я часто про себя разговариваю с его аруахом. И таким образом стараюсь донести до него все свои тайны, радости и печали. Рассказываю о том, как живут наши дети, советуюсь с ним. Иногда мне даже кажется, что в моей жизни все по-прежнему. Как будто сейчас откроется дверь, и он войдет в дом.

Казахи не зря говорят, что смерть, как незваный гость, всегда является, когда ее не ждешь: «Өлім жайды білмейді, қонақ жайды білмейді». И не остается ничего другого, как мириться с ее приходом.

Мы с Жакией жили в полном согласии, и наша совместная семейная жизнь прошла очень счастливо. Он никогда не оставлял меня одну, всегда и всюду брал с собой, а нашим задушевным беседам не было конца. Жакия был создан для семьи, считал ее главной ценностью. «Бай қараса – бақ қарайды» – «Муж внимателен – счастье с тобой», – эта казахская мудрость в полной мере относится к Жакие. «Я никогда не позволю тебе таскать тяжелые сумки», – заботливо говорил мой супруг, и действительно, ни разу не позволил. В гости мы всегда отправлялись вместе в приподнятом настроении, а на обратном пути он обычно шутливо меня нахваливал: «Нет никого краше, чем моя калканкулак¹». Я не очень-то верила этому. Но позднее, когда моего любимого мужа не стало, мне особенно тяжело вспоминались эти слова, ведь их теперь мне никто и никогда не скажет.

Жизненный путь Жаканабыл полонивсевозможных трудностей, и разных занимательных ситуаций. Но бессодержательным он, слава Богу, не был. Не сломленный тяготами, выпавшими на его

¹ Калканкулак – лопоухая; ласковое домашнее прозвище.

долю с детской поры, Жакия сумел стать достойным гражданином, пользовавшимся большим авторитетом в обществе. Прекрасно воспитал своих детей, причем никогда не уставал учить их уму-разуму и прилагал максимум усилий, чтобы они накрепко усвоили все им сказанное.

Жакен был весьма общительным, коммуникабельным человеком. Особенно чутким и удивительным было его отношение к кругу близких ровесников, он с искренним почтением относился к родичам и землякам, а с младшими, следующими по его стопам, лучше всех находил общий язык. Тесно сближаясь и общаясь с людьми, собирая вокруг себя друзей и родственников, он всех брал под свою опеку, вместе с ними становился счастливее и крепче, всегда был благодарен Аллаху за то, что его добрые намерения получали поддержку. Благодаря его отзывчивости и доброжелательности, родные и сородичи, друзья и товарищи, земляки и коллеги до сих пор, сколько бы времени ни прошло после его смерти, питают к нашей семье уважение, что, конечно, стало возможным вследствие чистых и прекрасных традиций взаимоотношений с людьми, заложенных моим супругом. Мне кажется, Жакан ушел от нас довольный своей жизнью. Ведь все его дети стали достойными, хорошими людьми и теперь, выполняя заветы отца, честно живут и трудятся.

Вскоре после кончины Жакена из жизни ушла и моя мать Кульпатша, еще один человек, с которым я могла делиться самыми сокровенными тайнами. Это она, пережившая за свою жизнь немало лишений, сполна испившая горькую чашу вдовства, заменила мне погибшего отца, воспитала и вырастила сильной и стойкой, поэтому мне было особенно тяжело, когда она покинула этот мир. Но человеку приходится покоряться всему, что предписано судьбой...

И все-таки ее жизнь могла бы быть длиннее... Когда умер Жакен, она сильно горевала, потому что очень его любила, и беспокоилась за меня, думая о том, как же я, которая всю свою жизнь была рядом с Жакией и никогда с ним не разлучалась, переживу это горе. Для нее самой оно стало тяжким ударом: вскоре мама внезапно заболела и ушла из жизни. Кстати, когда Жакия после

длительного лечения возвращался домой из Москвы, нетерпеливее всех ждала его моя мать. Кто же тогда мог предположить, что тем же вагоном спустя немного времени повезут на лечение и ее... Одно меня утешает – свои последние годы она беззаботно и счастливо провела в доме любимого сына Жеткергена, который окружил мать почтением и заботой. Она ушла спокойной, успев увидеть внуков, порадоваться их успехам и дать им свое благословение. Мы с верой препоручили любимую мать благодетельному покровительству Аллаха.

Как-то, видимо, в продолжение своих размышлений, Жакен поделился со мной: «Сам ярос сиротой, столько пережил трудностей! На родине сейчас происходит нечто похожее – тяжелое время, народ бедствует, многие испытывают нужду. Слава Всевышнему, мои дети живут все-таки неплохо, а в мире нет ничего прекраснее, чем делать добро. Пускай они помогут чем-нибудь школе в моем ауле». Когда мы потеряли Жакию, мне то и дело вспоминались эти слова. В конце концов я рассказала обо всем Джамбулату. Сын выполнил наказ отца и изыскал спонсорские средства на капитальный ремонт школы в Аралтобе. Довольные земляки выражали ему признательность, а коллектив школы прислал благодарственное письмо. Высказывались даже предложения назвать школу именем Жакана, однако я не дала согласия и объяснила почему: «Покойный Жакия никогда не делал добро ради славы».

Время летит быстро. В октябре 2007 года Жакие исполнилось бы 75 лет. Посоветовавшись с детьми, мы решили, вместо того чтобы устраивать памятное торжество в Алматы, лучше отправиться всем вместе на его родину, о которой он так часто и много думал. В сентябре того же года выехали в Актобе, чтобы помянуть отца в его родном ауле, принести священную жертву и прочесть Коран над могилами его родителей.

Незадолго до этой поездки, в июле, из аралтобинской школы пришла радостная весть, что благодаря содействию Джамбулата она попала в правительенную программу «Стол школ, сто больниц» и рядом с отремонтированным старым зданием был выстроен новый двухэтажный школьный корпус на 250 мест. Особенно

радовались этому событию племянник Жакана Айтжан с женой Мадиной, которые живут сейчас в Аралтобе. Как многодетные родители они очень рассчитывали на эту школу и были нескованно горды тем обстоятельством, что она обновилась и расширилась при помощи их нагаши. Айтжан ведь единственный сын Акзада-апы, дочери дядюшки Жакена Жалгасбай-аты, поэтому Жакия и мои дети приходятся ему родственниками по материнской линии. Мы с ними тесно общаемся, следим за их жизнью, радуемся успехам детей Айтжана.

Поездка на родину отца стала для всех нас запоминающейся. Наши сыновья Касымхан, Джамбулат, Марат с Шолпан и дочь Гульжан с Асаном получили благословение старших сородичей, вернулись домой довольные, с огромными впечатлениями от того, что увидели родной аул отца, землю, которая подарила ему жизнь и на которой издревле жили их праотцы, познакомились с его приветливыми земляками.

Похоже, не зря, провожая человека в последний путь, говорят: пусть у оставшихся за аруахом все будет хорошо, пусть впереди у него будет рай, а в семье благополучие. К счастью, жизнь после ухода отца продолжилась тоями. В 2008 году, собрав близких и родичей, мы провели сундет-той² в честь Жантемира и Алькена, сыновей Джамбулата. На этом празднике было сказано немало теплых напутствий, прозвучали стихи, адресованные виновникам торжества, и в каждом пожелании добрым словом поминали имя их деда, к сожалению, не дожившего до этого радостного события.

«Пусть той следует за тоем!» – эти мудрые слова звучат на любом торжестве. Тысячу раз спасибо Аллаху за то, что это пожелание сбылось. В большом семейном кругу мы провели сундет-той и для детей Марата – Диаса и Таира. А потом подошло время и семидесятилетия их бабушки.

Это большая веха в жизни, поэтому мой юбилей отметили пышно, а дети, родные, близкие, сваты и внучата блеснули на празднике своим мастерством: пели, танцевали, играли на домбре, читали

² Сундет-той – торжество по случаю совершения мусульманского обряда обрезания.

собственные стихи, шутили и веселились. Хотя все родственники хорошо наслышаны о нашем совместном с Жакией жизненном пути, я на этом торжестве решила напомнить о нем молодой поросли – пускай он станет для них примером. Вот что я тогда примерно сказала:

– Я родилась незадолго до войны, во всяком случае, к ее началу еще не умела ходить и толком себя не осознавала. Все знают, что эта война далась народу крайне тяжело. Наша семья не исключение. В том же 1941 году мы потеряли отца, который ушел на фронт с первым призывом, и остались с братишкой под опекой матери. Кто-то сразу поймет, а кто-то, вероятно, даже не представляет, как трудно ей приходилось с двумя малолетними детьми.

Росли, переезжая с места на место, настоящего детства и школьной поры мы, в общем-то, не видели. Мать, стараясь изо всех сил нас накормить, работала, следя туда, где, казалось, было лучше. Пришлось сменить три или четыре школы. С малых лет я старалась во всем помогать матери. Так незаметно и подросла, стала девушкой. Сам Бог соединил меня с таким замечательным человеком, как Жакан, создали с ним семью и стали жить вместе.

Я считала себя сиротой, потерявшей отца, а Жакия, который в раннем возрасте лишился и отца, и матери, оказался еще более одиноким, чем я. Соединившись вдвоем, мы обнаружили в своих судьбах много общего, поэтому хорошо понимали друг друга и делились всеми своими тайнами и размышлениями. А когда прожили вместе значительное время, стали похожи на одно большое дерево, пустившее глубокие корни. Недаром казахи говорят: «Екі жарты – бір бүтін», то есть «две половинки – одно целое».

«Менің арқамда Құдайым бар»³, – сказывал частенько Жакия. Он был прав. Говорят, на дереве с густой листвой гнездятся птицы. Бог посадил на это дерево – в наше семейное гнездо, замечательных птенцов, детей, которых мы с любовью растили.

Незаметно пролетела наша совместная жизнь. Прекрасная и счастливая жизнь. Ее омрачает лишь одно прискорбное обстоятельство – слишком рано покинул этот мир наш пapa. Благодарение Аллаху,

³ «За мной присматривает Бог».

ушел он довольный, помня о том, что после него остались пятеро Богом данных птенцов, словно пять пальцев его руки. Он не думал, что уйдет так рано, но таково было предназначение Аллаха.

Наши пять птенцов благополучно выросли, стали успешными. Сами уже родители, подарили мне внуков. Спасибо Создателю, что он дал мне возможность видеть, как они растут. Для деда внуки – это его ветви, а для бабушки – разливающие свет лучики солнца. Нынче я купаюсь в этих светлых лучах. Когда они бегают вокруг меня, когда каждый старается чем-нибудь меня порадовать, сердце наслаждается, а я ощущаю себя самым счастливым на свете человеком. Мой старший внук учится сейчас в Англии, не забывает бабушку, часто-часто звонит по телефону своей «апе Изе» и интересуется, как я поживаю, как себя чувствую. Разве это не счастье?!

Пусть родители моих внуков будут здоровы и благополучны, пусть счастливы будут их дети! Я благодарна всем окружающим меня родным и близким, сватам и сватьям. Говорят, сватов тоже соединяет Бог, но и Жакен тут поучаствовал, сроднился с такими замечательными семьями.

Желаю всем вам купаться в лучах света своих внучат, дай Бог, чтобы отцы и матери достойно их воспитали, пускай все доживут до моих лет и сами увидят внуков и правнуоков! Ауминь!

Касымхан Жумашев
старший сын

ОН БЫЛ МНЕ НАСТАВНИКОМ

Моя жизнь сложилась немного иначе, чем у моих младших братьев. Я рос в отдалении от отца, но, поскольку об этом в данной книге уже подробно все сказано, не стану повторяться. Хочу лишь отметить, что мои взаимоотношения с отцом, в связи этими обстоятельствами, сплелись по-особому. Он для меня занял место старшего брата.

За прожитых полвека мне удалось совершить путешествия во множество государств, находящихся в разных уголках мира. В каких только чудесных краях я не побывал, какие только страны не посетил! Однако точно могу сказать, что лишь два путешествия, сделанные мною в жизни, оставили в моей памяти неизгладимое впечатление. Первое – это когда мой приемный отец Абдулла в 1964 году впервые взял меня с собой на родину, в Карабутакский район Актюбинской области, где установил надгробный камень на могиле нашего деда Жумаша, а второе – когда мой родной отец Жакия повез нас в свой аул Аралтобе, где он появился на свет. О первой поездке я мало что помню, поскольку был еще слишком мал. Ну а что касается второй, это произошло в 1987 году.

Я тогда окончил институт и работал на Чимкентском фосфорном заводе. Как-то Жакен вызвал меня к себе и сказал: «Касымхан, я хочу поставить памятник на могиле своего отца, поедем с нами ко мне на родину и вместе сделаем это». Так мы и отправились в первый раз в его родные места. Всю долгую дорогу шли бесконечные беседы, очень полезные и увлекательные. А потом вместе с отцом, братьями и земляками Жакена мы возводили памятник над могилами рано ушедших Бухарбай-аты и Загипа-аже. Я помню каждый камень, собственноручно положенный в кладку,

при воспоминании о тех днях мое сердце до сих пор волнуется, а душа трепещет под влиянием какого-то удивительно теплого ощущения, которое невозможно передать никакими словами...

Окрестности Аралтобе, облюбованные нашими прадедами, очень особенная земля. Полянная степь напоминает райское раздолье. Возможно, поэтому в нас живет зов крови и запах жусана вызывает в сердце тоску.

Я с малых лет воспринимал Жакена как старшего брата, а родители, напоминая мне об этом, требовали почтения к нему. Помню, как совсем еще малышом я напоказничал и Жакен в сердцах шлепнул меня игрушкой. С громким плачем я убежал домой (мы жили на одной улице), пожаловался матери и сказал, что больше никогда не пойду к нему. Мама стала учить меня уму-разуму: «Если и поругал – ничего страшного, он ведь тебе брат, жарыгым. Ступай к нему, иначе стыдно потом будет»...

Отец был очень рассудительным и мудрым человеком. Поэтому я часто прислушивался к его наставлениям. Считаю, что его разумные советы помогли мне многоного добиться в жизни.

Позднее, когда Жакена не стало, мы с Джамбулатом и Маратом снова съездили в его родной аул... вместо него... Когда он заболел, так хотел поехать в Аратобе, вдохнуть воздух родины, ведь недаром в нашем народе говорят: «Тұған жердің ауасы да шипа» – «На родине и воздух – лекарство». Он мечтал еще раз увидеть родные лица земляков и, наверное, со всеми попрощаться, но судьба не позволила ему этого.

Скажу честно, у меня и в мыслях не было, что отец уйдет от нас. Когда он вернулся из Москвы после длительного лечения, все мы верили в его выздоровление. Особенно нас обрадовало то, что впервые за долгое время у него появился аппетит. Я даже подумал, что мы все-таки победили болезнь. Но все наши надежды оказались призрачным обманом...

Уже девять лет мы живем без Жакена. А сердцу кажется, что он до сих пор среди нас. Со временем его образ не удаляется, а наоборот, как будто становится ближе.

Раушан Жумашева
невестка, жена Касымхана

ЕГО ЖИЗНЬ МОЖЕТ СЛУЖИТЬ ПРИМЕРОМ

Для меня наш отец – великий человек. Благородный от рождения. Один из тех редких людей, кто умел соотносить вынесенный из жизни опыт с повседневными буднями. Это удается далеко не каждому.

Я получила традиционное для казахской семьи воспитание. Видимо, поэтому мне было нетрудно войти в семью своего мужа. Тем не менее, именно человеческие качества нашего отца оказали огромное влияние на то, что я быстро почувствовала себя своим человеком в этом доме, без него мне было бы гораздо сложнее, потому что по натуре я очень стеснительна. Отец же с первых дней превозносил меня перед людьми, так как требовал такого жеуважительного отношения к сыновьям, дочерям и матерям своих внуков, как сам почитал и ценил мать собственных детей.

Что меня и по сей день удивляет, так это то, как наш отец, будучи круглым сиротой, сумел развить в себе человеческие достоинства, полученные с кровью в наследство от своих родителей. Ведь никто не учил его, как строить взаимоотношения с людьми, как относиться к родным, старикам и родичам, как любить родную землю и как делать добро ближнему. Меня восхищало, что он, оставаясь приверженцем традиций и сохраняя устои предков, умел так гармонично сочетать нашу старую культуру с новизной и красотой, соответствующим требованиям современной жизни.

Для кого угодно может послужить примером, как он, отлученный судьбою на полвека от родины, все-таки выполнил свой сыновний долг, разыскал могилы родителей и поставил им надгробный памятник. Более того, свою мечту он осуществил в самое сложное для страны время, вопреки всем трудностям, что само по себе

удивительное явление и большой урок для нас – сыновей, дочерей, внуков и снох. Такие яркие человеческие поступки, совершаемые людьми, подобными нашему отцу, характеризуют в целом весь народ, поэтому невозможно не испытывать гордость. Жизнь одних бывает пуста, зато жизнь других становится примером для всех. Человек может именоваться настоящим человеком благодаря совершенным им делам. С этой стороны жизнь нашего отца вполне можно считать поучительной.

Его советы, назидания, данные нам с Касымом, когда мы только создали свою семью, привнесли в нашу жизнь много ценного. Он всем нам исподволь давал полезные уроки. Чаще всего в повседневной жизни незаметно обращал внимание людей на их упущения либо ошибки, совершенные в силу незнания, причем делал это тонко, стараясь не задеть честь. Вместе с тем он был очень чувствителен к настроению и потребностям людей, его окружавших, и мог заранее предугадать, кому нужна его поддержка или помощь. Поэтому мне всегда было интересно находиться рядом с отцом, пусть это получалось и не так часто, как хотелось бы.

Его внимательность к людям в полной мере передалась сыновьям и дочерям. Я думаю, в этом сила, дарованная семье Жакии Сарсенова. Все сказанное дает мне право гордиться тем, что я стала невесткой такого прекрасного человека.

Джамбулат Сарсенов
средний сын

МЫ ЖИВЕМ ЗАВЕТАМИ ОТЦА

Я родился 21 ноября 1961 года. По словам отца, тот день выдался для всех очень запоминающимся, и не только в связи с моим появлением на свет, но и с обстоятельствами, его сопровождавшими.

Жили мы тогда на окраине Чимкента, в своем доме на улице Нестерова. В тот день, кроме моих родителей, дома находились мамин братишка Жеткерген, мой старший брат Касымхан и еще один парень, наш родственник. Касымхан в ту пору уже жил в семье родичей, Абдулла-ага с Мамык-апой оставили его у нас, а сами отправились на свадебный той Ермекбаевых. Когда ночью Мамык-апа вернулась, чтобы забрать Касымхана, то заметила, что моя мать ворочается в постели и не может заснуть. Она поинтересовалась, в чем дело, и мама пожаловалась на боль в животе. Мамык-апа тут же, разбудив Жеткергена и парнишку-родственника, послала их вызвать «скорую помощь». Прибывшая бригада повезла маму в роддом, находившийся на Полторацкой, однако там, ссылаясь на отсутствие мест, ее не хотели принимать. Близились роды, мама еле терпела. После того как врач «скорой» пригрозил дежурившим в приемном покое коллегам, что они понесут ответственность за отказ помочь роженице, у мамы все-таки приняли роды, завернули новорожденного, то есть меня, в пеленки и отправили обоих на той же «скорой» в другой роддом, расположенный на противоположном конце города. Поскольку мест не оказалось и там, нас перевезли в третий по счету роддом.

На следующее утро в шесть часов, едва начал ходить транспорт, отец с Жеткергеном отправились нас навестить. Повторив ночной маршрут «скорой», с трудом разыскали маму со мной в третьем роддоме. По этому поводу папа мне говорил: жизнь твоя должна

сложиться как-то по-особому, поскольку в тот день, когда ты родился, мы объехали весь город.

Когда мне исполнился год и десять месяцев, отцу предстояло отбыть на учебу в город Ленинград. В ту пору он работал бухгалтером в ОРСе при Чимкентском свинцовом заводе. Ему сделали заманчивое предложение поехать в Ленинград на шестимесячные курсы повышения квалификации бухгалтеров. Папа, конечно, согласился. Выплатили командировочные и 80 рублей – месячный оклад. Большину часть этих денег отец оставил нам, ведь мама сидела дома, не работала, лишь шила изредка одежду для продажи на базаре. А Жеткерген в то время был студентом, получал скромную стипендию в 18 рублей.

В сентябре отец уехал. А вскоре со мной произошел курьезный случай. Заигравшись, я провалился в приоткрытый канализационный люк на улице. Жеткерген, возившийся позади соседнего дома, услышав мой плач, бросился на голос. Каково же было его удивление, когда он понял, что плач доносится из колодца. Быстро вместе с другими ребятами он отодвинул приоткрытую крышку люка, спустился вниз и вытащил меня. Я сидел в углу и горько плакал. Из дома тут же прибежала мама, стала ощупывать меня с ног до головы, в страхе проверяя, целы ли кости. Мне повезло, никаких травм не было. Со словами «Бог сберег» мама унесла меня в дом.

Тем временем отец усердно принялся обогащать свои знания. Познакомился с преподавателями, стал с ними общаться и помимо занятий, своей активностью и стремлением к знаниям заработал у педагогов авторитет. Пока был на курсах, времени даром не терял: в свободные от учебы часы ознакомился с городом, посетил все его достопримечательности. Он полюбил Ленинград, всегда считал его красивым городом, центром высокой культуры.

Жилось ему непросто, поэтому мама понемногу высыпала ему посылками все, что было в доме. В те годы стали дефицитом мука и хлеб. Так что мама отправляла отцу даже рис и муку, а между припасами иногда припрятывала немного денег. Однажды из такой вот посылки пропали 50 рублей, и папе пришлось очень

туго. Благо, выручил Абдулла-ага, узнавший о случившемся и отправивший отцу денежный перевод. Чем могла, помогала папе и добрая женщина, мать хозяина квартиры, у которого отец снимал в Ленинграде комнату.

В марте 1963 года, завершив учебу, отец наконец вернулся домой. В Ташкенте его встретили Абдулла-ага с Касымханом. В тот момент, когда папа переступил порог нашего дома, я его не узнал, не подошел к нему, стал сторониться. Однако через пару дней все вернулось на круги своя, я настолько привык и тянулся к отцу, что не отставал от него ни на шаг.

Успешно окончив курсы, папа продолжил прежнюю работу. Главный бухгалтер, отправивший его в Ленинград, часто бывал гостем в нашем доме. В ту пору мы сидели не за столом, как сейчас, а на одеялах, вокруг расстеленного на земляном полу дастархана. Проказничая, я прятал ложку в поддувало принесенного матерью самовара и бегал, спрашивая всех «где она, где?», а наш гость посмеивался и поддерживал мою игру: «Где, Джамбулат, где?» Впоследствии папа часто поминал добрым словом своего бывшего начальника.

Отец и дальше продолжал повышать свое образование, поступил в Чимкентский кооперативный техникум и одновременно работал. Помню, в каком радостном и приподнятом настроении пребывали они с Орынбасар-агой, когда завершили совместную учебу в техникуме. Однако папа на достигнутом не остановился, поступил в один из престижных в те времена центров образования – Алма-Атинский институт народного хозяйства. Он успевал и работать, и учиться, и заниматься семейными делами. Причем учился с честью. Подружился с уважаемым профессором, тогда заведующим кафедрой нархоза Владимиром Константиновичем Радостовцем, чье имя носит сейчас одна из алматинских улиц. Помогал в учебе многим своим сокурсникам. Пользовался у них большим авторитетом.

Получив специальность бухгалтера-экономиста, отец поступил в аспирантуру и был зачислен соискателем на кафедру бухгалтерского

учета и анализа. Бухгалтерский учет и анализ стали темой его будущей диссертации, а научное руководство его исследованием взял на себя профессор Мажекен Есенович Бутин. Помню, как, работая над этой диссертацией, папа приносил домой горы книг и множество папок с документами и материалами.

Каким же он был трудолюбивым! Поставил перед собой многоплановую цель – добиться успехов на профессиональном поприще и на поле образования, достойно содержать семейный очаг, вырастить умных и порядочных детей – и ни на минуту не упускал ничего из виду. Наш отец воистину был человеком, который сам себя воспитал.

Прошли годы, я завершил десятилетку и уехал поступать в высшее учебное заведение. Правда, в первый год мне не удалось пройти по конкурсу. Вернувшись в Чимкент, устроился на работу. Как хорошо дома – год пролетел незаметно.

На следующий год, когда я сдавал приемные экзамены в медицинский институт в Алма-Ате, неожиданно появилась возможность поехать учиться в Ленинград. Но этот вопрос почему-то застопорился. Позже выяснилось, что по предписанию военкомата вышестоящее начальство приняло решение отправить на учебу в Российскую Федерацию одних лишь девушек. Узнав об этом, отец тут же приехал в Алма-Ату и, добившись встречи с ректором вуза, убедил его изменить это решение. По мнению папы, девушек, наоборот, нежелательно отправлять учиться за пределы республики. Не зря казахи говорят: «Қыз – жат жұрттық», то есть девушка рождена, чтобы жить на чужбине. Они могут выскочить замуж или, очарованные красотой европейского города, постараются там остаться. Даже вернувшись домой, не принесут особой пользы народному хозяйству, поскольку вскоре создадут семьи и уйдут в долгосрочные декретные отпуска. Так что не стоит ждать от них существенной отдачи в служебной деятельности, чего нельзя сказать о парнях. Естественно, кто-то может посчитать, что отец был озабочен обустройством моего будущего. Не без этого, но не только. Иначе ректор института вряд ли прислушался бы к его словам и поменял решение, спущенное сверху.

В общем, появился приказ о моем распределении на учебу в Россию. Вся семья за меня радовалась. Отец решил сам отвезти меня в Ленинград, так что в путь мы выехали вместе. В ту пору билеты на Москву – а в Ленинград мы могли попасть только оттуда – были в дефиците, но папа очаровал кассиршу своим обаянием и купил-таки два заветных билета на поезд.

Убедившись, что я зачислен на санитарно-гигиенический факультет Ленинградского мединститута, устроив меня в общежитии, папа засобирался домой. Помню, как перед отъездом он наказывал мне: «Ну, сынок, учись хорошо, когда будешь приезжать на каникулы, чтобы за тобой не числилось никаких долгов по учебе. Троек старайся не получать – эта оценка ближе к двойке, учись только на четверки и пятерки. А я буду присыпать тебе средства на расходы».

Через положенный срок, завершив учебу в институте, я поступил в аспирантуру в Киеве. Здесь меня и застали беловежские события – Союз распался на отдельные государства. По разным причинам учебу в аспирантуре мне не удалось завершить, так что приступил к работе.

Отец с детства прививал нам уважение к народным традициям и обычаям, поэтому мы, став взрослыми, всегда старались их соблюдать, хотя родились и выросли в городе под влиянием тенденций современной жизни. Как известно, казахи, в отличие от европейских и других западных народов, отмеряют жизнь человека не десятилетиями, а мушелями, завершение каждого из которых считается знаменательной вехой. Поэтому в нашей личной жизни праздников в два раза больше: мы отмечаем и круглые юбилейные даты, и очередной мушель.

На свой третий мушель, то есть 37 лет, я собрал за праздничным дастарханом всех своих родных и близких, друзей и коллег. Торжество снималось на видеокамеру, поэтому слова, с которыми отец обратился тогда ко мне и моим друзьям, запечатлены навеки. Они мне очень дороги, звучат как наказ молодежи, так что я хочу привести их практически полностью. Вот они:

«Айналайн, родители всегда желают своему ребенку только добра. Хотят, чтобы его будущее было хорошим и всесторонне

богатым. Желают, чтобы он долго жил, всегда находился в гуще народа и вырос ничем не хуже других. Это доброе и светлое напутствие я хотел бы выразить тебе от имени отца и матери.

Каждый раз, когда ты уезжаешь вдаль, мы грустим, думая о тебе. Как он там, вернулся ли домой? Пусть мы находимся за тысячу километров, все равно опекаем вас. Сердца отцов и матерей никогда не знают покоя. Они всегда переживают за своих сыновей и дочерей. Одни из таких родителей – это мы. В будущем и ты станешь отцом. Когда у тебя появятся дети, сам поймешь святость родительских чувств. И тогда вспомнишь все сказанные нами слова.

Будь счастлив! Пусть среди твоих сверстников царят единство и согласие. Никогда не причиняйте друг другу вреда, живите честно. Не хитрите, не обманывайте друг друга, все, чем богаты, делите между собой. Как дружны вы были до этого момента, такие же честные отношения сохраняйте и впредь. Только тогда ваше сердце останется чистым, и вы сможете прямо смотреть в глаза друг другу».

Вскоре я создал собственную семью, причем и в этом сказалось влияние и мудрый совет моего отца. Так что свое 40-летие я уже праздновал не только вместе с родителями и родными, но и с женой Айман и нашей маленькой дочерью Аружан. Мне особенно запомнилось пожелание папы, прозвучавшее в тот день в его поздравительном тосте: «Всегда плати добром тому, кто делится с тобой жизненным опытом, дает умные советы, учит тебя разуму. Никогда не отдаляйся от своих братьев, будь во всем с ними солидарен».

Так мы и живем до сих пор заветами отца, данными им наставлениями и напутствиями. Считаем, что он своей жизнью, своим примером, своими советами указал нам верный и праведный путь. Его наказы не забыты нами и по сей день служат нам в жизни опорой. В трудных ситуациях я всегда представляю, как он стоит передо мной и подсказывает правильное и мудрое решение.

Не было бы большего счастья для меня, если б вместе с ним мы продолжали радоваться и удивляться жизни. Но Всевышний, говорят, всегда забирает к себе лучших из лучших раньше срока. Да будет светлым путь его служения всемилостивому Аллаху!

Айман Сарсенова
невестка, жена Джамбулата

ОН БЫЛ ДЛЯ МЕНЯ ГЛАВНЫМ АВТОРИТЕТОМ

Священный дом, куда я пришла невесткой, был знаком мне с юности. Передо мной порог этого дома переступила моя старшая сестра Шолпан. Ее супруг Марат стал мне сначала жезде – зятем, а потом и кайны, то есть братишкой моего мужа.

Окончив в 1998 году медицинский институт, я приступила к работе и жила в Алматы в доме Марата и Шолпан. В ту пору младшая сестренка моего будущего супруга Динара тоже еще не вышла замуж. Мы быстро нашли с нею общий язык. А взаимопонимание вскоре переросло в большую дружбу.

Джамбулат в те годы часто брал нас с Динарой на прогулки, водил на концерты и дискотеки. Помню, однажды он отправил нас отдохнуть на Иссык-Куль, а так как сам был занят и не мог поехать, послал с нами Берика.

Я звала Джамбулата «ага», поскольку между нами 14 лет разницы.

Десятое сентября 2000 года стало для меня датой, которая повернула мою судьбу в абсолютно новое русло. Этот день навсегда останется в моей памяти. С утра позвонил Джамбулат и попросил: «Айман, сегодня ко мне придут гости, ты не могла бы помочь?» Конечно, я согласилась. У него дома висела красивая картина. На ее фоне мы все вместе сфотографировались. И тут случилось совершенно для меня неожиданное. «Эта картина называется “Невеста”, – сказал Джамбулат, – мы не просто так находимся рядом с ней. Я хочу, чтобы Айман стала мне женой». Он не ограничился словесным предложением – надел мне на палец кольцо.

Вот так я и стала невесткой. Отец относился ко мне ничуть

не хуже, чем к собственным дочерям. Для меня он был самым авторитетным человеком в мире. Сейчас, когда его уже нет с нами, перед моими глазами чередой, словно кадры киноленты, проходят воспоминания о лучших его качествах. Я сразу заметила, что у него масса достоинств. Например, он был аккуратен и любил порядок, чтобы каждая вещь лежала на своем месте. Умел красиво и остроумно пошутить, с искренним удовольствием воспринимал удачные шутки других.

Это был по-настоящему харизматичный человек. В какой бы среде он ни появился, сразу чувствовалось, что он особенная, выдающаяся личность. Мне всегда казалось, что отец – лучший среди лучших.

Все родственники равнялись на него, безмерно его уважали, прислушивались к советам, гордились им и молили Аллаха о его здоровье – словом, папа для всех был «командиром».

Мне безмерно жаль, что я пришла в эту замечательную семью довольно поздно, поэтому отец, к сожалению, не застал рождения моих сыновей Жантемира и Алькена, зато был так счастлив, когда на свет появилась наша старшая – дочка Аружан. Как было бы замечательно, если бы он вместе с нами провожал ее в школу, радовался на сундестное своих внуков...

Пусть его уже нет с нами, но в моем благодарном сердце он будет жить вечно.

Марат Сарсенов

младший сын

ШТРИХИ К ПОРТРЕТУ ОТЦА

Какое счастье, что ребенок, появившись на свет, сразу оказывается под опекой и защитой отца с матерью. Как рассказывал мой папа, сам он рано остался без родителей. В полтора года лишился отца, в два с небольшим – потерял мать. Меня же, благодарение Аллаху, воспитывал отец, с малых лет я был всегда рядом с ним, ходил за папой по пятам. Он научил меня многому, чем я до сих пор руководствуюсь в своей жизни.

Со временем, как и все, окончил школу, поступил в высшее учебное заведение. В период учебы в институте был призван в армию и свой воинский долг исполнял в части, расположенной неподалеку от города Фрунзе, нынешнего Бишкека. Однажды меня приехали навестить папа с младшей сестренкой Динарой. Когда они появились в части, у нас как раз должно было состояться собрание, и наши армейские командиры обратились к моему отцу с просьбой выступить перед молодыми бойцами с каким-нибудь напутствием. И тогда папа, обращаясь к ребятам, с которыми я служил, высказал множество ценных советов и наказов от имени всех наших отцов. «Служба в армии, – сказал он, – для вас счастливая возможность. Вы многому здесь научитесь, пройдете настоящую закалку, заскучаете по дому. Думайте о том, чтобы вернуться к родным с честью, не обретите дурную славу». Какой же радостью стал для меня тогда их приезд!

Когда я демобилизовался, мне нужно было завершить учебу в вузе. Посоветовавшись с отцом, я решил продолжить ее в Москве, в автодорожном институте. Папа поехал вместе со мной, помог устроиться в столице. Жил я в доме одного пожилого человека, который был абсолютно одинок. Отец поручил мне относиться к

нему внимательно, по мере возможности, оказывать ему всяческую помощь. Обязал поздравлять хозяина квартиры со всеми праздниками, прикупив для стола бутылку вина или водки. Когда я размышляю сейчас над этим, понимаю, что мой отец всем сердцем любил делать людям добро, без этого он просто не мог.

Он часто рассказывал нам о том, как, оставшись сиротой, испытал в жизни множество лишений, однако, несмотря на все трудности, никогда без разрешения не брал ничего чужого, был всегда чист в помыслах. И нам наказывал: будьте такими же честными и чистыми, как я, даже если на земле лежит золото, не трогайте его, потому что оно не ваше. «Мне помогал один только Бог, некому больше было учить меня уму-разуму. И все же я ни разу в жизни не сделал ничего дурного. Вырос, получил образование, совершенствовал свои знания, честно трудился. С какой-то стороны, мне помогли в этом партия и тогдашний порядок. В прежние времена дисциплина всюду была очень строгой», – говорил он.

Первое время мой отец, с сомнением глядя на происходящие в обществе резкие перемены, сильно расстраивался из-за того, что производственные отрасли переживают тяжелейший кризис, душой болел за людей, которые влачили жалкое существование, поэтому не принимал рыночную экономику. Кроме того, поначалу ему сложно было выйти из-под пелены обмана коммунистической идеологии, впитавшейся в сознание с юности, и влияния популистских советских лозунгов. Однако со временем, когда окрепла наша ставшая независимой страна, когда наступила пора настоящего изобилия, он многое понял, всем сердцем, искренне принял новую эпоху и с сожалением говорил: «Надо же, вот если бы возможности этого времени были у меня в пору моей молодости...»

Шолпан Сарсенова
невестка, жена Марата

В НАШЕМ ДОМЕ ГОВОРЯТ ПО-КАЗАХСКИ

Скрывать тут нечего, когда я впервые вошла невесткой в семью Сарсеновых, совсем не умела говорить по-казахски. Нас можно понять, росли мы в городе, и в школе, и в вузе получали образование на русском языке.

Отец, а мы все звали его «папой», сразу покорил меня своим обаянием. В его выразительных глазах с первого взгляда угадывались доброта и заботливость. Он не называл меня «келин» – звал «дочкой». В один из дней папа сказал мне: «Доченька, запомни, в нашем доме говорят только по-казахски». Делать нечего, пришлось учиться.

Когда к нам приходили гости, папа предоставлял мне тост и требовал, чтобы я говорила по-казахски. Думаю, так он решил помочь мне в короткий срок освоить родной язык. Теперь, по прошествии времени, я считаю, что его действия были продиктованы одной лишь заботой о нас.

Он был необыкновенно добрым человеком и в то же время очень строгим. Два этих качества особенно ярко характеризовали его как личность. Я же поражалась, как в одном человеке могут одновременно совместиться две столь разных черты характера, как доброта и строгость.

Папа неустанно повторял маме, то есть нашей свекрови: «Заботься о сноухах, если будешь к ним хорошо относиться, то завтра, когда мы состаримся, и они будут заботливо за нами присматривать». Причем говорил он это, а также указывал на ошибки нам не в лоб, а при удобном случае, в шутливой форме, чтобы никого не обидеть. Эта его деликатность тоже врезалась в мою память.

Ну а самое чудное воспоминание – это когда папа встречал нас, снох, возвращавшихся из дальней поездки, в аэропорту с букетом цветов. Для кого-то подобное покажется сказкой, а для нас стало обыденной правдой жизни.

Как же не скучать по человеку с таким большим и добрым сердцем?!

* * *

Гульжан Сарсенова

старшая дочь

ДВА ДРАГОЦЕННЫХ ОБРАЗА ИЗ РЕКИ ПАМЯТИ

МОЙ НЕЗОБВЕННЫЙ ПАПА

Это действительно так – папа, наверное, никого в семье так не баловал, как меня. Звал всегда «золотой дочкой» или «сары қызы – дәрі қызы»¹. До самой школы носил на шее. Даже в детский сад чаще всего отводил сам. Эти моменты смутно сохранились в моей памяти. Когда он вел меня в садик, по дороге непременно встречался кто-нибудь из знакомых. Они здоровались с папой как-то по-особенному тепло и довольно часто при этом говорили: «Жака, вы такую неоценимую заботу проявили обо мне, помогли моему сыну или братишке, спасибо вам за это огромное!» Я росла, видя, с каким уважением относятся к нему люди, и испытывала вполне уместную гордость.

Папиным поступкам невозможно не удивляться. Когда я, к примеру, училась в Москве, ко дню рождения он обязательно высыпал мне посылку с куырдаком и чак-чаком. Ладно, чак-чак, но как ему удавалось переправить почтой куырдак, сохранив при этом его

¹ «Моя светлая – моя ненаглядная».

первозданную свежесть, для меня до сих пор загадка. Еще сильнее поражались этим посылкам мои соседи по общежитию.

Можно вспомнить и другой случай. Одно время мы с мужем жили в Англии. Трудно поверить, но наш отец, приезжая туда из Шымкента, тащил с собой полные сумки с картошкой, мясом и другими припасами. Никогда не слушал, когда я просила перед вылетом сообщить номер рейса, чтобы мы могли его встретить, — приезжал самостоятельно. Поразительно, как человек, не знающий ни слова по-английски, ухитрялся не заблудиться и отыскать нас в чужом городе. При этом ему удавалось познакомиться и подружиться с таксистами, а потом... эти таксисты, узнавая отца, с удовольствием подвозили нас, искренне ему улыбаясь. Если б это случалось в Алматы, никто бы не посчитал подобное чем-то из ряда вон выходящим. Однако все эти события происходили в Англии!

Выйти из аэропорта, благополучно добраться на такси до нашего дома — это одно, но самое интересное и удивительное начиналось потом. Со своими английскими соседями мы лишь здоровались, но для отца этого было мало. В обязательном порядке родители с соседями знакомились. И не просто знакомились, а непременно приглашали в гости. А потом и сами гостили в их домах. До сих пор не могу понять, как они общались, как объяснялись, не зная языка.

Приведу еще один аналогичный пример. Когда мы жили в Кембридже, мне исполнилось 35 лет. Чтобы отметить эту дату, к нам приехали нагруженные гостинцами и подарками папа с мамой. «Нужно отпраздновать твой день рождения», — заявили они. Я стала отказываться, мол, некому здесь устраивать праздник, мы никого не знаем, да и подобной традиции, как у нас на родине, тут не существует.

Папа только взглянул на меня и промолчал.

На следующий день, пока мы с мужем спали, родители, встав пораньше, отправились по магазинам. Вскоре вернулись. В руках у папы — букет цветов и две бутылки шампанского. Мы опять поразились. Как, не зная языка, они отыскали нужные магазины? Ну а папа, не обратив никакого внимания на мое удивление, лишь велел: «Пригласи друзей». Вот так, благодаря папиной настойчивости, мы

отметили мой 35-й день рождения, позвав в гости учившихся вместе со мной аспирантов из Чили, Аргентины и ряда других государств Южной Америки, Европы и Африки.

Наши гости не меньше нас были поражены происходящим: тем, что мои родители приехали за тридевять земель, чтобы поздравить дочь с днем рождения, что пригласили их отметить это событие. Более того, привезли с собой на Альбион обычай и традиции Казахской степи.

Сегодня все это, к сожалению, только воспоминания. Но зато какие! Незабываемые. Сладкие. Поучительные. Способные послужить примером для подрастающего поколения.

* * *

НАША ЛЮБИМАЯ АЖЕ

Вспоминая о папе, я не могу не рассказать о почитаемой им теще – маминой матери и нашей бабушке Кульпатша-аже. Папа глубоко уважал ее и был искренне признателен ей за воспитание дочери, которая стала ему преданным другом, любимой женой и верным спутником. Ведь именно бабушка, потеряв на войне мужа, одна вырастила своих детей, воспитала нашу маму терпеливой, заботливой, сильной, готовой справляться с любыми жизненными трудностями – такой же, какой была и сама.

Папа часто приглашал Кульпатша-аже погостить у нас, так как с ее появлением наш дом всегда наполнялся особым теплом и уютом. Не удивительно, что мои детские воспоминания о бабушке связаны с ее частыми визитами в наш дом, когда она приезжала к нам в Чимкент из Джамбулской области. А если родители уезжали на отдых, аже оставалась присматривать за нами на все время их отпуска. Конечно, это было нелегко, ведь ей приходилось надолго расставаться с четырьмя любимыми внучатами от сына, которые росли у нее на руках, и брать на себя ответственность за детей дочери

— других не менее любимых четырех внуков, у каждого из которых был свой характер, свои капризы и свои привязанности, к тому же на ее хрупкие плечи обрушивалось еще и наше большое домашнее хозяйство. Но при первой же просьбе родителей Кульпатша-аже, отложив все дела, приезжала к нам. Поэтому часто лето мы проводили вместе, что дало нам возможность сблизиться и больше узнать о жизни нашей бабушки.

Ей всегда приходилось много и тяжело работать. Но аже никогда не жаловалась, а принимала выпавшее на ее долю как должное. Очень рано овдовела. В 1942 году, когда ее муж ушел на войну, бабушке было немногим больше двадцати, она осталась одна со своей старшей дочерью, нашей мамой, и уже ждала сына, которого супруг так никогда и не увидел. Сколько помню аже, она все время занималась каким-то делом, ни минуты не могла сидеть сложа руки. Фактически весь домашний ручной труд я познала через нее. Например, как делают из пшеницы муку, а из проса — талкан². Для этого аже доставала огромные тяжеленные жернова и начинала вручную молоть зерно. А потом готовила нам вкусную жарму — приправленную молоком крупяную похлебку.

А какой хлеб пекла бабушка, я до сих пор помню его аромат и неповторимый вкус! Когда она приезжала к нам в гости, папа всегда просил ее испечь свой фирменный хлеб. К его возвращению с работы на столе всегда красовалась свежая домашняя булка — воздушная, легкая и такая же мягкая, как характер нашей любимой бабушки. Именно тогда я поняла: чтобы в доме была теплая семейная атмосфера, в нем должно пахнуть хлебом, который испекла хозяйка, вот и стараюсь теперь почше баловать своих домочадцев домашней выпечкой. Аромат пекущегося хлеба всегда создает в доме ауру добра и уюта.

Я не раз наблюдала, как Кульпатша-аже вручную сучила пряжу. Сначала она вычесывала шерсть на специальной металлической расческе большого размера, потом долгими вечерами, подкручивая веретено, пряла шерстяные нити. Готовую пряжу отдавала маме, а мама мастерски вязала для нас теплые вещи.

² Талкан — толокно.

Бабушка с удовольствием делала для своих близких обычные домашние одеяла и курак-корпе – лоскутные. Сначала из разноцветных обрезков тканей, иногда пуская в ход и папины старые галстуки, она прикидывала орнамент будущего курак-корпе, аккуратно шивала все вместе, собирая из со вкусом подобранных лоскутков удивительно красивые чехлы для курак-корпе. Потом из ваты готовила внутреннюю основу, заправляла ее в чехлы и в конце простегивала. Пока гостила у нас, успевала сшить, как минимум, две-три корпешки. А теплые, мягкие и уютные одеяла на зиму она делала нам из верблюжьей шерсти; одно такое я увезла с собой в Москву, когда училась там в аспирантуре.

Хорошо сохранилось в памяти, как аже с помощью родственниц однажды валяла на наших глазах кииз – домашний войлочный ковер. Большой длительный труд, который может занять и несколько месяцев. Надо подготовить и промыть шерсть, покрасить ее в разные цвета. Затем составить орнамент и тщательно скатать войлок, чтобы он был одинаково ровный по толщине. Но усердная и долгая работа вознаграждается отменным результатом – роскошным теплым киизом, радующим глаз.

Бабушка умела делать руками практически все, даже мех обрабатывала, и из него тоже обязательно шилось что-то для любимых внуков. А ведь помимо рукоделия ей всю жизнь приходилось вести домашнее хозяйство и ухаживать за скотом. Эта работа требовала много сил, времени и внимания: то корова телится, и аже, бросив все дела, дежурит подле, чтобы принять теленка, то у овец начинается окот, то приходится заботиться о курах и индошках, насиживающих яйца. Скотину нужно отогнать на пастбище, корову подоить, птиц накормить, заквасить из молока айран, сделать сузбе (творог), сварить курт. И весь этот неустанный труд ради детей и внуков, чтобы все они были сытно накормлены, тепло и красиво одеты. Аже и сама была похожа на наседку, усердно заботившуюся о своем потомстве.

Хотя бабушка рано осталась без мужа, тем не менее она была благодарна Всевышнему за то, что он подарил ей множество внуков и правнуоков. Благодаря им, у нее всегда была уйма забот, поэтому скучать и горевать не оставалось времени. Она вырастила и

прекрасно воспитала своих детей, но еще больше внимания уделяла внукам, тихо моля Создателя за их счастье. Для каждого из нас в ее сердце находилась особенная любовь. Всех своих внуков она звала только ласковыми именами: Серикжан, Джамбулжан, Касымжан, Ак-Гульжан, Жанажан... Если кто-то из родных приболел, она первой спешила на помощь. А если у кого-то из них день рождения или другое важное событие – окончание школы, поступление в институт, свадьба, рождение ребенка, то аже первой спешила поздравить. На свою крохотную пенсию она непременно покупала всем подарки. У меня до сих пор хранятся подаренные любимой бабушкой золотое кольцо с необычным голубым камнем, золотой кулон и доставшийся мне в наследство и в память об аже ее серебряный браслет ручной работы, который мне особенно дорог. Я бережно храню эти драгоценные раритеты и обязательно передам их потом бабушкиным невесткам – женам ее правнуков.

Если попытаться охарактеризовать аже одним словом, то первым делом приходит на память красивое и редкое слово, существующее только в казахском языке, – балажан, то есть человек, любящий детей и живущий ради них. Это точно о нашей Кульпатшадже.

Бабушка любила и очень ценила нашего отца. Его уход стал для нее настоящим ударом. Вскоре она слегла и ушла вслед за папой. Нам так не хватает обоих, но они живут в нашем сердце и по-прежнему своим примером ведут нас по жизни.

* * *

Динара Сарсенова

младшая дочь

ЛУЧШИЙ В МИРЕ ПАПА

Огромное счастье – родиться в большой семье и расти окруженной родительской любовью. Мне это счастье выпало вдвойне, так как я была младшей из детей, всеобщей любимицей, да еще и «папиной копией», как говорили все вокруг. Папа очень меня любил, всегда сажал на колени или рядышком. Я так и выросла под папиным крылом в прямом и переносном смысле. Все время чувствовала папину нежность и заботу. Быть вместе, быть рядом, дарить друг другу тепло и оказывать во всем поддержку – так мы жили с папой, так стараемся жить и сейчас. Родительское воспитание в том и заключалось, что они учили нас не только словом, а главное, на собственном примере, жили так, как нужно, как должно жить. Забота о близких, порядочность, честность, доброе иуважительное отношение к людям, долг по отношению к делу. Все это мы видели ежеминутно. На этом и воспитывались.

Наш папа был идеальным отцом или, как сказала моя подруга, «стопроцентным папой». Любил нас, растил, учил и наставлял именно так, как это должно быть. В меру строг и в меру добр, когда необходимо, мог потребовать или подстегнуть, а в нужных случаях, наоборот, подсказать и похвалить. Даже мои друзья, которые по тем или иным причинам рано лишились отцов, видели в папе образ истинного отца, поэтому и тянулись к нему. Папа и сам относился к ним по-особому трепетно, старался проявить больше внимания, всегда вовлекал в беседу, шутил. Он вообще был неравнодушен к судьбам окружающих и, по мере своих возможностей, оказывал всяческую поддержку тем, кто в ней нуждался.

Наравне с любовью папа вселял в меня энергию уверенности. Его глаза всегда излучали доброту, искреннюю веру в мои

возможности, убежденность в моих талантах, которые обязательно раскроются. О моем будущем он говорил так уверенно, что я и сама начинала видеть его и верить в себя. И зачастую какие-то мои способности раскрывались сами собой. С детства папа мне говорил: будешь директором или даже секретарем обкома. В итоге, когда я вышла на работу, сразу получила руководящую должность. Мне кажется, вся моя карьера была запрограммирована папой. Порой он даже называл уровень моей будущей зарплаты, немыслимый по тем временам, но вскоре и это стало реальностью.

Папа всегда живо интересовался, чем занимается организация, где я работаю, почему так, а не иначе осуществляются там какие-то рабочие либо производственные процессы. Он мог запросто пригласить моих коллег познакомиться и пообщаться или же вместе со мной сходить в гости к ним. Отпраздновать день рождения с коллективом – это вообще святое. С первого класса я приглашала на именины всех своих одноклассников. Наевшись и наигравшись вдоволь, мои гости уходили домой с букетами сирени, которую папа лично срезал в нашем саду и вручал каждому. Когда стала работать, сложились иные традиции: в день моего рождения папа с мамой приходили к нам в офис на обед с казаном плова и другими угостями, если же празднование переносилось куда-нибудь за город, родители передавали из дома мясо с грибами – в любом случае стол непременно должен был накрываться. Сейчас, когда я вспоминаю папу, на душе всегда становится тепло, и я ощущаю его родительское благословение.

Папа старался воспитать в нас жизненные принципы, которые в дальнейшем определили наши характеры, стали ориентиром в самостоятельной жизни. Он стремился развивать в нас все наши возможности, чтобы впоследствии мы могли справиться с любой жизненной задачей. Папа показывал нам дорогу в мир, учил ценить и беречь красоту. Сам он тонко чувствовал и ценил красоту природы, особенно любил ветер и цветы. Самое интересное, что ветер нравился ему с раннего детства, и папа хорошо помнил, каким именно он был на его родине в те далекие годы. Когда в зрелости он вновь побывал

в родных краях, то сразу узнал его дуновение. А цветы папа любил разные. Сам их сажал, выращивал, ухаживал за ними, выискивал определенные сорта, дарил всем при каждом удобном случае и нас учил всегда украшать стол цветами для праздничного настроения.

Открытый к познанию нового, он приносил это новое и в семью, и в коллектив, и даже в город. В Шымкенте до сих пор выпекаются булочки, форму и технологию производства которых папа, на свой страх и риск, завез из России еще в советское время. Не для того, чтобы заработать на этом, а чтобы порадовать людей, чтобы они могли попробовать и увидеть, как это вкусно и красиво. Он вообще считал, что мы, его дети, должны как можно больше знать и уметь, по крайней мере, стремиться к этому. И часто повторял нам: нет слова «не могу» – есть слово «не хочу». По этому же принципу не признавал плохих школьных отметок – их просто не должно было быть вовсе.

Папа всегда был в нашей семье нравственным ориентиром. Его сила духа, завидный характер, целеустремленность, отношение к семейным ценностям, супружеская верность, огромная любовь к детям, преданность родной земле делали его незаурядной личностью, которая и по сей день служит примером для нас и наших детей, является предметом всеобщей гордости. Отцовская любовь, спокойная и внимательная, даже сегодня придает мне ощущение стабильности и уверенности. Мы, папины сыновья и дочери, надеемся, что сумеем передать своим детям то, что вложил в нас наш отец.

Айлина Жумашева
внучка, старшая дочь Касымхана

АТА ВСЕГДА ЗАБОТИЛСЯ О НАС

Я была у аты первой внучкой. А после меня родилась моя младшая сестренка Амина – вторая аташина внучка. Мы жили с мамой и нашей старшей бабушкой Мамык-аже. В то время папа еще учился в энергетическом институте в Алма-Ате. Окончив учебу, вернулся к нам в Чимкент и устроился на работу. А наша мама стала медиком.

Так получилось, что с течением времени отношения между родителями разладились, и они расстались. В ту пору я еще училась в школе. В дальнейшем нам пришлось непросто. Однако родные – наш ата, братья и сестры отца, никогда о нас не забывали, всегда заботились, опекали. Помогли получить образование, состояться в жизни, во всем оказывали большую поддержку.

Ныне я прочно встала на ноги, вышла замуж, уже воспитываю собственных детей. И все это благодаря заботе, мудрому воспитанию и наставлениям нашего любимого аты.

В семье моего отца сейчас подрастают мои чудные младшие сестренки. Я живу в Алматы, ну а моя сестра Амина, ставшая матерью троих детей, проживает с семьей в Астане. Мы с нею росли под присмотром нашей аже Изады, я до сих пор рядом с нею. Жаль только, что нет с нами дедушки. Ата всегда нас баловал.

Желаю теперь лишь одного: здоровья и благополучия аже, своему отцу, его братьям и сестрам, всем нашим родным.

Мадина Жумашева
внучка, дочь Касымхана

АТАШКИНЫ УРОКИ

Мой дедушка поставил перед собой задачу хорошо воспитать своих детей и внуков. Потому что сам рос сиротой, без отца и матери. Он не знал, как мы, родительской ласки. Его воспитала сама жизнь. Ата часто говорил, что жизнь его всему научила.

Мой дедушка был человеком сдержаным и нам старался привить это качество, а еще учил нас, что делать непозволительно. Однажды, обнаружив в холодильнике пирожное, я захотела его съесть. Но ата не разрешил. Обидевшись на него, я капризно затопала ногами и расплакалась. В ту пору я была еще маленькой и многого не знала, а дедушка просто желал мне добра. Он объяснил, что сладкое можно есть только после горячего, а пирожное никуда не денется, потому что все равно предназначается мне.

Хорошо помню и то, как аташка всегда контролировал, чтобы мы, внуки, полностью съедали то, что нам подавали.

— Скушайте все до конца, и чтобы я слышал, как вы стучите ложкой по пустой тарелке, — говорил он.

А вот еще один урок, усвоенный мною благодаря дедушке. Как-то я, моя сестренка Камиля и ата одновременно втроем подошли к умывальнику. Мы с сестренкой стали толкаться и спорить, кто первый будет мыть руки. Тогда дедушка спокойно сказал мне:

— Сначала надо уступить очередь старшему.

После того как он вымыл руки, я ополоснула свои, и он снова подсказал мне:

— Теперь помоги сестренке.

Сейчас я очень сильно ощущаю отсутствие дедушки. Он все время был рядом, давал нам советы: что сделать, как поступить, о чем не забыть. Наша нынешняя жизнь напоминает мне разноцветную мозаику, в которой отсутствует один значительный и яркий фрагмент.

Утеген Мендибаев

двоюродный брат

ОН БЫЛ ЗРЕЛЫМ УЖЕ В ЮНОСТИ

Мы оба рано остались без матерей, которые были родными сестрами. Моя мать – младшая из сестер Назира, мать Жакии – старшая, Загипа. То есть мы с ним приходимся друг другу двоюродными братьями по материнской линии, по-казахски – боле.

Наша первая встреча произошла в Казалинске, познакомила нас Даража, наша старшая сестра. В тот год, а именно 1952-й, я сдал документы в Казалинское ветеринарное училище. А Жакия как раз в это время окончил то же училище и собирался отправиться по направлению на работу. Для обоих это была пора юности. Я был 16-летним пареньком, у которого едва пробились усы, а Жакен – на несколько лет старше меня.

Мы не стали чураться друг друга, быстро разговорились. Жакия поинтересовался: «А сколько у тебя братьев?» И подетски обрадовался, когда услышал, что из детей Назиры я один мужчина. «Теперь у меня есть братишка!» – воскликнул он. Радость его была очень искренней. А потом Жакен повел меня в закусочную, где я впервые попробовал кукси. Почему это так запомнилось мне? Тогда, в послевоенные годы, еще сказывались тяжелые последствия войны, жизнь была трудной, поэтому поход в закусочную воспринимался как праздничное событие.

Мы долго в тот день гуляли, вдоволь наоткровенничались, поговорили по душам. Прощаясь, Жакен пригласил меня погостить в доме Даражка-апы. По данному им адресу вечером, свободившись от дел, я разыскал на окраине Казалинска нужный дом. Вдвоем на одной кровати мы с Жакией, не смыкая глаз, проговорили всю ночь. Между нами не осталось никаких секретов. До самой смерти не уйдут из моей памяти эти незабываемые часы задушевного

общения. На следующий день он уехал в Чимкент, а я отправился на учебу.

Хочу отметить, что уже тогда, в годы своей юности, Жакен казался человеком зрелым: думал, как старшие, поступал, как старшие. Хотя между нами всего несколько лет разницы, он сразу показал мне, что действительно является старшим братом. Меня особенно тогда восхитили его отзывчивость и рассудительность.

Вскоре он ушел в армию, и мы на довольно долгое время потеряли друг друга из виду. Однако Жакен, как мне потом стало известно, все время интересовался моей жизнью и разыскивал меня через круг общих знакомых.

В 1964 году я поступил заочно в базировавшийся в Чимкенте Казахский химико-технологический институт. Через моего друга Алмата Шайзадаева Жакен узнал, что я должен приехать в Чимкент на сессию, и попросил сразу же сообщить ему, когда я появлюсь.

Вот так в мае 1964 года после длительного перерыва мы снова увиделись. Правильнее сказать, это Жакен нашел меня и привел в свой дом. В тот день вместе с женгей Изадой они окружили меня горячим вниманием, ухаживали, потчевали, принимали как родного человека и самого дорогого гостя.

В жизни случаются вещи, о которых ты не предполагаешь. На то она и жизнь... В 1967 году по определенным причинам мне пришлось оставить учебу. Но благодаря неоценимой помощи Жакена в 1972 году я стал учиться снова, поступив в Алма-Атинский институт народного хозяйства, который в 1976 году и окончил. Этот диплом дал мне специальность и хорошую работу на всю жизнь. В этом заслуга Жакена, которую ничем нельзя измерить. Он помогал не только мне, позднее взял под свое крыло нашу младшую сестренку, а затем и мою dochь, заботливо их опекал и поддерживал.

Не дай Аллах никому испытать те тяготы, которые пережил Жакен. Но в том-то и сила его, что он не поддался ни одной из выпавших на его долю трудностей, не сломался. Стойко выдержал лишения детства, а в последующей жизни стал достойным, всеми уважаемым человеком.

Кристально чистый душой, доброжелательный, от рождения милосердный и отзывчивый, Жакен ни для кого не жалел своей доброты и помощи, разливая вокруг, словно солнце, живительное тепло. Благодаря своим добродетелям, им вместе с женгей Изадой удалось вырастить прекрасных детей, каждый из которых нашел свое место в жизни и обрел хорошую репутацию. Любопытная деталь: каким радушным и добросердечным по отношению к родственникам был сам Жакен, такими же радушными, отзывчивыми и заботливыми стали его сыновья и дочери. Поэтому я испытываю заслуженную гордость за детей моего незабвенного бояра и тысячу раз благодарен Аллаху за то, что он дал мне такого старшего брата, как Жакия.

* * *

Мариямкуль Мендибаев
двоюродная сестра

Я ЕГО НИКОГДА НЕ ЗАБУДУ

Мы с моим старшим братом рано потеряли свою мать Назиру, которая была родной сестренкой матери Жакия-аги и Дараж-апы. Жили мы тогда в Аральске и ничего не знали о судьбе своих родичей по материнской линии. Сначала нас разыскал нагаши Алимжан-ата, брат матери, который вскоре после войны приехал из Орска в Аральск в поисках своей сестренки и племянников. Но, к сожалению, маму живой он уже не застал. Я была тогда совсем маленькой, однако приезд нагаши хорошо сохранился в моей памяти.

А потом наладилась крепкая родственная связь с детьми старшей сестры нашей матери Загипы. Сначала Жакия-агай разыскал моего брата, с которым впервые встретился в Казалинске. Когда Утеген сообщил мне, что нас ищет двоюродный старший брат, я была

очень рада, что наконец увижу своего боле. К тому времени я уже вышла замуж, у меня появились дети.

Вскоре Жакия-ага и Изада-женге помогли нам перебраться в Чимкент на постоянное местожительство. Они столько для нас сделали! Благодаря их поддержке и помощи, на новом месте мы не знали никаких трудностей. Сейчас мои дети выросли, благополучно устроились. А доброту моего брата и женгей я никогда не забуду. Моя благодарность к ним беспредельна.

* * *

Жеткерген Кеулимжаев

младший брат жены

ЧЕЛОВЕК, СОЗДАННЫЙ ТВОРИТЬ ДОБРО

В нашем народе бытуют мудрые слова: «Отцова доброта лишь у жездे». Я считаю, они сказаны не для того, чтобы преуменьшить доброту отца, а чтобы возвысить доброту жезде. К этому убедительному выводу я пришел на примере жизни Жакия-аги – супруга моей старшей сестры. А знакомы мы с ним были целых 45 лет.

Когда они соединились и создали собственную семью, я был еще мальчишкой, только что завершившим седьмой класс. В 1960 году, окончив десятилетку, я поступил в институт и все пять лет учебы жил в доме жезде.

Помню, как в 1961 году, когда появился на свет мой племянник Джамбулат, мы, поздравляя друг друга, радостно отмечали это событие вдвоем, поскольку никого из близких рядом не было. Начав разговаривать, Джамбулат никак не мог выговорить мое имя – Жеткерген, поэтому стал называть меня «Жетеком». С того момента и до конца своей жизни жезде тоже звал меня «Жетеком»,

а я всегда почтительно обращался к нему «Жаке». Однажды я шутливо сказал ему:

– Жаке, мне уже сорок, девушки на работе давно зовут меня «Жеткергеном Кеулимжаевичем». До каких пор вы будете кликать меня «Жетеком»?

На что жезде с улыбкой ответил:

– Эй, мальчишка, ты навсегда останешься для меня ребенком, так же, как и мои дети.

Кстати, у жезде тоже было прозвище, данное ему моим сватом. Однажды Нажмеддин-куда, который около тридцати лет возглавлял одно из хозяйств Сузакского района Южно-Казахстанской области, человек большого ума, тесно общавшийся с народом и одного примерно возраста с Жакеном, сказал мне: «Сват, твой жезде – настоящий туйын¹». – «Почему вы так думаете?» – спросил я. И он объяснил: «Как и другие птицы семейства ястребиных, туйын по размеру небольшой, но очень сильный, птица весьма сметливая, находчивая и собранная. Твой жезде тоже во всем собран: сложением невелик, но крепок, аккуратен в одежде, речь находчивая и гладкая, а в делах рассудителен и последователен». С тех самых пор Нажмеддин-ага и прозвал Жакена «туйын-куда».

В любой момент, когда мне требовалась поддержка, жезде оказывался рядом и помогал советами и конкретными делами. Когда я положил первый кирпич в строительство своего дома, он радовался не меньше меня и говорил: «Пока у джигита нет собственного дома, у него и жизнь не сложится». Считая меня по-прежнему слишком молодым и слабым, он стал активно помогать мне всеми возможными способами и был доволен так, будто собственный дом возводил.

Этими примерами, конечно, невозможно полностью раскрыть благородный образ моего заботливого и отзывчивого жезде, человека с большим сердцем, бесконечно доброго.

Пусть душа твоя пребывает в раю, пусть земля тебе будет пухом, мой дорогой ага!

¹ Туйын – ястреб-тетеревятник.

Кульбала Кеулимжаева
сноха, жена Жеткергена

ДОБРОЕ СЕРДЦЕ И СВЕТЛЫЙ УМ

Познается ли пришедший в эту жизнь человек по достоинствам, о которых с восхищением говорят его потомки, друзья, родные и близкие, по делам, которые могут послужить для других образцовым примером? Мой ага был как раз тем человеком, о ком, отвечая на этот вопрос, можно сказать «да».

На протяжении всей своей жизни он ни для кого не жалел доброты и помощи и своими делами как будто сам себе воздвиг памятник – именно образ нашего агая мог бы послужить прототипом для монумента под названием «Настоящий человек».

Агай был необыкновенно щедрым, всегда делился с близкими ему людьми всем, что у него есть. Где бы он ни появлялся, всюду приносил с собой праздник, старался быть полезным и совершить какое-нибудь благое дело.

Отцовские качества унаследовали его сыновья и дочери. Можно долго рассказывать об их хороших делах и поступках, которые принесли пользу не только семье, но и в целом стране, нашему народу. Например, они оказали большую спонсорскую помощь школе в родном ауле агая Аралтобе, благодаря чему было капитально отремонтировано ее здание, приобретено оборудование для классов и школьный транспорт. Все добродетельные качества в них воспитаны отцом.

Мой ага, вырастивший таких замечательных детей, всегда отзывчивый, добросердечный, человек со светлым умом и необычайно милосердный, поистине навеки останется в моей памяти.

Гульжахан Тажибаева

младшая сестра жены

ЛУЧШИЙ ИЗ ОТЦОВ

В 1970 году, окончив в Казалинске десятилетку, я приехала в Чимкент к своему жезде Жакие и старшей сестре Изаде. Моей целью было поступить в институт.

Дом родных стал для меня раздольным жайляу. Не зря в нашем народе ходит столько добрых изречений о жезде, которого по теплу душевному приравнивают к отцу. А мой жезде стал для меня даже ближе, чем родной отец. Собственные дети называли его «папой», я тоже присоединилась к ним и стала звать жезде «папой».

В первый год я не прошла в институт по конкурсу, поэтому поступила на подготовительные курсы. Нисколько не переживала по этому поводу, так как настроение было радужным и приподнятым из-за того, что я приехала в такой большой и красивый город, как Чимкент, что жила в прекрасном месте, рядом с жезде и старшей сестрой. Он всячески баловал меня. Порой даже делал то, что не делал для своих собственных детей. В ту пору я была молодой девушкой, а любая девушка, естественно, хочет красиво одеваться и привлекательно выглядеть. Понимая это, мой жезде, человек с тонко чувствующей душой, дарил мне духи и всевозможную косметику.

На следующий год я поступила на математический факультет Чимкентского педагогического института и стала учиться там в качестве одной из дочерей папы.

На третьем курсе, получив благословение сестры и жезде, вышла замуж, обзавелась семьей. Слава Богу, вырастили с мужем пятерых детей. Однако в жизни выпало и немало трудностей. Мать переживала за нас, как, мол, они там, теперь ведь отдельным домом живут. А жезде был одним из тех редких людей, кто почитал тещу

как родную мать. Чтобы она не волновалась слишком и в то же время понимая, что мы еще молодая семья, он, чем мог, помогал нам, наставлял мудрыми советами, интересовался всеми нашими проблемами. Хотя и повторял часто, что нам следует усердно работать, становиться самостоятельными и зарабатывать свой хлеб собственными руками, все равно оказывал и огромную материальную помощь.

Под крылом папы мы и окрепли как семья. Я так рада, что мои дети получили от него немало уроков воспитания. Своим сыновьям и дочерям он постоянно наказывал быть всегда рядом с моими детьми, присматривать за ними, поддерживать. Мой дорогой жезде словно заранее предвидел будущее.

Ни разу в жизни я не думала, что он так скоро уйдет навеки, что мы останемся без него. Мы счастливо смеялись и радовались жизни, когда на нас неожиданно обрушилось это горе...

Однако правду говорят, что остаются те, кто способен восполнить потерю. Слава Богу, дети жезде достойны своего отца, такие же добрые и отзывчивые, добились больших успехов, работают на приличных постах. Все мы поддерживаем друг друга. А я всегда прошу небеса, чтобы все желания папиных детей осуществились.

Пусть земля ему будет пухом, молю, чтоб пролился на него свет Аллаха, добрая ему память!

* * *

Акберген Туралин
родственник

Я ГОРЖУСЬ ДЕТЬМИ ЖАКИИ

В 1970 году приказом министра автомобильного транспорта республики я был назначен на пост управляющего автотрестом Южно-Казахстанской области и вместе с семьей переехал в Чимкент.

В процессе работы познакомился с многими местными руководителями, в том числе и с представителями Младшего жуза, к которому отношусь и сам. Среди моих новых знакомых был и Жакия Сарсенов, в тот период работавший директором одного из крупных предприятий города.

В ходе наших встреч мы узнали друг друга поближе, выяснили, что обаросли без отца и воспитывались в детском доме, а впоследствии обнаружилось и наше родство, по казахским меркам, довольно близкое. Мы стали чаще общаться, подружились семьями.

Жакия был очень тактичным, душевным, предельно честным человеком. Он мне по-настоящему нравился. Когда я стал секретарем горкома партии, мне по долгу службы нередко доводилось бывать и на его предприятиях. Я видел, как добросовестно и усердно он относится к работе, как его искренне уважают в коллективе, да и среди многочисленного городского актива у него была замечательная репутация и весомый авторитет.

Мы частенько встречались с Жакией вдвоем, задушевно беседовали, вспоминали наше трудное детство, а по выходным и праздникам бывали друг у друга в гостях семьями, причем чаще гостили у Жакии. Играли с друзьями в преферанс, отдыхали за щедрым дастарханом, вели увлекательные разговоры. О нас тепло заботилась преданная и надежная спутница Жакии – его супруга.

Наша любимая келин Изада – милая и обаятельная женщина, самый верный друг Жакии и прекрасная мать. Мы все ее уважаем и

искренне любим. Вместе с Жакией они воспитали красивых, умных, почитающих старших детей – Касыма, Джамбулата, Марата, Гульжан и Динару. Сегодня, когда Изада осталась без мужа, они окружили ее вниманием и заботой.

Все дети похожи на своих родителей: такие же чуткие, добрые и внимательные. Они хорошо образованы, интеллектуально развиты, обладают высокой культурой и сегодня занимают заметное положение в обществе.

К нашей семье дети Жакии и Изады проявляют постоянное внимание, оказывают нам помочь во всех делах. Например, недавно по своей личной инициативе Джамбулат организовал для нас замечательный отдых на курорте Бурабай в санатории «Окжетпес», куда мы отправились всей семьей – я с супругой, мой брат с женой, наш сын с невесткой и внуками. Прекрасно отдохнули, вернулись очень довольные, к тому же на Бурабае компании нам составили Касымхан и наша келин Раушан, вежливая, нежная, очень заботливая и обаятельная. Мы все ее полюбили.

Я высоко ценю и очень горжусь детьми Жакия-аги, которые достойны своего отца. Дай Бог им здоровья, благополучия и счастья, пусть растят своих детей так же, как отец и мать растили их, и пусть лелеют и берегут свою мать – она это заслужила.

* * *

Камиль Ермекбаев

профессор, сородич

МЫ ИЗ РОДА ТОРТКАРА!

Так получилось, что ушедший 2011 год выдался для меня трудным – тяжелая болезнь надолго приковала к больничной койке, а когда в середине декабря я наконец выписался из больницы, первое, что увидел на своем рабочем столе, – это распечатка компьютерного варианта будущей книги о Жакие Бухарбаевиче Сарсенове.

В тот же вечер просмотрел ее, для начала, конечно, бегло, и был приятно удивлен содержанием повести, воспоминаниями родных и близких, друзей и современников о нашем дяде. Особенно тронуло то, что уже в самом начале книги тепло упомянут мой папа – Байузак Ермекбаев, с которым в дальнейшем судьба тесно связала жизнь и карьеру нашего Жакена. К тому же они, как, естественно, и мы, их дети, оказались сородичами – представителями рода Торткара из родового объединения Алим, входящего в состав Младшего жуза.

В то время мой папа, являвшийся ректором Чимкентского педагогического института, принял на работу в административно-хозяйственный отдел одного из своих близких родственников по материнской линии Абдуллу Жумашева, мужа нашей Мамыкапы. Жакен же состоял в близком родстве с Абдулла-агой, что и побудило его пойти к моему отцу за советом по поводу своего трудоустройства. Как старший сын полностью согласен с прозвучавшими в повести словами, характеризующими моего отца, он действительно был «выдающейся личностью, талантливым организатором, авторитетным руководителем с отменными человеческими качествами». В тот раз, папа, внимательно выслушав Жакена, порекомендовал своему другу, возглавлявшему трест общественного питания, взять его на работу.

Так был сделан первый шаг к будущей успешной карьере Жакии Бухарбаевича. А вскоре устроилась и его личная жизнь. Юная красавица Изада, как и мы с Жакеном, принадлежит к родовому сообществу Алим, а мы с нею еще и одногодки – оба родились в 1940 году. Их крепкая, дружная и счастливая семья создавалась на наших глазах, мы стали свидетелями всех памятных и знаменательных событий, которые происходили в их совместной жизни.

Три сына, две дочери – вот кому Жакен практически целиком посвятил себя. К счастью, успел понянчить и внуков. Из трех сыновей Жакии Бухарбаевича мне ближе всех средний – Джамбулат. Особенno меня роднит с ним и с Жакеном то, что они, как и я, учились и долгое время жили в Ленинграде.

Сам я окончил в Чимкенте с золотой медалью школу им. Кирова и получил право поступать в любой вуз СССР. Всегда тянулся к технике, поэтому из двух рекомендованных мне институтов выбрал Ленинградский политехнический. Экзамены проводились в Алма-Ате выездной приемной комиссией самого вуза. Все экзамены сдал на «отлично», а в конце августа меня посадили на поезд до Москвы, где я пересел на ленинградский состав, добрался до ЛПИ и заселился в общежитие. Впереди меня ждали долгих двенадцать лет учебы: сначала студентом энергомашиностроительного факультета, затем там же – в качестве аспиранта и докторанта.

В свое время Жакен тоже учился в Ленинграде – на шестимесячных курсах повышения квалификации бухгалтеров. А Джамбулат позднее стал воспитанником санитарно-гигиенического факультета Ленинградского мединститута.

С юных лет Джамбулат был очень самостоятельным и всегда отличался предприимчивостью. Став студентом, он не стал довольствоваться стипендией и родительской помощью, а устроился еще и подрабатывать в общежитие электриком, поэтому даже сумел купить себе скромную подержанную машину.

Как-то в ту пору, когда Джамбулат учился, мы с моей супругой Жаннат и бажой¹ Рустемом Атакановым (к сожалению его уже нет с нами), собрались по делам в Ленинград. Я связался с Жакеном, попросил адрес Джамбулата и взялся передать ему посылку. Жакен тогда при встрече сказал мне: «Жолың болсын!² Поцелуй за нас сына, а от меня прими в подарок этого Ленина». С этими словами он вручил мне 100-рублевую купюру с портретом вождя коммунистов. В то время это и в прямом (размер купюры), и в переносном смысле были большие деньги. Разыскав Джамбулата в общежитии и выпив с ним чаю, мы дружной компанией отправились в ресторан. Надо ли говорить, как нам пригодился тогда подарок Жакена! За время пребывания в Ленинграде мы

¹ Бажса – свояк.

² Удачного пути!

оценили и удобство джамбулатовского приобретения – на машине он всюду возил нас по городу.

Джамбулат вырос настоящим сыном своего отца. Жакен с малых лет приучил его не чураться никакого труда, быть честным и справедливым по отношению к своим друзьям и родственникам, уважительно относиться к старшим. Отношение окружающих к человеку складывается из мелочей, которые всегда запоминаются. Однажды Жаннат с нашей маленькой тогда еще дочкой Дианой шла по улице с полными сумками. Джамбулат, проезжавший на машине, узнал их, остановился, спросил, куда они направляются, и, изменив свой маршрут, довез до места. Этот, казалось бы, незначительный поступок так удивил мою супругу, что она долго о нем говорила, ведь чаще в такой ситуации молодые люди предпочитают «не замечать» своих знакомых и родственников. Добившись многоного в своей карьере, Джамбулат остается человеком простым, скромным и доступным. А это удается далеко не всем.

Пишу о сыне, а перед глазами его родители – прекрасная семейная пара Жакен и Изада-апа. Изада-апа всегда была хорошей хозяйкой, в ее руках все горело, а дом сиял чистотой и уютом. Сколько раз мы с Жаннат сидели за щедрым столом в их гостеприимном доме! Изекен напоминает мне маму – Сабиру Жаубасаровну. У моей матери тоже всегда был изобильный и вкусный дастархан, а за ним мама умела завести интересную беседу. В доме Жакена и Изада-апы часто подавали гостям отменные домашние пельмени, вкус которых мы до сих пор вспоминаем. Изада-апа частенько помогала моей маме советом и делом в организации крупных мероприятий и тоев. Без преувеличения могу сказать, что она была для моих родителей настоящей казахской келин – почтительной, доброй и любящей.

Помню, когда приезжал в отпуск в Чимкент, мы часто сидели за столом вместе – мама и пapa, Жакен и Изада-апа; шутки и смех перемежались разговорами о детях, об их успехах и проблемах. Я всегда, конечно же, любовался своей матерью, самой для меня веселой

и красивой. Не было бы большего счастья для нас, детей, если бы мои родители и Жакен были сегодня вместе с нами.

Покойный Будан Асанович Абибулаев в своих воспоминаниях рассказывает о том, как после их совместной служебной командировки в Прибалтику Жакен внедрил в чимкентское хлебное производство новые технологии. Я помню те булочки, мне они особенно нравились, так как в нашей многодетной семье каждое утро начиналось с хлеба с маслом, и ничего вкуснее я до сих пор не ел.

Когда я бывал в Чимкенте или Жакен приезжал в Алматы, мы обязательно сознавались и шли вдвоем в ресторан, где больше разговаривали и обменивались новостями, ведь алкоголем ни он, ни я не увлекались, поэтому просто отдыхали душой в часы этого задушевного общения.

В воспоминаниях родных и друзей, которые я очень внимательно прочитал, вырисовывается образ особенной, выдающейся личности. Мне же в нем, помимо благородных человеческих качеств, нравилась его внешняя аккуратность, умение красиво, я бы даже сказал, с шиком одеваться. Я нередко ему говорил: «Жаке! Вы весь такой подтянутый, аккуратный, красиво причесаны, а ваши костюм и галстук так хороши, что слов нет!» Ему это льстило, и он отмечал, что я понимаю в этом толк.

Когда в нашу семью пришла беда – погибла моя сестра Лариса, от горя слегли и скончались мои родители. Жакен с Изада-апой оказали нам в трудный час неоценимую помощь и поддержку, и мы, Ермекбаевы, всегда будем об этом помнить. Конечно, мы скучаем по человеку с таким большим, добрым сердцем, но жизнь есть жизнь, и не мы в ней «командиры». Приходится мириться и тихо грустить о потере родных и близких людей. Думаю, надо благодарить Аллаха за то, что при жизни Жакена многие его мечты исполнились. А память о нем жива в наших сердцах.

Онласбек Кулакеев
сват, отец Шолпан и Айман

ЖАКЕН ВСЕХ ПОКОРЯЛ СВОИМ ОБАЯНИЕМ

Жакиу Сарсенова я знал еще с той поры, когда он работал директором ресторана «Чимкент». В то время, которое теперь принято называть «периодом застоя», люди со средним достатком могли себе позволить отужинать в ресторане, поэтому свободных мест там никогда не было, особенно в вечернее время и к концу рабочей недели. Несмотря на внешнюю строгость, Жакия Бухарбаевич был человеком коммуникабельным, общительным, так что многие мои коллеги-врачи были с ним знакомы и в случае, если ресторан был до упора заполнен, мы обращались к нему через служебный ход за помощью. Он всегда встречал нас с улыбкой, как добрых друзей, усаживал в качестве дорогих гостей на свои резервные места, а официанты, понятное дело, обслуживали наш столик по высшему разряду.

Тогда и в мыслях я не мог предположить, что судьба сведет нас так близко, что мы станем сватами, причем дважды. В те памятные вечера мы с коллегами были просто искренне благодарны человеку, который не кичился своим высоким положением, а рад был помочь каждому. В нем напрочь отсутствовали чванство и высокомерие, свойственные многим прежним и нынешним руководителям.

На радостных свадебных казахских тоях часто звучат поистине святые слова: «Күйеу – жұз жылдық, құда – мың жылдық» – «Муж – родня на столетие, сват – на тысячелетие». Когда мы выдавали Шолпан замуж за сына Жакена, то, естественно, как родители поначалу переживали: порог какого дома переступила наша дочь, в какую семью попала? Как мы будем общаться со сватами, какие у нас сложатся взаимоотношения, какие темы станут сердцевиной

наших разговоров и т. д.? Все-таки разница в возрасте между мной и Жакеном была ощутимой – пятнадцать лет.

В те дни мне не раз вспоминался разговор между мной и моим отцом. Когда после окончания института мне предложили остаться в качестве стажера кафедры хирургии с последующим поступлением в аспирантуру, отец высказался против. Он прямо мне заявил, что, оставшись на долгое время в Караганде, я, естественно, женюсь на местной девушке, а это затруднит его знакомство и общение с будущим сватом, ведь расстояние между Чимкентом и Карагандой немалое. Ему, человеку в возрасте, хотелось иметь невестку из наших мест, чтобы менталитет был схож, чтобы лучше знать будущих сватов, что намного упростит их взаимоотношения, которые, согласно традициям, должны быть тесными. Подобное сватовство, считал мой отец, будет прочным и долгим. Я выполнил его волю и бесконечно благодарен ему за своевременный совет.

Жакия Бухарбаевич тоже понимал эту разницу в возрасте и, со своей стороны, как человек мудрый делал все возможное, чтобы я не чувствовал себя неуютно в нашем взаимном общении. На правах старшего он всячески меня опекал, приближал к себе, сам всегда первый звонил, хотя у казахов это принято делать младшему, живо интересовался моими делами и проблемами, тем, что меня волнует, во всем поддерживал, часто приглашал в гости и на пикники. Особенно большую помощь, и моральную, и материальную, Жакен оказал мне во время подготовки и защиты докторской диссертации. Моим успехам он радовался даже больше, чем мои родственники и друзья.

Со своей стороны, я был бесконечно благодарен ему за такое внимание, относился к нему с большим уважением и искренней любовью, тем более что его судьба напоминала мне жизненный путь моего отца, который тоже рано лишился родителей, познал все тяготы сиротской и батрацкой жизни. Они оба с Божьей помощью создали себя сами, благодаря своему упорству и трудолюбию, прочно встали

на ноги, воспитали прекрасных детей, заслужили уважение людей и авторитет в обществе.

Со временем, познакомившись ближе с Жакеном и сватей Изекен, мы сдружились настолько, словно были кровными родственниками. Считали за счастье, что стали сватами таких замечательных и порядочных людей.

Естественно, человечность Жакена, его упорство в достижении поставленных целей, обширный кругозор, умение сплотить вокруг себя людей не просто удивляли меня – кое-что невольно я перенимал. Когда женился мой сын Зангар, разница в возрасте с моим новым сватом Аскаром оказалась еще более разительной – два десятка лет. Но теперь она меня не смущала, я признался Аскару, что прошел хорошую школу у Жакии Бухарбаевича, и знаю, как сделать так, чтобы возрастная разница между нами не ощущалась и не мешала теплым и тесным сватовским отношениям на благо наших детей. Отныне я постоянно следил за линии жизни, заложенной в моем сознании таким прекрасным человеком, как Жакия Сарсенов.

Несмотря на то, что с раннего детства Жакену довелось пережить столько трудностей и лишений, его жизнелюбие только множилось, и своей добротой, благородством, жизнерадостностью, человеческими достоинствами он притянул к себе и покорил не только нас с супругой, но и всех наших близких, родственников и друзей.

Волшебная сила его обаяния проявилась в очередной раз, когда моя третья дочь, Айжан, выходила замуж. Родители ее избранника Мухамедали жили в Ташкенте. Когда они пригласили нас, я с огромным удовольствием предложил Жакену возглавить нашу делегацию сватов. Своей харизматичностью, талантом, неординарностью, внешним и внутренним очарованием Жакия Бухарбаевич сразу покорил сердца наших сватов – ташкентских казахов. Он быстро оказался в центре внимания, все слушали его затаив дыхание и не отрывали от него восхищенных глаз.

Затем мы, трое сватов, вместе посетили священную для казахов гору Ордабасы, где под руководством Аблай-хана объединились три казахских жуза и впоследствии наголову

разбили джунгарских завоевателей. Волею счастливого случая мы сами тоже оказались представителями трех жузов, поэтому без всяких колебаний вдвоем со сватом Карсыбаем воспроизвели (и в шутку, и всерьез) ритуал возведения Жакена на ханский престол, мысленно подняв его на белой кошме. Именно таким было наше единодушное мнение о достоинствах Жакена и желание видеть его лидером дружного сообщества сватов, кем он и был на протяжении многих лет нашего общения.

Не могу не упомянуть и еще об одном завидном качестве Жакии Бухарбаевича – о его неиссякаемом юморе, который сам по себе может стать предметом нескончаемого рассказа.

А с каким теплом и нежностью он относился к своей супруге! Однажды вдвоем со сватом мы отправили жен в Алматы прогуляться и отдохнуть. Проводив их, оба, я и Жакен, почувствовали себя на время холостяками, сели за стол, расслабились и, попивая коньячок, задушевно пообщались, разговаривая на разные темы. Нам это так понравилось, что мы решили примерно в том же ключе и провести вместе пару недель до возвращения наших благоверных. Однако сватья Изекен собралась вскоре вернуться. Как потом выяснилось, Жакен, называвая в Алматы, говорил моей супруге: «Куда вы спешите, съездили бы на Медеу, походили бы по театрам», – а вот свою жену, наоборот, торопил: «Возвращайся скорее, соскучился». При этом старался, чтобы сватья, то есть моя жена, ничего не заподозрила, зато обрадовался как ребенок, когда собственная супруга решила вернуться.

Такой вот преданной душой был мой сват Жакен.

Гульшат Кулакеева
свадьба, мать Шолпан и Айман

ПОСЛЕДНЯЯ ПОЕЗДКА НА РОДИНУ

Достоинства, данные Жакану от природы, – это его человечность и справедливость. Он считал своим долгом проявлять заботу о ближних, протягивать руку помощи молодым. Подобные качества присущи только личности духовно богатой, высоконравственной, понастоящему гуманной, обладающей большим сердцем.

Говорят, ценность родной земли человек познает на чужбине. Я стала очевидцем встречи Жакана с землей отцов, мгновений блаженства, когда при одном только упоминании слова «родина» его сердце начинало громко биться. Мне хочется рассказать об этом подробнее.

Стояло лето 1995 года. Жакан и наша свадьба Изада собирались с детьми к нему на родину, чтобы прочесть Коран памяти аруахов. Нашему сватовству было тогда чуть больше полугода. Он пригласил нас с Онласбеком в эту поездку, чтобы мы могли увидеть его родные края. Однако муж по служебным обстоятельствам отлучиться не мог, я же решила принять приглашение.

На трех машинах, груженных продуктами и всевозможными подарками для родичей и земляков, попросив у Аллаха удачной дороги, мы выехали в путь. Благодаря интересным беседам, дорога не казалась такой уж длинной и изматывающей. Первую остановку сделали в Аральске. Принесли в жертву барана памяти предков свадьбы Изады, собрались за столом с местными родственниками и знакомыми. Все благодарили свата за оказанный им почет, за подарки, осыпали его добрыми напутствиями, благословляли его святые намерения. Поступок Жакана, не забывшего родные края и отправляющегося туда с благородной миссией, они приравнивали к подвигу.

Переночевав в Аральске, продолжили путь, взяв курс на Карабутакский район Актюбинской области. Когда уже почти добрались до цели путешествия, перед нами открылась просторная голая степь, на которой до самого горизонта не было видно никаких поселений. Для меня, родившейся и выросшей в густонаселенной Южно-Казахстанской области, это казалось странным, а душа Жакана, наоборот, пребывала в блаженстве. Он весь так и светился, глубоко вдыхая воздух родины. То и дело останавливал машину, чтобы ступить ногами на родную землю. «Посмотрите вон на тот ковыль», – говорил он нам. Я и вправду только тогда заметила огромный массив этой травы, доходящей до пояса и колышущейся словно море. Точь-в-точь как бегущие одна за другой морские волны.

В глазах Жакана, глядящего на ковыль, я заметила слезы. Слезы печали. Возможно, он, в раннем возрасте оставшийся круглым сиротой, вспомнил пору своего босоногого детства, а может, думал о рано ушедших родителях или близких, чья судьба была ему неизвестна, во всяком случае, на его лице ощущалось такое же волнение, какое колыхало степной ковыль. Удивительно, как только не окаменело, не отвердело сердце Жакана, который испытал в жизни столько горя и страданий, рос в детском доме, а в лютое время войны ни разу досыта не ел, как только оно сумело сохраниться таким чувствительным и безгрешным! Несмотря на эту грусть, Жакан одновременно сиял, потому что радовался виду родной земли, жизни, радовался счастью своих детей и семьи. Тогда мы и не предполагали, что для него эта поездка на родину окажется последней.

Вот так, радуясь и печалясь, мы добрались до Карабутака. Прежде всего Жакан зашел поприветствовать местное руководство, рассказал о цели своего приезда. Начальство обещало собрать народ и прийти на поминальное жертвоприношение.

Ас мы устроили в Аралтобе рядом с надгробным памятником. Этот обелиск над изголовьем покойных родителей Жакан с сыновьями и земляками возвел восемь лет назад, выяснив у местных жителей место расположения могил. Он прекрасно сохранился. Аул небольшой, так

что пришли все его жители. Расстелив кошмы прямо посреди зарослей ковыля, мы накрыли дастархан и, согласно южным традициям, подали плов с жертвенным мясом и сорпу, а потом раздали всем привезенные подарки.

Пусть не каждый из присутствовавших земляков был лично знаком с Жаканом, но все до единого были довольны благородным поступком родича,сыпали его благодарностями. А как же иначе, ведь это его родной аул, земля его отцов, дедов и прадедов. Он покинул Аралтобе маленьким ребенком, рос вдали, но не забыл и вот приехал, чтобы почтить память аруахов, – в этом вся широта сердца Жакана, его неизбытная любовь к родине. Пришедшие на поминальную трапезу сородичи хорошо поняли это. И оценили.

После той поездки Жакан мечтал приехать на родину еще раз и взять с собой всех детей, невесток и внуков. Ему не суждено было осуществить названную мечту...

Но есть кому продолжить сыновнюю любовь – это его главное достояние: дорогая супруга Изада, любимые дети Касымхан, Джамбулат с Гульжан, Марат с Динарай, желанные невестки, близкие родичи и драгоценные внуки. Наши праотцы казахи говорили: «Бір бала болады, әкеге жете туады, енді бір бала болады, әкеден өте туады» – «Один ребенок рождается сутью в отца, следующий – лучше отца». Дети, получившие воспитание Жакана, человека с большим и щедрым сердцем, стали обладателями семей, где царят счастье, благополучие и достаток. Они не жалеют времени и сил, чтобы позаботиться, поддержать, одарить добром родных и близких, родичей и сватов. Храните их от злых языков и дурного глаза!

Будан Абибуллаев

друг, коллега

ЕГО ИМЯ НИКОГДА НЕ УГАСНЕТ

Покойный Жакан, бывало, говорил: «Если существование человека не соответствует его жизненной цели, ради чего он живет? Человек, не дающий оценки своим делам и поступкам, – глупец». Это правило сам Жакан на протяжении всей жизни хранил в глубине своего сердца, он настоящий человек, который с любой стороны был самодостаточным.

На протяжении более восемнадцати лет Жакан деятельно руководил 9-м комбинатом общественного питания в Чимкенте, куда входили такие крупные рестораны города, как «Шымкент» и «Росинка». Специалист высокой квалификации, очень тщательно и ответственно относящийся к своему делу, сильный бухгалтер, честный, порядочный человек с доброй и чистой душой.

Хотя по возрасту он был немного старше меня, всегда обращался по имени-отчеству – «Будан Асанович». Я сказал ему, чтобы он называл меня просто по имени, поскольку я младше, но он продолжал всегда и всюду звать меня «Буданом Асановичем».

Однажды, когда он гостили в моем доме, я попросил:

– Жака, ладно, на работе – поскольку я являюсь вашим начальником, вы, вероятно, отдаете дань субординации, но дома-то не к чему обращаться ко мне на «вы», давайте перейдем на «ты», и зовите меня просто Буданом.

Его ответ до сих пор в моей памяти. Глядя на меня, он сказал:

– Да, ты младше, это действительно так, однако я называю тебя по отчеству потому, что твой отец – благородный человек, который в двадцать три года принес себя в жертву ради Родины. Старики говорят: «Человек уходит из жизни дважды: первый раз, когда, утратив жизненную силу, навеки закрывает глаза, а второй раз, когда

забывается его имя и он уходит из памяти людей». Вот поэтому я и называю тебя Буданом Асановичем, несколько раз на день произношу имя твоего отца, чтобы оно не угасло...

Будучи директором ресторана «Шымкент» с отменной кухней, Жакан на обеденный перерыв непременно отправлялся домой.

– Жака, что вы делаете, неужели в вашем ресторане нечего поесть? – подшучивал я.

На что у него всегда был один и тот же ответ:

– Думаешь, в этой жизни есть еда вкуснее той, что приготовит твоя женгей?

Как-то по служебным делам мы вдвоем отправились в командировку в Прибалтику. Что скрывать, культура торговли и обслуживания в этих странах очень высокая. Увидевший это Жакан живо заинтересовался некоторыми новациями и спешил внедрить их на родине, для убедительности через слово повторяя: «Чем наши казахи хуже?»

Можно было вспомнить еще немало интересных эпизодов из истории нашего знакомства, но даже этих коротких воспоминаний, думаю, достаточно, чтобы получить представление о яркой личности Жакана. Таким людям не грозит забвение, его имя никогда не угаснет.

Абдрахман Омбаев
лауреат Государственной премии РК
в области науки, образования и техники,
академик Российской академии сельскохозяйственных наук, доктор
сельскохозяйственных наук, профессор

ЦЕНА ХЛЕБА

Хотя мы с Жакией Бухарбаевичем познакомились поздно, в течение короткого периода нашего общения успели сблизиться, делились друг с другом своими размышлениями; я часто слушал его поразительные рассказы о пережитых трудностях, что дало мне повод стать инициатором появления на свет этой книги и откровенного интервью о прожитой жизни и трудовом пути, которое он дал известному шымкентскому журналисту Абаю Балажану.

С первой же встречи Жакен произвел на меня исключительное впечатление. Его скромность, любезная обходительность, взаимная почтительность в отношениях с женгей Изадой, учтивое внимание, проявляемое к гостю, – все это было начисто лишено показной искусственности, а шло от его человеческой натуры. Поскольку я руководил крупным научно-исследовательским институтом и встречался по большей части с учеными, мне крайне редко удавалось обменяться мыслями, задушевно поговорить со своими земляками, поэтому наша встреча с Жаканом и впечатления от нее стали для меня особенными.

Казахский народ во все времена понимал ценность хлеба. Большой смысл кроется в народной пословице: «Алтын, күміс – тас екен, арпа, бидай – ас екен» – «Золото, серебро – всего лишь камни; ячмень и пшеница – это еда». Потому что человеку хлеб столь же необходим, как вода и соль. Порой мы говорим, что казахи жить не могут без мяса. Однако любой человек вполне способен прожить и без него, а вот без хлеба он жить не сможет.

При слове «хлеб» мне сразу вспоминается, как в детстве моя бабушка Кульшим не уставала повторять: «Абдрахман, сынок, знай цену хлебу». Если она вдруг замечала на полу хлебные крошки, несмотря на свой преклонный возраст, нагибалась и аккуратно их подбирала. Теперь и я, где бы ни находился – дома, в общественном месте, даже где-нибудь на тое или празднестве, если замечу на полу крошки хлеба, душа моя не успокоится, пока не нагнусь и не соберу их. Все это – результат того воспитания, которое я получил в детстве благодаря поучительным наставлениям моей аже Кульшим.

Второй человек в моей жизни, сердцем говоривший о ценности и святости хлеба, – это Жакия-ага. Ныне мы стали независимой страной. Выбились в число лидеров среди передовых государств по производству зерновых культур, в частности пшеницы. На полках магазинов сегодня изобилие различных сортов и форм хлебобулочных изделий. К сожалению, хотя и редко, но в нашем обществе все же происходят порой случаи неуважительного отношения к хлебу. В такие моменты я огорчаюсь и думаю, боже мой, как было бы прекрасно, если б сегодняшнее поколение относилось к хлебу с таким же почтением, как наши вчерашние старики.

Нехватку хлеба Жакия-ага начал ощущать еще с детской поры. Его родина – Актюбинская область, считающаяся регионом полупустынь, не была краем, где сеяли пшеницу и производили из нее муку. Поэтому закономерно, что с детских лет он рос, зная цену хлебу. Добавьте к этому его непростую судьбу с трудными дорогами и скользкими поворотами жизни.

В советскую эпоху существовала структура предприятий, обеспечивавших население продовольствием, которая называлась «Общепитом». Жакан, в течение долгих лет входивший в руководящий состав предприятий этой структуры, был одним из тех, кто впервые в Казахстане внедрил в хлебное производство новые передовые технологии, на их основе в 70-х годах в Чимкенте стали выпускать небольшие булки под названием «докохлеб». Булочки были маленькими, аппетитными и очень вкусными. Порой и ныне в ресторане гостиницы «Шымкент», словно ты попал в прошлое,

подают горячий докохлеб, а к нему сливочное масло. Подавать свежеиспеченный хлеб со сливочным маслом – традиция, идущая еще от наших прадедов. Именно Жакан возродил этот обычай в новое время.

Человек всегда придает большое значение серьезным и содержательным беседам. Видимо, рассказы, с волнением поведанные мне Жакия-агой, навели меня на долгие размышления, в результате которых я предложил ему: «Жака, вам непременно нужно написать о своей жизни, в вашей биографии немало полезных уроков для будущего поколения. Здесь, в Шымкенте, есть у меня братишко по имени Абай, журналист, давайте я сведу вас, попробуйте с ним побеседовать».

Однако Жакан, никогда не высказывавший своего мнения сразу, а принимавший решения лишь после серьезных раздумий, пригласил нас с Абаем для разговора только одиннадцать месяцев спустя. Наша беседа была затяжной и очень интересной.

Человека не могут не волновать отдельные периоды его жизни. По-видимому, лишения, пережитые Жаканом в детском возрасте, навеки запечатлелись в его душе, поэтому, когда он затрагивал в своем рассказе тему поры детства, на его глаза невольно наворачивались слезы. И наоборот, он как-то по-особенному сиял и радовался, когда вспоминал о молодости, о встрече с Изада-женгей и создании семьи, когда говорил о своей последующей жизни.

Прошло уже столько лет с момента той задушевной встречи, но этот день навеки останется в моей памяти. Тысячекратное спасибо за это Аллаху.

Жакана нет с нами уже без малого десять лет, но жизнь продолжается, заветы отца претворяют его наследники. Ныне мы встречаемся с Изада-женгей на торжествах и праздниках, часто видимся с сыном Касымом, его дочь Мадина, внучка Жакана, учится в одном классе с моей внучкой Биби Мариям.

Мысленно я говорю: «Жака, хотя вы слишком рано ушли из жизни, благодаря вашим детям, сохраняется преемственность. Пусть земля будет вам пухом, пусть на вашей родной земле царят мир и спокойствие!»

* * *

Боранбек Шукирбеков
*Герой Социалистического Труда,
почетный гражданин ЮКО и ряда ее районов,
персональный пенсионер РК, друг*

ОТ ЕГО ОБЛИКА ИСХОДИЛА ПРАВЕДНОСТЬ

Люди сильные духом есть в любом народе. Однако в особенности, как мне кажется, это присуще казахам. Наш народ, который Аллах всемогущий с самого начала наделил богатством и сплоченностью, стойко прошел через все выпавшие на его долю тяжелые испытания, лишения и бедствия. Любой сын Алаша¹ воспринимал эту раздольную степь святыней. Народ не позволил, чтобы и пядь его земли оказалась под пятой врага. Весть о нашествии захватчика молнией облетала расстояние между Алтаем и Атырау. Никто не отступал от священного долга защиты родной земли, ссылаясь на то, что враг напал не на его зимовку или жайляу, – все дружно выступали против общего недруга. Бросались в бой, понимая, что все они дети одного пращура казаха.

Наверное, в силу благородства своих прадедов, их потомки после обретения независимости за каких-то двадцать лет сумели заставить весь мир признать молодое государство. Если бы те, кто сегодня с удивлением и восхищением наблюдает за успехами Казахстана, были хорошо осведомлены о духовности и героизме прежних поколений казахского народа, они, как думаю лично я, поразились бы до беспамятства и искренне влюбились в этот народ.

Наш брат Жакия, чей светлый образ мы сегодня с тоской вспоминаем, – сын благородного казахского народа. Я знаю его еще с далекого 1970 года. Поначалу мы виделись на всякого рода

¹ Алаш – первоначальный союз казахских племен; в данном случае – казахский народ.

больших и малых собраниях, совещаниях и встречах, проводившихся в областном центре. Познакомились. Это знакомство постепенно переросло во взаимное уважение и бесценную дружбу. Возможно, нашему сближению способствовали общие взгляды на жизнь, на окружающую нас среду. Уже тогда я заметил, что от всего его облика исходит подлинная праведность.

Отрасль, в которой трудился Жакия, люди, с которыми он тесно общался в повседневной жизни, были для меня сторонними. Если я работал в партийных и советских органах, на хозяйственных постах, то он трудился в сфере торговли, точнее говоря, в учреждениях общественного питания. Надо отдать ему должное, работая на предприятиях, к которым было приковано пристальное людское внимание, он во всем оставался честным и чистым, стремился к тому, чтобы не дать повода судачить о нем. Освоил высокую культуру служения народу, был деловитым и толковым руководителем своего времени. Я не ошибусь, если скажу, что эти качества вызывали у людей теплые чувства.

Жакию любил не только я. Ему симпатизировало большинство интеллигенции того периода, проживавшей в областном центре. Огромные заслуги Жакии особо ценил и относился к нему как к родному братишке Жумабек Ташенов, государственный и общественный деятель, который сегодня стал гордостью всей нации и чьи духовные подвиги воспринимаются нынешнем поколением как легенда.

У Жакии были подлинно братские взаимоотношения и с ректором Чимкентского пединститута Байзаком Ермекбаевым. Байзекен был выдающейся, богатырской личностью, авторитетным ученым, толковым руководителем с большими человеческими достоинствами.

Со стороны многие с восхищением наблюдали и за теплыми, задушевными отношениями Жакии с Толеусеитом Макажановым, который в свое время занимал пост председателя Казпотребсоюза, а потом возглавлял Чимкентский областной союз потребителей

и до конца своей жизни пользовался прекрасной репутацией и большим авторитетом.

Если перечислять всех, с кем Жакию связывало истинное взаимоуважение, можно рассказывать об этом от рассвета до рассвета. Все эти люди, я думаю, почитали его, так как видели в нем одни лишь достоинства.

Счастье мужчины незримо создает жена. С этой точки зрения Жакие необычайно повезло. Спутница жизни, мать его детей Изада сотворена дарить счастье. Я не раз слышал из уст покойного Жакии, что Богом данная ему половина вышла из благородного рода и ведет свое происхождение от прославленного бия Сарсенбая.

По-видимому, еще одним подарком судьбы для меня стало то обстоятельство, что последние два десятка лет мы с семьей Жакии были соседями, жили на одной улице, в стоящих друг напротив друга домах. «Жаман туыстан жақсы көрші артық» – «Хороший сосед лучше плохого родственника», – эти народные слова родились не сегодня. Наша прежняя дружба с покойным Жакией после того, как мы стали соседями, вообще преобразовалась в родство.

Жакия не разбрасывался обещаниями, а если давал слово, обязательно его держал. Казалось, нет такого дела, которое ему не под силу, нет такого вопроса, какой он не способен разрешить. Любая проблема, оказавшаяся не по зубам хвастливо якающим субъектам, Жакие легко покорялась. Приведу один пример. Как-то мне позвонил один очень уважаемый человек и попросил помочь приобрести ему за наличные машину – «Жигули» белого цвета. В ту пору лучшими марками легковых автомобилей считались «Волга» и «Жигули». Такого наплыва иномарок, как сейчас, и в помине не было. А о «Жигулях» белого цвета люди даже во сне не мечтали. Просьба казалась невыполнимой. Пошел к Жакие. Каково же было мое удивление, когда он не только не отказал, но, немного подумав, спокойно заявил: «Хорошо, Бореке, передайте, пусть этот человек завтра придет, оплатит стоимость машины и может сразу на ней уехать!» В то время подобное великодушие мог проявить далеко не каждый.

В Чимкенте под надзором Жакии находилось несколько ресторанов высшего разряда. Не было случая, чтобы он не поделился с друзьями счастливыми моментами своей жизни. Все радостные события и всевозможные праздники мы отмечали вместе в этих ресторанах. У него всегда был щедрый дастархан, на стол выставлялись и белуга, и осетрина, и красная рыба, и икра разных сортов, индийский чай, сливочное масло высшего сорта, а все эти продукты были тогда большим дефицитом. Отцова щедрость передалась и его детям, чему я искренне рад. Мы частенько шутливо говорили Жакие, обладавшему тонким чувством юмора и умевшему удачно пошутить: «И откуда такое богатство и изобилие?» Он всегда отвечал тоже шуткой: «Вы даже не представляете: за моей спиной высшие силы, которые оказывают мне огромную помощь». Сегодня эта шутка кажется правдой.

Счастье не просто поселилось в доме Жакии и Изады, его даровал им Бог за их доброжелательность к людям. Благодаря этому добродушию и приветливости, Всевышний породнил их с хорошими семьями. Один сват Сарсеновых – известный кинорежиссер, заслуженный деятель искусств Казахстана Атабек Нугманов, другой – доктор медицинских наук, профессор Онласбек Кулакеев. Сыновья Джамбулат и Марат – настоящие дети нынешнего времени, оба плодотворно работают на престижных должностях. Под поднятым когда-то Жакией шаныраком процветает большая, благополучная и состоятельная династия. Храни ее Бог. А мы, оставшиеся позади друзья, благодарим Аллаха, что все его мечты исполнились.

Калила Умаров
режиссер-документалист

ЖАКИЯ И ИЗАДА: ИСТОРИЯ ЛЮБВИ¹

Казахская степь всегда славилась легендами о любви. Чего только стоят неувядаемые лирические эпосы о Козы-Корпеш и Баянслу, Тулегене и Кыз-Жибек. Их слагали безымянные народные акыны, много столетий назад жившие на бескрайних просторах Дешт-и-Кипчака. Вольные дети вольной степи.

Однажды над этими необъятными просторами пронеслась жестокая «красная буря», в одночасье перевернувшая тысячелетний кочевой уклад жизни номадов. В центре этого страшного урагана складывалась непростая судьба героя нашего рассказа – Жакии Сарсенова.

Отец его Бухарбай был известным на всю Иргизскую степь серэ – так казахи называли подлинных степных рыцарей, крепких и сильных, обладавших к тому же поэтическим даром и артистическими талантами. Он разводил породистых скакунов и знаменитых казахских гончих – тазы. Любил охотиться и слыл мергеном. В народе о нем ходила молва как о человеке широкой души, веселого нрава и как о лучшем в округе мастере по выездке лошадей. «Если Бухарбай выставит на скачках даже годовалого жеребенка, – говорили люди, – и тот придет победителем».

Степь, познавшая много бед и несчастий, переживала, наверное, самую драматичную и трагичную страницу своей истории – голод конца двадцатых и начала тридцатых годов прошлого столетия. Отец трех дочерей и единственного, младшего из детей, наследника – Жакии, умер, сраженный эпидемией, обрушившейся на обнищавший и голодный, измощденный коллективизацией народ. Даже такой сильный и удачливый человек, как Бухарбай Сарсенулы, не сумел

¹ В сокращении.

выжить в лихую годину, скосившую половину его сородичей. Чуть позже умерла и его красавица-жена Загипа Тоймагамбеткызы.

С того страшного дня оставшийся сиротой Жакия кочевал из дома в дом, живя в семьях своих обездоленных родственников, пострадавших от голода и конфискации, несколько лет ему даже довелось провести в одном из детских домов в окрестностях российского города Орска...

В конце концов судьба привела Жакию в Казалинск, где жила его старшая сестра Даража. Там он окончил училище, потом призвался в армию, а после демобилизации поселился в Чимкенте у родственника.

Как-то сестра пригласила его погостить и познакомила с длинноволосой и черноокой шестнадцатилетней красавицей Изадой.

Судьба у девушки тоже оказалась нелегкой. Отец ее Кеулымжай в Великую Отечественную войну пропал без вести под Сталинградом. Мать в одиночку воспитала Изаду и ее младшего брата Жеткергена, родившегося уже после того, как муж ушел на фронт.

В один из чудных летних вечеров Жакия пригласил Изаду в кино, на популярный в то время фильм «Бродяга» с Раджем Капуром в главной роли. Провожая черноокую красавицу домой, наш «Ромео» уже вовсю напевал ту замечательную индийскую песню, которую после фильма знала и пела вся молодежь бывшей Страны Советов. На Жакие была серая армейская шинель, Изада красовалась в собственноручно связанном свитере. Стояло лето 1957 года – время романтиков.

Девушка влюбилась в парня и не побоялась признаться в этом своей матери. Молодой человек в солдатской шинели не сразу, но покорил и ее родню. Так началась история их нежной и крепкой, действительно настоящей любви. Изада уехала со своим «Раджем», чтобы прожить с ним без малого полвека и на склоне лет побывать вместе с мужем в знаменитом Тадж-Махале.

Существует такая притча. Если вы запечатлены на фото у мавзолея «вечной любви», который шах Джахан построил в честь любимой Мумтаз, вы никогда не расстанетесь со своей избранницей...

Любовь с первого взгляда обернулась любовью на всю жизнь! Уже потом, много-много лет спустя, воспитав троих сыновей и двух дочерей, Сарсеновы побывали во Франции и Англии, в Испании и Арабских Эмиратах, в Австрии и Индии. И повсюду они ходили держась за руки, как молодожены, а кто-то из детей фотографировал или снимал родителей на видеокамеру. Где бы ни был Жакия, он ни уставал твердить: «Никакие роскошные дворцы, никакие чудесные иноземные города сердцу не дороже даже пяди родной земли!»

Мы много рассуждаем ныне о проблемах брака и семьи. А что имеем: огромное число разводов, неполные семьи, матерей-одиночек, «сирот» в детских домах при живых родителях. К сожалению, это стало частью нашей действительности. Слишком уж рьяно мы «подражаем» Западу. Образ некой «супервумен» заслоняет от нас женщину Востока, которая в глазах современной молодежи почему-то предстает забитой, бесправной иечно униженной. Якобы удел ее – быть рабыней мужа. А мужчина Азии непременно представляется эдаким тираном, деспотом. Но ведь это все – ложные шаблоны. Мир и гармония царят в любой семье, в которой правят любовь и взаимное уважение. И это обстоятельство не зависит от того, где вы живете: в Стокгольме, Каракасе или Казалинске.

31 декабря 2003 года. Мой друг Джамбулат пригласил меня в Шымкент, попросив снять фильм-воспоминание об отце. Естественно, я был со своей неразлучной «подругой» камерой, чтобы запечатлеть семейную хронику и рассказы родных о человеке, оставилшем после себя целый мир.

В свое время великий Гейне изрек: «Каждый человек – это мир, который с ним рождается и с ним умирает; под всякой могильной плитой лежит всемирная история». Однако, в противовес Гейне, Жакия Сарсенов создал мир, не умерший с его уходом, а счастливо продолжившийся в его потомстве.

В предновогоднюю ночь рядом с матерью в отчем доме собирались все сыновья, дочери и внуки Сарсеновых. Не было лишь патриарха рода. Прошел почти год, как не стало главы семейства, который после тяжелой болезни умер в одной из клиник Швейцарии,

куда его привезли на лечение дети. Тяготы и лишения, перенесенные им в пору детства и ранней юности, пришедшихся на суровые предвоенные, военные и послевоенные годы, в конце концов оказались на его здоровье...

Родительский дом моего друга Джамбулата. Небольшой участок, где отец с любовью выращивал персиковые деревья и цветы. Мы сидим и просматриваем видеосъемку того времени, что, увы, безвозвратно ушло. Жакия в прекрасном настроении, радостный и улыбчивый, в окружении собственных детей и внуков. Срывает персики и протягивает сочные плоды малышам.

Он рано остался без отца, но никогда не забывал о своих корнях. Так же, как и о дорогих могилах, затерявшихся в Иргизской степи. Вернувшись на родину вместе с домочадцами спустя несколько десятилетий, Жакия отыскал то место, где были похоронены Бухарбай-серэ и красавица Загипа, давшие ему жизнь, поклонился праху отца и матери, воздвиг над их надгробием памятник. Собрал сородичей на поминальный ас, встретился с теми, кто знал его родителей живыми, и получил от стариков благословение – бата. Накануне своей кончины в Швейцарии он наказал жене Изаде и сыну Джамбулату обязательно вновь побывать в Аралтобе на могиле Бухарбая и Загипы.

Перевезя тело усопшего отца в Чимкент, дети достойно похоронили его и справили тризну, отдав долг памяти человеку, который, невзирая ни на какие жизненные тяготы, не дал прерваться своему роду, вырастил вместе с супругой пятерых детей, поставил всех на ноги, дал им образование и прекрасное воспитание.

– Он подарил мне счастье, – рассказывала Изада-апай. – Как не быть женщине счастливой, когда ее лелеют, ласкают и балуют. В августе 2001 года мы, простые казахи, гостили на родине великого Моцарта. В прекрасном австрийском городе Зальцбурге наши дети цветами и подарками поздравили нас с 44-й годовщиной нашей свадьбы. За соседним столиком сидела молодая японская пара, отмечавшая семилетие своего бракосочетания. Жакия выказывал мне пылкие знаки внимания, как и в тот памятный август 1957 года. Милые, улыбчивые дети Страны Восходящего Солнца с

восхищением подошли к нам (общительности японцам не занимать). Они не скрывали своего удивления тем, что мы ведем себя словно молодожены...

А как иначе, если два сердца связывает любовь длиною в жизнь...

* * *

Егенберли Абдираев

журналист

Я ЖАЖДАЛ ТЕПЛА И ЛАСКИ²

Это был обычный летний день. Пора ежедневной будничной работы. Суматошная жизнь редакции никогда не замирает. Меня вызвал редактор газеты и велел, чтобы я отправлялся в командировку в аул Аралтобе. Из его слов я усвоил, что семья и близкие известного человека, некогда жившего в этих краях, приехали в названный аул и собираются дать ас в память о родных, усопших на здешней земле. Если честно, в тот момент я так и не понял, какое отношение может иметь к этому событию корреспондент газеты. Ныне многие приезжают на землю отцов, чтобы найти могилы предков и поклониться их праху, а затем приглашают народ на поминальную тризну. У каждого на это свой повод. В последнее время такие случаи стали привычными. Однако, после того как я встретился с гостями, подобные мысли показались излишними.

ПРОШЛОЕ: *воспоминания об аге*

Человеческая судьба похожа на переменный ветер. Невозможно предугадать, как она сложится в следующий момент, в каком

² Сокращенный и уточненный вариант.

направлении повернет. Ясно, что предписанная участи человека жизнь, складывающаяся из множества всевозможных троп, может привести его и к невероятным мытарствам.

Жизнь Жакии Бухарбаевича Сарсенова началась горько, дни печали, окружившей его со всех сторон, украли у ребенка способность смеяться. Он рос не зная родительской любви, нежный ветерок не трепал его челку, ласковые руки отца и матери не гладили его по головке. Они очень рано ушли из жизни. Он стал игрушкой в руках судьбы, которая окутала лучезарную пору его детства густой пеленой печали. Первое время после смерти родителей малыш жил в доме родственницы. Его всячески опекал и младший брат отца Жалгасбай, приходившийся Жакии двоюродным дядей. Как-то Жалгасбай-ата обрадовал мальчишку, посадив на коня и объяснив: «Этот тулпар – наследство твоего отца Бухарбая. Когда вырастешь, сам будешь на нем ездить». Хотя в сознании ребенка не сохранился даже смутный образ родителя, этот темно-гнедой конь стал для него таким родным, словно он видел в нем своего отца. Дочь дядюшки Акзада тоже старалась проявить заботу о младшем братишке. И завеса горестной печали, затянувшей душу осиротевшего малыша, стала рассеиваться.

Хотя люди и надеялись, что сообща преодолеют все трудности, большая часть казахского народа, измученного пришедшими в степь переменами, еле сводила концы с концами. Душа у степняков широкая, но жестокое время и жизнь, словно зажатая в тиски обруча, брали свое. И все же родичи Жакии, как и все казахи, свято чтящие аруахов, изо всех сил старались, чтобы наследник покойного Бухарбая беззаботно рос, только смерть не пощадила и Жалгасбай-ату...

Однажды из Орска приехал Сералы – нагаши Жакии. Забрав племянника с собой, он сказал ему: «Родной мой, теперь Бог не позволит, чтобы ты проронил хотя бы слезинку. Будем живы – вырастешь, окрепнешь». Однако правду говорят в народе: «Адамды бір айналдыrsa, шыр айналдырады» – «Если судьба человека сделает крутой поворот, потом и вовсе волчком закружит». Неожиданно началась война, мужчины стали отправляться на фронт. Повестка

пришла и в дом Сералы. Когда нагаши, опора и защита Жакии, погиб, он попал в детский дом.

Не передать словами, насколько тяжким было положение детдома в военные годы. В поисках съестного голодные ребятишки ходили на базар. Как-то Жакию признал старик-родич из его родного аула и отвез к двоюродной сестре отца, которую звали Батимой. Через несколько лет изменница-судьба снова подвергла его испытаниям. Пришлось покинуть гостеприимный дом тетушки. Батима-апа, взяв Жакию с собой, разыскала в Казалинске его старшую сестру Даражу, родную по крови, но выросшую в доме родича Жумаш-аты вместе с его единственным сыном Абдуллой.

Хотя душа Жакии много страдала, а обида на предательский мир, постоянно поворачивавшийся к нему спиной, поедом ела изнутри, он не падал духом, наоборот, стал крепче, сознательнее. И дал себе клятву всегда яростно плыть против течения жизни, воздвигавшей на его пути бесконечные преграды и ловушки. К этому подвигла его тяжелая судьба. И в будущем он никогда не покорялся никаким трудностям.

В доме сестры его окружили теплом и любовью. Конечно, любая сестра или родственница изо всех сил будет стараться не обидеть единственного наследника благородного человека, последним куском с ним поделится. Жакия всем сердцем был благодарен Дараже и своему жезде. Затем по приглашению Абдуллы Жумашева уехал в Кзыл-Орду, где устроился на работу зоотехником. А вскоре его призвали в армию.

Во время воинской службы Даража в письме сообщила, что выбрала ему жену. Можно понять добрые намерения старшей сестры, мечтавшей женить единственного братишку на хорошей девушке, понимающей семейные ценности, и тем самым оградить его впредь от мучений, подобных тем, что он пережил в прошлом.

Демобилизовавшись, Жакия поселился в доме переехавшего в Чимкент Абдулла-аги, с его помощью устроился бухгалтером в трест общественного питания, а спустя немного познакомился с избранницей сестры – воспитанной, деликатной по характеру

красавицей Изадой, которая сразу покорила его сердце. В 1958 году они создали семью...

Через много-много лет Жакия-ага с семьей и близкими приехал в Карабутакский район, чтобы поклониться праху родителей и установить на их могиле в Аралтобе памятник. Когда он ступил на священную землю родины, которую покинул в двухлетнем возрасте, от воспоминаний о выпавших на его долю тяжких испытаний на глаза навернулись слезы. За дастарханом в доме родичей Жакия-ага взял слово и объяснил собравшимся аулчанам цель своего приезда:

– Кто-то знает, а кому-то, наверное, неизвестно, что я здесь родился. Однако сам я этого не помнил. В полтора года судьба отняла у меня отца, а в возрасте двух лет – мать. Их прах поконится здесь, ну а что касается меня, испытав все муки сиротства, преодолев множество жизненных перевалов, я обосновался в Чимкенте.

Пока не повзрослел, большей частью голодал, редко бывал сытым. Подрастая, я жаждал тепла и ласки. Изведал много трудностей, и душевых, и жизненных. Страдал от тоски одиночества. Но до конца не отчаялся, хоть и гнулся под тяжестью испытаний, судьбе не удалось меня сломить. Сейчас мне уже больше пятидесяти. Слава Богу, нашел свою половинку, создал семью, стал отцом. Вырастил сыновей и дочерей, вывел их в люди, дал всем образование. Сегодня, когда сидящие здесь мои дети возмужали, встали на ноги, я приехал на родину предков, чтобы осуществить свою мечту, долгие годы хранимую в сердце. Цель, которая привела меня сюда, – восстановить могилы моих усопших родителей – отца Бухарбая и матери Загипы, поставить в их изголовье памятник. И таким образом исполнить перед ними сыновний долг.

На одной из наших машин лежат мраморные надгробия. Если среди вас есть старцы, знающие кто где поконится на старом кладбище, просим, чтобы они помогли нам разыскать могилы, где мы установим эти каменные плиты. Завтра ближе к полудню приглашаем всех в дом моей сестры Акзады на ас, прочтем молитву в помин моих покойных родителей.

(Из книги «Сокол, истосковавшийся по земле отцов»)

Это событие произошло в мае 1987 года. Все дети Жакия-аги приняли участие в строительстве памятника. Но не только в этом была его цель – он хотел, чтобы связь между его детьми и землей отцов не оборвалась, чтобы поддерживались тесные отношения. И это осуществилось. Лишь на короткий период, когда распался Союз и наступили шаткие времена, прервалось общение Сарсеновых с родной землей. В эту пору ушла из жизни Акзада-апай. Какие сердечные муки переживал тогда Жакен, поздно узнавший о смерти сестры, знает лишь Изада-апа. Он приезжал в Аралтобе еще трижды. Дети, всегда сопровождавшие его, глубоко осознали святость земли отцов.

Долгие годы, проявив широту знаний, незаурядный ум и завидные человеческие качества, Жакия Сарсенов был на руководящей работе в Южном Казахстане. Пройдя через череду жизненных испытаний, он ни разу не опустился с высот подлинной человечности. Вырастил пятерых замечательных детей – Касымхана, Джамбулата, Марата, Гульжан и Динару. Все они учились либо совершенствовали свое образование в престижных зарубежных вузах. И никогда не изменяли унаследованным от отца с матерью качествам, таким как скромность, воспитанность, учтивость, взаимоуважение.

НАСТОЯЩЕЕ: *земля отцов всегда в нашей памяти*

Во время командировки в Аралтобе я услышал о добрых инициативах наших гостей. Жакия-ага, тоска которого по земле отцов так и не утихла, хотя он и побывал здесь не единожды, ушел из жизни в 2003 году. Перед смертью он поручил своей супруге Изаде и детям никогда не забывать об Аралтобе и, по мере возможности, оказывать аулу помошь. Дети выполнили завет отца. Связавшись с директором местной Кызылжулдукской средней школы Д. Муратовой, я попросил проинформировать нашу газету об оказанной Сарсеновыми их учебному заведению спонсорской помощи. И вот что сообщила нам работник школы, наш общественный корреспондент Умит Жетенова:

ЩЕДРОСТЬ НА БЛАГО НАРОДА

Достоинство народа проявляется в значимых поступках его сыновей. Почтение к памяти отца – в добрых делах на родной земле.

Джамбулат Жакеевич Сарсенов, ныне директор ассоциации «Kazenergy», своими добрыми делами заслужил в народе огромный авторитет. Благодаря его содействию, в ауле Аралтобе построено новое здание Кызылжулдузской средней школы, отвечающее самым современным требованиям. В 2008 году он оказал нашей школе спонсорскую помощь в приобретении автомашины, а также передал на нужды учебного заведения денежный чек.

В 2009 году Гульжан Жакеевна Сарсенова подарила школе 10 компьютеров для оснащения кабинета информатики.

Джамбулат-ага, постоянно интересующийся жизнью нашей школы, помня о благотворном влиянии на воспитание подрастающего поколения спорта и занятий искусством, в 2009 году передал в дар ученикам спортивный инвентарь и музыкальные инструменты.

Благодаря этой помощи, дети, обучающиеся сегодня в стенах этой школы, могут постигать знания, пользуясь современным школьным оборудованием.

В эту поездку Изада-апа взяла с собой всех детей, невесток и сватью. Родичи окружили их особым почетом. Ас был дан в доме племянника Жакия-аги Айтжана. Собравшиеся за поминальным дастарханом делились воспоминаниями о Бухарбае, его супруге Загипе и их сыне Жакие, благодарили Изада-апу, ее детей и близких за приезд в Аралтобе и помочь аулу, высказали пожелание, чтобы дети Жакии Сарсенова не теряли связи с землей, на которой остались следы их отца.

Во время нашей беседы Джамбулат признался, что всегда следует наказу отца: он завещал ему помнить об Аралтобе и никогда не избегать заботы о родной земле. Мать поручила им не забывать о пожелании отца. Хотя дети Жакена и не родились на этой земле, их помощь аулу гораздо ощутимее внимания его истинных уроженцев, чем аулчане чрезвычайно довольны. Потомки Жакена

стали близки им, словно они пришли в эту жизнь на здешней земле и знакомы им с давних пор.

Взаимоуважение и сплоченность в семье, мудрые советы, которые с малых лет давали сыновьям и дочерям отец с матерью, не прошли даром. Если бы все родители, подобно Жакия-аге, заронили в сердцах своих отпрысков почтение к родной земле, а люди, обладающие средствами, чаще приезжали в аул, земля отцов стала бы еще краше, цветущее и стабильнее. И как было бы прекрасно, если бы все супруги, подобно Изада-апе, так честно и истово претворяли завещанное ушедшими мужьями.

Позднее, взяв в проводники Айтжан-агу, мы сходили к обелиску, воздвигнутому родителям Жакия-аги, поклонились аруахам. Директор местного объединения Самат Шолтаев, родственник Жакена Шындалы Кенжебаев и его мать поделились интересными сведениями об этой замечательной семье.

Цель, которую мы преследуем этой статьей, – познакомить читателей с тем, кто родился на этой земле и здесь же испытал невероятные страдания, тем не менее, не отвернулся, тосковал по земле отцов и высоко ценил любовь к родине. Мы хотим обратить внимание на воспитание молодого поколения в духе такого же уважения к родному краю.

Жакена уже нет с нами. Осуществление того, что он не успел реализовать, выпало теперь на долю Изада-апы и детей. Мы верим, что все его пожелания будут исполнены. Тому свидетельство сама жизнь семьи Сарсеновых, где особо ценят духовную удовлетворенность.

*Актюбинская область,
Айтекебийский район*

Жақия мен Изада

Жақия ата мен Изада әжесе немерелерімен.
Асан мен Гүлжанның балалары-Алдияр мен Темірлан және
Маратқызы Салима. Шаңырақ көтергендегеріне қырық екі жыл толғанын
Испания жерінде атап отту. 2000 жыл

Динара аяулы әкесімен.
Шымкент қаласы.
Жаңа-Жыл. 2000 жыл

Күлпаташа әжесі немерелерімен:
Сәлима, Салтанат, Әйгерім
және Ақтолқын.
Алматы қаласы. 1999 жыл

Изада, келіні Раушанның анасы
Сақанмен. 2000 жыл

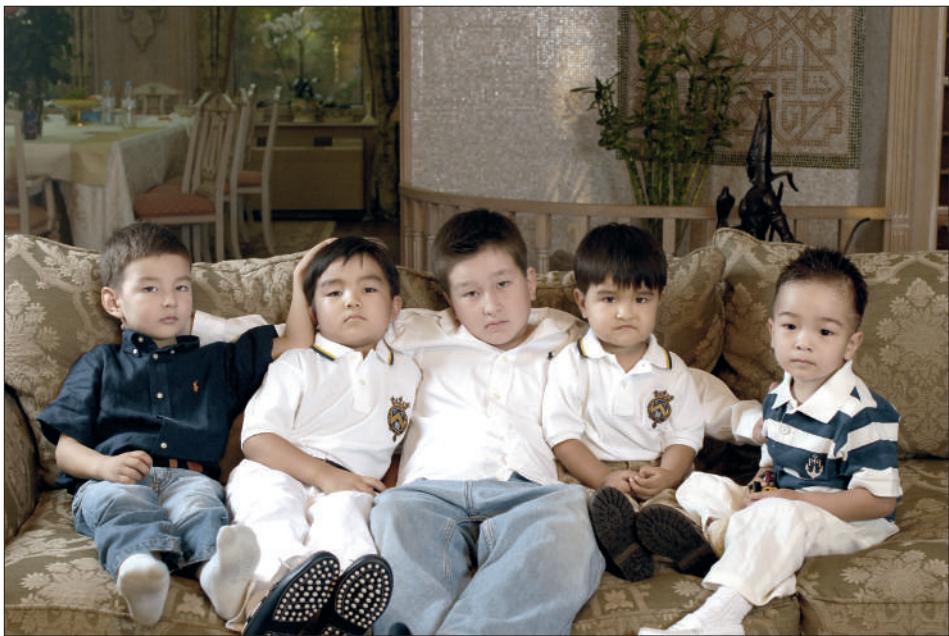
*Изада немересі Маратұлы
Тайрмен*

Изада немерелер ортасында

Әжесі немерелерімен

Жантемір, Диас, Темірлан, Таир, Аскар

Немерелер әжесін құттықтауда

Қасымхан Абдоллаұлы

Келіні Раушан мен Қасымхан мен бірге

Раушан қыздары Камила мен Дарига

Қасымхан отбасымен

Жамболаттың от басында

Айман қызы Аружсанмен бірге

Жамболатұлы Жантемір

Аружан әкесесінің туылган күніне
арнап күй тартуы

Жамболатұлы Әлкен

Жамболат отбасымен

Гүлжсан жолдасы Асанмен

Гүлжсанның мерей тойында

Aсан мен Жамболат

Гүлжан анасынын тойына арнап өн арнауы

Марат Жақияұлы отбасымен

Марат қызы Салима ұлы Диаспен бірге

Шолпан ұлы Таирмен

Марат қызы Салимамен

Марат пен Шолпан

Келіні Шолпан

Марат пен Шолпан

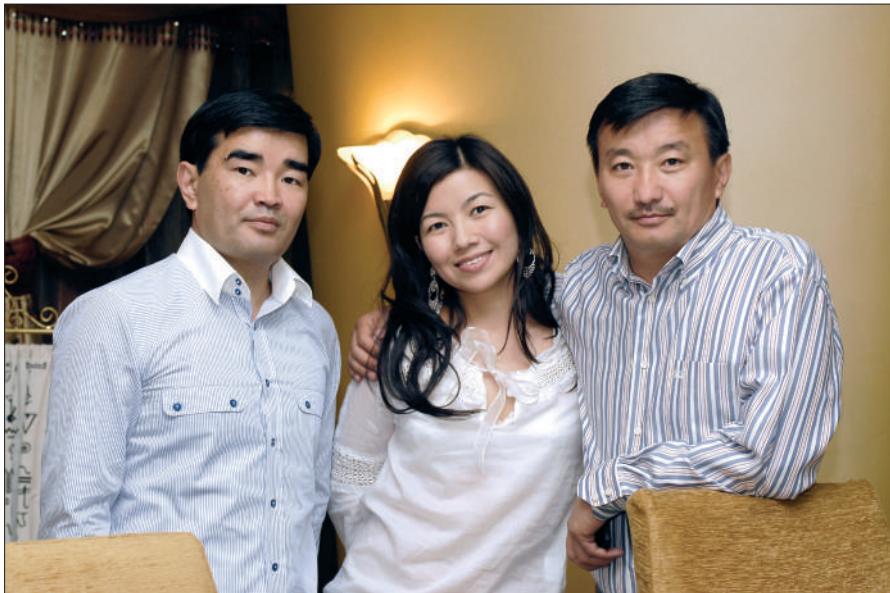
Динара мен Шолпан ұлдарымен бірге

Изада қызы Динарамен

Изада ана - қызы Динара, күйеу баласы Эршат, жиен-немересі Асқармен

Бауырлар бірге бас қосты

Асылбек құда, Светлана құдаги, Гүлжсан жұбайы Асанмен

Оқласбек құда отбасымен

Динара енесі Әшір апамен

Жеткерген мен Күлбала

Күлбала, Изада, Гүлшат, Гүлмарам, Жеткерген Бибігүл Төлегеновамен

Гүлжсахан жұбайы Әлімжан жсанұясымен

Берік Жеткергенұлы жанұясымен

Аралтөбедегі туысқандар

МАЗМҰНЫ

СӨЗ БАСЫ	53
I БӨЛІМ. Жақия	
Өмір жолы – тар соқпак	13
Ұміт арты келер күнге	25
Алған жары жігіттің жақсы болса	31
Армысың, Араптөбем, ата жұртым	43
Жақия Сәрсенов. Өмір жолым	53
Атың барда жер таны, желіп жүріп.	63
Ұрпағымен жалғасқан ғұмыр	74
II БӨЛІМ. Изада	
Балалық шақтың кермек дәмі	83
Қыз – қолқанат	87
Білгенің өзіңе жақсы	95
Сөз соны	97
Жақия Сәрсенов. Ұрпағым біле жүрсін. Арап Төбе	99
III БӨЛІМ. Жүректе жатталған есім	
ТӨРТИНШІ БӨЛІМ. Ескерткіш болып қалды әр жүректе...	
Сәндібек Сүлейменов. Ықыласына риза едім	158
Будан Әбибуллаев. Жан еді ол – бала мінез, ер көнілді	160
Кәміл Ермекбаев. Өмірі көпке үлгі болған азамат	162
Әбдірахман Омбаев. Нан кадірі	167
Боранбек Шукірбеков. Жүзінен иманы төгіліп тұратын	170

Қалила. Өнегелі өмір	174
Ақберген Тұралин. Жақияның ұрпағымен мактанамын	177
Егемберлі Абдіраев. Мен шөлдеп өм мейірімге шуаққа	179

СОДЕРЖАНИЕ

Ж. Сарсенов. МОЯ ЖИЗНЬ. Стихи.	199
Перевод М. Жанузаковой	
Уроки любви. Биографическая повесть.	208
Авторизованный перевод с казахского М. Жанузаковой	
	208
ПРЕДИСЛОВИЕ	
	213
Часть I. ЖАКИЯ	214
Глава I. Хочешь выжить – борись до конца	229
Глава II. Половина луны темная, но другая – светлая	238
Глава III. Если жена у джигита хороша	249
Глава IV. Тепло родины – жарче огня	258
Глава V. Сватовство – на тысячу лет родство	272
Глава VI. Вторая жизнь	
	280
Часть II. ИЗАДА	281
Глава I. Горький вкус детства	285
Глава II. Дочь – главная помощница в доме	293
Глава III. Швею иголка кормит	295
Послесловие, или Судьба человека – история страны	
	299
НАПУТСТВИЯ ОТЦА.	
Обращение Жакия-аги к родным. Аралтобе,	297
30 мая 1995 года	
Слова, сказанные отцом Жакией в 1998 году,	299
в день празднования Джамбулатом своего третьего мушеля	
Поздравление отца, произнесенное на свадьбе	300

Джамбулата и Айман. 2000 год	
Тост главы семейства Сарсеновых, произнесенный в новогоднюю ночь накануне 2003 года. Шымкент	301
ПАМЯТЬ СЕРДЦА. Воспоминания родных и близких, друзей и коллег, статьи	303
Сандибек Ата. Он стал мне братом.	306
И. Сарснова. Нас соединил сам Бог.	312
К. Жумашев. Он был мне наставником.	314
Р. Жумашева. Его жизнь может служить примером.	316
Д. Сарсенов. Мы живем заветами отца.	322
А. Сарснова. Он был для меня главным авторитетом.	324
М. Сарсенов. Штрихи к портрету отца.	326
Ш. Сарснова. «В нашем доме говорят по-казахски...»	327
Г. Сарснова. Он никого так не баловал, как меня...	329
Д. Сарснова. Лучший в мире папа	333
А. Жумашева. Ата всегда заботился о нас.	336
М. Жумашева. Аташкины уроки.	337
У. Мендибаев. Он был зрелым уже в юности.	338
М. Мендибаева. Я его никогда не забуду.	340
Ж. Кеулимжакаев. Человек, созданный творить добро.	341
К. Кеулимжакаева. Доброе сердце и светлый ум.	343
Г. Тажибаева. Лучший из отцов.	344
А. Туралин. Я горжусь детьми Жакии	346
К. Ермекбаев. Мы из рода Торткара!	347
О. Кулакеев. Жакен всех покорял своим обаянием.	352
Г. Кулакеева. Последняя поездка на родину.	356
Б. Абибуллаев. Его имя никогда не угаснет.	359
А. Омбаев. Цена хлеба.	361
Б. Шукирбеков. От его облика исходила праведность.	364
К. Умаров. Жакия и Изада: история любви	368
Е. Абдираев. «Я жаждал тепла и ласки...»	372

ӨНЕГЕЛІ ӨМІР
ғұмырбаян, естеліктер, мақалалар

ЛИНИИ СУДЬБЫ
автобиография, воспоминания, статьи

Редактор – Майра Жанузакова

Перевод с казахского – Майра Жанузакова

Дизайн – Досбол Касымов

Верстка – Серик Есентаев

Использованы фотографии из личных архивов семьи Сарсеновых

Печать офсетная. Формат бумаги 84×1081/32. Бумага мелованная.
Гарнитура Times New Roman. Тираж 2 000 экз. Заказ №975. Подписано к печати 12.08.12.

Отпечатано в типографии полиграфкомбината корпорации «Атамура».
000500. Город Алматы, улица Мукагали Макатаева, 41